

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DAVID URQUHART; OSMANLI MÜLKÜNDE BİR
İNGİLİZ DİPLOMAT (1805-1840)

DOKTORA TEZİ

ARİF GÜZEL

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DAVID URQUHART; OSMANLI MÜLKÜNDE BİR İNGİLİZ
DİPLOMAT (1805-1840)

DOKTORA TEZİ

ARİF GÜZEL

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. KENAN ZİYA TAŞ

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 202012518002 numaralı Arif GÜZEL'in hazırladığı DAVID URQUHART; OSMANLI MÜLKÜNDE BİR İNGİLİZ DİPLOMAT (1805-1840) konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 18/06/2025 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan/Danışman) Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

İmza

Üye Doç. Dr. Ferruh KAYALAN

İmza

Üye Doç. Dr. Mehmet Salih ERKEK

İmza

Üye Doç. Dr. Kemal Ramazan HAYKIRAN

İmza

Üye Doç. Dr. Merve ÜNER

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/06/2025

İmza

Arif GÜZEL

ÖNSÖZ

Tarihsel düzlemde Devletler, diplomasi ve uluslararası ilişkiler üzerinden yenilenen ve şekillenen büyük dönüşümler yaşamışlardır. Bu dönüşümler, sadece askeri veya ekonomik etkenlerle değil, aynı zamanda kişilerin ve düşünce insanlarının öncülüğüyle de yön bulmuştur. 19. yüzyılın dikkat değer şahsiyetlerinden biri olan David Urquhart, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politikalarını şekillendiren, Doğu Sorunu (Eastern Question) yaklaşımında aktif bir rol edinen ve Osmanlı modernleşmesine yönelik fikirleriyle tarihte iz bırakan bir şahsiyet olmuştur. Bu çalışma, Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diplomatik faaliyetlerini, reformlara olan etkisini ve serbest ticaretin yayılmasına yönelik liberal yaklaşımlarını akademik bir perspektifle ele almaktadır.

David Urquhart, Osmanlı Devleti'ni geleneksel müesseseleriyle bir bütün olarak ele almakta ve bu yapının korunması gerektiğini savunmaktaydı. 19. yüzyılın ortalarında, Avrupa'nın emperyal güçleri Osmanlı üzerindeki baskılarını artırırken, Urquhart'ın serbest ticaret ilkeleri ve Osmanlı çıkarlarını koruma yönündeki yaklaşımları, diplomatik alanda farklı bir bakış açısı getirmiştir. Balta Limanı Ticaret Antlaşması ve Osmanlı-İngiliz ticari ilişkileri, Urquhart'ın rolünün somut bir göstergesi olmuştur. Bununla birlikte, Palmerston ile yaşadığı çatışma ve Rusya'ya karşı sert muhalefeti, onun dışlandığı bir diplomatik sürece girmesine neden olmuştur.

Bu tez, David Urquhart'ın erken dönem diplomatik serüvenini, Osmanlı-Türk modernleşme sürecindeki faaliyetlerini ve 19. yüzyıl Avrupası'nda Osmanlı algısına etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Urquhart'ın, Osmanlıların geleneksel yapılarını koruyarak peyder pey modernleşmesi gerektirdiği yönündeki fikirleri, Avrupalı düşünürler ve siyasi figürler tarafından şiddetle eleştirilmiş; ancak Osmanlı'daki reform yanlısı paşalardan bazıları tarafından desteklenmiştir.

Bu çalışmanın oluşturulmasında emeği geçen başta değerli akademisyenler, arşiv çalışmalarda yardımcı olan uzmanlar ve Osmanlı-İngiliz ilişkileri alanında kritik veriler sunan tarihçiler olmak üzere herkese teşekkür etmek isterim. Öncelikle, en başta bu tezde bana danışmanlık eden ve tüm tarih eğitimim boyunca bana

rehberlik etmiş, bana inanmış olan, hep arkamda duran çok değerli sevgili hocam Prof. Dr. Kenan Ziya Taş hocama yardımları ve katkıları için sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Sonrasında, Oxford Üniversitesi'nden Meriç Sevgi Eren'e, Balliol College arşivine erişmemde ve belgelerin edinimlerinin sağlanmasında verdiği katkıdan dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Katkıları ve yardımlarından ötürü, Deniz Birmek, Fatih Orta, Rabia Yurdakök, Merve Çağlayan, Deniz Parlak, Sevgin Nalçakan Altan, Ezgi Ceren Işık, Serhat Adil Karataş, Aytaç Aycan, Hasan Demir, Prof. Dr. Ahmet Kolbaşı, Ruşen Ateş, Yaşar Karagöl, Çağatay Fuat Yaman teşekkür ederim. Balliol College Archive çalışanlarına yardımları ve ilgileri için çok teşekkür ederim.

Bu tez, 19. yüzyıl diplomasi tarihine, Osmanlı-İngiliz ilişkilerine ve Türk tarihine Türkçe dilinde bir kaynak teşkil etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Umarım ki, bu çalışma gelecek akademik çalışmalara yardımcı olur ve Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde Urquhart'ın etkisi üzerine yapılacak yeni araştırmalara kaynaklık eder.

BALIKESİR, 2025

ARİF GÜZEL

ÖZET

DAVID URQUHART; OSMANLI MÜLKÜNDEBİR İNGİLİZ DİPLOMAT (1805-1840)

GÜZEL, Arif

Doktora, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

2025, 253 sayfa

Bu tez, David Urquhart (1805-1840)'ın yaşamını ve diplomatik kariyerini ele alıp, özellikle onun 19. yüzyılın başlarında Britanya-Osmanlı ilişkilerine olan etkilerini incelemektedir. Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu güçlü ilgi ve Rus yayılmacılığına karşı sert muhalefeti nedeniyle, İngiliz dış politikasında aykırı bir kişilik olarak görülmüştür. Bu araştırma, Urquhart'ın erken yaşamı ve ailesi, özellikle Urquhart klanı ile tarihi bağlarını ele alarak başlamaktadır. Sırasıyla, onun Yunan İsyanı sırasındaki faaliyetleri incelenmekte ve Osmanlı dünyası ile ilk temaslarının, Doğu meselelerine bakışını nasıl şekillendirdiği analiz edilmektedir. Urquhart'ın İstanbul'daki diplomatik görevi tezin önemli bir odak noktasıdır. İngiltere Büyükelçiliği'ndeki çalışmaları, erken diplomatik faaliyetleri ve Osmanlı siyaseti ile ticaret müzakerelerine katılımı detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca, Urquhart'ın Çerkesya Meselesindeki rolü, Rus yayılmacılığına karşı Çerkes direnişini desteklemesi bağlamında incelenmektedir. Bu tezde, Urquhart'ın Osmanlı'ya bakış açısı özel bir önem taşımaktadır. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu, çöküş sürecinde bir devlet değil, aksine toplumsal ve ekonomik organizasyonu bakımından bir modeldir. Urquhart, Osmanlı yönetim sistemini ve ticaret politikalarını savunurken, Britanya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik siyasi tutumunu güçlü bir şekilde eleştirmiştir. Çalışma ayrıca, Urquhart'ın Lord Ponsonby ve Lord Palmerston ile yaşadığı kişisel çekişmelere de ışık tutmaktadır. Yayınları ve siyasi yazıları, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili kamuoyunu ve hükümet politikalarını etkileme çabaları bağlamında ele alınmaktadır. Sonuç olarak, bu tez, özellikle arşiv belgelerine dayanarak Urquhart'ın Britanya-Osmanlı ticaret müzakerelerindeki rolünü, diplomatik çatışmalarını ve Osmanlı dünyasına dair görüşlerinin

İngiltere'deki etkilerini, kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. Çalışma, Urquhart'ın 19. yüzyıl İngiliz diplomasisindeki yerini yeniden ele alarak, Britanya-Osmanlı ilişkilerine dair özgün bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: David Urquhart, Osmanlı Devleti, Britanya, Rusya, Kafkasya

ABSTRACT

DAVID URQUHART; A BRITISH DIPLOMAT IN THE OTTOMAN EMPIRE (1805-1840)

GÜZEL, Arif

PhD Thesis, Department of History

Advisor: Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

2025, 253 pages

This dissertation explores the life and diplomatic career of David Urquhart (1805-1840), a British diplomat and writer who played a significant role in shaping Anglo-Ottoman relations during the early 19th century. Urquhart's career was marked by his deep interest in the Ottoman Empire and his staunch opposition to Russian expansionism, which positioned him as a controversial figure in British foreign policy. The study begins by examining Urquhart's early life and family background, particularly the Urquhart clan, and proceeds to analyze his involvement in the Greek War of Independence. His initial encounters with the Ottoman World influenced his perspectives on Eastern affairs and set the foundation for his later diplomatic initiatives. Urquhart's tenure in Istanbul as a diplomatic agent is a key focus of the thesis. His activities in the British Embassy, his early diplomatic maneuvers, and his engagement with local politics and Trade negotiation are examined in detail. The dissertation further investigates the Circassian Question, where Urquhart actively supported the Circassian resistance against Russian encroachment, reflecting his broader ideological stance against Russian imperialism. A central theme of this study is Urquhart's vision of the East, where he viewed the Ottoman Empire not as a declining power but as a model of social and economic organization. His advocacy for Ottoman governance and trade policies aligned with his criticisms of British foreign policy, particularly regarding Britain's handling of Ottoman affairs. The dissertation also delves into Urquhart's rivalries with key British diplomats, including Lord Ponsonby and Lord Palmerston. His publications and political writings, which sought to influence British public opinion and government policy towards the Ottoman Empire, are analyzed as part of his broader

intellectual and diplomatic mission. Ultimately, this research highlights Urquhart's role in British-Ottoman trade negotiations, his diplomatic conflicts, and his impact on British perceptions of the Ottoman world. By reassessing his contributions, this study provides an advanced understanding of his legacy in 19th-century British diplomacy and Anglo-Ottoman relations.

Keywords: David Urquhart, Ottoman Empire, Britain, Russia, Caucasia

Canımdan çok sevdiğim Annemin ansına ithafen

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları	5
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Araştırmanın Tanımları	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.2. İlgili Alanyazın.....	8
3. YÖNTEM.....	12
3.1. Araştırma Modeli	12
3.2. Evren ve Örneklem.....	12
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	12
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	12
3.5. Verilerin Analizi.....	13
4. BULGULAR.....	14
4.1. Urquhart Klanı ve David Urquhart’ın Gençlik Yılları	14
4.2. Yunan İsyanı.....	19
4.3. İstanbul Görevi ve İlk Faaliyetleri.....	53
4.3.1.İstanbul Elçilik Diplomatik Görev Dönemi 1833-34	69
4.4. Çerkesya Meselesi.....	123
4.5. Urquhart’ın Şark’ına Genel Bir Bakış.....	138
4.6. David Urquhart ve Büyük Britanya İle Osmanlı Devleti Arasındaki Ticaret Anlaşması Müzakereleri.....	147

4.7. Lord Ponsonby İle ÇekişmeYaşanan Ayrılık	164
4.8. Yayınları	217
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	221
5.1. Sonuçlar	221
5.2. Öneriler	223
KAYNAKÇA	225
EKLER	234
Ek 1:Urquhart Klan Tartanı	234
Ek 2:Urquhart Klan Arması	234
Ek 3: David Urquhart’ın Pasaportu	235
Ek 4: David Urquhart’ın Evrakından Örnekler	236
Ek 5: David Urquhart’ın Bir Fotoğrafı	251
Ek 6:Lord Ponsonby’nin Bir Görseli	251
Ek 7:Sir Herbert Taylor’a Bir Fotoğraf	252
Ek 8: Lord Palmerston’a Ait Bir Fotoğraf	252
Ek 9: Çerkesya Bayrağı	253

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
ff.	: Following Pages
F. O.	: Foreign Office
No.	: Numara
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih Yok
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TNA	: The National Archives
Vol.	: Volume
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
DNB	: Dictionary of National Biography
MS	: Manuscript

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

David Urquhart, 19. yüzyılın İngiliz diplomasi dünyasında belki de en dikkat çekici, en aykırı ve bir o kadar da etkileyici figürlerden biridir. Onun yaşam öyküsü, sadece diplomatik bir kariyerin izini takiple sınırlı değildir; aynı zamanda siyaset, felsefe ve toplumsal reformculukla iç içe geçmiş bir düşünce adamının dünyasına girmeyi de içerir. Urquhart, yaşadığı dönemin büyük güçleri arasında süregelen jeopolitik mücadelelerin merkezinde yer almış ve bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, İngiltere gibi aktörlerle olan ilişkilerinde keskin ve cesur tavırlarıyla tanınmıştır. Ancak onun hayatını ve düşüncelerini anlamak, sadece diplomatik olaylar çerçevesinde mümkün değildir. Urquhart'ın entelektüel dünyası, Batı ve Doğu arasındaki kültürel çatışma, modernleşme ve gelenekçilik arasındaki gerilimler ve romantik siyasal yaklaşımlar gibi farklı kavramları da kapsar.

David Urquhart, Batı dünyasının emperyal politikalarını ve kapitalist modernleşmesini eleştirirken, Osmanlı İmparatorluğu gibi doğu toplumlarına karşı derin bir saygı ve hayranlık beslemiştir. Bu yaklaşımı onu, dönemin pek çok İngiliz diplomatı ve siyasetçisinden ayıran bir unsurdur. Lord Palmerston gibi döneminin güçlü siyasi figürleriyle yaşadığı çatışmalar ve Osmanlı Devleti'ne duyduğu sempati, onun sadece bir diplomat olarak değil, aynı zamanda bir fikir adamı olarak da görülmesine neden olmuştur. Bu nedenle Urquhart gibi bir figürün siyaset dünyasındakiyeri, dönemin uluslararası ilişkilerine ve İngiltere'nin dış politikasına dair önemli sorular yöneltmemize yol açar: Bir diplomat olarak görev yaptığı süre boyunca nasıl bir etki bırakmıştır? Osmanlı İmparatorluğu'na karşıilgisi neden bu kadar yüksek kalmış ve İngiltere'nin Rusya'ya karşı izlediği politikalara nedenbu kadar sert bir şekilde karşı çıkmıştır?

Bu tez Urquat'ın Osmanlı İngiliz ilişkileri çerçevesinde sadece diplomatik ve siyasi kariyerini değil, yanı sıra onun dünya görüşünü ve Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik “Türkseverlik” olarak tanımlanan derin romantik bağlılığını tartışmayı hedeflemektedir.

Urquhart'ın yaşamı, bir yandan büyük güçler arasındaki jeopolitik çatışmaları, diğeryandan da Doğu'nun manevi ve kültürel değerlerine duyduğu hayranlığı içeryir. Bu iki dünya arasında denge kurma çabası, onun siyasi kariyerinin en belirgin özelliği gibidir. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında süregelen karmaşık ilişkilere yönelik geliştirdiği stratejiler, onun sadece bir diplomat olarak değil, aynı zamanda bir fikir adamı olarak da önemini gösterir.

Urquhart'ın karşısında durduğu fikirler tam anlamıyla terk edilmemiş olsa da zaman içinde kabuk değiştirmiştir. Onun hayatı boyunca savunduğu birçok düşünce, bugün yaşanılanlarla kendi dönemdekinden çok daha anlaşılır hale gelmiştir. Urquhart'ın öngördüğü çatışma alanları, tam olarak beklediği biçimde olmasa da nihayetinde vuku bulmuştur. Bu çatışma alanları, ona göre uluslararası adaletsizlik ve ahlaksızlık olarak tanımladığı ilkelerin bir sonucu olarak gerçekteleşmiştir. Bu çalışmanın amacı, Urquhart'ın faaliyetlerinin temelinde yatan ahlaki ilkeleri ortaya koymak ve bu ilkelerin onun düşünce yapısını nasıl şekillendirdiğini göstermektir. Zaman zaman hayalperestlik veya gerçeklikten uzaklaştığı söylense de Urquhart'ın fikirlerinin ve öngörülerinin bütünüyle gerçekte dışı olmadığını anlamak önemlidir.

Birçok çağdaşının ulusal hareketler ya da tesadüfi olaylar olarak gördüğü şeylerde, Urquhart, Rusya'nın bilinçli politikalarını görüyordu. Ona göre Rusya, zayıf ve parçalanmış bir devlet olmasına rağmen, devlet adamlarının zekâsı, gayreti ve stratejik yeteneği sayesinde, I. Petro döneminden itibaren kesintisiz bir fetih politikası izleyerek genişlemeyi başarmıştı. Ona göre Rusya'nın bu başarısı, askeri zaferlerden çok diplomatik becerilerine dayanıyordu. Rusya, Avrupa devletlerini birbirine düşürmekte ve kendisi otokratik bir güç olmasına rağmen, devrimci hareketleri bu devletlere karşı kullanmakta ustaydı. Ona göre her ne kadar tüm Avrupa devletleri Rus tehdidiyle karşı karşıya olsa da, Rusya'nın asıl hedefi Osmanlı İmparatorluğu idi. Rusya, İstanbul Boğazı ve Çanakkale boğazını ele geçirirse, Güneydoğu Avrupa ve Yakın Doğu'yu kontrol edebilecek ve batıya doğru genişleme Akdeniz'i rotası olarak kullanabilecekti. Aynı zamanda, doğuda Hindistan'ı tehdit edecekti.

Urquhart'a göre Osmanlıların gücü sadece askeri yeteneklerle sınırlı değildi; aynı zamanda Batı'da neredeyse unutulmuş olan ahlak ile siyaset, din ile kamu yönetimi arasındaki temel bağları hala muhafaza etmekteydiler. Bu sebeple, Osmanlılar, Urquhart'ın gözünde Rusya'nın sistematik adaletsizlik politikasına karşı

en uygun rakipti. Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış müdahale olmadan Rusya'ya karşı koyabileceğine inanmaktaydı. Bu nedenle, Rus diplomasisinin temel amacı, Osmanlı'yı zayıflatmak ya da parçalamak için büyük güçlerin desteğini elde etmektir. Urquhart'a göre, Batılı güçler zaman zaman Osmanlı'ya dostane görünseler de, aslında onun zayıflamasını da organize eden ikiyüzlü politikalar yürütüyorlardı. O dönemin tarihsel olayları, Urquhart için büyük bir ahlaki dramdı. Rusya, Avrupa'nın ahlaki çöküşünü amaçlayan bir düşmandı.

Rusya, uluslararası ilişkilerde adalet kavramını tamamen reddediyor ve gizli stratejilerle hareket ediyordu. Diğer ülkelerin devlet adamları üzerinde kurduğu etkiden, basın üzerindeki hâkimiyetinden ve devrimci hareketleri manipüle etme gücünden yararlanıyordu. Urquhart'a göre, Rusya bu hedeflerine ulaşmada eşsiz bir dirayete ve hedefe sahipti. Diğer Avrupa devletleri ise belirsiz amaçlar ve karmaşık adalet anlayışlarıyla boğuşuyordu.

Çağdaşları, Urquhart'ın Rusya hakkındaki görüşlerini genellikle çarpık ya da hastalıklı olarak değerlendiriyorlardı. Ancak, iki yüz yıl sonra bu yargıyı sorgulamak için yeterli sebeplerimiz var mı? Bugün, birçok kişi Urquhart'ın “dış politika” konusundaki temel dayanaklarının, yani devletlerin eylemlerinde yalnızca politik değil, aynı zamanda ahlaki ilkelerin de gözetilmesi gerektiği görüşünün haklılığını onaylayacaktır. Bu fikir, çağdaşları tarafından küçümsenmiş olabilir, lakin günümüzde radikal siyasilerin ve onların fikirleri etrafında gelişen hareketlerin yol açtığı yıkımlar ve ulusal hırsların sonuçlarında gerçekleşen savaşlar, Urquhart'ın fikri yaklaşımlarının günümüzde daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

David Urquhart'ın düşünceleri kendi döneminde büyük ölçüde kabul görmemiş olabilir; ancak bugün, onun siyasi ve ahlaki yargıları daha fazla saygı görmektedir. Dönemine dair derlediği belgeler ve ileri sürdüğü yargılar, birçok tarihsel olayın arka planını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

David Urquhart'ın hayatı ve siyasi kariyeri, onun Osmanlı İmparatorluğu'na olan derin hayranlığı, Rusya'ya karşı gösterdiği sert duruş ve Batı medeniyetine yönelik eleştirileri ile şekillenmiştir. Urquhart, İngiliz dış politikasında sık sık aykırı bir figür olarak görülmüş ve dönemin büyük diplomatik figürlerinden biri olan Lord Palmerston ile yaşadığı gerilimler, onun kariyerini derinden etkilemiştir. Ancak Urquhart, bu çatışmalara rağmen, kendini hiçbir zaman politik normlara uydurmamış, aksine kendi inançları doğrultusunda hareket etmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

David Urquhart'ın 19. yüzyıl Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde oynadığı rol ve Osmanlı Devleti'ne olan sempatisinin nedenleri, onun dönemin diplomatik dinamikleri üzerindeki etkileriyle birlikte incelenmektedir. Bu araştırmanın temel sorusu, Urquhart'ın Türkseverlik akımına nasıl dâhil olduğu, bu süreçte hangi politik motivasyonlarla hareket ettiği ve Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin seyrine nasıl etki ettiği'dir. Ayrıca, Urquhart'ın Rusya karşıtı tutumunun İngiliz dış politikasında nasıl yankı bulduğu ve Lord Palmerston ile yaşadığı çekişmenin kökenleri de ele alınmaktadır.

Bu tezin temel amacı David Urquhart'ın 19. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-İngiliz ilişkilerine katkılarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Urquhart'ın Osmanlı Devleti'ne olan ilgisinin siyasi, kültürel ve kişisel boyutlarını irdeleyerek, onun Türkseverlik tutumunun arkasındaki nedenleri anlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca, Urquhart'ın Rusya'ya karşı geliştirdiği stratejilerin İngiliz kamuoyu ve siyasi yapısı üzerindeki etkileri ile Lord Palmerston gibi dönemin önemli figürleriyle yaşadığı çekişmelerin analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Bu tezde aşağıdaki sorulara da cevap aranacaktır:

- David Urquhart'ın Osmanlı Devleti'ne duyduğu sempati hangi nedenlere dayanmaktadır?
- Urquhart'ın Rusya karşıtı söylemleri, İngiltere'nin dış politikasında ne derece etkili olmuştur?
- Urquhart'ın Lord Ponsonby ile yaşadığı anlaşmazlıkların temel sebepleri nelerdir ve bu anlaşmazlıklar İngiliz dış politikasını nasıl şekillendirmiştir?
- Urquhart'ın diplomatik görevleri ve yazıları, dönemin kamuoyu ve basını üzerinde nasıl bir etki bırakmıştır?
- Urquhart'ın Osmanlı topraklarında ve İstanbul'daki faaliyetleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

David Urquhart, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin en karmaşık olduğu dönemde, diplomatik yazıları ve söylemleriyle dikkat çeken bir isimdir. Onun etkisi, sadece diplomasiyle sınırlı kalmayıp, kamuoyu oluşturma süreçlerinde de kendini göstermiştir. Bu araştırma, Urquhart'ın dönemin siyasi dinamikleri üzerindeki etkisini ele alarak, Osmanlı Devleti'nin Batı'daki algısına ve Avrupa'daki dengelere nasıl yansıdığını incelemektedir. Bu çalışma, tarih ve uluslararası ilişkiler literatürüne önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

- Urquhart'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik sempatisinin temelinde, İngiltere'nin Akdeniz ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruma amacı yatmaktadır.
- Rusya'ya karşı geliştirdiği sert tutum, Urquhart'ın kişisel ideolojik eğilimlerinin yanı sıra, dönemin İngiliz politik çıkarlarıyla da örtüşmektedir.
- Lord Palmerston ile yaşadığı anlaşmazlıklar, yalnızca kişisel çatışmalarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda İngiltere'nin Doğu politikasına dair temel yaklaşım farklarını yansıtmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma, David Urquhart'ın 1829-1840 yılları arasındaki diplomatik faaliyetlerine ve yazılı eserlerine odaklanmakta, bu dönemin dışındaki faaliyetler sınırlı olarak ele alınmaktadır.
- Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin genel tarihsel bağlamı göz önünde bulundurulmakla birlikte, Urquhart'ın doğrudan etkileşimde bulunduğu olaylar ve kişiler üzerine yoğunlaşmıştır.
- Araştırma, büyük ölçüde dönemin arşiv belgelerine, Urquhart'ın kendi yazışmalarına ve çağdaş gazetelerdeki haberlere dayanmaktadır.

1.6. Araştırmanın Tanımları

David Urquhart: İngiliz diplomat. Osmanlı Devleti ekseninde diplomatik

faaliyetler takip etmiştir. Bu minvalde çeşitli eserler de kaleme almıştır.

Diplomasi: Devletler arası ilişkileri düzenleyen antlaşmaların ve dış siyasetin genel adıdır. İncelenen dönemde diplomasiinin muhatapları Britanya İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı'dır.

Doğu Sorunu: Osmanlı Devleti'nin topraklarını ele geçirerek Türkleri Anadolu'dan çıkarmayı hedefleyen programın ve sürecin adıdır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu tez, David Urquhart'ın 19. yüzyıl Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki siyasi rolü, Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarının tarihsel, diplomatik ve ekonomik bağlamlarını ele alarak analiz etmektedir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, tarihsel süreçleri uluslararası ilişkiler, diplomasi tarihi ve modernleşme fikirleri kapsamında değerlendirmeye dayanmaktadır.

Öncelikle, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldaki modernleşme süreci, geleneksel yapılar ile reformcu yaklaşımlar arasındaki gerilim açısından incelenecektir. Modernleşme faaliyetleri çerçevesinde Osmanlı'nın devlet yapısının değişimi, rasyonelleşme ve bürokratikleşme süreçleri irdelenecektir. Urquhart'ın Osmanlı reformlarına dair yaklaşımları, bu dönüşümler karşısında aldığı tutum ve muhafazakâr-modernist ayrılıklar kapsamında değerlendirilecektir.

İkincil olarak, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri, uluslararası ilişkiler kapsamında analiz edilecektir. İngiltere'nin Osmanlı politikasının güç dengesi yaklaşımına dayalı olduğu ve özellikle Rusya'nın Osmanlı üzerindeki genişleme hedeflerine karşı bir denge siyaseti izlediği tartışılacaktır. İngiltere'nin Osmanlı'yı bir tampon bölge olarak tanımlaması ve Urquhart'ın bu bağlamdaki diplomatik faaliyetleri, güç dengesi kavramıyla ilişkilendirilecektir.

Üçüncül olarak, serbest ticaret politikalarının Osmanlı ekonomisine etkileri liberal ekonomi yaklaşımları çerçevesinde ele alınacaktır. Urquhart'ın İngiltere'nin serbest ticaret emellerine olan bağlılığı, Osmanlı topraklarında ticari düzenlemeleri teşvik etme faaliyetleri ve Balta Limanı Antlaşması gibi serbest ticaret politikalarındaki rolü değerlendirilecektir. Ekonomik bağımlılık ve emperyalizm çerçevesinde, Osmanlı'nın İngiliz ekonomik çıkarlarına nasıl eklemlendiğini ve Urquhart'ın bu süreçteki katkısı analiz edilecektir.

Son olarak, Urquhart'ın Osmanlı ile İngiltere arasındaki ilişkilerdeki rolü incelenecektir. Urquhart'ın klasik diplomasi yaklaşımlarından farklı olarak, kişisel diplomasi ve kamuoyu oluşturma planları üzerinde durulacaktır. İngiliz dış politikasında resmi diplomasi ile gayriresmî figürlerinin oynadığı roller tartışılacak

ve Urquhart'ın İngiliz devlet adamlarıyla giriştiği çekişmeler ile siyaset ve diplomasi alanındaki etkisi değerlendirilecektir.

Bu çalışma, tarihsel analiz, siyasal düşünce tarihi ve uluslararası ilişkiler kuramlarının birleşimiyle Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin 19. yüzyıldaki seyrini ve Urquhart'ı merkeze alarak bu süreçteki rolünü kapsamlı bir biçimde aktarmayı amaçlamaktadır.

2.2. İlgili Alanyazın

David Urquhart, 19. yüzyılın en sıra dışı ve etkili figürlerinden biri olmasına rağmen, onun hakkında kapsamlı bir biyografi henüz yazılmamıştır. Gertrude Robinson 1920'de yayımladığı David Urquhart, Some Chapters in the Life of a Victorian Knight Errant of Justice and Liberty adlı eserinde, Urquhart'ın hayatını bütüncül bir çerçevede ele almak yerine, onun belirli yönlerini vurgulamış ve onu büyük bir şahsiyet olarak sunmuştur. Ancak, bu kitap kronolojik bir biyografi niteliği taşımamaktadır. Robinson'ın bakış açısı, Katolik inancının etkisiyle şekillenirken, Sir Charles Webster ise The Foreign Policy of Palmerston, 1830-1841: Britain in the Liberal Movement and the Eastern Question adlı eserinde Urquhart'ı büyük ölçüde göz ardı etmiş ve diplomatik faaliyetlerini küçümsemiştir.

David Urquhart hakkındaki en önemli akademik çalışmaların başında, Margaret H. Jenks'in 1964 yılında tamamladığı doktora tezi *The Activities and Influences of David Urquhart 1833-1856, with Special Reference to the Affairs of the Near East* gelmektedir. Ancak Jenks de Urquhart'ın hayatına dair sınırlı bir perspektif sunmuş olup daha çok Osmanlı Devleti ve Yakın Doğu ile olan ilişkilerine odaklanmıştır. Jenks'in çalışması, Urquhart'ın diplomatik ve siyasi kariyerini değerlendirirken, onun İngiliz kamuoyunu etkileme gücünü yeterince ele almamıştır.

Türkiye'de de Urquhart üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır. Arif Gülsaran, 2020 yılında tamamladığı yüksek lisans tezi *The Role of David Urquhart within the Framework of the Ottoman-British Relations during 19th Century*'de Urquhart'ın hayatını geniş ve özet bilgilerle sunmuştur. Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde Hüseyin Çelik'in kaleme aldığı "David Urquhart" maddesi ile yine aynı yazarın "Ali Suavi" adlı eserinde yer alan David Urquhart'a dair bölümler, onun entelektüel portresini değerlendirmektedir. Ayrıca Nazan Çiçek'in 2014 yılında

yayımlanan “Hayal Edilmiş Coğrafyada Ezber Bozan Bir İngiliz Oryantalist: David Urquhart, Osmanlı Modernleşmesi, Temenna ve Türk Hamamı” başlıklı makalesi, Urquhart’ın kültürel gözlemlerine odaklanmaktadır. Tefik Orçun Özgün’ün *İngiltere’nin Osmanlı Politikasına Muhalif bir Diplomat: David Urquhart* başlıklı 2015-2016 yıllarına ait yükseköğretim destekli araştırma projesi de bu alana katkı sağlamaktadır. Gül Celkan’ın 1984 tarihli doktora tezi *18. ve 19. Yüzyıllarda İngiliz Seyahatnamelerinde Türkiye ve Türkler* başlığı altında Urquhart’ın *The Spirit of the East* adlı eserini inceleyerek yazar hakkında özet nitelikte bilgiler sunmuştur. Erdoğan Keskinliç’in *David Urquhart’ın Osmanlı Borçları Hakkında İngiltere’de Bulunan New Castle Committee’ye Yazmış Olduğu Mektup* adlı çalışması da İngiliz mali çevreleriyle ilişkisini göstermektedir. İsmet Türkmen’in *İngiltere’nin Kafkasya Politikasına Muhalif Bir Diplomat: David Urquhart (1833-1836)* başlıklı çalışması ise özellikle Çerkesya meselesi üzerinden Urquhart’ın düşüncelerini analiz etmektedir.

Bunun yanı sıra, H. Senior’ın 1950 yılında McGill Üniversitesi’nde tamamladığı doktora tezi *The Activities of David Urquhart in British Diplomacy and Politics 1830-1841* ile Urquhart’ın siyasi ve diplomatik faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Senior’ın çalışması, Urquhart’ın dönemin İngiliz dış politikası içerisindeki rolünü ve etkisini anlamak açısından önemli bir kaynaktır. Ayrıca, G. H. Bolsover 1936 yılında yayımladığı “David Urquhart and the Eastern Question, 1833-37: A Study in Publicity and Diplomacy” adlı makalesinde, Urquhart’ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini ve kamuoyunu yönlendirme stratejilerini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (Bolsover, 1936, s. 444-467).

A. J. P. Taylor, Urquhart’ı 19. yüzyılın en sıra dışı muhaliflerinden biri olarak tanımlamış ve onun siyasi düşüncelerinin yalnızca radikaller tarafından benimsendiğine dikkat çekmiştir. Karl Marx da Urquhart’ı hem Rus düşmanı hem de Osmanlı yanlısı olarak tanımlamış ve Palmerston karşıtlığına olan takıntısını, onu mantıksız bir noktaya sürükleyen bir tür "delilik" olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, Marx onun Rusya karşıtı mücadelesine büyük bir bilgi ve kararlılıkla devam ettiğini de kabul etmiştir (Marx, 1853).

Urquhart’ın yazılı mirası, Oxford’daki Balliol College arşivinde korunmaktadır. Oğlu Francis Fortescue Urquhart, babasının yazışmalarını, el yazmalarını ve yayımlanmış eserlerini Balliol College kütüphanesine bırakmıştır.

Urquhart'ın yayımladığı Portfolio, *The Free Press* ve *Diplomatic Review* gibi süreli yayınlar, onun siyasi ve diplomatik düşüncelerinin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Bu yayınlar aracılığıyla Urquhart, İngiliz dış politikasını doğrudan etkilemeyi amaçlamış ve bu yayınları destekleyen Foreign Affairs Committees adlı grupları Britanya genelinde kurmuştur (Senior, 1950).

Urquhart'ın fikirleri, özellikle Doğu Sorunu (Eastern Question) bağlamında ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki konumu açısından günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Onun görüşleri, Britanya ve Rusya'nın Asya, Balkanlar ve Osmanlı Devleti üzerindeki rekabetine dair erken dönem jeopolitik analizlerden biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle Büyük Oyun (Great Game) stratejisi çerçevesinde Britanya'nın Osmanlı Devleti'ni desteklemesi gerektiğini savunmuş ve bu bağlamda Lord Ponsonby ve Lord Palmerston ile derin görüş ayrılıklarına düşmüştür (Jenks, 1964).

Urquhart'ın Osmanlı'ya dair bakış açısı, Batı'nın diplomasi anlayışına eleştirel yaklaşan bir vizyon sunması açısından önemlidir. Ona göre, diplomasi ahlaksız bir kurumdur ve büyük güçlerin çıkarlarını koruma adına yozlaştırıcı bir mekanizmaya dönüşmüştür. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin "ahlaki bir model" olduğunu savunmuş ve Osmanlı idari sisteminin İngiltere'ye örnek teşkil edebileceğini düşünmüştür. Ancak bu idealist yaklaşımı, İngiliz hükümetinin pragmatik dış politikası ile örtüşmemiş ve onu zamanla siyasetten izole etmiştir (Bolsover, 1936).

Urquhart'ın politik düşüncelerinin, günümüz jeopolitik analizlerinde hala yankı bulduğu görülmektedir. Onun, Osmanlı'nın Britanya için stratejik önemini vurgulaması, İngiliz dış politikasında Osmanlı yanlısı bir yaklaşımın temelini oluşturmuştur. Balkanlar, Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki ticaret yollarının kontrolü üzerine yaptığı analizler, modern uluslararası ilişkiler teorileri ile de paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak, Urquhart hakkındaki akademik çalışmalar genellikle onun Rus karşıtı ve Osmanlı yanlısı politikalarına odaklanmış, ancak kişisel ve entelektüel kimliği yeterince incelenmemiştir. Bu tez, yalnızca Osmanlı İngiliz ilişkileri bağlamında Urquhart'ın diplomatik faaliyetlerini değil, aynı zamanda kişiliğini, politik düşüncelerini, Osmanlı'ya bakış açısını, İngiliz kamuoyunu etkileme gücünü

ve İngiliz dış politikasına olan etkisini bütüncül bir şekilde ele alarak, alandaki bu önemli boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, tarihsel yöntem kullanılarak yürütülmüştür. Arşiv belgeleri, diplomatik yazışmalar, kişisel yazışmalar, ilgili tez ve makaleler, dönemin basın yayın organları incelenerek, ilgili kitap ve yayınlar üzerinden Urquhart'ın Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki rolü analiz edilmiştir. Ayrıca, içerik analizi yöntemiyle Urquhart'ın yazılı eserleri değerlendirilmiş, dönemin siyasi ve toplumsal yapısı çerçevesinde anlamlandırılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni ve örnekleme, 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Avrupa'daki diplomatik çevrelerdir. Urquhart'ın faaliyet gösterdiği coğrafyalar olan İstanbul, Londra ve Paris gibi merkezler ile Osmanlı Devleti'nin siyasi ve diplomatik çevreleri bu araştırmanın temel odak noktalarını oluşturur.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

David Urquhart'ın diplomatik görev yaptığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında gerçekleşen resmi yazışmalar, Urquhart'ın yayımladığı eserler, dönemin gazete makaleleri ve arşiv belgelerinden oluşmaktadır. Ayrıca, Lord Palmerston, Sultan II. Mahmud ve dönemin diğer önemli figürleriyle olan yazışmalar ve belgeler de çalışma dâhilindedir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Veriler, Türkiye ve İngiltere'deki arşivlerden ve kütüphanelerden temin edilmiştir. Özellikle, Balliol College (Urquhart kişisel arşivinden direkt temasta ilgili arşiv belgeleri elde edilmiştir), İngiliz devlet arşivleri (National Archives), Broadlands arşivleri ve dönemin *The Times*, *Morning Herald* gibi başlıca gazeteleri

veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca, David Urquhart'ın yayımladığı portfolio, kitaplar ve makaleler de araştırmanın temel kaynakları arasında yer almaktadır.

3.5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler, nitel analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Özellikle içerik analizi kullanılarak, Urquhart'ın yazılarındaki temel temalar ve söylemler belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kronolojik analiz yapılarak, Urquhart'ın diplomatik faaliyetlerinin Osmanlı-İngiliz ilişkileri üzerindeki etkisi tarihsel bağlam içerisinde incelenmiştir. Yorumlamalar sırasında, dönemin siyasi konjonktürü göz önünde bulundurularak, Urquhart'ın söylemleri ve eylemleri arasındaki tutarlılık ve çelişkiler ele alınmıştır.

Bu yazı çerçevesinde, David Urquhart'ın diplomatik kariyeri, yazıları ve politik mücadeleleri üzerine kapsamlı bir doktora tezi bölümü oluşturulmuştur. Bu metin, akademik bir tez için uygun bir dil ve derinlikte yazılmış olup, Urquhart'ın etkilerini ve tarihsel bağlamını detaylı bir şekilde ele almaktadır.

4. BULGULAR

4.1. Urquhart Klanı ve David Urquhart'ın Gençlik Yılları

Urquhart Klanı, İskoçya'nın Ross ve Cromarty bölgesinde yer alan bir yarımada olan Black Isle'da ortaya çıkmış bir İskoç klanıdır. Urquhart soyadının Rossshire'daki Galce bir yer adından geldiğine inanılmaktadır. Klanın efsanesine göre, Urquhart klanının ilk şefi William de Urchard'ın, Cromarty topraklarını 14. yüzyılın başlarında İskoç Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiliz Kraliyetinin destekçilerine karşı savunduğu söylenmektedir. Klanın üyeleri, İskoçya'nın siyasi ve askeri tarihindeki önemli olaylara katılmış ve çoğunlukla İngiltere'ye karşı İskoç bağımsızlığını savunmuşlardır. Özellikle Sir Thomas Urquhart (1605–1660) gibi figürler, klanın entelektüel ve edebi mirasını oluşturmuşlardır. Sir Thomas, Rönesans döneminin önemli yazarlarından biri olarak bilinir ve François Rabelais¹'in eserlerini İngilizceye çevirerek ün kazanmıştır. Aynı zamanda, Urquhart soyluları İskoçya'nın çeşitli bölgelerinde geniş topraklara sahip olmuş ve İskoç politik yaşamında etkili olmuştur.

Klanın sloganı “Meane Weil, Speak Weil and, Doe Weil” dir ve bu “İyi düşün, İyi konuş ve iyi yap” anlamına gelir (Johnston, 1886, s.96). Klan armasının sağ elinde kılıç tutan çıplak bir kadın ve solunda bir palmiye fidanı vardır. Urquhart Klanı'nın sembolleri, İskoç klanlarının geleneksel simgelerine dayanır. Klanın arması, genellikle bir zırh eldiveni içinde bir kılıcı tutan bir savaşçıya yer verir ve klanın cesaret ve onurunu simgeler. Urquhart tartanı, kırmızı ve yeşil tonlarında, ince beyaz ve siyah çizgilerle bezenmiş bir desenle bilinir. Bu tartan² deseni, klanın Highland (İskoç) köklerini ve savaşçı geçmişini yansıtır. Klanın arması, Gilly Flower veya Duvar Menekşe'si (Wall Flower) olarak bilinir ve Urquhart Klanı'nın resmi arması olarak kullanılır. Bu çiçek, klanın cesaretini ve dayanıklılığını sembolize eder. (Johnston,1886, s.96)

¹1494-1553 İlk büyük Fransız düzyazı yazarı olarak tanınan yazar, Fransız rönesansının hümanistlerinden ve antik Yunan uzmanı olan Rabelais, protestan ilahiyatçı John Calvin'in hem de Katolik Kilisesine muhalifti. Kendi döneminde en çok bir hekim, bilgin, diplomatve Katolik rahip olarak tanınsa da daha sonra grotesk tasvirleri ve hayattan büyük karakterleriyle bir hicivci olarak daha çok tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Koç, 2017, s. 132-148).

²Tartan çoklu renklerde çapraz, yatay ve dikey şeritlerden oluşan desenli bir elbisedir. Tartanlar eskiden dokuma yünden üretilmekteydi; ancak günümüzde birçok başka malzemeden üretilmektedir. Tartan özellikle İskoçya ile ilişkilidir; İskoç kiltleri neredeyse her zaman tartan desenlerine sahiptir.

Klan Urquhart'ın savaş narası genellikle “Trust and Honour” (İman ve Onur) olmuştur. Bu slogan, klanın temel değerlerini ifade eder. Klanın tarihi merkezi, Black Isle'ın kuzey kıyısında bulunan Castle Craig'tir (Craig Kalesi). Kale, 16. yūzyılda inřa edilmiş ve klanın merkezi olarak kalmıştır. Kale, klanın merkezi olarak bilinmektedir. Bu kale, 6. yūzyıla kadar uzanan bir geğmişe sahiptir ve Loch Ness Gölü'ne bakan bir konumda bulunmaktadır. Klanın ileri gelenleri ve liderleri, tarih boyunca bu kalede yaşamış ve İskoğya'nın kuzeyindeki savunma stratejilerinde kilit rol oynamışlardır. Urquhart Kalesi, aynı zamanda İngilizlerle olan çatışmalar sırasında tahrip edilmiştir. 1692 yılında, kale İskoğ bağımsızlık savaşları sırasında İngilizler tarafından yakılmıştır. Bu olay, klan için bir dönüm noktası olmuştur ve kalenin kaybı, klanın yerel güç üzerindeki kontrolünü zayıflatmıştır (Reid,2006, s.36-46).

1898'de Klan şefi Binbaşı Beauchamp Urquhart, Sudan'da hizmet verirken öldürüldü ve başka geriye mirasçı bırakmadı. Urquhart klanı, 1959'da Braelangswell'in Urquhart'larından Wilkins Fisk Urquhart'ın meşru şef olarak tanınmasına kadar şefsiz kalmıştır. Temmuz 2014'te klanın 28. şefi Albay Wilkins Fisk Urquhart, kaleyi daha fazla bozulmaya karşı koruma sürecini başlatmayı kabul ederek Urquhart Klanı Vakfı'na kaleyi teslim etmiştir. Bugün, Urquhart Klanı'nın dünya çapında bir diaspora topluluğu vardır ve biręok klan üyesi, İskoç mirasını ve kültürünü yaşatmak için festivaller ve toplantılar düzenlemektedir. Klanın merkezi olan Urquhart Kalesi ise turistik bir cazibe merkezi haline gelmiştir. “Clan Urquhart” derneği, Urquhart'ın ve Urquhart klanının soyundan gelenler arasında bir akrabalık ilişkisi kurmak ve geliştirmek için Mayıs 1976'da kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da şubeleri olan güçlü bir dernektir ve halen Urquhart ismini yaşatmaktadırlar.

Hayatı boyunca Türksever (Turcophile) olarak tanınan ve Yakın Doğu konusunda bir otorite olarak anılan David Urquhart, 1805'te Braelangswell Cromarty'de (İskoçya) doğdu (Çelik, 2012). Baba Urquhart'ın ikinci eşi olan kızlık soyadı ile Bayan Hunter'dan olan ikinci oğlu idi. Annesini güçlü evanjelik eğilimleri olan olağanüstü zeki bir kadın olarak tanımlayan Urquhart'ı eğitimi için 1817'de Kıta'ya (Avrupa) götürdü (Gülsaran, 2020, s.4). Bu nedenle erken eğitim döneminde hiç İngiliz okuluna gitmemiştir (DNB-VOL 58, 1899, s. 43).

Modern ve klasik beşerî bilimler eğitimini bir kıta Avrupası'nda Frankafon okullarda almıştı. İsviçre'de bir Fransız askeri okulunda bir yıl eğitim aldıktan sonra tanınmış evanjelist Dr. Caesar Malan³ (1787-1864) 'ın hocası olduğu Cenova akademisine giderek eğitimine başladı ("Urquhart, David", 1899, s.43). Malan, öğrencilerine kendi dini gayretiyle ilham vermek için özel çaba sarf ettiği Cenevre'deki Klasik Kolej'de ders verirdi. Malan büyük bir ilahiyatçı olmamasına karşın, vaizliğiyle başkalarında coşku uyandırma yeteneğine sahipti ve başarıları arasında hem sayısız ilahi sözlerinin hem de müziğinin kompozisyonunu yapmış birisi olarak tanınıyordu. İsviçre'de halka açık toplantılar yapmak için köylerde mola veriyordu (Hymnology Archive, 2024).

O döneme ait annesine gönderdiği arşiv niteliğindeki nadir mektuplarından birinde Urquhart durumunu şöyle kaleme almaktadır:

"20 Temmuz 1812

Sevgili annem, sana büyük bir sevgiyle yazıyorum, umarım bu mektup seni iyi bulur. Buradaki günlerim hem çalışma hem de düşünceyle dolu geçti ve sık sık evi düşünüyorum.

Umarım sağlığın yerindedir ve ailemiz de iyi haldedir. Lütfen babama ve kardeşlerime sevgilerimi ilet.

Sadık oğlun,

David Urquhart (Balliol College Arşivi, IA1URQ-1)"

Urquhart'ın dinî şevki, "Tanrı'nın saf sözünü dünyanın karanlık yerlerine yaymak" amacıyla bir grup "misyonere" katılması şeklinde kendini göstermiştir. Bu karanlık yerler, İsviçre'nin Katolik Kantonuydu (Jenks, 1964, s.2). Urquhart, bu turların bir kısmında ona eşlik ediyordu. Bu turlardan birinde Urquhart Katolik Kilisesi'ni Mesih karşıtı olmakla suçlayarak on beş yaşında ilk halka açık konuşmasını yapmıştır. Bu, konuşma nedeniyle annesi aşırı evanjelik eğilimlerini dengelemesi için oğlunu Cenevre'den uzaklaştırarak özel öğretmeniyle Katolik İspanya'ya bir seyahate gönderdi. Katolik yaşamın hüküm sürdüğü bir ülkede Dr. Malan'ın aşırı Protestan etkisini dengeleyeceğini umuyordu.

³Henri Abraham César Malan (7 Temmuz 1787- 8 Mayıs 1864) İsviçreli Protestan papaz ve ilahi yazardır. Hymnology Archive. (2024). H. A. César Malan. Erişim Adresi: <https://www.hymnologyarchive.com/h-a-csar-malan> (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2024)

Urquhart, 1821'de altı ay geçirmek için İngiltere'ye döndü. Burada çiftçiliğin temellerini öğrenmek için çalıştı. Daha sonra sonbaharda üniversite kariyerine başlamadan önce Woolwich Arsenal'de sıradan bir işçi olarak dört ay geçirdi. 31 Ekim'de Oxford'daki St. John's College'a kaydoldu (Urquhart, 1899, s.43). Burada kendi deyimiyle olağanüstü gayret gösteren Urquhart, kendisine sadece dört saatlik uykuya izin veren zorlu bir çalışma rutini kurmuştu. Üstün olduğu konularda düzenli çalışmalarına ek olarak, çeşitli konularda geniş bir merak sergiliyor ve araştırıyordu (Bishop,1897, s. 44). Diğer konuların yanı sıra, mineraloji üzerine bir çalışma yaptı ve boş saatlerinde bu konudaki bilgilerini bir ders edasıyla arkadaşlarına anlatıyordu. Olağanüstü gayreti, ona büyük bir ilgi göstermiş gibi görünen Jeremy Bentham⁴ 'ın dikkatini çekmişti (Urquhart,1899, s.43).

Urquhart, istatistiklere ve “serbest ticaret” konusundaki görüşlerine mükemmel hâkimiyetinin oluşmasının bu ilişkinin sonucu olduğunu aktarır (Bishop,1897, s. 43). Eşi Bayan Urquhart onun bu yeteneğini şu cümlelerle açıklayacaktı;

“Az sayıda insan, uluslararası ticaretin gelişimini ve bunun ulusların gücü ile ilerleyişi üzerindeki etkilerini David Urquhart kadar iyi kavrayabilmiştir. O, siyasal ekonomiye olan derin ilgisini, uluslararası antlaşmalara ve ulusların çatışan çıkarlarına dair geniş bilgisiyle birleştirerek, finansal diplomasi alanında usta bir isim haline gelmiştir. Öyle ki, belirli bir dönemde mineralojiye de kayda değer bir ilgi göstermiştir (Bishop,1897, s. 44).”

Oxford ve Jeremy Bentham'ın liberal etkisinin bu radikal çizgisini durduracağı umuluyordu, ancak bunun gerçekleşmesi hayli zaman alacaktı. Urquhart'ın Bentham ile olan dostluğu Oxford'da kaldığı süre boyunca hayatta kaldı ve Urquhart Yunanistan'dayken bile aralarında bazı mektup alışverişi oldu. (Senior,1950, s.4) Bu mektuplardan birinde Bentham, Urquhart'a şöyle yazıyordu;

“Sevgili David,

Mektubunu henüz aldım.

Yunanistan hakkında verdiğin bu son derece memnuniyet verici haberin bir transkriptini ya da tercümesini bana gönderirsen çok makbule geçer. Böylece ben de

⁴Jeremy Bentham (d. 15 Şubat 1748 – ö. 6 Haziran 1832), İngiliz Utilitarizmin kurucusu filozof, hukukçu ve toplum reformcusu

bu haberi Morning Herald gazetesine, Pazartesi nüshasında yer alacak şekilde zamanında ulaştırabilirim. Çünkü bu gazete, halk yararına olacak şekilde iyi ilişkiler kurmam gereken bir yayın organı.

Her zaman senin,

Jeremy Bentham (Balliol College Archives, DU/I/A6/16)”

Enteresan mektuplardan birinde Bentham Urquhart’a şöyle diyordu;

“Sevgili David,

Ne kadar garip bir adamsın sen! Sana gelmek için hazırlanıyordum;

Fakat o anda hemen yola çıkmadım diye, sen bir anda çekip gittin

Üstelik bana herhangi biri aracılığıyla en ufak bir haber bile bırakmadan!

Bu ne anlama geliyor?

Lütfen yaz ya da gel ve bana bu davranışının ne anlama geldiğini ve neyin olduğunu açıkla.

Her zaman senin,

J. Bentham (Balliol College Archives, DU/I/A6/1)”

Bu döneme ait Urquhart'ın hayatta kalan mektuplarındaki bazı kısımlarda, yoğunlukla Roma Hukuku ve İngiliz Hukuku ile ilgilendiğini anlaşılmaktadır. Urquhart'ın sürdürdüğü sert çalışma rutini nihayetinde sağlığı üzerinde etkisini göstermiş ve 1825 kışında Oxford'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı yılın Kasım ayında annesi ona şu şekilde yazmıştır:

“Senin çok hasta olduğunu biliyorum ve bu durumu bizden gizlediğini biliyorum. Lütfen bana geri dönüş yap mektup ile dürüstçe nasıl hissettiğini ve Oxford'dan ayrılıp şehre gelmenin daha iyi olup olmayacağını söyle.”. (Senior,1950, s.5)

Bu olay, Urquhart'ın akademik kariyerini sona erdirdi ve sağlığını toparlamak için Güney Fransa'ya gitti. Urquhart ailesinde inkâr edilemez radikallik eğilimi vardı ve annesi ile Caesar Malan'ın erken dönem etkileri bu eğilimi oldukça teşvik etmiş gibi görünüyordu. Oxford ve Jeremy Bentham'ın etkisinin bu gelişimi durdurabileceği düşünülebilir, ancak bu pek de öyle olmamıştı. Merakı, zekâsı ve ciddiyeti eğitmenlerini memnun etti ve onların övgüleri, onun büyüyen kendini

önemli görme duygusunu harladı, bu da onu ister istemez kendisiyle ilgili fanatizme sürükledi.

Rahatsız edici olan hastalığı nevrozdan kurtulmak ve sağlığını geri kazanmak için Güney Fransa'ya gitti (David Urquhart's Understanding, 2013, s. 11). Orada Urquhart, Lord Byron ve diğer Antik Yunan romantiklerinin başlatmış olduğu Yunanseverlik coşkusuna kapılmaktan geri kalmadı (Finlay, 1861, s.22). Sonuç olarak Yunan Bağımsızlık Savaşı'na ilgi duymaya başladı. Üvey kardeşi Albay Gordon Urquhart⁵, zaten Yunanistan'da Hydriot Deniz Piyadeleri'ne komuta etmekteydi. Bu sıralarda Lord Cochrane, İtalya açıklarında beklediği ve gelmeyen takviyeler nedeniyle Yunanistan'a gidişi ertelendiğinde Marsilya'ya vardı. Orada, Paris ve Cenevre Philhellene Dernekleri tarafından gönderilen birkaç gönüllüye katıldı ve bu gönüllüler arasında David Urquhart da vardı (Finlay, 1861, s.22).

Urquhart orada, sonradan Lord Dundonald adıyla anılacak olan Lord Cochrane ile tanıştı. Lord Cochrane, Daha sonra bir Yunan saldırısı için Sauveur gemisinde ona katılacaktı (Urquhart, 1899, s.43).

4.2. Yunan İsyanı

Bu görev sırasında Urquhart, amiri Yüzbaşı Thomas⁶ 'ın dostluğunu kazandı. İngiliz ve Yunan unsurları arasında oluşacak bir anlaşmazlığı çözmek için mürettebat olarak "Saveur" gemisine tayin edildi (Bishop,1897, s. 44). Bu gemi Solano Körfezi'nde bir Türk filosuna saldırdı ve yok etti (Finlay, 1861, s.176).

Bu eylemde buharlı gemiler ilk kez deniz savaşında kullanıldı (Finlay, 1861, s.177). Özellikle Yüzbaşı Hastings⁷ etkili isabetli atış kullanımıyla bu saldırıda öne çıktı (Finlay, 1861, s.176-177). Bu saldırı, Cochrane⁸ ve İbrahim Paşa'nın Amiral

⁵UrquhartKlanı'nın şefi olan Charles Gordon UrquhartBraelangwell'inlairdi ve İskoç ScotsGreys alayında bir subaydı (Bishop,1897, s. 42)

⁶Thomas Fellowes (1778-1853) Fransız Devrim Savaşları ve Napolyon Savaşları Navarin baskını sırasında Kraliyet Donanması'nda bir subaydı

⁷ Frank AbneyHastings (1794-1828) bir İngiliz deniz subayı ve Philhellene idi. Asil bir İngiliz ailede dünyaya gelen Kraliyet Donanması'nda, Trafalgar Savaşı ve New Orleans Savaşı'nda görev almıştır

⁸Sir Thomas John Cochrane (1758-1832) Kraliyet Donanması subayı Amiral. Washington'un yakılması ve 1812 Savaşı sırasında Baltimore'a saldırı gibi birçok eylemde görev almıştır. Ayrıca ilk zamanlarında "speedy" lakabıyla ün salmıştır. Lord Dundonald, 10. Earl of Dundonald olarak da bilinen Thomas Cochrane (1775-1860), Britanyalı bir amiral ve deniz savaşçısıdır. Askeri kariyerinin yanı sıra politikacı ve mucit olarak da tanınmıştır. Cochrane, Napolyon Savaşları sırasında Kraliyet Donanması'nda (RoyalNavy) sergilediği cesur ve yenilikçi savaş taktikleriyle ün kazanmıştır. Özellikle korsanlıkla mücadele ve Fransız donanmasına karşı kazandığı başarılarla dikkat çekmiştir.

Codrington⁹ tarafından isteksizce kabul etmek zorunda kaldığı bir ateşkesin ihlalini içermekteydi. Bu saldırı Navarin savaşını başlatmaktan doğrudan sorumluydu (Bishop,1897, s. 44).

Urquhart başka bir mektubunda ise Navarin olayını şu cümlelerle anlatıyordu; “İngiliz Hükümeti Amiral Codrington’a, güçlü bir donanmayla Doğu Akdeniz’e gitmesi talimatını verdi. Kendisine, arabuluculuk sürecini zorlaması ve Türkler ile Yunanlar arasında çatışmaları engellemesi emredildi. Codrington, Türk donanmasının bulunduğu Navarin Körfezi’ne girdi. Rivayete göre, bir tüfek kazara ateş aldı ve bu olay genel bir çatışmayı tetikledi. Türk donanması tamamen imha edildi (Balliol College Archives, A1-1URQ-3).”

Hastings ve Thomas ateşkesin varlığını bilmediğinden, çatışmadan sorumlu tutulamadılar. Urquhart on bir yıl sonra, *The Spirit of the East* adlı kitabını yazdığında ise Yunan davasına duyduğu coşkusuyla o günü ve yaşadığı heyecanı aktarmaktadır. 1827 Temmuz Antlaşması'nın haberini aldıklarında Yunanların yeniden canlanan umutlarını ve enerjilerini hatırlatmaktadır. Bu yazısındaki aktarımında, Korint'teki (Gördüş) Yunan ordusundan gelen coşkulu karşılama tezahüratlarını, gemisinin körfezde görünüp “2000 yıllık esaretin ardından Yunanistan'ın sembolünün Lepanto sularında dalgalanmasını ilan ettiği” anı yeniden sevinçle anmaktadır. Yoğun bir duyguyla, kendisinin de katıldığı Eylül 1827'de Salona Körfezi'nde gerçekleşen deniz savaşını izleyen Yunan ordusunun

Aynı zamanda, “İblis Amiral” lakabıyla da anılır. Cochrane'ın hayatı birçok iniş çıkışlarla doludur. İngiltere'de sahtekârlık suçlamasıyla yargılanmış ve Parlamento'dan çıkarılmıştır, ancak bu suçlamaların haksız olduğuna inanan birçok kişi tarafından desteklenmiştir. Skandal nedeniyle İngiliz donanmasından ayrıldıktan sonra Güney Amerika'ya giderek, Şili, Peru, Brezilya ve Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelelerinde önemli roller üstlenmiştir. Şili'de, özgürlük savaşçılarının donanmasını yöneterek İspanyol kolonilerine karşı başarılı deniz operasyonları yürütmüş ve Şili'nin bağımsızlık mücadelesine büyük katkılarda bulunmuştur. Ardından Brezilya'nın bağımsızlığı için de benzer bir rol üstlenmiş ve Brezilya İmparatorluğu'nun ilk donanmasını kurarak İmparator I. Pedro'ya hizmet etmiştir. Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık mücadelesinde de yer alan Cochrane, Yunan donanmasını modernize etmek ve Osmanlı güçlerine karşı deniz savaşlarında üstünlük sağlamak için çalışmıştır. Fakat Yunanistan'daki başarıları, Güney Amerika'daki kadar belirgin olmamıştır. ThomasCochrane, denizcilik alanında yenilikçi stratejileri ve taktikleri ile Britanya Kraliyet Donanması'nda önemli izler bırakmıştır. Ayrıca, kendi zamanında tartışmalı bir figür olmasına rağmen, hayatının sonunda itibarını geri kazanmış ve Kraliyet Donanması'na tekrar kabul edilmiştir. Cochrane'ın yaşamı, cesur ve sıradışı bir denizcinin macera dolu hikayesi olarak birçok biyografik esere ve kurgu çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca, PatrickO'Brian'ın ünlü denizcilik roman serisi olan *Aubrey-Maturin* serisinin kahramanı JackAubrey karakterinin yaratılmasında Cochrane'ın hayatından ilham alınmıştır.

⁹Sir Edward Codrington (1770-1851) Trafalgar Savaşı ve Navarin baskınlarında görev yapmış bir İngiliz Amiral.

umutlarını ve korkularını betimledi. Hatta ilgili yazımda o dönemde Türk ismine karşı büyük bir nefretle dolu olduğunu itiraf etmiştir (Urquhart, 1838, s. 19-22).

Sonrasında Urquhart'ın 1854'te yaptığı “*Navarin savaşı*ndan ben sorumluydum” şeklindeki ifadesi, bu olayın vicdanında bir miktar iz bıraktığını düşündürmektedir (Bishop, 1897, s.45).

Urquhart gelecekte Yunan isyanı ve Navarin baskını şöyle şu cümlelerle değerlendirecekti;

“Bu olay, gelişmelere yeni bir yön verdi. Türk donanmasının imha edilmesi, Babiâli'nin savaşı sürdürmesini imkânsız hale getirdi ve böylece savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdirildi. Yunanlar bağımsızlıklarını kazandılar; fakat bu kazanım, beklenene göre ne Babiâli'nin dostluğunu ne de İslam dünyasının sempatisini beraberinde getirdi. Yunan davası, kendi çabalarıyla değil, Avrupa'nın büyük güçlerinin müdahalesiyle başarıya ulaşmıştı (Balliol College Archives, A1-1URQ-3).”

Urquhart'ın ilgili belgenin devamındaki belki de en vurucu tespiti şöyle son bulmaktaydı;

“Yunanistan, oğullarının cesaretiyle değil, Navarin topçuları ile özgürlüğüne kavuştu. Kaderi savaş meydanlarında değil, Batı kabinelerinin (hükümetlerinin) diplomatik masalarında belirlendi. Bağımsızlığı, kendi cesaretinin bir meyvesi değil; Avrupa diplomasisi ve zorlayıcı gücünün bir sonucuydu. Bir zamanlar dünyaya kanunlar vermiş olan bu millet yeniden ayağa kalktı; fakat kudret ve ihtişamla değil, yabancı sarayların koruması altında, yabancı güçlerin kıskançlığı ve rekabetiyle ayakta tutuldu.”

Bu olaydan sonra Urquhart'a Cochrane tarafından teğmen rütbesi verildi ve Hellas firkateynine transfer edildi. Bu gemiyle Albay Fabvier'in¹⁰ Sakız adasına yaptığı sefere katıldı. Bu saldırıda hizmet ederken Urquhart ağır şekilde yaralandı ve savaşın geri kalanını yaralarının iyileşmesini beklemekle geçirdi. Bu iyileşme dönemini Samos (Sisam) adasında geçirdi. Burada Yunan dili üzerine çalıştı ve güncel Yunan siyaseti üzerine fikirlerini temellendirdi. Üvey kardeşi, vali olarak atandığı Karabusa adasında kazara öldürülünce, “Kapodistrias” (Yunan İsyanının

¹⁰Charles Nicolas Fabvier (1782-1855), Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda seçkin bir rol oynayan büyükelçi, general ve Fransız parlamento üyesiydi.

Lideri) görevi David Urquhart'a teklif etti (Bishop,1897, s.44). Ayrıca kendisine aynı sırada kaptan Hastings'in gemisi Perseverance'in kumandanlığı teklif edilmişti (Taylor,1913, s.295).

“Albay Urquhart'a

Sayın Albay,

İngiltere tarafından Yunan Hükümeti'ne devredilen geminin teslim alınmasının ardından, bu gemi İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Filhelen (Yunansever) Komitelerin desteğiyle donatılıp silahlandırılmıştır. Hükümet, söz konusu geminin komutasını, Yunan davasına olan bağlılığı, yetkinliği ve tecrübesiyle öne çıkan İngiliz subayı Bay Hastings'e vermeyi uygun görmüştür. Hükümet, Sayın Albay, sizin bu gemiyi ve onun harekâtlarını bizzat takip etmeye karar vermenizden ve maruz kalabileceği tehlikelere ortak olmayı kabul etmenizden büyük bir memnuniyet duymuştur. Ulus, davasına gösterdiğiniz bu açık ve parlak ilgiden ötürü size şükran borçludur. Bu nedenle Hükümet, size söz konusu gemiye resmen binme izni vermeyi ve hazırlanmakta olan sefere katılımınızı onaylamayı uygun görmüştür. Bu güven nişanesinin sizin için memnuniyet verici olacağı umulmaktadır. Aynı zamanda bu jest, Hükümet ile niyetlerinin temizliği ve cömertliğiyle tanınan bir kişi olarak size duyduğu saygının da bir ifadesidir. Geminin komutası altındaki Albay, sizin tüm görüş ve bildirimlerinize hak ettiği ilgiyi gösterecektir. Hükümet, Yunanistan'ın dostlarının çabalarının ve hissiyatlarının birleşmesinden en yararlı sonuçların doğacağını ümit etmektedir. Siz, bu sefere katılan Bay Hastings'in komutasındaki gemide, Yunan Hükümetinin resmî özel gözlemcisi olarak tanınacaksınız. Göreviniz, operasyonları gözlemek, değerlendirmek ve raporlamaktır. Bir sefer günlüğü tutma yetkisine sahipsiniz. Yararlı gördüğünüz her hususu kaydetmek ve önemli gördüğünüz değerlendirmeleri doğrudan hükümete iletmekle yetkilisiniz. Bu görevi göstereceğiniz sadakat ve gayretle ifa edeceğiniz inancıyla, Hükümet size şimdiden teşekkür eder.

Egina, 9 Şubat 1828

Başkan

Ioannis Antonios Capodistrias

Devlet Sekreteri

Spyridon Trikoupis (Balliol College Archives, IB12-3)”

Ancak o bu teklifleri reddetti ve Kasım 1828'de Yunan hizmetinden de istifa etti (Urquhart,1899, s.43). Bu teklifleri reddetmesinin nedenini Urquhart, o zamanki Yunanistan'da mevcut olan siyasi durumun onun kişisel ihtirasları arasında bulunmuyor oluşu olarak açıklar. Zaten bu sırada Genaral Church¹¹ve Cochrane dâhil olmak üzere İngiliz Yunan seveler (Philhellenes), Yunan Cumhurbaşkanı'nın politikasına açıkça düşmandı.

Urquhart'a göre onların nedenleri kısmen kişisel ve kısmen politiktir. Geçici Yunanistan Cumhurbaşkanı¹², eski bir Rus kabine bakanıydı ve İngilizlere göre Çar'ın politikalarıyla yakından ilişkili olduğu düşünülüyordu. Bir Rus fırkateyni ile Yunanistan'a gelerek ve bir Rus üniforması giyerek Rus yakınlığını daha da sergilemişti. Urquhart'a göre Yunanlılar, Rus silahlarının başarısından yararlanmaya her zaman hazır olsalar da Rus politikasına büyük bir şüpheyle bakmışlardı (Finlay, 1861, s.196-197-220). Hatta Çar'ın zayıf ve bölünmüş bir Yunanistan'ı kendi sürekli hamiliğine muhtaç etme politikası olduğunu düşündüklerinden, kendi görüşleri için bazı haklı gerekçeleri var gibi görünüyordu (Crawley, 1930, s.132-141).

Sevilmeyen bağlantılarına ek olarak, cumhurbaşkanı sevilmeyen politikalara girişmişti.

"Ne yazık ki Yunanistan için, Kapodistrias bir diplomat idi, fakat bir devlet adamı değildi (Finlay, 1861, s.200)."

Bu cümleden de anlaşıldığı gibi Kont Ioannis Kapodistrias, Yunanistan'ın bağımsızlık sürecinde önemli bir figür olarak öne çıkmış, özellikle uluslararası diplomasi alanındaki yetkinliği ile dikkat çekmiştir. Ancak, devlet yönetimi konusundaki yeterliliği tartışmalı olup, iç politikada istikrarı sağlama ve geniş halk desteğini kazanma noktasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Diplomatik başarılarına rağmen, yönetim tarzı otoriter olarak değerlendirilmiş ve bu durum, halk ile yönetim arasındaki gerilimi artırarak siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu bağlamda, Kapodistrias'ın Yunanistan'daki liderliği, diplomatik başarılarının devlet

¹¹Sir Richard Church (23 Şubat 1784 – 20 Mart 1873)1827'den sonra Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın son aşamalarında İngiliz Ordusu'nda görev yapan İngiliz-İrlandalı bir subay olarak, aynı zamanda Yunan kuvvetlerinin de komutanlığını üstlendi. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Yunan Ordusu'nda general olarak görev yapmaya devam etti ve Yunan Senatosu'na üye olarak atandı.

¹²CountIoannisAntoniosKapodistrias (1776-1831) Avrupa siyaseti ve diplomasisinde uzun ve seçkin bir kariyerin ardından bağımsız Yunanistan'ın ilk devlet başkanı olarak seçildi (1827–31). Modern Yunan devletinin kurucusu ve Yunan bağımsızlığının mimarı olarak kabul edilir.

yönetimi açısından yeterli olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir (Finlay, 1861, s.200-201).

Urquhart'a göre cumhurbaşkanının, düzenli bir ordu ve kamu hizmeti kurma çabaları, kendi içinde belki de gerekli olsa da General Church önderliğindeki düzensiz güçleri rahatsız ettiğini ve sivil halk tarafından yeni ve hoş olmayan bir otorite olarak karşılandığıdır. Bunun yanı sıra, hayal kırıklığına uğramış makam avcıları, eski askerler ve hatalarının çoğunu yapmaya hazır siyasi grupların kıskanç liderleri vardı (Urquhart, 1839, s.18).

Urquhart, Cumhurbaşkanı Kapodistrias karşıtlığının güçlü bir taraftarı ve aynı zamanda kilise ve Cochrane'in kişisel bir arkadaşıydı. Bu, şüphesiz kendisine sunulan teklifleri kabul etmek yerine neden reddettiğini açıklamaktadır. Samos'ta kaldığı süre boyunca, siyasi düşüncesinin temeli olan Yunan yerel kurumları hakkında fikirler edinmişti. Muhtemelen kararlarının nedeni Kapodistrias'a siyasi muhalefетinin sonucuydu ve arkadaşı olduğu anlaşılan Samos Valisi Kolettis'den¹³ etkilenmişti. Ama belki de en önemli unsur, Urquhart'ın politik bir inanç gerektiren bir mizaçta olmasıydı ve bu özel inanç onun zevkine uyuyordu. Urquhart, Yunan siyasetindeki rüşvet ve yolsuzluğun farkındaydı; birçok Yunan'ın sadece “elden para” ile ilgilendiğini ve aynı zamanda birçok köylünün büyük sıkıntılar ve yoksunluklar yaşadığını gördü (Finlay, 1861, s.213-214).

Urquhart yeni kurulan Yunan yerel yönetimlerinin durumunu şöyle tanımlamaktadır:

“Türklerin egemenliği altında Yunanlılar, kendiışlerini yürütürlerdi. Başkaldırdıklarında, yöneticileri onları cezalandırıyordu ama bu hiçbir şekilde kurumlarının yapısını etkilemedi. Kendi kendini yöneten belediyelerini dışarıdan müdahaleden muaf tutmaya devam ettiler. Gümrük engelleri yoktu ve ticaret serbestti. Vergilendirme ya da daha doğrusu haraç doğrudan, belediye yetkilileri tarafından toplanıyor ve Türklere ödeniyordu (Senior,1950, s.10).”

Urquhart, Türklerin bu sisteminde daha yüksek bir siyasi bilgelik olduğunu gördü ve bunun serbest ticaretin ilkesini temsil ettiğine inanıyordu. Ancak diğer taraftan bu müdahale etmeme serbesti politikası, ona göre Osmanlı idari ve mali yetersizliğinin kaçınılmaz sonucuydu. Yine de nedeni ne olursa olsun, bu sistem,

¹³Ioannis Kolettis (1773-1842) Diplomat, asker, politikacı, Filiki Eteria üyesi.

Kapodistrias tarafından kurulan bürokrasiden daha çok tüccar sınıfları için uygun bir sistemdi ve bu nedenle birçok Yunan (Rum), Türklerin elinde kalan topraklarda kalmayı tercih ediyordu (Urquhart, 1838, s.84).

Urquhart bir yandan fikirlerini temellendirirken bir yandan da İngiliz diplomasisinde yer ve nüfuz kazanmak için uğraşmaktaydı. 10 Kasım 1829'da annesine şunları yazmıştı;

“Benim için herhangi bir fırsat yaratılsa ve keşke olsaydı, bunun, en azından bu noktada daha iyi bir durum elde edeceğim diplomatik bir mevki olmasını temenni ederim. Dostum Dawkins bana, kendisine bir ataşe atanacaksa, benim bu göreve getirilmemden daha çok memnun olacağını söyledi...(Balliol College Archives, IB2:2.1)”

Urquhart'ın görev arayışı Bentham ve annesi Margaret Urquhart arasındaki mektuplaşmalara da yansiyordu;

“Sevgili Hanımefendi,

Size ait olan ve bana lütfedip gösterdiğiniz David'imizin mektuplarının suretlerini bu kadar uzun süre elimde tutmamın sebebi, onları Dr. Bowring'e gösterebilmek içindi. Bowring'in bana söylediğine göre, hükümetin Yunanistan'da hâlihazırda bir temsilcisi (bir ajanı) varmış; bana ismini söyledi ama Bowring az önce yanımdan ayrılmış olmasına rağmen adını şimdiden unuttum belki Hodgson'dur. Bu mektup suretlerinin mevcut haliyle, işleri başından aşkın her etkili hükümet adamında olduğu gibi, bir başkasına gösterilmesi pek işe yaramaz. Fakat Dr. Bowring oldukça yetenekli bir çözümleyicidir ve onun yaşındaki pek az insanın elinden bu kadar çok sayıda mektup geçmiştir. Bu nedenle, eğer sizin için de uygunsa, orijinal mektupları ona iletmenizi öneririm (adresi: Millman Street, Bedford Row). Böylece, bu belgelerde belki daha fazla anlam çıkarabileceği bir şey bulup bulamayacağını görür. Bu mektuplardan ve önceki yazışmalardan yola çıkarak, yetki sahibi kişilerin zihninde, David'imiz hakkında onun gerçekten hak ettiği iyi bir kanaati oluşturacak bir içerik çıkarabilmeyi umut etmektedir. Her ne kadar hükümetin Yunanistan'ın bazı bölgeleri için bir ajanı varsa da, belki Arnavutluk için de bir ajan tayin etmeye sıcak bakabilirler. Sevgili Hanımefendi,

Her zaman size en derin saygılarımla inanın,

Sizin daima sadık dostunuz,

Jeremy Bentham (Balliol College Archives, DU/I/6/14)”

14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Rus-Osmanlı Savaşı'nın sona ermesinin ardından David Urquhart, İstanbul'u ziyaret etmeye karar vermiştir. Minerolog kimliğiyle hareket eden Urquhart, bu vesileyle Sadrazam Reşid Mehmed Paşa ve Sultan II. Mahmud'a takdim edilmiştir (Bishop, 1897, s.48). Kendi anlatımına bakılacak olursa, her iki önemli devlet adamının da güvenini kazanmıştır. İstanbul'a doğru ilerlerken yaşadığı ve ileriki yıllarda Türkler hakkında geliştirdiği olumlu bakış açısının başlangıcını işaret eden önemli bir olay meydana gelmiştir. Bu olayı 20 yıl sonra Oxford Piskoposu Wilberforce'a yazdığı bir mektupta detaylı bir şekilde anlatmıştır (Bishop,1897, s.45).

Urquhart, mektubunda o dönemde henüz genç bir delikanlı olduğunu ve bir geceyi bir Türk askeri karakolunda geçirdiğini ifade etmektedir. Türk askerlerinin, 1828'de savaş resmen başlamadan önce Ruslar tarafından küçük bir kalenin kuşatılmasıyla ilgili bir olayı anlattıklarını dile getirir. Urquhart, nasıl olup da böyle bir olaya izin verdiklerini sorduğunda, askerlerden aldığı cevap oldukça çarpıcıdır: *“Savaş ilan edilmeden onlara nasıl ateş edebildik?”* (Bishop,1897, s.45)”

Bu cevap, Urquhart üzerinde ilk başta askerlerin basitçe bir “aptallığı” olarak yankı bulmuş; ancak bu düşüncesini açıkça dile getirdiğinde, askerlerden biri tüfeğini alıp dipçik kısmını öperek şunu dile getirmiştir: *“Eğer bu silahı Tanrı tarafından kutsanmadan kullanırsam, bu bana şeytan tarafından verilmiş olur.”* (Senior,1950, s.11). Bu olay, Urquhart için derin bir utanç anı olmuş ve henüz genç yaşta olmasının da etkisiyle, farklı bir kültürün değerlerini küçümseyici bir bakış geliştirmemiş olması, ona bu deneyimi farklı bir pencereden değerlendirme fırsatı sunmuştur.

Bu noktada Urquhart, eğitimsiz olduklarını düşündüğü bu insanların bile doğru ve yanlış ayırt edebilme yetisine sahip olduğunu gözlemlemiş ve bu durum, onun insan doğasına dair yeni bir kavrayış geliştirmesine yol açmıştır. Bu deneyimin ardından, Yunanlar ve Türkler arasındaki savaşa katılmış olduğunu, ancak farkında olmadan bir haydut gibi hareket ettiğini anladığını ifade eder. Yaşadığı bu içsel sorgulama, ona derin bir pişmanlık duygusu yaşatmış ve kendi ifadesiyle, *“pişmanlık duyan bir suçlu gibi adalet karşısına çıkmayı”* düşünmesine neden olmuştur. Ancak, böyle bir suçu yargılayabilecek bir mahkeme bulunmaması nedeniyle, bu pişmanlık yalnızca içsel bir muhasebe ile sınırlı kalmıştır (Bishop,1897, s.45).

Urquhart, bu olayın ardından, sadece kendi ülkesinin değil, aynı zamanda tüm Avrupa uluslarının da benzer bir ahlaki yozlaşma içinde olduğunu fark ettiğini ifade eder. Bu farkındalık, onu bu duruma dair bir çözüm arayışına yönlendirmiş ve yaşamını adadığı zihinsel bir dönüşümün başlangıcını oluşturmuştur. Özellikle, bu olaydan sonra Kur'an üzerine çalışmalar yapmış ve Kur'an'ın içeriğinde uluslararası hukukun ilkelerine dair unsurlar bulduğunu belirtmiştir. Ancak, Urquhart'ın daha sonra İncil'i derinlemesine incelemesi ve bu metnin anlamını kavrama çabası, onun Hristiyanlığa olan bağlılığını pekiştirmiştir (Bishop,1897, s.46).

Bu olay, Urquhart'ın Türkler ve İslam kültürü hakkındaki düşüncelerinin şekillenmesinde belirleyici bir dönemeç olarak değerlendirilebilir ve ilerleyen yaşamında Osmanlılara duyduğu sempatiyi besleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

4 Ocak 1830'da David Urquhart, İstanbul'dan annesine yazdığı bir mektupta şunları dile getirir:

“Bu ülkede kalmamı sağlayabilecek olasılıklardan kısaca bahsedeceğim. Şu ana kadar mektuplarımı gönderdiğiniz bakan, eğer kendisine bir ataşe atanacak olursa bunu memnuniyetle karşılayacağını söyledi. Eğer bir Avrupa prensi buraya gönderilir ve saygın bir hükümet kurulur ise, onurlu bir görev elde etme şansım olabilir; eğer amcama sunduğum proje onaylanırsa, bu ihtimal daha da güçlenir.”

Bu mektupta Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nda diplomatik bir görev ele etme ihtimallerini değerlendirirken, geleceği hakkında ciddi bir belirsizlik içinde olduğunu annesine bildirmektedir (Balliol College Archives IB4: F:1:X).

Urquhart, aynı mektupta, Karadeniz'e giderek kömür madenlerini incelemek amacıyla bir seyahat planladığını da belirtmiş ve annesinden mineraloji ile ilgili bazı kitaplar göndermesini rica etmiştir. Bu talep, Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diplomatik misyonuna ek olarak, bölgedeki doğal kaynaklarla ilgili stratejik çıkarlarını da gösteren bir detaydır.

4 Ocak tarihli aynı mektupta, Urquhart, Sadrazam ile gerçekleştirdiği bir görüşmenin ayrıntılarını anlatmıştır. Sadrazamı otuz yaşının altında genç bir adam olarak tanımlayan Urquhart, onun Avrupa kurumlarını Osmanlı Devleti'ne getirme konusunda oldukça istekli olduğunu belirtmiştir. Sadrazam, Urquhart'a atlar ve adamlar temin etmeyi teklif etmiş ve ülkeyi gezmesi için davet etmiştir.

İstanbul'dayken Urquhart'ın davet edildiği daha öne çıkan etkinliklerden biri, Britanya Büyükelçisi tarafından Edirne Antlaşması'nın imzalanmasını kutlamak için düzenlenen Blonde¹⁴ firkateynindeki şölendi (Urquhart, 1891, s.14). Urquhart'ı bu etkinlikte en çok etkileyen şey, Türklerin Avrupalılarla kaynaşma konusundaki istekliliği oldu. Bu konuda yalnız değildi, zira Sir Robert Gordon da *“Türklerin Avrupalılarla dostluğu geliştirme ve onların alışkanlıklarına uyum sağlama arzusunu gösteren birkaç olağanüstü kanıttan”* söz etmiş ve Dışişleri Bakanlığı'na Reis Efendi'nin Britanya elçisinin kâtibinin eşiyle polonez dansı yaptığı bilgisini vermeyi önemli bulmuştu. Muhtemelen bu tür etkinliklerde Urquhart, bazı Osmanlı devlet adamlarıyla ilk kez tanıştı (Balliol College Archive, I B4).

Sadrazam, Urquhart'ın ne tür görüşleri olduğunu bilmediğini, ancak önemli bir bilgi sunması halinde bunun kendisi için olumlu sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiştir. Urquhart'ın bahsettiği Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'dır. Bu görüşme sırasında, Urquhart'ın belirttiğine göre, henüz genç şehzade olan Sultan Abdülmecid de muhtemelen onları görmek için içeri girmiştir. Urquhart'ın anlatımıyla Şehzade, siyahî hadımlar ve kendi yaşıtılarında otuz çocuk eşliğinde gelmiştir (Urquhart, 1838, s.233). Urquhart, Şehzade'yi on bir yaşında zayıf bir çocuk olarak tanımlamış, ancak tüm Türk çocukları gibi zeki olduğunu ve tavırlarının yaşlı bir adam kadar sakın ve nazik olduğunu gözlemlemiştir (Urquhart, 1838, s.234).

Bu dönemde İstanbul'dan yazılan bir başka mektup daha bulunmaktadır ki bu mektup Urquhart'ın diplomatik kariyerinin temelini atmıştır. Her ne kadar annesine yazılmış özel bir mektup gibi görünse de o kadar yüksek derecede politik içerik barındırmaktadır ki, yalnızca annesi için yazılmadığını düşünmek oldukça caziptir.

“Eğer Sultan, imparatorluğu bir arada tutan ve tahtı destekleyen batıl inanç bağlarını gevşetmeyi başarır ya imparatorluk kendi kendine dağılacak ya da hırslı bir Paşa bir Derviş başlığı takacak; hemen isyan ve din sancağını kaldıracak, böylece hâlihazırda başlamış olan reformları geri çevirecek ve eğer tamamen durduramazsa bile en azından geciktirecektir. Selim (Selim III), diğer tüm Osmanlı

¹⁴Savaş sonrasında imzalanan barış anlaşmasının ardından Sir Robert Gordon tarafından düzenlenen baloya, Osmanlı devletinin üst düzey yöneticileri olan Müslümanlar da davet edildi. Büyükdere'de demirlemiş olan BlondeFirkateyni'nde gerçekleştirilen bu baloya Türk yetkililerin katılımı, Slade'in ifadesiyle, “Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir olaydı.” Seyyahın bildirdiğine göre, bu davete katılanlar arasında Serasker Hüsrev Paşa, Silahdar Paşa ve kâtibisi Mustafa Efendi, Halil Paşa, Avni ve Nuri Beyler gibi dönemin üst düzey devlet adamlarının yanı sıra, dış ilişkilerden sorumlu olan Reisülküttap da yer alıyordu. Badem, 2011, 115-140; Laughton, 1897).

padişahlarından daha üstün görüşlere sahip olmasına ve çevresine daha önce hiçbir dönemin yetiştiremediği kadar yetenekli bakanlar toplamış olmasına rağmen, planladığı reformlarda başarısız oldu. Bunun nedeni, yaş ve millet açısından üstün olmasına karşın, Mahmud'un (Mahmud II) ondan ne daha üstün ne de daha aşağı olmasıydı ve nihayetinde kriz Mahmud'un lehine sonuçlandı (Taylor, 1913, s.296-97).”

İlgili mektubun devamında ise Urquhart:

Rusya ile yapılan savaş, Türkiye'yi Rusya'nın ayakları altına sermek yerine, bu ülke için olabilecek en talihli olay olmuştur. Türkiye, kendisine fayda sağlamayan toprakları (Asya'daki sınırlar hariç) kaybetmiş, ancak Avrupa kabinelerinin vaatlerine körü körüne güvenemeyeceğini öğrenmiştir; düzeltmesi gereken hatalar ve geliştirmesi gereken kaynaklar olduğunu fark etmiştir (Taylor, 1913, s.298).”

Urquhart, mektubunda Rusya ile yapılan savaşın Türkiye için büyük bir felaket gibi görünmesine rağmen, aslında ülkenin lehine sonuçlandığını belirtir. Şu cümleler bu stratejik görüşü netleştirir:

“Rusya ile olan savaş, Türkiye'yi ayaklarının altına sermek yerine, bu ülke için olabilecek en talihli olay olmuştur. Türkiye, sınırları hariç (Asya'da), kullanmayı beceremediği her şeyi kaybetmiştir, ancak en önemli bilgiye sahip olmuştur: Avrupa devletlerinin vaatlerine tamamen güvenmemesi gerektiğini ve kendi hatalarını düzeltmesi, kendi kaynaklarını geliştirmesi gerektiğini öğrenmiştir (Taylor, 1913, s.299).”

Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun din ve siyaset temel olarak birbirine bağlı olduğuna ve reformların bu gerçekliğe uygun bir şekilde yapılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Eğer Sultan, imparatorluğu bir arada tutan bu bağları zayıflatırsa, ya imparatorluğun kendiliğinden parçalanmasına yol açacak ve yahut Padişaha isyan bayrağını kaldırmasına neden olacaktır:

“Bütün geçmiş deneyimlerine rağmen, Sultan kendisini yeni bir sürecin içinde buldu. Düzenli birlikler kurdu ve iyi işleyen bir polis teşkilatı oluşturdu ki bu azımsanacak bir başarı değildir. Ancak üzümlere söylemeliyim ki, elde edilen tüm kazanımlar neredeyse yok olma noktasına gelmiştir. Yine de umut edilir ki, bu reformlar aceleci ve yüzeysel adımlar yerine sağlam ve köklü hale getirilebilir. Ancak şu anda bu sürecin tek olumlu tarafı, ulemanın etkisizleşmesi ve Yeniçerilerin

ortadan kalkmasıdır. Ancak, onun görüşlerinden daha aydın görüşlü bir bakış açısına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Çünkü böylesine evrensel bir çöküşü ve körlüğü durdurmak için yalnızca reform değil, daha derin bir siyasi anlayış gereklidir. Bizim siyasi doktorlarımız, bu kadar derin yaraları iyileştirme konusunda fazlasıyla yetersiz kalıyor. Bir hükümdarın yerini alması, sadece tahtın görkemini korumak adına değil, halkı için gerçek faydalar sağlayarak anlamlı olur. Ancak, o halkının önyargılarını kullanmak yerine, onların refahını artırmayı hedeflemelidir. Sultan, halkını incitmeden reformlar yapmalı ve şu an toplumun en alt tabakasına değil, en yeteneklilerine fırsatlar sunmalıdır. O, tüm tebaasına eşit haklar vermeli, para sistemini düzeltmeli ve tarımı bağımsız ve özgür tüccarlara bırakmalıdır (Taylor, 1913, s.297).”

Bu mektup, Urquhart’ın Osmanlı İmparatorluğu’nun geleceğine dair stratejik düşüncelerini ve aynı zamanda Avrupa ile olan ilişkilerini nasıl yönlendirdiğini gösterir. Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletlerine güvenmemesi gerektiği fikri, Urquhart’ın uzun vadeli diplomatik duruşunu da şekillendirmiştir.

Urquhart, İstanbul ve çevresindeki bölgelerde bir ay boyunca ülkenin önde gelen gençleriyle vakit geçirdikten sonra, beklenmedik bir sonuca ulaşmaktadır:

“Ben burada zamanımı, kendi düşüncelerimi geliştirmenin yanı sıra, bu ülkenin devlet yapısı, kaynakları ve halkın durumu hakkında genel bir bilgi edinmeye harcadım. Bu süreç beni oldukça tatmin etti ve Avrupa’daki genel cehaletin farkına varmamı sağladı. Osmanlı toplumunun en eğitilmiş gençleri, bizim geleneklerimize ve kurumlarımıza büyük bir ilgi ve saygı duymaktadır (Taylor, 1912).”

Urquhart bu konudaki ifadelerine şu şekilde devam etmektedir:

“Osmanlı halkı dürüst, çalışkan ve namuslu bir topluluktur. Osmanlı dini, tüm önyargılar bir kenara bırakıldığında, Avrupa’nın genel dini ile kıyaslanabilir bir konumdadır. Daha önce Avrupa, Osmanlı’yı medeniyetin düşmanı ve insanlığın karşısında bir güç olarak gördü. Ancak şimdi Osmanlı dini, despotizmin ve yanlış yönetimin bir aracı olmaktan çıkmış durumdadır. Osmanlı sivil otoritesi, kendi inisiyatifleriyle tarım, ticaret ve bireysel güvenlik konusunda önemli tavizler vermeye başlamıştır (Taylor, 1912, s.298).”

Bu gözlemleri karşısında duyduğu memnuniyetle, Urquhart başlangıçta dikkatini çeken fanatizm ve uzlaşmazlık unsurlarını göz ardı etmeye başlamıştı.

Artık bu olumsuz görüşleri küçümseyerek bir kenara bırakıyor ve bunları “Avrupa’nın genel bilgisizliğine ve İngiliz basınındaki yanlış kanaatlere” atfediyordu. Nihayetinde, bu bir aylık izlenimlerinin etkisiyle Urquhart, oldukça iddialı bir öngöründe bulundu: Türkiye, sahip olduğu zengin maddi kaynaklar sayesinde, kısa süre içinde “muazzam bir refah ve güç merkezi” olma potansiyeline sahipti:

“Osmanlı toprakları son derece bereketlidir ve geniştir. Eğer mülkiyet hakları ve kişisel özgürlük tam anlamıyla güvence altına alınırsa ve bu, Osmanlı’nın Avrupa’daki topraklarının varlığını sürdürebilmesi için gereklidir çok kısa bir sürede bu ülke büyük bir refah ve güç merkezi haline gelebilir (Taylor,1912, s.299).”

Yalnızca Türkler arasında geçirdiği bir ay, Urquhart’ı önceki Yunanseverlikle harmanlanmış görüşlerinin hatalı olduğuna ikna etmeye yetmiştir. Başlangıçta, Türkler hakkındaki ilk izlenimleri bu görüşlerini kendince saplantılı olduğu ön yargıyı doğrulamıştı. Onları “kibirli, kan dökücü, fanatik ve tamamen Avrupalılara karşı derin köklü bir ön yargıya sahip” olarak tanımlamıştı. Sultan II. Mahmud’un başlatmaya çalıştığı reformları ise “Türkleri veya hükümetlerini tanımlayan fanatizmin sona erdiğini iddia etmiyorum. Ancak, benim bahsettiğim değişikliklerin olağanüstü olduğu, kendi başlarına anlam taşıdığı ve geleceğe dair büyük umutlar sunduğu gerçeğini kabul etmelisiniz.” olarak değerlendirmişti (Taylor, 1912, s.300).

Aynı mektubun başka bir kısmında Urquhart, İngiliz Yunansever bakış açısından Kapodistrias’ın Yunanistan’daki politikalarına yönelik sert bir eleştiri de yöneltmektedir;

“Burada, Yunan meselesinin çözülmesini ve bir prens atanmasını büyük bir endişeyle bekliyoruz. Duyduğuma göre Yunanistan’daki olaylar tüm sınırları aşmış durumda. Tarım ve ticaret adına hiçbir şey yapılmadı. Sermayedarlar ülkeye giremez hale geldi ve otuz beş Yunan tüccar ailesi Osmanlı limanlarında sığınak aramak zorunda kaldı. Bu baskıcı ve sıkıntılı süreç, en mutlak yönetimlerin bile utanmasına neden olacak düzeydedir.”

Mektubun nadir politik olmayan kısımlarından birinde, Urquhart annesine İstanbul’a gelmesini ve burada Türk yetimlerine yönelik sosyal yardım faaliyetlerinde bulunarak hem faydalı hem de hoş bir çalışma gerçekleştirebileceğini önermektedir;

“Önümüzdeki yıl burada çok daha rahat olmalısınız. Burada hayır işleri yapmak için büyük fırsatlar var ki bu sizin de ilgileneyeceğiniz bir konu olabilir. Osmanlı hükümetinin ilk icraatlarından biri, erkekler için bir yetimhane sağlamak oldu. Ancak kızlar için bir barınak oluşturulmadı ki bu çok daha önemli bir konudur. Hiç kimse bu eksikliğin farkında olmasa da herkes bunun eksikliğini hissetmektedir. Eğer buraya gelerseniz, böylesi bir amaç için kolaylıkla beş yüz pound toplayabileceğinizi düşünüyorum. Dr. Howe, bu kurumu desteklemek için toprak bağışlayabilir ve çocuklara kıyafet sağlayabilir. Eğer başarılı olursa, belki de maddi destek sağlayan başka kişiler de çıkabilir. Bu tür bir hayır işinin sizi mutlu edeceğini, eğlendireceğini ve daha birçok faydalı girişime yönlendireceğini düşünüyorum. Bu konular hakkında düşüncelerinizi ve cevabınızı büyük bir merakla bekliyorum (Taylor,1912).”

Bu öneri, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal yardım çalışmaları konusunda Avrupalı figürlerin etkisini göstermesi bakımından ilginç bir detaydır.

Ancak, mektubun asıl önemi politik içeriğinde yatmaktadır. Urquhart'ın politik görüşlerinin etkisi, annesinin mektubu Kral IV. William'ın sekreteri Sir Herbert Taylor'a ilemesiyle daha da açığa çıkmıştır. Taylor'ın bu mektubu Kral'a göstermesi, Urquhart'ın Rus karşıtı eğilimlerinin Kral'ın politikalarıyla örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu noktada, Kral'ın, Urquhart'ın mektubunu kopyalatarak Rusya ve Fransa saraylarına göndermesi, diplomatik ilişkilerde bilginin yayılması ve algı yönetiminin nasıl işlediğini göstermektedir. Urquhart'ın mektubundaki görüşler, özellikle Rusya karşıtı unsurlar taşıması açısından Kral IV. William'ın mevcut politik yaklaşımlarıyla uyum içerisindeydi (Taylor, 1912, s.296).

Bu mektup ayrıca, İngiltere'nin Yunan bağımsızlık sürecindeki rolü ve Prens Leopold'un¹⁵ Yunan tahtına atanması sürecine de ışık tutmaktadır. IV. William, Urquhart'ı Yunanistan'a gidecek olan Prens Leopold'a eşlik etmek üzere İngiliz Komiseri olarak atamıştı. Ancak, Kapodistrias'ın, Leopold'un atanmasını başlangıçta desteklemesine rağmen, süreçteki zorlukları işaret ederek Prens'i vazgeçirmesi, bu atamanın gerçekleşmemesine yol açmıştır. Bu durum, Yunanistan'ın yeni

¹⁵Prens Leopold, Saksonya-Coburg-Gotha Prensi olarak, 1830 yılında Yunanistan Krallığı tahtını kabul etmesi için davet edilmiştir. Ancak, Yunanistan'ın kuzey sınırlarının genişletilmesi ve bazı adaların, özellikle Girit'in, yeni Yunan devletine dahil edilmesi gibi talepleri karşılanmadığı için bu teklifi reddetmiştir. Daha sonra, 1831 yılında Belçika'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Belçika Kralı I. Leopold olarak tahta çıkmıştır.

bağımsızlığını kazandığı süreçte Avrupa diplomasisinin karmaşık yapısını ve bu tür diplomatik manevraların etkisini ortaya koymaktadır. Leopold'un, 21 Mayıs 1830'da Yunan tahtını reddetmesiyle bu görev de sonuçsuz kalmıştır.

Bu olaylar, hem Urquhart'ın diplomatik kariyerinin nasıl şekillendiğini hem de İngiltere'nin o dönemdeki diplomatik ilişkilerinde kişisel bağlantıların ve mektuplaşmaların önemini göstermektedir. Urquhart'ın politik düşüncelerinin Kral tarafından dikkate alınması, onun gelecekteki diplomatik pozisyonlarına zemin hazırlayan bir etken olarak değerlendirilebilir (Crawley,1930 s.182-188).

Urquhart'ın Şubat 1830 tarihli mektubunda ifade ettiği görüşler, onun hayatının geri kalanında savunacağı temel düşünce yapısının özünü oluşturur. Bu düşünce, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış müdahale olmaksızın kendi reformlarını gerçekleştirebileceği ve kendi ayakları üzerinde durabileceği yönündedir. Urquhart'a göre, Osmanlı'nın zayıflığının temel sebebi dış müdahalelerdir ve bu durum İmparatorluğun iç dinamiklerini bozmuştur. Bu görüşlerin oluşmasında, Urquhart'ın dönemin önde gelen Osmanlı aydınlarından olan ve Sultan'ın güvenini kazanmış Osmanlı gazetesi *Moniteur Ottoman*¹⁶'ın editörü M. Blacque¹⁷ ile olan yakın ilişkisi önemli bir rol oynamıştır. Blacque, Urquhart'a Osmanlı siyasetini derinlemesine anlatmış ve bu sayede Urquhart, Batı'nın Osmanlı üzerindeki müdahalelerine karşı eleştirel bir duruş geliştirmiştir (Senior,1950, s.14).

Bu bağlamda, Urquhart'ın savunduğu fikirler, Osmanlı'nın Batı emperyalizmi karşısındaki konumunu analiz eden bir perspektifi temsil eder. Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun, kendi iç reform dinamiklerine sahip olduğunu, ancak dış müdahaleler nedeniyle bu potansiyelini tam olarak kullanamadığını öne sürer. Bu görüş, Batı'nın Osmanlı üzerindeki hegemonik baskısının, imparatorluğun gelişim sürecini baltaladığını savunur ve dolayısıyla Urquhart'ın Osmanlı'ya olan sempatisi, bu bakış açısıyla şekillenir (Balliol College Archives, URQ IC9).

¹⁶Le MoniteurOttoman, Osmanlı Padişahı II. Mahmud'un isteğiyle 1831 tarihinden itibaren İstanbul'da yayımlanan yarı resmî haftalık Fransızca gazete. Gazete, Türkiye olaylarını ve II. Mahmud'un reformlarını dönemin diplomatik dili olan Fransızca ile Avrupalı okuyuculara tanıtmaya çalışmıştır. Alexandre Blacque genel yayın yönetmenidir.

¹⁷AlexandreBlacque, Türkiye'de ilk resmî gazete olan Takvim-i Vekayi'yi çıkarmış olan Fransız gazetecidir.13 Ağustos 1794'te Paris'te doğdu. Avukat olan babası 1789'da Fransız Devrimi sırasında Kral XVI. Louis'yi savunduğu ve kral giyotine gönderildiği için Fransa'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Osmanlı Devleti'ne sığınarak İzmir'e yerleşmiş, iş hayatına atılmıştır.

Urquhart'ın görüşleri, dönemin Batı emperyalist politikalarının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkilerini eleştirirken, aynı zamanda Batı'nın çıkarları doğrultusunda Osmanlı'nın sistematik olarak zayıflatıldığını vurgular. Blacque ile olan dostluğu, Urquhart'ın Osmanlı siyasetini daha yakından kavramasına olanak tanımış ve bu bilgi birikimi, onun Osmanlı'yı korumaya yönelik düşüncelerini güçlendirmiştir. Urquhart, hayatı boyunca Osmanlı'nın bağımsız ve dış müdahalelerden arındırılmış bir şekilde kendi reformlarını gerçekleştirebileceği fikrini savunmuş, bu da onun siyasi kariyerinin temel dayanağını oluşturmuştur.

Urquhart'ın anlatımıyla İngiltere'ye dönmeden önce. Osmanlı topraklarını biraz daha görme fırsatını değerlendirdi. Yunanistan'da tanıştığı Bladensburg'dan Mr. Ross¹⁸ ile birlikte, 1830 yılının büyük bölümünü Yunanistan ile Osmanlı arasındaki yeni sınır boyunca yer alan eyaletlerde seyahat ederek geçirdi (Urquhart, 1838, s.4).

Her yerde, ülkenin harap durumda olduğunu ve yıllarca Yunan haydutları (klephs) ve Armatolların¹⁹ saldırılarına maruz kalmış bu bölgede kontrolü yeniden sağlamaya çalışan Türk yetkililerinin karşılaştığı zorlukları fark ettiler (Urquhart, 1838, s.150-153). Özellikle, yerel beylerin Osmanlı otoritelerine karşı ayaklandığı ve bu nedenle hâlâ savaş hâlinde olan Arnavutluk'ta, üstelik bizzat Sadrazam'ın orada bulunmasıyla güçlendirilen Osmanlı güçlerine rağmen, iki gezgin ülkenin durumundan ve halkın perişan halinden büyük üzüntü duydu (Urquhart, 1838, s.4).

.Urquhart, Yunanistan'a dönerek, 1830 yılının Nisan ayında buraya ulaştı. *Spirit of the East* adlı eserinde bu dönemi şu sözlerle anlatır: “1830 yılının başlarında, İstanbul'dan İngiltere'ye dönmek üzereyken Argos'ta bulunuyordum. Tam da ayrılmak üzereyken ve bir zamanlar kaderiyle ilgilendiğim bu topraklara veda etmek üzereyken, şimdi tüm dramatik unsurlarından ve cazibesinden arınmış

¹⁸Ross, İrlanda'daki Rosstrevor'lu Robert Ross'un oğluydu. Babası, 1814 yılında Amerika'ya karşı yürütülen savaş sırasında Bladensburg kasabasını ele geçirdikten sonra Bladensburg'lu Ross olarak tanınmıştı.

¹⁹Armatoller, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle Yunanistan'ın dağlık bölgelerinde faaliyet gösteren silahlı gruplardı. Bu gruplar, Osmanlı yönetimi tarafından, bölgedeki asayişin sağlamak ve haydutlukla mücadele etmek amacıyla görevlendirilmişlerdir. Armatoller, genellikle yerel halktan seçilen ve bölgenin coğrafi ve sosyal yapısını iyi bilen kişilerden oluşurdu. Armatoller, zamanla Osmanlı yönetimine karşı direniş hareketlerine katılmış ve Yunan bağımsızlık mücadelesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu süreçte, Osmanlı yönetimine karşı savaşan “kleft” adı verilen haydut gruplarıyla iş birliği yapmış veya onlara katılmışlardır. Armatoller ve kleftler arasındaki bu ilişki, Yunan bağımsızlık hareketinin temel unsurlarından birini oluşturmuştur.

bir şekilde, şeref ve sükûnete kavuşmuş bu ülkeye, bir kraliyet gemisi protokolle geldi (Urquhart, 1838, s. 3). ”

Bu anlatım, Urquhart'ın Yunanistan'dan ayrılma sürecindeki düşüncelerini ve dönemin politik bağlamını ortaya koymaktadır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Urquhart bu topraklara olan ilgisini yitirmiş görünmektedir. Ona göre, Yunanistan artık kendisi için ilginç bir sahne olmaktan çıkmış ve daha sakin bir döneme girmiştir. Bu noktada “protokol taşıyan kraliyet gemisi”nin gelişi, dönemin diplomatik süreçlerinin ve uluslararası anlaşmalarının Yunanistan'ın geleceğini şekillendiren önemli bir unsur olduğunu ima eder.

Bu pasaj, Urquhart'ın Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesi ve siyasi dönüşümü üzerindeki düşüncelerini ve kişisel ilgisinin nasıl değiştiğini yansıtmaktadır. Özellikle, bir zamanlar ilgi duyduğu bu toprakların bağımsızlık sonrası dönemde daha durağan bir hal almış olması, Urquhart'ın Yunanistan'ın siyasi geleceğine dair perspektifinin de şekillenmesinde etkili olmuştur.

1830 Şubat ayında Wellington²⁰ ve büyük güçlerin temsilcileri tarafından müzakere edilen protokol, Yunanistan'ın kuzeyde Lepanto Körfezi'nin ötesindeki topraklardan mahrum bırakılmasını öngörüyordu. Oysa bu topraklar daha önce Yunanistan'a vaat edilmişti (22 Mart 1829 Londra Protokolü) ve o sırada Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş durumdaydı. Bu durum yalnızca Yunanlıları rahatsız etmekle kalmadı, aynı zamanda İngiltere'de de ciddi bir muhalefete yol açtı. Tam da bu dönemde, Wellington Kabinesi'nden ayrılan Palmerston, Canning yanlıları ile birlikte Parlamento'da ilk popüler konuşmalarından bazılarını yaptı. Palmerston şöyle diyordu;

“Bazı hükümetler, anayasal özgürlüğü veba gibi kabul eder gibi görünmektedir ve bu özgürlüğün yaklaşmasını engellemek için bir önlem zinciri çekmedikçe rahat bir uyku uyuyamazlar; bu zinciri, korumakla yükümlü oldukları ülkelerin etrafına örerler. Böylece Avusturya, bağımsız Yunanistan'ın Adriyatik eyaletleriyle temas kurma düşüncesiyle titrer; ve İngiltere hükümeti, Ionya adaları ile özgürleşmiş Yunanistan arasında, birkaç Türk despotizmi nöbetçi noktası yerleştirerek büyük bir avantaj sağladıklarını düşünürler. Aman Tanrım, ne kadar

²⁰Arthur Wellesley, lakabı Demir Dük (1 Mayıs 1769- 14 Eylül 1852), Napolyon Savaşları sırasında Britanya ordusu komutanlığı ve sonradan başbakanlık (1828-1830) yapan asker ve devlet adamı.

sefil bir politika! Bu duygular, büyük uluslar nasıl yönetilmelidir? Bunlar, insanlık kaderlerinin kurban edilmesi gereken ilkeler midir? Sabırla beklenmeli, çünkü bu tür ilkelere dayanan hükümetler, canı sıkılan özgürlük ve bağımsız düşüncenin yok edilmesiyle varlık bulur; sabırla beklenmeli, çünkü bu tür motivasyonlarla hareket eden devlet adamları, sıcak bir insanlık gelişim akışının, etraflarındaki yapay yapıyı her yönden parçalayacağını fark ederler; ancak İngiltere'nin bakanlarının, her bir gücünü ve siyasal varlıklarını anayasal özgürlüğe borçlu olduklarını unutmamalıdır; özgür bir devletin bakanları olarak, despotlar karşısında asla kullanamayacakları bir dili dünyaya karşı kullanma imkânına sahiplerdir; ancak özgürlüğü bir veba gibi ele almaları gerçekten şaşkınlık vericidir. Ama aldanmasınlar; eğer bir özgür devlette enfeksiyon varsa, bu, birkaç Türk nöbetçi postasının müdahalesiyle engellenemez. Düşüncelerinin bulaşıcılığı, çok daha ince ve yayılmacı bir doğaya sahiptir; veba gibi, bedenlerin doğrudan teması gerektirmez; ancak coşkunun iddia edilen manyetik gücü gibi, tarif edilemez ve gizemli bir sempatiyle aktarılır. Ne dağlar ne denizler onun geçişini engelleyebilir, ne de kılıç veya bayonet(sümgü) onun ilerlemesini durdurabilir (Brown, 1972, s.132).”

Bu olay, Yunan bağımsızlık mücadelesinin ve uluslararası müzakerelerin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Yunanistan’a vaat edilen toprakların geri çekilmesi hem Yunan halkı hem de İngiltere’deki kamuoyu tarafından hoş karşılanmadı. Palmerston’un Parlamento’da bu mesele üzerine yaptığı konuşmalar, onun siyasi kariyerindeki önemli bir adımı temsil etmektedir. Bu tür uluslararası anlaşmaların, büyük güçlerin stratejik çıkarlarına dayandığını ve yerel halkların beklentilerinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Palmerston’un bu süreçteki duruşu, onu daha sonra Avrupa siyasetinde önemli bir figür haline getirecek bir halkça tutulma kazandırmıştır.

1830 yılında Palmerston’un Parlamento’da yaptığı konuşmalar, özellikle Yunanistan’ın durumu ve Doğu Sorunu etrafında şekillenen önemli tartışmalarda merkezi bir rol oynamıştır. Palmerston, Wellington hükümetinin Yunanistan’a yönelik politikalarına ve bu bağlamda imzalanan Londra Protokolü’ne (3 Şubat 1830) karşı eleştirilerini dile getirmiştir. Bu protokol, Yunanistan’ın bağımsızlığı için belirlenen sınırları daraltmış ve Yunanlıların kuzeydeki topraklar üzerindeki taleplerini reddetmiştir. Palmerston, Yunanistan’ın güçsüz bırakılmasının, kendi

kendine yetemeyecek kadar küçük bir devlet oluşturulmasına yol açacağını savunmuştur. Özellikle Yunanistan'ın kuzeydeki stratejik bölgelerden yoksun bırakılmasının, uzun vadede ülkenin bağımsızlığını tehlikeye sokacağını ileri sürmüştür (Brown,1972, s. 135).

Palmerston, bu sınırlamaların Yunan halkında ve İngiltere'de geniş bir memnuniyetsizlik yarattığını vurgulamış, Yunan davasına daha fazla destek verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuşmalar, Palmerston'un halk arasında popülerliğini artırmış ve onu gelecekteki Dışişleri Bakanlığı döneminde daha müdahaleci bir dış politikanın savunucusu yapacak olan siyasi yükselişine zemin hazırlamıştır (Brown,1972, s.139). Palmerston, Doğu Akdeniz'deki İngiliz çıkarlarını koruma adına, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasından kaynaklanan Rus tehdidine karşı Batı'nın desteğini savunmuştur (Brown,1972, s. 127).

Bu konuşmaların ana teması, Yunanistan'ın kendi kaderini tayin edebilmesi için daha geniş topraklara sahip olması gerektiği yönünde olmuştur. Palmerston'un Wellington hükümetine karşı bu eleştirileri, onun uluslararası arenada İngiltere'nin çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunan bir dış politika yönelimi benimsemesinin erken bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Palmerston'un Wellington hükümetinden ayrılması ve Yunanistan konusundaki duruşuyla ilgili bilgi, David Brown'nın *Palmerston: A Biography* eserinde kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Palmerston'un liberal ve anayasal hükümetlere desteği, Wellington ile olan anlaşmazlığının temel nedenlerinden biriydi. Özellikle Yunanistan'daki bağımsızlık hareketine olan desteği, Wellington hükümetinin daha muhafazakâr ve statükoyu korumaya yönelik dış politikaları ile çelişiyordu (Brown,1972, s. 126-127).

Palmerston, Wellington'un dış politikasını “yanlış ve tutarsız” buluyor, özellikle de Yunanistan ve Doğu Akdeniz'deki meselelerde hükümetin aldığı kararları eleştiriyordu. Palmerston, Wellington'un liberal politikalar karşısı duruşuna karşı çıktığı için, Wellington ile arasındaki çatışmalar arttı. Bu görüş ayrılıkları, Palmerston'un Huskisson²¹ ile birlikte hükümetten çekilmesine neden olan önemli etkenlerden biri oldu (Brown,1972, s. 126).

²¹ William Huskisson (1770-1830), İngiliz devlet adamı ve ekonomisttir. Serbest ticaretin savunucusu olarak tanınan Huskisson, 1823'te Ticaret Kurulu Başkanı olarak görev yapmış ve bu dönemde Seyrüsefer Yasaları (NavigationActs) reformu gibi önemli ekonomik düzenlemelere öncülük etmiştir.

Palmerston'un parlamentodaki konuşmaları, Yunanistan'ın bağımsızlığı gibi meselelerde liberal bir dış politika savunduğunu ve bu konuda Wellington hükümetine yönelik sert eleştirilerde bulunduğunu göstermektedir. 1830'da Wellington hükümetine karşı yaptığı bir konuşmada, "İngiltere'nin onuru ve çıkarlarının" korunması gerektiğini belirterek, hükümetin Yunanistan gibi anayasal devletlere destek vermesi gerektiğini savunmuştur²².

Konuşmasında, *"Bir ulusun tiranlığa karşı bağımsızlık mücadelesinin, duyguları harekete geçireceğini ve her özgür ve bağımsız devletin yöneticilerinin bu mücadeleyi desteklemesi gerektiğini düşünürdünüz"* demiştir. Ayrıca, İngiltere'nin özgürlük ve medeniyetin savunucusu olarak algılanması gerektiğini ve ülke çıkarlarının ancak bu değerlerin yayılmasıyla en iyi şekilde korunacağını şöyle belirtmektedir: *"Yunanistan'ın prensi ve halkı kendi kurumlarını kendileri belirlesin (UK Parliament, 1830, February 16. Settlement of Greece)."*

Bu tutumu, Whig Partisi'nin²³ anayasal hükümetleri destekleme ve Osmanlı İmparatorluğu gibi otokratik rejimlere karşı çıkma yönündeki genel politikaları tarafından şekillenmiştir. Palmerston, Yunanistan'ın bağımsızlığını, Avrupa'da liberal değerlerin ve anayasal yönetimlerin yayılması için bir fırsat olarak görmüştür. Bu da Whig perspektifiyle uyumlu bir yaklaşımdır. Zira bu perspektif, mutlakıyetçi yönetimlere karşı anayasal hükümetlerin desteklenmesini öngörmektedir.

Bu bağlamda, Wellington hükümetinden ayrılmasının temel nedenlerinden biri, Palmerston'un liberal değerlerine sadık kalması ve Yunanistan gibi ülkelerin bağımsızlık mücadelelerini desteklemeye devam etmek istemesiydi.

Palmerston'un liberal ve milliyetçi idealler doğrultusunda Yunan bağımsızlık hareketini desteklemesi, onun Osmanlı İmparatorluğu gibi otokratik rejimlere karşı tutumuyla uyumludur. Brown, Palmerston'un Yunanistan'ın bağımsızlığını, anayasal

Huskisson, 15 Eylül 1830'da Liverpool ve Manchester Demiryolu'nun açılış töreninde, George Stephenson'ın "Rocket" adlı lokomotifini tarafından kazara ezilerek hayatını kaybetmiştir. Bu olay, onu demiryolu kazasında ölen ilk kişi olarak tarihe geçirmiştir.

²²UK Parliament. (1830, February 16). Settlement of Greece. Hansard – UK Parliament. <https://hansard.parliament.uk/Commons/1830-02-16/debates/f562dfda-390f-435a-8a97-d41c05f15bee/SettlementOfGreece>.

²³Whig Partisi İngiltere, İskoçya, İrlanda, İngiltere ve Birleşik Krallık parlamentolarında temsil edilen eski bir siyasi partidir. 1680'ler ve 1850'ler arasında, Whig Partisi rakipleri Tory Partisi ile iktidar mücadelesine girdiler. Whig Partisi 1850'lerde Liberal Parti ile birleşti ve rakipleri 1886'da Liberal Parti'den ayrıldı ve 1912'de Liberallerin rakibi olan günümüz Muhafazakâr Partisi ile birleşen Liberal Birlik Partisi'ni kurdu.

hükümetlerin güçlendirilmesi ve liberal değerlerin Avrupa'da yayılması açısından önemli bir fırsat olarak gördüğünü vurgular. (Brown, 1972).

Bu sırada David Urquhart'ın 1830 yılında gerçekleştirdiği Yunanistan seyahati hem kişisel hem de politik anlamda dikkate değer bir olaydır. Urquhart, arkadaşı Blandesbury'li Ross ile 7 Mayıs'ta başladığı bu yolculukta Argos'tan Corinth'e, Janina (Yanya) Körfezi'nin güney kıyısı boyunca ilerleyerek Yunanistan'ın çeşitli bölgelerini kat etmiş ve nihayetinde Volo Körfezi'ne ulaşmıştır. Özellikle Missolonghi ve Arta Körfezi gibi kritik geçiş noktalarından geçmesi, bu yolculuğun Yunanistan'ın sınır belirleme süreciyle yakından ilişkili olduğunu gösterir. Yunanlıların sınırlarını oluşturmayı umdukları Arta'dan Volo'ya kadar olan hattı izlemiş olması, Urquhart'ın bu yolculuğu sırasında hem coğrafi hem de stratejik anlamda önemli gözlemler yaptığına işaret eder (Urquhart, 1838, s. 6-7).

Bentham ve Margaret Urquhart arasında geçen mektuplaşmada Urquhart'ın mevcut Yunanistan yönetimine karşı Dr. Bowring ile Paris'te buluşmasında geçen diyalogu ilgili mektuba ekleyerek Urquhart'ın bakışını şöyle aktarır;

“Sevgili Hanımefendi,

Şu anda Paris'te bulunan yakın dostum Dr. Bowring'den yeni bir mektup aldım. Mektubunun bir kısmının alıntısını diğer sayfada göreceksiniz. Oradaki dostumuz tarafından kendisine gösterilen karşılıma dair, büyük ihtimalle sevgili David'imiz size zaten bilgi vermiştir ve bu bilgi size ulaşmıştır. Fakat atasözünün de dediği gibi, "fazla mal göz çıkarmaz"; aynı olayların farklı kişiler tarafından aktarılması da sanırım sizi rahatsız etmeyecektir. Her hâlükârda bu iletişim, size duyduğum saygı ve bağlılığın samimiyetini göstermek bakımından bir vesile olacaktır. David'in, Dr. Bowring'in resmi makamlarda ve tüm siyasi çevrelerde ne denli yüksek bir itibar sahibi olduğunu size elbette aktaracağını tahmin ediyorum.

Saygılarımla, Sevgili Hanımefendi,

Daima sizin,

Jeremy Bentham”

Mektuba eklenen Dr. Bowring'in şöyle bir alıntısı vardır:

“Urquhart'ı gördüm — ve kendisinin Yunanistan hakkında çok değerli bilgilere sahip olduğunu fark ettim. Kendisine elimden gelen her türlü yardımı

sundum. Önceki gün birlikte kahvaltı ettik. Kapodistriyas hakkında daha önce duyduklarımı tamamen teyit etti; onun yönetimi gerçekten de tam anlamıyla korkunç (Balliol College Archives, DU/I/A6/20). ”

Bu yolculuğun analizi, Urquhart’ın dönemin Yunanistan’ındaki siyasi ve coğrafi süreçlere olan ilgisini ve bu süreçlerde oynadığı potansiyel rolü vurgulamaktadır. Özellikle Yunan bağımsızlık hareketinin ve Osmanlı-Yunan sınırlarının oluşum sürecinin merkezinde yer alması, Urquhart’ın bölgeye olan derin ilgisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, bu seyahatin onun Osmanlı İmparatorluğu’na yönelik politikalarında ve Rusya karşıtı duruşunda önemli bir yer tuttuğu söylenebilir (Urquhart, 1838, s. 357).

Urquhart’ın daha sonra *Spirit of the East* adı altında yazdığı bu girişimci seyahati, ona Arnavutluk hakkında değerli bir bilgi kazandırdı ve bu, hızla büyüyen itibarını daha da artırdı. 1831’de Urquhart İngiltere’ye döndü ve kendi anlatımına göre, hemen Kral tarafından danışıldığını belirtilir.

Urquhart’ın Doğu Avrupa’daki derin bilgi birikiminin ve özellikle Arnavutluk’taki gözlemlerinin, onun siyasi arenadaki etkisini ve itibarını nasıl artırdığı vurgulanmaktadır. *Spirit of the East* adlı eserinde, Doğu’nun kültürel ve siyasi yapısına dair yaptığı değerlendirmeler, ona hem akademik hem de politik çevrelerde prestij kazandırmıştır. Bu tür yolculuklar ve elde edilen bilgiler, onun Osmanlı ve Doğu meselelerine olan ilgisini pekiştirmiş ve bu sayede İngiltere’deki siyasi karar alıcılarla olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Urquhart’ın bu seyahatlerinden edindiği tecrübeler, onun bölgeye dair etkili bir uzman olarak tanınmasını sağlamıştır.

Urquhart, ilk Doğu ziyaretinde, Sultan’ın iç sorunlardan ve dış tehditlerden korku içinde yaşadığı, ulaşılamaz Rami Çiftliği²⁴ bölgesine girmeyi başardığını belirtir. Bu kısa ziyareti sırasında Sultan’ın güvenini kazandığını iddia eder. Urquhart’ın ifadesine göre, bu seyahat aslında Yunanistan’dan İngiltere’ye dönerken İstanbul’da uğradığı bir geçiş ziyaretiydi (Urquhart, 1891, s.12).

İngiltere’ye döndükten sonra, aniden kendisini Windsor Kalesi’nde bulduğunu ve burada Kral ile yaptığı görüşmelere katıldığını anlatır. Ancak bu anlatının bazı

²⁴II. Mahmud devrinde 1827’de inşasına başlanan Rami Çiftliği Kışlası da söz konusu yeni kışla tesislerinin en önemlilerinden biriydi.

kısımlarının doğruluğu sorgulanmaktadır. Urquhart, bu ziyaretin ardından Marlborough House'a da çağrıldığını, burada Belçika Kralı I. Leopold ile görüştüğünü belirtir. Kral ile yaptığı görüşmelerde ise asıl konunun Rusya değil, Fransa olduğunu ifade eder (Urquhart,1891, s.12).

Bu dönemde Urquhart, Blacque tarafından kendisine verilen bilgiler doğrultusunda, Fransa'nın Yakın Doğu'daki temsilcisi Amiral de Rigny²⁵ hakkında önemli belgeler sunduğunu anlatır. De Rigny'nin Blacque'nin hazırladığı raporlarla Fransa'da önemli bir konuma getirildiğini, ancak Blacque'nin sonradan de Rigny'nin gerçek niyetlerini anladığını ve bu durumu değiştirmeye çalıştığını belirtir. Urquhart, bu bağlamda Blacque'nin kendisine de Rigny ile ilgili belgeleri verdiğini ve İngiltere'de bu durumu anlatmak üzere harekete geçtiğini aktarır (Balliol College Archives, IC1-4).

Ancak, Urquhart'ın anlatılarında tarihsel gerçeklik ve kişisel anlatıların birbirine karıştığı da görülmektedir. Özellikle Fransa'nın Amiral de Rigny aracılığıyla Yunanistan'ı ve Mehmed Ali Paşa'yı kontrol etme planları, Urquhart'ın değerlendirmelerinde belirgin bir yer tutsa da bu iddiaların tarihsel kanıtları sınırlıdır. Bu da Urquhart'ın anlatımlarını, kendi perspektifinden şekillendirdiğini ve olayları İngiliz çıkarları doğrultusunda yorumladığını gösterir (Urquhart,1891, s.13).

Fransa'nın, Mehmed Ali Paşa'yı Afrika'daki emellerini ilerletmek için kullanmayı umduğu bilinmektedir. Aynı şekilde de Rigny'nin İbrahim Paşa'yı övmeye eğilimli olduğu ve özellikle Yunan korsanlarının faaliyetlerinden rahatsız olduğu da bilinen bir gerçektir (Dodwell, 1931, s.80). Ancak, bu konudaki iddiaları doğrulayan başka bir kanıt olmadığı gibi, Urquhart'ın ileri sürdüğü bu planın varlığını destekleyecek herhangi bir başka bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte, Urquhart'ın, Albay Fabvier'in Sakız Adası'na düzenlediği sefere katıldığını ve de Rigny'nin bu kampanya sırasında İngiliz Yunanseverler tarafından ciddi şekilde eleştirildiğini hatırlamak önemlidir. Urquhart'ın bu hikâyeyi abartmış olması muhtemeldir (Senior, 1951, s.17).

Urquhart'ın kendini beğenmişliği ve siyasi olgunluğunun eksikliği, yalnızca şaşırtıcı bilgileri sunmakla yetinmemesinden, aynı zamanda bir eylem planı önermekte ısrar etmesinden anlaşılmaktadır. Urquhart, *"Benden yazılı bir ifade*

²⁵Marie Henri Daniel Gauthier, comte de Rigny; 2 Şubat 1782- 6 Kasım 1835) Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında Navarin Muharebesi'nde Fransız filosunun komutanıydı.

hazırlamam istendi ve bunu yaptım. Hazırlanan ifade Lord Palmerston'a sunuldu” şeklinde bir anlatım sunmaktadır. Bu belge, Dışişleri Bakanı'nı ikna edemeyince, Urquhart, Kral'ın Palmerston ile doğrudan görüşmesini ayarladığını ileri sürmektedir. Urquhart, bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır:

“Lord Palmerston, bana karşı büyük bir üzüntü ifadesiyle beni kabul etti ve bana dinlemeye hazır olduğunu gösterdi. Konuyu detaylı bir şekilde ele alarak, bu planların Fransız hükûmetine sokulmasının ve ardından Fransız halkının zihinlerine yerleştirilmesinin İngiltere ve Avrupa için olası sonuçlarını açıkladım. Sonunda, Palmerston konuştu ve şu sözler bana çok etkili bir şekilde, gece yarılarında sık sık hatırladığım şekilde söylendi: İngiliz Hükûmeti, Fransa'da belirli bir kişinin bakan olmasını nasıl engelleyebilir? Fransa Hükûmetinin kurmayı tercih ettiği herhangi bir planı İngiliz Hükûmeti nasıl etkisiz hâle getirebilir?”

Urquhart ise bu soruya şu şekilde yanıt vermektedir:

“İngiltere Hükûmeti, Rusya'nın yapabileceği şeyi yapabilir ve eğer bu kadarını yapamayacaksa, İngiltere'nin neden bir hükûmete ihtiyaç duyduğunu anlayamıyorum!”(Urquhart, 1891, s.14)”

Urquhart, Chatham'ın şu sözlerine gönderme yaparak İngiltere'nin devletlerarası pozisyonuna ilişkin bir tespitte bulunmaktadır:

“Avrupa'da tek bir silah bile, İngiliz Bakanı'nun izni olmaksızın ateşlenemez” ben de şu ifadeyi kullandım;

Bugünkü durumda, İngiliz Bakanı'nın elinde mutlak ve tam bir kontrol bulunmaktadır; zira İngiltere'nin hedefleri, onun çıkarlarıyla örtüştüğü sürece yani yalnızca doğruyu desteklemeyi ve yanlışla karşı koymayı hedeflediği sürece İngiltere her yerde üstün konuma gelir.

Bu durumda Bakan'ın sahip olduğu mutlak güç, onun dürüstlüğünün ve ahlaki bütünlüğünün kanıtı hâline gelir; çünkü devletlerin çıkarları ve insanların faziletleri onun araçları olur.

Bu yetkinin kullanılmasının gerekliliği ve hatta bu yetkinin doğuşunun sebebi, Rusya tarafından yaratılan tehdittir; yani, Avrupa'daki her devlete yönelik tehdit, tek bir hükûmetin (Rusya'nın) istikrar bozucu ve çökertici faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Urquhart,1891, s.14). ”

Ancak bu noktada Palmerston'un Urquhart'ın yaklaşımlarına karşı şüphe duymaya başladığı oldukça muhtemeldir. Bu olay, David Urquhart'ın kişisel hırsları ve gençliğinin getirdiği siyasi olgunluk eksikliğini göstermektedir. Urquhart, Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisini genişletmeye çalıştığına dair elde ettiği bilgiyi İngiliz dış politikasına sunmuş olsa da abartılı ve gerçekçilikten uzak yorumları onun ciddiye alınmasını zorlaştırmıştır. Urquhart'ın, Fransa'nın Yakın Doğu'daki nüfuzunu genişletme girişimlerine karşı İngiltere'nin daha aktif bir rol oynaması gerektiğini savunması, onun İngiltere'nin küresel bir güç olarak her zaman müdahaleci bir pozisyon alması gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır:

“İngiltere Hükümeti, Rusya'nın yapabileceği şeyi yapabilir ve eğer bunu yapamayacaksa, İngiltere'nin neden bir hükümete ihtiyacı olduğunu anlayamıyorum!”

Ancak, bu düşüncesi gerçek politik dinamiklerle uyuşmamakta ve Lord Palmerston'un soğukkanlı cevabıyla karşılaşmaktadır (Urquhart,1891, s.14).

Urquhart'ın, İngiltere'nin Rusya kadar etkili olamaması durumunda bir hükümete ihtiyaç duymayacağı yönündeki yanıtı, onun dünya siyasetindeki güç dengelerini doğru bir şekilde değerlendirmekte zorlandığını gösterir. Bu durum, onun diplomatik arenada zaman zaman aşırı uçlarda yer alan görüşler öne sürdüğünü ve bu nedenle Palmerston gibi daha deneyimli devlet adamları tarafından ciddiye alınmadığını ortaya koyar. Bu olay, Urquhart'ın siyasi kariyerindeki diğer adımlarında da görülen olayları abartma eğiliminin bir örneğidir.

David Urquhart'ın Lord Palmerston ile yaptığı görüşmede dile getirdiği iddialar ve bu görüşmenin sonuçları, onun İngiltere'deki siyasi kariyerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Urquhart ;*“Lord Palmerston'un yüz ifadesini, o anki bakışını ve bana karşı gösterdiği temkinli dikkatini asla unutamam. Bana şu sözleri söylerken sergilediği o tetikte hâl hâlâ gözümün önünde: “Ama yeniden Osmanlı konusuna dönersek; sizin önerdiğiniz o türden bir bakan ne yapmalı?”* diye sorduğunda, kendisinin,*“Çanakkale Boğazı'ndan bir filoyu gönderin”* yanıtını verdiğini aktarmaktadır (Urquhart,1891, s.14). Bu diyalog Urquhart'ın aktarımıyla şöyle devam etmektedir:

“Blonde adlı geminin seferi, o dönemde henüz halkın hafızasında tazeliğini koruyordu. O sırada ne bu seferin ardından Kaptan Lyons ile Sir R. Gordon'a sert

bir uyarı gönderildiğini, ne de İstanbul'daki elçiliğe, hiçbir koşulda bir İngiliz savaş gemisinin Karadeniz'e girmemesi yönünde kalıcı talimatlar verildiğini biliyordum ya da tahmin ediyordum.

Ben aniden “Karadeniz'de bir filo” fikrini ortaya attığımda, Lord Palmerston'un yüzünde o unutulmaz ifade belirdi. Ah, keşke o anda bu ifadenin ardını görebilseydim! Argümanımı dikkatlice kurmuştum. 1809 Antlaşması'na dayanarak ileri sürülebilecek muhtemel itirazları önceden hesaba katmıştım. Türkler tarafından bu konuda herhangi bir itiraz gelmeyeceğini, aksine bu düşüncenin tüm umut ve arzularının yöneldiği bir hedef olduğunu açıkça ifade etmiştim.

Sözlerimi bitirdikten sonra uzun bir sessizlik oldu; bu sessizliği bozmak için hiç acele etmedim. Lord Palmerston, önerim üzerine düşüncelere dalmış görünüyordu. Nihayet sessizliği şu sözlerle bozdu: “Sence, Rusya ile İngiltere arasında gündemde olan herhangi bir mesele, her iki tarafın toplam gücüyle mi belirlenmeli, yoksa güçlerin nasıl dağıldığıyla mı?”

O anda bir tanık olsaydı, yüz ifadem hakkında mutlaka bir yorumda bulunurdu. Muhtemelen buna “bir tebessüm” derdi; zira ben de yanak kaslarımda bir hareketlilik hissettiğimi hatırlıyorum. Bugün anlıyorum ki bu mimik, Lord Palmerston'u memnun etmiş olmalı. Çünkü böylece bana, Rusya'ya karşı olduğunu düşündürmeyi başarmış, hatta beni kendinden daha yetkin bir diplomat olduğum fikrine inandırmıştı.

Ben de bu psikolojik oyunu bozmadan sürdürdüm; hatta iki ülke arasında herhangi bir meselenin gündemde olmadığını dahi dile getirmedim. Yalnızca bu önerinin Türkler üzerindeki etkisine odaklandım: onları sürekli bir tehditten kurtaracak, İngiltere'nin onların yanında olduğunu gösterecek bir hamle olduğunu söyledim.

Bu sözüm üzerine derhal nazikçe dışarıya uğurlandım. Bugün geriye dönüp baktığımda, Lord Palmerston'un o an beni ilk ve son kez gördüğüne kanaat getirmiş olduğunu açıkça anlayabiliyorum.

Aynı görüşmede, Lord Palmerston'a şu öngörümden de söz ettiğimi hatırlıyorum: Tunus ve Trablusgarp, Avrupa'nın gelecekteki kaderinin şekilleneceği merkezler olacaktır; çünkü Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'nın yayılmacılığına karşı son direnişini bu noktalarda gösterecektir. Bu bağlamda da İngiltere'nin

Fransa'ya karşı tutumu bir noktada netlik kazanmak zorunda kalacaktır (Urquhart, 1891, s.15). ”

Buradaki ifadeler, eğer tamamen uydurma değilse, Palmerston'un Urquhart hakkındaki fikrini o anda şekillendirdiği sonucunu doğurur. Urquhart'ın diplomatik ve politik arenadaki deneyimsizliği, bu tür önerileri ile açığa çıkmaktadır.

Urquhart, hükümet çevrelerini etkilemeye çalışmakla yetinmemiş, aynı zamanda basınla da yakın ilişkiler kurmuştur. İngiltere'de Lady Church ile temas halinde olup Yunanistan'daki arkadaşlarıyla sürekli yazışarak bilgi topladığı ve bu bilgileri *The Times* gazetesine yazdığı mektuplar ile *Morning Herald*, *Courrier* gazetelerinde yayımladığı makaleler aracılığıyla kamuoyuna sunduğu bilinmektedir. Ancak, bu yazılarında ve Yunanistan hakkındaki görüşlerinde, o dönemde Yunanistan'da görev yapan Britanyalı Yunanseverlerin (Phil-Hellenes) ortak şikâyetlerini yansıttığını ve orijinal bir fikir sunmadığını söylemek mümkündür.

“Sevgili

David,

Az önce mektubunuzu aldım.

Bana büyük bir iyilik yapmış olursunuz, eğer Yunanistan hakkındaki en sevindirici istihbaratınızın bir transkriptini veya çevirisini bana gönderirseniz, böylece onu Morning Herald gazetesine gönderebilirim. Pazartesi günü gazetede yayımlanacak yeterli içerik var; bu gazete aynı zamanda daha fazla kullanımı olup olmadığını görmek için çalışılabilecek bir mecra. Bu bilgi çarşamba günü ya da uygun bir zamanda bana ulaşırsa, aynı zamanda boşluğu doldurup dolduramayacağınızı bana bildirmenizi rica ederim.

İçtenlikle,

Conway

B.(Baliol College Archives, URQIA6) ”

Urquhart'ın basını kullanma çabaları, siyasi kariyerinin başından itibaren gazete yazarlığını hükümet hizmetiyle birleştirmeye çalıştığını göstermektedir. Diplomatik bir görevi, sadece politikaları uygulamak için değil, politikaları şekillendirmek için istediği açıktır. Üstelik çalıştığı kişilere bağlı kalmadan bağımsız hareket etmekten çekinmediği de görülmektedir. Bu bağımsız ve itaatsiz tutumu,

Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında kazandığı erken deneyimlerden kaynaklanmış olabilir. Yunanistan'daki bu dönemde, Urquhart, Kapodistrias'a karşı gelen Cochrane ve Church'ün otoritesini nasıl sorgusuzca reddettiklerine tanıklık etmiştir ve aynı şekilde Palmerston'ın otoritesini de reddetmiştir. Bu, Urquhart'ın hem tehlikeli bir müttefik hem de yönetilmesi zor bir ast olduğunu ortaya koymaktadır. Urquhart'ın bu konularla ilgili kendi savunması gayet açıklayıcıdır:

“Bakanların yalanları, gerçeği tehlikeli hâle getirir. Kamuda görevli bir adamın, üstlerinin ihanetine karşı kendini savunmasının tek yolu, onların eylemlerini ifşa etmektir; ama bu isyan sayılır! Ve bu arada onun sessizliği rıza olarak yorumlanır, onların yalanları ise devlet belgesi olur. Kamu görevlilerinin öyle bir konumda bırakılmaları toplumun yararına değildir ki, görevlerini yerine getirebilmek için kendilerini feda etmeleri gerekmesin ya da gerçeği söylediklerinde düşman ilan edilmesinler. Usulsüzlükleri açıklayabilmeli, bunun için isyanla suçlanmamalı; davranışlarını savunabilmeli, bunun karşılığında görevden alınma ya da itibar kaybı riskiyle karşılaşmamalıdır. Basın, gerçekten de kötü yönetimlere karşı halkın başlıca koruyucusu haline gelmiştir ve yanlışın dizginlenmesini sağlayan tek şey ifşa edilme korkusudur. Ancak eğer kamu görevlileri basın tarafından yargılanamayacaksa ya da hesap sorulamayacaksa, o hâlde ulusun aldatılmaya ve ihanete karşı ne gibi bir güvencesi kalır?(Balliol College Archives, A1-1URQ-3)”

David Urquhart, 1830'ların başında Kral IV. William ile kurduğu yakın ilişkiye ve bu düzeyde kazandığı itibara rağmen, dönemin Dışişleri Bakanı Lord Palmerston tarafından diplomatik bir göreve atanmayı başaramamıştır. Kral'ın şahsi desteğiyle diplomatik hizmete alınma çabaları sürdürülmüş olsa da, Palmerston'un bu girişimleri sistematik olarak engellediği anlaşılmaktadır. Urquhart, bu durumu doğrudan ifade etmese de, Palmerston'un kendisine dair olumlu sözler söylemesine karşın, atama taleplerini sürekli reddetmesini bir tür politik dışlama olarak değerlendirmektedir

“Kral ile ilk temasımda elde ettiğim ilerlemeden itibaren, kendimi doğrudan Lord Palmerston ile karşı karşıya buldum; ancak bu hiçbir zaman açık bir çatışmaya dönüşmedi. Bu dönemde bir diplomatik göreve atanmak için oldukça hevesliydim. Kral, benim atanmam için elinden geleni yaptı, ancak bunda başarılı olamadı. Lord Palmerston, benim hakkımda son derece övgü dolu ifadeler kullanmasına

rağmen, Kral'ın taleplerini inanıyorum ki cevap dahi vermeden geri çevirdi (Urquhart, 1891, s.15)."

Nitekim 1831 yılı sonunda, Lord Palmerston'dan bağımsız olarak Stratford Canning aracılığıyla ilk görevine kavuşabilmiş, ancak bu görev de sınırlı süreli ve sembolik nitelikte kalmıştır.

"1831 yılının sonunda ilk kez resmen görevlendirildim; ancak bu görev Lord Palmerston tarafından değil, Sir Stratford Canning tarafından verildi (Urquhart, 1891, s.15)."

Diplomatik statüsünü resmiyete kavuşturmak amacıyla maaşsız ataşelik talebinde bulunmuşsa da, bu istek de tıpkı önceki başvuruları gibi Palmerston tarafından geri çevrilmiştir. Bu dönem, Urquhart'ın Palmerston'la doğrudan bir çatışmaya girmese de kariyerinin kritik bir aşamasında onun gölgesinde bırakıldığını ve diplomatik çevrelere dâhil olmasının bilinçli biçimde engellendiğini göstermektedir. Urquhart bu konuyla ilgili yaklaşımını şöyle açıklayacaktı;

"Böylesi bir durumda olmak yalnızca can sıkıcı değil, aynı zamanda aşağılayıcıydı birinin şüphyle izlendiğini, güvensizlikle muamele gördüğünü ve kamu görevlilerinin genellikle görevlerini yerine getirebilmeleri için sağlanan tüm imkânlardan mahrum bırakıldığını hissetmesi hem acı verici hem de onur kırıcı bir durumdu (Balliol College Archives, A1-1URQ-3)."

David Urquhart'ın Lord Palmerston ile olan ilişkisi, onun siyasi ve diplomatik kariyerindeki en kritik çatışmalardan birini ortaya koymaktadır. Urquhart'ın bağımsız ve sorgulayıcı tavrı, onun İngiltere dış politikasında daha etkili bir rol oynama arzusunu yansıtırken, deneyimsizliği ve kişisel hırsları, onu Palmerston gibi deneyimli bir devlet adamı tarafından ciddiye alınmamaya yöneltmiştir. Urquhart'ın basın aracılığıyla politika yapma girişimleri ve diplomatik pozisyon elde etme çabaları, onun geleneksel diplomasi anlayışından saparak daha kişisel ve bağımsız bir yol izlediğini göstermektedir. Ancak bu bağımsızlık, dönemin hiyerarşik ve disiplinli diplomatik yapısında ona zarar vermiştir.

Palmerston'un Urquhart'a karşı temkinli ve mesafeli tutumu, onun politik açıdan tehlikeli bir müttefik olarak algılandığını göstermektedir. Urquhart'ın basına ve Kraliyet'e doğrudan başvurarak politikalarını savunması, onu diplomatik sistemin dışına itmiştir. Palmerston'un, Urquhart'ı desteklememesinin temel nedenlerinden

biri, onun yönetilmesi zor ve öngörülemez aykırı bir figür olmasıdır. Urquhart'ın olayları ve politikaları şekillendirme arzusu, onun diplomatik bir görevden çok bir politika yapıcı olarak konumlanmak istediğini ortaya koyar. Ancak bu yaklaşım, Palmerston gibi devlet adamları tarafından kabul görmemiş ve Urquhart'ın kariyerini olumsuz etkilemiştir.

Sonuç olarak, David Urquhart'ın Palmerston ile olan ilişkisi, onun İngiliz diplomatik sistemindeki yerini ve başarısızlıklarını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil eder. Urquhart'ın kişisel hırsları ve bağımsızlık arayışı, onun diplomatik kariyerinde ilerlemesini engellemiş ve onu aykırı bir figür haline getirmiştir. Bu durum, diplomasi ve basın ilişkilerinin nasıl karmaşık bir şekilde iç içe geçtiğini ve Urquhart'ın bu karmaşık ilişkilere nasıl uyum sağlayamadığını göstermektedir.

Palmerston'un, Urquhart'a resmi bir görev vermekte isteksiz olmasının nedenleri oldukça açıktır. Ancak, bu durum Dışişleri Bakanı'nın, Urquhart'ın sunduğu bilgi ve hizmetlerden yararlanmaya istekli olmadığı anlamına gelmemektedir. Dışişleri Bakanlığı, Urquhart'ın üstlenmeye eğilimli olduğu türden gösterişli girişimlerin sorumluluğunu alamasa da bu girişimlerin politikada yeri yok değildi. Ancak bu tür girişimler yalnızca iç savaş koşullarında ya da sürekli huzursuzluğun bulunduğu bölgelerde uygun olabilirlerdi. Yine de Urquhart'ı zaman zaman İngiliz çıkarlarını yurtdışında ileriye taşıyan Church, Cochrane ve benzeri diğer itaatsiz ama yararlı maceracılarla paylaştığı kişisel özellikler nedeniyle eleştirmek haksızlık olur. Ancak onların eylemlerine resmi bir onay vermek, barışı korumanın refah açısından çok önemli olduğu güçlü bir ticaret imparatorluğunun çıkarlarıyla pek de tutarlı olmazdı.

Bu durum Palmerston'un Urquhart'a resmi bir pozisyon vermemekteki çekincelerinin sebeplerini açıklamakta ve bu çekincelerin arkasındaki diplomatik ve politik mantığı ortaya koymaktadır. Urquhart gibi maceracı figürler, İngiltere'nin yurtdışındaki çıkarlarını zaman zaman ilerletmiş olsalar da bu tür eylemleri resmi bir politika olarak benimsemek, İngiltere'nin ticari çıkarları açısından riskli bulunmuştur. Urquhart'ın kişisel hırsları ve bağımsız hareket etme isteği, onu diplomatik sistemin dışında tutmuş ancak bireysel olarak faydalı bir figür olarak değerlendirilmeye devam edilmiştir.

David Urquhart, Stratford Canning ile gerçekleştirdiği görevin ardından, diplomatik sahnede kalıcı bir pozisyon elde etme yönündeki çabalarını

hızlandırmıştır. Bu gayretler, özellikle 1833 yılı başlarında daha somut sonuçlar doğurmuştur. Urquhart'ın, Prusya Birliği hakkında hazırlamış olduğu bir değerlendirme metni, doğrudan Kral IV. William'ın ilgisini çekmiş ve Kral, bu kapsamlı belgenin yazarı Urquhart'ın konuyu bizzat yerinde incelemek üzere Prusya'ya gönderilmesini Palmerston'a şahsen tavsiye etmiştir. Bu durum, Kral ile Palmerston arasında Urquhart'ın geleceği konusunda doğrudan temaslara ve bir dizi görüşmeye neden olmuştur (Urquhart,1891, s.16).

Urquhart, annesine yazdığı özel bir mektubunda bu görüşmelerden birini aktarırken, Kral'ın kendisine gösterdiği ilgi ve nezaketi özellikle vurgulamıştır. Anlatımına göre, Kral onu yalnız kabul etmiş, Doğu meselelerine dair coğrafi ayrıntılar konusunda yoğun ilgi göstermiş, kendisini detaylı sorularla sınamıştır. Kabul sırasında son derece nazik bir tavır sergileyen Kral, yalnızca Urquhart'ın siyasi görüşleriyle değil, aynı zamanda ailesi, yaşı ve kişisel ilgileriyle de yakından ilgilenmiştir. Bu samimi kabul, Urquhart açısından yalnızca siyasi değil, kişisel olarak da bir takdir ifadesi olarak değerlendirilmiştir (Jenks, 1964, s.17).

Bu kişisel ilgi, Urquhart'ı motive etmiştir, ancak mektubun devamında belirttiği gibi, bu ilgi sunduğu hizmetlerden veya özel bilgilere dayanarak değil, yalnızca kendi fikirlerine duyulan ilgiden kaynaklanmıştır. Urquhart, bu fikirlerin artık İngiliz Doğu politikasına entegre edileceğine dair birçok güvence aldığını vurgulamıştır. Ayrıca Lord Palmerston ile görüşmüş, ancak Palmerston, görüşmelerde fikirlerini netleştirmemiştir. Kral ise daha açık sözlü davranmış ve Urquhart'tan söylediklerini yazılı olarak iletmesini istemiştir (Senior, 1951, s.28).

David Urquhart'ın bu dönemde Kraliyet çevresinden gördüğü yakın ilgi, onun diplomatik alandaki özgüvenini ciddi ölçüde pekiştirmiştir. Kral IV. William tarafından bizzat kabul edilmesi, fikirlerinin dinlenmesi ve siyasi meselelerde görüşüne başvurulması, Urquhart'ın kendi entelektüel ve politik kapasitesine duyduğu inancı artırmış; bu durum, zamanla yer yer açık bir özgüven taşkınlığına da dönüşmüştür. Eğitimli ve bilgili bir genç olarak, Kraliyet nezdinde görev almaya uygun görülmesi şaşırtıcı değildir. Ancak dönemin Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, Urquhart'ın henüz diplomasi için yeterli olgunluğa ulaşmadığını düşünmüş ve özellikle yaşı ve deneyimsizliği üzerinden bir mesafe koymayı tercih etmiştir.

Urquhart, annesine yazdığı bir başka mektupta, bu belirsiz süreci daha somut biçimde ifade etmiştir. Mektubunda, görüşme taleplerine yanıt alamadığı birkaç günün ardından, Kraliyet tarafından kendisine ani bir çağrı ulaştığını belirtir. Bu çağrının ardından Saray’a yeniden gittiğini ve kısa bir süreliğine Sir Herbert ile görüştüğünü ifade eder. Görüşme sırasında kendisine, daha önce yaptığı temaslara özetini Palmerston’a en kısa şekilde sunması gerektiği bildirilmiş ve ertesi sabah Lord Palmerston ile bir görüşme yapılacağı bilgisi verilmiştir. Bu anlatım, Urquhart’ın o dönemde diplomatik çevreler içinde ne denli sıkı bir izleme altında tutulduğunu ve siyasi karar süreçlerinin ne kadar dikkatli ve temkinli biçimde işlediğini de göstermektedir (Senior, 1951, s.30).

Bu görüşme beklenen sonucu vermemiş ve Urquhart aylar boyunca herhangi bir atama almamıştır. Yıllar sonra Urquhart, Palmerston’un bu dönemde atamasına yönelik teknik itirazlar öne sürdüğünü ileri sürmüştür; dönemde yazdığı mektuplar, Dışişleri Bakanı’na karşı belirgin bir düşmanlık göstermemektedir (Moneith, 1841, s.36).

David Urquhart, Lord Palmerston tarafından resmi bir diplomatik göreve atanma beklentisinin gerçekleşmemesi karşısında derin bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu duruma bir tepki olarak, dikkatleri üzerine çekmek ve kamuoyunda yeni bir farkındalık yaratmak amacıyla, “Turkey and Its Resources” (Türkiye ve Kaynakları) adlı kapsamlı eserini kaleme almaya başlamıştır. Urquhart, kitabın yazım sürecine dair detayları Ağustos 1833’te amcasına gönderdiği bir mektubunda paylaşmış; bu girişimi hem kişisel bir anlatı hem de siyasi bir müdahale aracı olarak tanımlamıştır.

Urquhart, kitabını doğrudan Kral IV. William’a ithaf ederek, monarşi nezdinde desteğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu jestin karşılıksız kalmadığı ve Kral’ın eseri dikkatle incelediği, çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Gerçekten de kitap, yalnızca Kraliyet çevresinde değil, aynı zamanda İngiliz kamuoyunda da kayda değer bir ilgiyle karşılanmıştır. Ancak bu başarı, Urquhart’ın beklentilerinin aksine, kendisine kalıcı bir diplomatik görev kazandırmamıştır.

Urquhart, aynı döneme ait mektubunda, Sir Herbert Taylor ile gerçekleştirdiği bir görüşmeye de atıfta bulunmuştur. Görüşme sırasında kendisine, mevcut şartlar altında resmi bir atama yapılmasının mümkün olmadığı, ancak ilerleyen süreçte özel bir görev için değerlendirileceği bilgisi verilmiştir. Bu açıklama, Urquhart’ın siyasi projeler üretme yönündeki ısrarının ve kişisel

gayretlerinin, dönemin bürokratik yapısı içinde sürekli olarak siyasi kaygılarla gölgelendiğini de ortaya koymaktadır.

“Sonunda Lord Palmerston geri adım attı; yani, bu atamaya onay vermeyi kabul etti. Kendisiyle bu konu hakkında hiçbir şekilde görüşme imkânı bulamadım ne fikirlerini açıkça ifade etti ne de dolaylı bir yorumda bulundu oysa ben bu görüşmeyi gerçekleştirmek için çok çabaladım. Aldığım tek dolaylı bilgi, Bay Backhouse aracılığıyla, talimatlarımı kendim hazırlayabileceğim yönündeydi. Ben de öyle yaptım. Hazırladığım bu talimatlarla birlikte, Sir Herbert Taylor eşliğinde Kral’ın huzuruna çıktım. Yola çıkmadan önce, son talimatlarımı doğrudan Majesteleri Kral’dan aldım ve bu süreçte Lord Palmerston ile ne yazılı ne de sözlü olarak tek bir iletişimde bulunmadım (Urquhart, 1891, s.16).”

Sonunda, Urquhart’ın kendi talimatlarını hazırlamasına izin verildi, ancak o dönemde Dışişleri Bakanı ile herhangi bir görüşme gerçekleşmedi. Bu talimatlarla ilgili yaşanan gecikme ve karışıklıklar, tamamen Palmerston’un Urquhart’ı görevlendirme konusundaki isteksizliğinden kaynaklanmamış olabilir. Ayrıca, Whig hükümetinin tasarruf politikalarına bağlı olarak harcamalara olağanüstü bir dikkat gösterdiklerini de unutmamak gerekir.

David Urquhart’ın diplomatik göreve resmen atanma süreci, Lord Palmerston’un açık bir onay vermeksizin, sessiz ve dolaylı bir kabulle süreci tamamlamasına dayanmıştır. Urquhart, bu görevlendirme için defalarca Palmerston ile görüşme girişiminde bulunmuş, ancak karşılığında hiçbir sözlü ya da yazılı yanıt alamamıştır. Bunun yerine, yalnızca Backhouse aracılığıyla iletilen bir mesaj ile göreve dair talimatları kendi başına hazırlayabileceği bildirilmiştir. Urquhart da bu süreci, doğrudan Kraliyet üzerinden tamamlamış; hazırladığı belgelerle birlikte Sir Herbert Taylor eşliğinde Kral’ın huzuruna çıkarak, resmî talimatlarını doğrudan Majesteleri’nden almıştır.

Bu süreç, yalnızca diplomatik teamüllere dair bir örnek değil, aynı zamanda Palmerston’un Urquhart’a yönelik sessiz direniş stratejisinin tipik bir yansımasıdır. Urquhart’ın görevlendirilmesi, Palmerston’un pasif onayı ve Kral’ın aktif desteği arasında gerçekleşmiş, böylece atama hem bürokratik hem de siyasi bir gerginliğin ürünü olmuştur.

David Urquhart'ın diplomatik atama süreci, yalnızca kişisel hırslar ve politik çekişmelerle değil, aynı zamanda dönemin ekonomik ve siyasi koşullarıyla da şekillenmiştir. Urquhart'ın seyahat ve görev hazırlıkları sırasında yaşanan gecikmeler ve belirsizlikler, bir yandan Palmerston'un isteksizliğiyle açıklanabilirken, diğer yandan Whig hükümetinin harcamalar üzerindeki titizliği de önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Urquhart'ın kendi talimatlarını yazması, diplomatik süreçteki karmaşıklığı ve onun görevine yönelik belirsizlikleri yansıtmaktadır. Bu olaylar, Urquhart'ın diplomatik kariyerinin erken dönemindeki zorlukları ve dönemin politik ikliminin bireylerin kariyerlerini nasıl etkileyebileceğini gösteren önemli bir örnektir.

David Urquhart'ın hazırladığı talimatlar, oldukça dikkat çekici bir yolculuğu tasvir ediyordu. Almanya eyaletlerinden başlayarak Leipzig Fuarı'na bir ziyaretle yolculuğa başlayacak, ardından Balkanlar üzerinden güneye doğru ilerleyip İstanbul'a ulaşacaktı. İstanbul'dan sonra Karadeniz'in kuzey kıyısını dolaşacak, Kafkasya'yı geçerek İran'a ilerleyecek, ardından batıya yönelip Mezopotamya üzerinden Suriye'ye geçecekti. Yolculuğunun son durağı ise Kuzey Afrika devletleri olacaktır. Bu yolculuk on sekiz ay sürecektir ve bu süre zarfında kendisine yılda altı yüz sterlin ödeme yapılacaktır.

Urquhart, bir İngiliz ajanı olarak kimliğini gizlemek için ticari bir gezgin rolünü üstlenecekti. Bu görünümünü desteklemek amacıyla, Ticaret Kurulu'nu kendisine beş yüz sterlin değerinde İngiliz malları temin etmeye ikna etti;

Dışişleri

Bakanlığı,

26 Ağustos 1833

"Efendim,

1 Ağustos tarihli mektubunuzda Almanya, Macaristan, Türkiye, İran ve Suriye'yi kapsayan bir teftiş yolculuğunuzun genel çerçevesine yer verdiğiniz görülmüştür.

Lord Palmerston, bu yolculuğu belirttiğiniz plana göre üstlenmenize izin verdiğini bildirmemi ve Lord'un...

Hazine'den, bu yolculukla ilgili masraflarınız için 200 sterlinlik bir ödeneğin emrinize tahsis edilmesi için talepte bulunmuştur. Lord Palmerston gerekli gördüğü ek talimatları İstanbul'da size ulaştıracaktır. Bu noktadan sonra, varışınızı ve tahmini hareket tarihinizi gecikmeksizin bildirmeniz istenmektedir. Ayrıca Lordlar Ticaret Konseyi tarafından ülkemizde üretilmiş çeşitli ticari ürünlerden, mektubunuzda bahsi geçen amaca hizmet etmesi en muhtemel olanlarının size ulaştırılması sağlanacaktır. Bu ürünlerin toplam değeri 300 sterlini geçmeyecektir.

Saygılarımla,

En sadık hizmetkârınız,

G. Backhouse (Balliol College Archives, D.U.IPT-2).”

Urquhart'ın önerdiği bu yolculuk, dönemin politik ve ekonomik dinamiklerini anlamak açısından önem taşır. Yolculuk güzergâhı, Avrupa ve Asya'nın kilit bölgelerinden geçmekte olup hem ticari hem de stratejik anlamda önemli bölgeleri kapsamaktadır. Urquhart'ın diplomatik rolünü gizleyip bir ticaret gezgini olarak hareket etmesi, İngiltere'nin bu dönemdeki dış politika stratejisinin örtülü yönlerini ve ticaretin diplomasiyle olan ilişkisini göstermektedir. Ticaret ve diplomatik faaliyetler arasındaki bu geçişkenlik, Urquhart'ın görev sürecinde izleyeceği stratejinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Ayrıca, Urquhart'ın Ticaret Kurulu'nu mallar sağlama konusunda ikna etmesi, onun kişisel girişimciliği ve kaynakları etkin kullanma becerisini göstermektedir. Bu yolculuk, Osmanlı İmparatorluğu, İran, Kafkasya ve Berberi devletleri gibi bölgelerin ticari ve politik olarak ne kadar önemli olduğunu ve İngiltere'nin bu bölgelerdeki çıkarlarını daha yakından izlemeye olan ilgisini ortaya koymaktadır.

4.3. İstanbul Görevi ve İlk Faaliyetleri

1831 sonbaharında nihayet David Urquhart'ın istediği fırsat gerçekleşti. Sonunda Stratford Canning'e özel bir görev için İstanbul'a eşlik etmek üzere görevlendirilmişti. Yunan sınırının nihai olarak belirlenmesi amacıyla özel bir misyon yürütmek üzere İstanbul'a yeni atanmış olan Stratford Canning ile tanıştırıldı. Bu tanıştırma, Kral IV. William'ın özel sekreteri ve Urquhart'ın annesinin yakın dostu olan Sir Herbert Taylor tarafından sağlandı ve her iki taraf için de oldukça

uygun bir zamanda gerçekleşti. Urquhart iş arayışındayken, Stratford Canning de misyonu için kk bir personele ihtiyaç duyuyordu. Lord Palmerston'un izniyle, Stratford Canning, Urquhart'a kendisine Türkiye'ye sekreter olarak eşlik etmesi teklifinde bulundu ve Urquhart bu daveti bk bir coşku ve memnuniyetle kabul etti (Urquhart,1891, s.15).

David Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik ilk diplomatik görevlendirilmesi, yalnızca kişisel kariyeri açısından değil, görev yaptığı siyasi ortamın özgün koşulları bakımından da dikkat çekicidir. 1830'ların başında, Sultan II. Mahmud, imparatorluğunu reform ve modernleşme olmaksızın Avrupa'nın gelişmiş askerİ ve ekonomik düzenlerinin karşısında kırılgan bir hedef olarak kalacağını idrak etmişti. Bununla birlikte, giriştiği her reform hareketi, doğrudan doğruya kendi iktidarının dayandığı geleneksel imtiyazlı sınıfların çıkarlarına zarar veriyordu. Bu çelişkili durum, Sultan II. Mahmud'u hem reform yoluyla merkezi otoritesini güçlendirmeye, hem de toplumsal dengeyi koruyabilmek için tebaasını karşıt gruplara bölerek denge siyaseti izlemeye mecbur bırakmıştır. Urquhart'ın görevlendirildiği bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun içyapısı, reform baskısı ile geleneksel direnç arasında gidip gelen hassas bir denge üzerine kuruluydu. Dolayısıyla Urquhart'ın gzlemleyeceği Osmanlı toplumu, hem değişimin hem de çatışmanın i içe geçtiği karmaşık bir modernleşme süreci yaşamaktaydı (Taylor,1912, s.296-300).

Urquhart'a göre, Sultan'ın Avrupa güçleriyle ilişkilerini yürütme meselesi de oldukça karmaşıktı. Her ne kadar tüm Hristiyan güçlerine şüpheyle yaklaşılmış olsa da Rusya doğrudan ve kalıcı bir tehdit olarak görülüyordu. Ancak, Sultan'ın konumundaki bir hükümdar için, sık sık kendi tebaasını Ruslardan daha fazla tehdit olarak görmesi söz konusu oluyordu. Tüm bu zorluklara rağmen, Sultan II. Mahmud'un reform çabaları bazı başarılar getirmişti. Ayanların gücü kırılmış, Yeniçeriler yok edilmiş ve birçok güçlü yerel yönetici paşa bastırılmıştı.

Yunan isyanı sırasında Sultan II. Mahmud, isyanı bastırmak için Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa gibi kendi bölgelerinde güç haline gelen ayanlardan yardım istemişti. Ancak, Avrupa müdahalesi ve 1828-29 Rus Savaşı Yunan bağımsızlığını garanti altına aldığında, Sultan, bu güçlü fakat yenilmiş ve memnuniyetsiz vasallarının yeni bir tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bu ayanlar

arasında, Arnavutların lideri İşkodralı Mustafa Paşa²⁶, iki büyük tehditten daha tehlikelisi olarak görülüyordu, zira İstanbul'u tehdit edebilecek bir konumdaydılar. Urquhart'a göre, Osmanlı Devleti'nin Eylül 1829'da Rusya ile Edirne Antlaşması'nı imzalamasına neden olan asıl etken, hastalık ve yoksullukla zayıflamış Rus ordusu değil, İşkodralı Mustafa Paşa tehdidiydi (Urquhart, 1833, s.2-3-4-5-11).

Stratford Canning, Arta (Narda) Körfezi ile Volos Körfezi arasında Avrupa güçlerinin üzerinde anlaştığı yeni Yunan sınırını kabul ettirmek amacıyla İstanbul'a gönderilmişti. Yunanlar arasındaki anlaşmazlıklar işleri karmaşık hale getirse de Sultan'ın diğer isyancı tebaasıyla yaşadığı sorunların onu taviz vermeye zorlayacağı umuluyordu. (Lane-Poole, 1888, s. 493-494.)

David Urquhart'ın bu dönemde Stratford Canning'e eşlik etmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu karmaşık reform süreci ve Avrupa güçleriyle olan ilişkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Sultan II. Mahmud'un reformları, imparatorluğun iç istikrarını sağlamak için attığı kritik adımlardı, ancak bu reformlar hem iç tehditlerle hem de Avrupa'dan gelen baskılarla şekillenmek zorundaydı. Urquhart'ın bu dönemde Osmanlı topraklarında bulunması, onun bu karmaşık siyasi denklemi daha yakından anlamasına ve İngiliz diplomasisine katkı sunmasına olanak tanımıştır.

Sultan'ın, Rusya ile yaptığı Edirne Antlaşması'nın altında yatan nedenin, sadece dış tehditlerden değil, iç tehditlerden de kaynaklandığı gerçeği, Osmanlı'nın bu dönemdeki çok boyutlu zorluklarını gözler önüne sermektedir. Urquhart'ın, Canning ile birlikte bu sürece tanıklık etmesi, Osmanlı'nın iç ve dış dinamiklerine dair önemli çıkarımlar yapmasını sağlamıştır.

Bu olayda, Sultan'ın rızasının kazanılması hususunda, Arnavutlara karşı müdahaleleri yürüten Sadrazam'ın iyi niyeti özel bir öneme sahipti. Stratford Canning, Palmerston'un onayıyla, bu yüksek mevkideki kişiyi onurlandırmak amacıyla ona kişisel bir mektup yazmaya karar verdi. Bu mektubun Sadrazam'a teslim edilmesi görevi ise David Urquhart'a verildi (Urquhart, 1833, s.11-12).

Urquhart'a, hâlâ Arnavutluk'ta bulunan Sadrazam Reşid Paşa'dan görev için destek kazanmaya çalışması görevi verilmişti. Muhtemelen bu önemli görevin ona

²⁶İşkodra Sancağı mutasarrıfı olan Mustafa Paşa, Buşatlı veya İşkodralı Mustafa Paşa olarak anılır. İşkodra'nın Arnavutluk İskenderiyesi olması sebebiyle Osmanlı arşiv belgelerinde zaman zaman İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa olarak da geçer.

verilmesinin sebebi, önceki ziyaretinde Sadrazam ile tanışmış olmasıydı; ayrıca Stratford Canning'ın resmî görevi gereği Paşayı ziyaret etmek için ayrı bir yol yapması, ne kadar önemli olursa olsun, zor olurdu. Reşid Paşa'yı İşkodra'da ziyaret edip ardından Stratford Canning'e İstanbul'da rapor verebilmek için, Urquhart bir yıl önce geçtiği bölgelerin büyük bir kısmını yeniden kat etmek zorunda kaldı. Bu bölgelerde gördüğü nispeten hızlı düzen ve refaha dönüş, onun Türkler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği hakkındaki görüşlerini tamamen değiştirdi. Kendi sözleriyle:

“Gerçekten yaşanan değişim karşısında hayrete düştüm. O zaman Türkiye'nin talihsizliklerinin nasıl giderilebileceğini, Sultan'ın Yunan ve Rum nüfusunu kendisine nasıl bağlayabileceğini araştırmaya başladım ki bu bağlılığın kanıtları her adımda karşıma çıkıyordu. O zaman yerel yönetim birimlerinin değerini ve bunların sağladığı siyasi yeniden örgütlenme kolaylıklarını açıkça gördüm (Urquhart, 1833, s. 1-26).”

Bu “Yerel yönetim birimleri”, Avrupa Türkiye'sinde pek çok köy ve kasabada mevcut olan, ancak Asya Türkiye'sinde rastlanmayan bir tür yerel yönetim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu durumda, farklı topluluklar, öz yönetimlerini önemli ölçüde koruyabilmişlerdir. Bu topluluklar, kendi “Akil Kişilerini” seçme yetkisine sahipti ve Urquhart'ın altını çizdiği üzere, bu kişilerin görev süreleri, performanslarına ve topluluk içerisindeki itibarlarına bağlıydı (Urquhart, 1833, s.27). Seçilen bu yetkililer, topluluk içinde önemli yetkilere sahip olup, oldukça zahmetli görevlerle meşgul oluyorlardı (Urquhart, 1833, s.24). Özellikle merkezi hükümetin topluluğa tahsis ettiği vergilerin bireyler arasında dağıtılması gibi hoş karşılanmayan görevleri üstlenmişlerdi (Urquhart, 1833, s. 13). Ayrıca, bölgeden geçen askeri birliklere erzak sağlanması, valiye sunulacak hediyeler temin edilmesi ya da angarya yükümlülüklerinden muafiyet sağlamak gibi acil durumlar için merkezi hükümet yetkililerine verilmesi amacıyla oluşturulan belediye fonlarını yönetmekle yükümlüydüler (Urquhart, 1833, s.26).

Canning, Yunanistan üzerinden seyahat ederken, Urquhart kuzey rotasını izleyerek Korfu ve Arnavutluk üzerinden ilerler. Urquhart, 2 Aralık'ta İşkodra'ya ulaşır ve aynı gün Sadrazam ile bir görüşme gerçekleştirir (Urquhart, 1833, s.214).

Mektup teslim edildikten sonra, Sadrazam Stratford Canning'in dönüşünden duyduğu memnuniyeti dile getirir ve görüşmenin ardından Urquhart'a bir gösteri savaşı düzenler. Urquhart bu olayı şu şekilde anlatmıştır:

“Sadrazam, en sevdiği beyaz atının üzerinde tüm manevraları bizzat komuta etti, saldırıya liderlik etti, savaş alanında dörtlüye sürdü, bağırıp kılıcını kaldırdı ve oldukça coşkulu bir ruh hali içinde görünüyordu (Urquhart, 1839, s. 336-337).”

Takip eden birkaç gün boyunca Urquhart, kendisine sürekli siyasi konulardan uzaklaştırmaya çalışan bir Yunan tercümanın gözetiminde tutuldu. Bu durum Urquhart'ı bir hayli rahatsız etti. Ancak Türklerin kendisine genel nezaketi bu sıkıntıyı bir nebze de olsa dengelediğini aktarır. Urquhart bu konuda şunları söylemiştir:

“Türklerin davranışlarındaki gelişme karşısında duyduğum şaşkınlığı ve memnuniyeti dile getirmeden edemeyeceğim. Hiçbir zaman bir gâvur olduğum bana hatırlatılmadı ve Türk törenlerinin tüm ayrıntılarında her yerde sanki müminlerden biriymişim gibi davranıldım (Senior, 1951, s.24).”

Bu olay, Urquhart'ın Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerindeki önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Sadrazamın, Urquhart'a düzenlediği gösteri savaşı, Osmanlı'nın diplomatik geleneklerine ve misafirlere karşı gösterilen nezakete dair önemli bir örnektir. Osmanlı yetkililerinin, yabancı diplomatik temsilcilere karşı sergilediği bu tür jestler, o dönemdeki diplomasi uygulamalarının bir parçasıydı. Aynı zamanda, Urquhart'ın Türkler arasındaki deneyimi, onun Osmanlı toplumuna dair algısını olumlu yönde etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Urquhart'ın, Müslüman olmayan bir kişi olarak Osmanlı törenlerinde “müminlerden biri” gibi davranıldığını hissetmesi, onun Osmanlı'ya duyduğu sempatiyi artırmış olabilir.

Bu olay, Osmanlı Devleti'nin hem diplomatik hem de askeri gücünü gösterme arzusunun bir yansımasıdır. Sadrazamın Urquhart için düzenlediği gösteri savaşı, Osmanlı'nın gücünü ve askeri yeteneklerini sergileme fırsatı sunmuş, bu tür gösteriler o dönemin diplomatik ilişkilerinde karşı tarafı etkilemek amacıyla sıkça kullanılmıştır. Urquhart'ın bu deneyimi, onun ilerleyen yıllarda Osmanlı politikasına yönelik yazılarında ve faaliyetlerinde, Osmanlı'ya dair olumlu bir imaj çizmesine katkı sağlamıştır. (F.O. 78/209).

David Urquhart, İstanbul'daki ilk diplomatik temasları sırasında, başlangıçta oldukça isteksiz davranan Yunan asıllı tercümanını büyük güçlüklerle olsa da siyasi bir tartışmaya dahil etmeyi başarmıştır. Ancak Urquhart, bu tercümanın, yapılan görüşmelerin sonuçlarını Sadrazam'a doğru şekilde iletmediğinden şüphelenmiştir. Öyle ki, tercümanın yalnızca aldığı emirleri uyguluyor olabileceği ihtimalini de yeterince dikkate almamış görünmektedir (Senior, 1951, s.25).

Urquhart, bir sonraki Sadrazam görüşmesinde yaşanan bir olayı aktarırken, diplomatik iletişimin ne kadar hassas bir düzeyde yürütüldüğünü gözler önüne sermektedir. Görüşmenin başında, Sadrazam'ın sekreterine yönelik yaptığı bazı siyasi gözlemlerin olumlu karşılanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmek istemiş; ancak tercümanın bu ifadeyi yanlış şekilde, “ateş taliminden çok memnun kaldım” şeklinde çevirdiğini fark etmiştir (Urquhart, 1839, s.324-325). Bu hatayı anında müdahale ederek düzeltmeye çalışmış, doğrudan Sadrazam'a hitap ederek, aslında sekreterle yaptığı siyasi konuşmayı kastettiğini anlatmıştır. Bu müdahale üzerine tercüman, Sadrazam'a eğilip fısıldayarak bir açıklamada bulunmuş ve görüşmenin daha fazla irdelemeye açılmasını engellemiştir. Urquhart, bu sahneyi aktarırken, tercümanın yüzünün kül gibi solduğunu ve soğuk bir kış gününde bile yüzünden iri ter damlalarının süzülmediğini gözlemlediğini belirtir (Senior, 1951, s.25).

Bu görüşme sırasında Urquhart ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu açısından Yunanistan'ın güçlü bir Avrupa prensi tarafından birleştirilmesinin taşıdığı stratejik önemi vurgulamıştır. Urquhart'a göre, bir yabancı prensin yönetimi altında birleşmeyen Yunanistan, kaçınılmaz olarak birbirinden kopuk demokratik devletçiklere bölünecek ve bu devletler, Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi yapısına tamamen zıt olan federal bir sistemle birbirine bağlanacaktır. Bu öngörü, Urquhart'ın hem Balkanlar'ın geleceğine hem de Osmanlı toprak bütünlüğüne dair ileri görüşlü analizlerinden biri olarak dikkat çekmektedir (Senior, 1951, s.25).

David Urquhart'ın 1831 sonlarında İstanbul'da yürüttüğü diplomatik temasların en kritik yönlerinden biri, Yunan meselesine dair Osmanlı devlet ricaliyle gerçekleştirdiği müzakerelerdir. Sadrazam, yapılan görüşmelerin o ana dek yalnızca taviz vermekten ibaret kaldığını, dolayısıyla Osmanlı tarafı açısından yeterince tatmin edici bir noktaya ulaşılmadığını ifade etmiştir.

Bu değerlendirme karşısında Urquhart, Osmanlı-Yunan ilişkilerini İngiltere ile Amerikan kolonileri arasındaki tarihsel gerilim üzerinden örneklendirerek yanıt vermiş ve bu benzetme Osmanlı tarafınca olumlu karşılanmıştır. Bu anlatım biçimi, yalnızca diplomatik bir dil becerisi değil, aynı zamanda Urquhart'ın Osmanlı muhataplarını uluslararası hukuk düzleminde eşit düzeyde konumlandırma gayreti olarak da değerlendirilebilir. Urquhart'ın görevi yalnızca gözlemci olmaktan ibaret değildi; zira Yunan iç siyasetindeki karmaşa, Sadrazam'ın komutasındaki ancak zafer sonrası tatminsiz kalan Osmanlı ordusunun yeniden bir müdahaleye yönelmesi ihtimalini doğuruyordu. Bu ihtimal hem uluslararası dengeleri hem de İngiltere'nin bölgedeki prestijini sarsacak nitelikteydi. Urquhart, Londra'ya gönderdiği raporunda, Sadrazam'a hitaben iletilen mektubun, İstanbul'daki bürokratik dirençleri aşma konusunda önemli bir işlev gördüğünü ve müzakerelerin istenmeyen bir yönde tırmanmasını engellediğini belirtmiştir (Senior, 1951, s.25).

David Urquhart'ın 1831 sonlarında üstlendiği diplomatik görev, her ne kadar yerel tercümanın kasıtlı yönlendirmeleri ve görev süresinin sınırlılığı nedeniyle arzu edilen tüm sonuçlara ulaşamamış olsa da bu misyon Urquhart'ın yeteneklerinin diplomatik çevrelerce tanınmasına vesile olmuştur. Özellikle Stratford Lord Palmerston'a yazdığı rapor, Urquhart'ın bu zorlu görevi ne derece titizlikle yürüttüğünü belgelemektedir. Canning, söz konusu mektubunda, Sadrazam'a iletilecek mesaj için Urquhart'ın görevlendirilmesinin Palmerston'un bilgisi dahilinde gerçekteştiğini ve Urquhart'ın Korfu'dan karaya çıkarak, Osmanlı ordusunun bulunduğu karargâha ulaşmayı başardığını belirtmiştir. Canning'e göre, Urquhart yalnızca görevini başarıyla tamamlamakla kalmamış, aynı zamanda bu süreci gizlilik ve özen içinde yürütmüştür (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/100). Sadrazam'ın, Urquhart'ın İşkodra bölgesindeki gözlemlerine dayalı raporlarından etkilendiği de bu yazışmada dolaylı biçimde aktarılmıştır. Bu durum, Urquhart'ın ilk diplomatik deneyiminde yalnızca teknik yeterliliğini değil, aynı zamanda Osmanlı devlet ricaliyle etkili bir iletişim kurma kabiliyetini de ortaya koymuştur.

David Urquhart'ın Sadrazam ile yürüttüğü temaslar, beklentilerin tamamını karşılayamamış ve özellikle görevi yönlendiren Sir Stratford Canning nezdinde belirgin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Canning, Sadrazam'a özel bir haberci göndermeyi diplomatik bir nezaket göstergesi olarak değerlendirmiş, ancak bu

girişimin somut bir siyasi sonuç doğurmaması karşısında memnuniyetsizliğini açıkça dile getirmiştir. Bu durum karşısında Urquhart'a yönelik değerlendirmesini yalnızca şu ifadeyle sınırlamıştır: “En azından titizlikle ve gizlilikle oldukça zahmetli bir yolculuk gerçekleştirdi.” Bununla birlikte, Urquhart'ın Reşid Paşa hakkında aktardığı gözlemler Canning tarafından isabetli bulunmuştur. Özellikle Reşid Paşa'nın kısa bir süre önce Arnavutluk'taki isyanı bastırarak kazandığı askerî başarının ardından, Yunan sınırı konusunda daha uzlaşmaz bir tutum sergileyeceği yönündeki Urquhart yorumu, Canning tarafından tamamen yerinde olarak değerlendirilmiştir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/100).

Dışişleri Bakanlığı'nda, Sir Herbert Taylor'a göre, Urquhart'ın cesareti ve çabası hak ettiği biçimde takdir edilmiştir (Urquhart, 1891, s.15).

David Urquhart, Osmanlı topraklarında yürüttüğü ilk diplomatik görevi, her ne kadar doğrudan siyasi sonuçlar üretmemiş olsa da görev disiplinine ve gözlem yeteneğine gösterilen takdirle tamamlamıştır. Üstlerinin güvenini kazanması, ilerideki görevlendirmeler açısından önemli bir referans niteliği taşımıştır. Bu sürecin hemen ardından, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde önemli bir görev değişikliği yaşanmış; Sir Stratford Canning'in yerine Sir Robert Gordon'un büyükelçi olarak atanacağı duyurulmuştur (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/91). Urquhart ise bu gelişmeyi takiben, diplomatik yazışmaları İngiltere'ye ulaştırmakla görevlendirilmiş ve başkent Londra'ya doğru yola çıkmıştır.

O sıralarda henüz 27 yaşında genç bir adam olan Urquhart, artık diplomatik kariyerinde kalıcı bir yer edinme arzusu taşımakta ve bu doğrultuda artan bir kaygı içinde bulunmaktadır. Yakın Doğu'da diplomatik görevlerde süreklilik kazanmak onun en önemli hedefiydi. Urquhart'a göre, son dönemde gerçekleştirdiği görevler ve üstlendiği sorumluluklar göz önüne alındığında, en azından resmi bir atış pozisyonunun, bu hizmetlerin meşru ve makul bir ödülü olması gerektiği inancındaydı (Senior, 1951, s.27).

Bu süreçte, annesi Bayan Urquhart da oğlunun geleceği hakkında derin kaygılar taşımaktaydı ve onun adına büyük çabalar sarf etmişti. Tekrar Sir Herbert Taylor'ın desteğini sağlamaya çalıştı. Taylor, çağdaşları tarafından derin bir saygı ve hayranlık duyulan biriydi. Kral üzerinde büyük bir etkisi bulunuyordu ve Lord

Palmerston ile Lord Grey²⁷ de, gerekli olduğunda William'ın iş birliğini sağlamak için Taylor'ın yardımına güveniyorlardı. Bayan Urquhart açısından bir diğer önemli husus ise, Taylor'ın dış politika meseleleri, özellikle Yakın Doğu'daki durumla ciddi bir ilgiyle meşgul olmasıydı. Yunan Savaşı sırasında Taylor, Doğu Akdeniz'deki İngiliz filosunun komutanı Amiral Sir Edward Codrington, İyon Adaları yüksek komiseri Sir Frederick Adam ve Korfu vali yardımcısı Tümgeneral Woodford²⁸ ile yazışmalar yapmıştı. Bayan Urquhart da oğlu tarafından yazılan mektuplardan uzun alıntılar yaparak, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ndeki duruma dair görüş ve tasvirlerle dolu bu yazıları ona iletmişti (Taylor, 1913, s. 295-300).

Taylor, Urquhart'ın mektuplarından oldukça etkilenmişti ve bunları Kral'a ve Palmerston'a sundu. Ayrıca, 1831'de Urquhart'ın İngiltere'de bulunduğu kısa süre

²⁷Lord Grey, ya da Charles Grey, 2. Earl Grey (1764-1845), İngiliz bir devlet adamı ve 1830-1834 yılları arasında Birleşik Krallık başbakanı olarak görev yapmıştır. Siyasi kariyerinde Whig Partisi'ne mensup olan Grey, reformcu politikalarıyla tanınır ve İngiliz siyasal tarihinde önemli bir yere sahiptir. Grey'in başbakanlığı döneminde gerçekleştirdiği en önemli reformlardan biri, 1832'de kabul edilen Reform Yasası'dır (Reform Act 1832). Bu yasa, İngiltere'deki seçim sistemini büyük ölçüde değiştirmiş ve daha adil bir temsiliyet sağlayarak seçmen kitlesini genişletmiştir. Bu reform, İngiliz siyasi sisteminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve demokrasiye geçişin ilk adımlarından biri olarak değerlendirilir. Grey'in hükümeti döneminde köleliğin kaldırılması da büyük bir önem taşır. 1833'te kabul edilen Köleliği Kaldırma Yasası (Slavery Abolition Act 1833), İngiliz İmparatorluğu'ndaki köleliğin sona erdirilmesine yönelik bir dönüm noktası olmuştur. Bu yasa ile birlikte, İngiltere, kolonilerinde köleliği sona erdirerek köle sahiplerine tazminat ödemiştir. Dış politika açısından ise, Grey'in başbakanlığı Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan ile ilişkilerde ve Avrupa'daki büyük güçler arasındaki denge politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle Yunan Bağımsızlık Savaşı sonrasında, Osmanlı ve Yunanistan arasındaki barış sürecinde İngiltere'nin tutumu ve müdahaleleri önem kazanmıştır. Grey, bu dönemde Avrupa'nın siyasi dengesini korumaya yönelik adımlar atarken, aynı zamanda İngiltere'nin çıkarlarını koruma çabasında bulunmuştur. Charles Grey, hem İngiliz iç siyasetinde hem de uluslararası ilişkilerde önemli reformlara ve gelişmelere imza atan bir devlet adamı olarak hatırlanır. İngiltere'nin modernleşme sürecine yaptığı katkılar ve diplomatik girişimleri, onu 19. yüzyıl İngiliz siyasetinin önde gelen figürlerinden biri yapmıştır. Ayrıca, Earl Grey çayı adıyla bilinen ünlü çayın da onun adını taşıdığı söylenir.

²⁸Tümgeneral Alexander George Woodford (1782-1870), İngiliz ordusunda önemli bir askerdir. Uzun bir askerlik kariyerine sahip olan Woodford, Napolyon Savaşları'nda ve sonrasında çeşitli görevlerde bulundu. Bu süreçte, İspanya ve Portekiz'deki Peninsular Savaşları'nda Wellington Dükü'nün komutasında görev yaptı. Daha sonra, Waterloo Savaşı'nda da yer aldı ve gösterdiği başarılarla dikkat çekti. Woodford, kariyerinin ilerleyen dönemlerinde diplomatik ve idari görevler de üstlendi. Yunan Savaşı döneminde ve sonrasında Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin çıkarlarını koruma görevleriyle ilgilendi. 1827'deki Navarin Deniz Muharebesi sonrası Osmanlı-Yunan çatışmaları sırasında İyon Adaları'nda (Yunanistan'ın batısındaki adalar) İngiltere'nin çıkarlarını koruma amaçlı görevlerde bulundu. İyon Adaları'ndaki görevi sırasında, adaların siyasi istikrarını sağlamak ve bölgedeki İngiliz etkisini korumak için çalıştı. Alexander George Woodford'un bu dönemdeki görevi, Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan arasındaki siyasi dengeyi korumak ve İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını savunmak açısından stratejik bir öneme sahipti. Görev süresi boyunca, Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan'daki durumu gözlemleyip, İngiltere'nin bu coğrafyadaki pozisyonunu güçlendirmeye yönelik çalışmalar yaptı. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'deki İngiliz politikalarıyla ilgili olarak Sir Herbert Taylor ve diğer diplomatlarla yakın temaslara içinde olması da onun diplomatik rolünü vurgulamaktadır.

içinde, sarayda kendisine takdim edilmesini ve dışişleri bakanı ile tanışmasını da ayarladı (Taylor, 1913, s.296).

David Urquhart, Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ile olan ilişkilerinde belirli ölçüde temas kurmayı başarmışsa da bu ilişkiden kalıcı bir sonuç elde edememiştir. Palmerston, Urquhart'ın Yunanistan üzerine sunduğu raporları dikkate değer bularak, bu belgeleri "Saklanmalı" notuyla Dışişleri Bakanlığı arşivine iletmıştır. 1831 yılında Palmerston, Urquhart'ı Stanhope Street'te resmî olarak kabul etmiş; ayrıca Windsor ve Brighton'da da gayriresmî görüşmeler gerçekleştirmiştir (Jenks, 1964, s. 16). Bu görüşmeler, Palmerston'un Kral'a eşlik ettiği dönemlerde, Urquhart'ın da Kral'ın özel sekreteri Sir Herbert Taylor ile yakın temas kurduğu zamanlara denk gelmiştir.

Her ne kadar Sir Herbert Taylor, Urquhart lehine tekrar tekrar girişimlerde bulunmuş olsa da Palmerston kendisinden beklenen iş garantisini vermeyi reddetmiş ve atama konusunda net bir adım atmaktan kaçınmıştır (Urquhart, 1891, s.21-22).

Kral üzerinde Urquhart çok daha hızlı ve belirgin bir etki yarattı. Urquhart'ın Taylor'ı ziyaretleri sırasında sık sık bir araya geldiler ve Kral, Yakın Doğu'da gerçekleşen olaylara daha fazla ilgi göstermeye başladı. Ayrıca, Urquhart'ın birçok görüşünü benimsemeye başladı. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir krizin patlak vermesiyle daha da önem kazandı. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, Sultan'a karşı isyan etmiş, uzun bir kuşatmadan sonra Akka'yı ele geçirmiş ve ardından Suriye'de Sultan'ın kuvvetlerini geri püskürtmüştü. Aralık 1832'de Sultan, İngiliz hükümetinden yardım isteyecek kadar zor duruma düşmüştü. Kabine henüz nihai yanıtını vermeden önce, Urquhart Kral ile uzun bir görüşme yaptı ve bunu annesine yazdığı bir mektupta gururla şöyle anlattı:

"Bugün Kral ile bir saatten fazla baş başa görüştüm. Doğu meselelerine derin bir ilgi duyuyor ve bana coğrafya, denizcilik vb. konularda en ince detaylara kadar sorular soruyor. Kabulüm hayal edebileceğin en zarif şekilde gerçekleşti. Şimdi neredeyse eminim ki bu görüşler artık Doğu politikamızın bir parçası olacak (Balliol College Archives, IC2-1)."

Ancak Urquhart'ın bu son ifadesi kısa süre içinde kendisi açısından fazla iyimser olduğu anlaşıldı. Ancak Kral'ın, Urquhart'ın görüşlerini Kabine'ye kabul ettirme konusundaki kararlı çabaları göz önüne alındığında, bu iyimserlik anlaşılabilir bir durumdu (Urquhart, 1891, s.6). Kral, Urquhart'a konuşmalarının ana

noktalarını içeren bir yazı hazırlamasını emretti ve Taylor'dan bu yazıyı Dışişleri Bakanlığı'na iletmesini istedi (Urquhart, 1891, s.16).

David Urquhart, hazırladığı bir memorandumda Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumu değerlendirirken dört temel noktaya odaklanmıştır. İlk olarak, yerel yönetim kavramı üzerinden Sultan II. Mahmud'un reform girişimlerine atıfta bulunarak, imparatorluğun çöküşe sürüklenmediğini ve yaygın kanaatin aksine Osmanlı'nın hâlen yapısal bir dirence sahip olduğunu savunmuştur. Ona göre, Osmanlı Devleti ne dağılmış ne de çöküşün eşiğine gelmiştir (Jenks, 1964, s.18).

İkinci olarak, Mehmed Ali Paşa'nın ayaklanmasının kapsamını küçümseyerek, bu hareketi bir halk isyanı olarak değil, sadece merkezi otoriteye baş kaldıran bir paşanın kişisel kalkışması olarak tanımlamıştır. Bu yorum, Urquhart'ın Osmanlı merkezî yapısının meşruiyetine olan inancının bir yansımasıdır.

Üçüncü olarak, bu iç çatışmanın yalnızca Osmanlı'nın iç meselesi olarak değerlendirilemeyeceğini, sürecin uzaması hâlinde Rusya'nın duruma müdahale etme ihtimalinin kuvvetle muhtemel olduğunu ileri sürmüştür. Böylelikle Urquhart, meseleyi doğrudan uluslararası sistemin istikrarı ve denge politikaları bağlamına yerleştirmiştir (Urquhart, 1835, s.82-83-84).

Son olarak ise Britanya'nın çıkarlarına hitap ederek, Londra hükûmetine seslenmiştir. Urquhart'a göre, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında pozisyon alması ve sürece müdahil olması durumunda, iki ülke arasında devasa ölçekli ticari ilişkilerin temelleri atılabilecek ve Britanya'nın ekonomik çıkarları açısından büyük bir fırsat doğabilecektir (Jenks, 1964, s.18).

David Urquhart'ın Osmanlı Devleti ile Britanya arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik önerisinin iki temel gerekçesi bulunmaktaydı. İlk olarak, Osmanlı topraklarının henüz yeterince değerlendirilmemiş zengin doğal kaynaklara sahip olduğunu ve bu kaynakların özellikle Britanya'nın o dönemde Rusya'dan temin ettiği hammaddelere alternatif teşkil edebileceğini savunmuştur. Kenevir ve don yağı gibi stratejik önemdeki ürünlerin, Osmanlı topraklarından sağlanabileceği yönündeki değerlendirmesi, alternatif bir tedarik zinciri kurulması açısından dikkate değerdir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/179). Urquhart raporunda şöyle yazacaktı;

“Donyağı, kenevir ve tahıl artık Rusya yerine Türkiye'den temin edilmeli. Bu tedarik değişikliği, Rusya'yı tedirgin etti. Rusya, İstanbul'u sadece erişim için değil,

Türkiye'de gelişmenin önüne geçmek için de istiyor. Babîâlî kısmen ikna oldu; ancak bazı gruplar hâlâ Rus etkisi altında. Rusya, İstanbul'u ele geçirmeden Türkiye'de hiçbir iyileşmeye izin vermeyecektir. Tüm çabalar, Rusya'nın engellemelerine karşı doğrudan çatışmadan kaçınarak yönlendirilmelidir. Türk ticareti, Britanya desteğiyle geliştirilmelidir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/264)."

İkinci olarak, Osmanlı gümrük vergilerinin Avrupa'nın genel düzeyine kıyasla oldukça düşük olduğunu belirtmiş ve bu durumun İngiliz ticareti açısından büyük bir avantaj sunduğunu ifade etmiştir. Ancak, sahadaki gerçekliği göz ardı etmeyen Urquhart, daha sonra bu çerçevede bir düzeltme ihtiyacı duymuştur. Ticaret konusundaki ek bir memorandumunda, Britanyalı tüccarların bazı Osmanlı ürünleri için yüzde 50 ile yüzde 100 arasında değişen oranlarda vergi ödemek zorunda kalmalarının nedenini açıklarken, yalnızca ithalat ve ihracat vergilerinin değil, aynı zamanda yerel paşalar ve idari yetkililer tarafından gayrimeşru biçimde tahsil edilen ek vergilerin de etkili olduğunu kabul etmiştir. Bu itiraf, merkezî otoritenin taşra üzerindeki denetiminin henüz yeterli düzeye ulaşmadığını göstermekte ve Urquhart'ın ilk ekonomik argümanlarının inandırıcılığını kısmen zayıflatmış olmalıdır (Jenks, 1964, s.19).

Buna rağmen, Osmanlı Devleti'nin, yüksek gümrük duvarlarıyla Britanya menşeli mamul ürünlerin ithalatını büyük ölçüde engelleyen Rusya'nın yerini alma potansiyeli, dönemin İngiliz hükümeti açısından son derece cazip bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Urquhart'ın bu yönelimi, yalnızca ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda İngiltere'nin ticari serbestlik politikasının jeopolitik yönlerini de içeren bütüncül bir strateji sunmaktadır.

Urquhart'ın Ocak ayında yazdığı memorandumda²⁹, İngiltere'nin "hızlı ve gönülden bir müdahalesi" çağrısı, tüm pratik zorlukları ve böyle bir müdahalenin genel bir savaşa yol açma olasılığını tamamen göz ardı ediyordu.

²⁹David Urquhart tarafından hazırlanan ve doğrudan Kral IV. William'a sunulan bu memorandum hem yazılı notlara hem de sözlü mülakatlara dayanmaktadır. Memorandum, Kral'ın Yakın Doğu'ya yönelik yoğun ilgisi doğrultusunda, Urquhart'a yönelttiği sorulara verilen yanıtların derli toplu bir ifadesi niteliğindedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik durumu, İngiltere'nin bu bölgedeki çıkarları ve olası stratejik hamleleri gibi başlıklarda görüşler içermektedir. Birinci olarak, Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumunu değerlendirirken, çöküşte olan bir devlet görünümünden ziyade, hâlâ büyük bir potansiyele sahip bir yapıdan söz etmektedir. Sultan II. Mahmud'un yürürlüğe koyduğu reformların, imparatorluğun yeniden yapılanması ve merkezî idarenin güçlenmesi açısından önemli bir adım olduğunu ifade etmiştir. Yerel yönetim biçimlerinin ve taşradaki örgütlenmenin, devletin uzun vadeli istikrarı için sağlam bir temel oluşturacağı

Palmerston, Urquhart'ın memorandumunun diğer Kabine üyelerine dağıtılmasını emretti, ancak bu Nisan 1833'e kadar gerçekleşmedi. O sırada, Sultan'ın yardım talebine verilen nihai yanıt İstanbul'a çoktan gönderilmişti. Bu arada, Kral, Urquhart'tan o kadar etkilenmişti ki, kendi inisiyatifıyla Palmerston'a birkaç memorandum sundu ve Ocak 1833'te Urquhart ile yaptığı uzun konuşmadan kısa bir süre sonra Grey'e yazdığı bir mektupta, Britanya'nın Sultan'a deniz desteği göndermesi gerektiğini şiddetle savundu. Kral, Türkiye meselesinin, "Belçika ve Portekiz sorunlarının barışçıl çözümünden bile daha önemli ve bu ülkenin en değerli siyasi ve ticari çıkarlarıyla daha yakından ilgili" olduğunu ileri sürdü (Senior, 1951, s.45, Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/259).

Palmerston'a göre, kendi ifadeleriyle, Belçika ve İber Yarımadası'ndaki durum Britanya'nın Akdeniz'e ek bir filo göndermesini hemen engellese bile, Mehmed Ali Paşa'ya karşı sert bir dil kullanılmasını destekliyordu. Konuyla ilgili ilgili ilk isabetli uyarıyı Canning, Palmerston'a 18 Mart 1833'te yazdığı mektupta şöyle dile getirmektedir:

"Türkiye meselelerimiz açısından, biraz geç kaldığımızdan korkuyorum. Sultan'ın ordusu tahmin ettiğimden bile daha çürümüş görünüyor. Şu anki durumda, Suriye en azından Mısır'dan ayrılmış ve İbrahim Paşa'nın ayrı komutası altına verilmiştir. Sultan'ın Rus yardımını kabul etmesi, şüphesiz ki bu güce bağımlılığına doğru atılmış korkunç bir adımdır. Sizden, çok geç olmadan, bu etkiyi etkisiz hale getirmek için Konstantinopolis'te düzenli bir sistem benimsemenizi rica ediyorum.

kanaatindedir. İkinci olarak, Mehmed Ali Paşa'nın ayaklanmasını, bir halk hareketinden ziyade bireysel bir paşanın merkeze karşı başkaldırısı olarak nitelendirmiştir. Bu kalkışmanın abartılmaması gerektiğini savunmakla birlikte, çatışmaların sürmesi durumunda Rusya'nın müdahil olma ihtimalinin arttığı uyarısında bulunmuştur. Bu bağlamda mesele, yalnızca bir iç sorun değil, aynı zamanda uluslararası güç dengeleri açısından da hassasiyet arz eden bir konu olarak sunulmuştur. Üçüncü olarak, Osmanlı topraklarının İngiltere açısından önemli bir ekonomik potansiyel barındırdığı vurgulanmıştır. Urquhart'a göre Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'nin o dönemde Rusya'dan temin ettiği birçok hammaddeyi karşılayabilecek durumdadır. Ayrıca, Osmanlı gümrük tarifelerinin Avrupa ortalamasına göre oldukça düşük düzeyde olması, İngiliz ticaretinin gelişmesi için büyük fırsatlar sunmaktadır. Dördüncü ve son olarak Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik konumunun İngiltere açısından stratejik önemini ön plana çıkarmıştır. Ona göre, bu bölgede aktif bir politika yürütmek yalnızca İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmekle kalmayacak, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin güçlenmesini sağlayarak uzun vadede bölgede istikrarı temin edecektir. Bu çerçevede Urquhart, İngiltere'nin sadece ticari değil, siyasi açıdan da Osmanlı ile daha yakın bir ilişki kurması gerektiğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak, bu memorandum, Urquhart'ın Kral nezdinde Doğu meselelerine dair ortaya koyduğu vizyonun bir yansımasıdır. Aynı zamanda, İngiltere'nin Osmanlı politikasında daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiği yönündeki kanaatini sistemli ve gerekçeli biçimde ortaya koymaktadır. 12 Ocak 1833, Taylor tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Foreign Office, F.O.) iletilen yazışma; Taylor'dan Backhouse'a, 12 Şubat 1833, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi, F.O. 76/233; Gizli.Taylor'danPalmerston'a, 20 Ocak 1833, Broadlands El Yazmaları, Southampton Üniversitesi Arşivi (Broadlands MSS).

Avusturya ne derse desin, ancak Çar'ın amacı, Babilî ve İran'ı elinde tutmaktan ne daha fazlası ne de daha azıdır. Bu şekilde yaptığımız şey, İndus ve Ganj arasında mütevazı bir şekilde gizlenmiştir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/131)."

Ancak, meslektaşlarının çoğu çok daha temkinliydi ve tereddüt ederlerken, Osmanlı Ordusunun Konya'da ağır bir yenilgiye uğradığı haberi geldi. Mart 1833'te Kabine'nin nihai kararı İstanbul'a ulaşmadan önce, Osmanlılar Çar'ın teklif ettiği yardımı kabul etmektedir:

"Son mektubunuz, sizden birkaç gün içinde talimat alacağım yönündeki beklentimi artırdı. Türkiye'deki son gelişmeler, bu talimatları İstanbul'a varmadan önce almamı esasen zorunlu kıldı eğer bu mümkünse. Bu nedenle, bu talimatların ulaşması umuduyla burada birkaç gün daha beklemeyi planlıyorum.

Sanıyorum siz de yaklaşık 20'si civarında Sadrazam'ın mağlubiyetine dair haberi almış olmalısınız. Size, 3 Ocak 1833 tarihli ve en güvenilir kaynaktan gelen bir İstanbul mektubundan yapılmış bir alıntı gönderdim. İskenderiye konsolosu, Mehmed Ali Paşa'nın (Sadrazam'a karşı zafer kazanıldığını öğrendikten sonra) şöyle dediğini bildiriyor: "İbrahim, ordusu 10.000 kişiyle takviye edilmedikçe İstanbul'a doğru ilerleyemez." İbrahim'in elinde yalnızca 15.000 asker olduğu göz önüne alınırsa, bu doğru olabilir; tabii eğer İstanbul'daki yandaşları, onun şehre yaklaşması hâlinde gerekli desteği sağlayabilecek kadar güçlü değillerse.

Aldığımız bilgiye göre General Morevanief (Mouravieff), Rusya adına Mehmed Ali'ye bazı önerilerde bulunmak üzere İstanbul'dan İskenderiye'ye gitmiştir. Paşa'nın bu tekliflere razı olacağını tahmin ediyorum; ancak muhtemelen, General'in misyonunun sonuçları ortaya çıkmadan önce İbrahim, Sultan'ı saf dışı bırakmış olabilir.

Sanıyorum ki, Mehmed Paşa'ya barışın bedeli olarak verilecek herhangi bir toprak genişlemesini siz onaylayacaksınız. Ancak size özellikle şunu sormak istiyorum: Sultan'ın, kendisini kurtardığı gerekçesiyle Rusya'ya yapacağı ödünlere ne diyeceksiniz? Bu türden tavizlerin, Rusya'nın nüfuzunu artırmasının yanı sıra, Avusturya'nın güvenliğini ve bizim çıkarlarımızı da tehlikeye atabilecek etkileri olabilir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/137)."

Britanya hükümetinin Yakın Doğu'daki durumu ne kadar eksik anladığı, 1833 Nisan ayında, hâlâ Mehmed Ali Paşa üzerindeki "Siyasi baskının" Osmanlı

İmparatorluğu'nun parçalanmasını önleyebileceğini ummasından anlaşılmaktadır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/161). Bir ay sonra, Mısır kuvvetlerinin geri çekilmesini sağlamak için Sultan II. Mahmud, Mehmed Ali Paşa'ya Suriye ve Filistin'in idaresini ömür boyu verdi ve oğlu İbrahim'i Adana'da Muhassıl (vergi tahsildarı) olarak atadı. Britanya için iki sorun vardı. En acil olanı, Rusya'nın İstanbul'daki işgalinin devam etmesiydi. Dışişleri Bakanı'na göre, Sultan'ın gerçekten Rusya'nın kollarına kendini kalıcı olarak atması durumunda, İngiltere ve Fransa'nın Mehmed Ali Paşa'yı Rus yayılmacılığına karşı bir denge unsuru olarak destekleyip desteklemeyeceğini ciddi bir şekilde düşünmeleri gerektiği idi (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/206).

“İngiltere ve Fransa'nın elçileri aracılığıyla Mehmet Ali lehine müdahale etmeyeceklerine söz vermeleri koşuluyla, bu müdahale etmeme sözünün açıklamasının, Mehmet Ali'nin Sultan'ın ona vereceği darbeye karşı koyamayacak kadar güçsüzleşmesi durumuyla sınırlı olduğu belirtilmişti(Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/206).”

Grey, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Britanya'nın bu krizi önlemeye veya ertelemeye çalışması gerektiğini, ancak aynı zamanda bu durumun “Doğu'daki kendi mülklerine” doğurabileceği tehlikelere karşı hazırlıklı olması gerektiğini savundu. Ancak hem Dışişleri Bakanı hem de başbakan, Lord Ponsonby'ye yazdıkları mektuplarda, kesin kararlar almanın zor olduğunu kabul ettiler, çünkü ellerinde hiçbir türde doğru bilgi bulunmuyordu. Britanya'nın Türkiye'ye yönelik politikası son derece değişken bir durumda olup, bu politikayı şekillendirmekle sorumlu olanlar, Osmanlı topraklarındaki Britanya çıkarlarına ilişkin her türlü bilgiye ulaşmak için endişeliydiler (F.O. 78/220, No.2).

Temmuz 1833'te Urquhart, Turkey and Its Resources (Türkiye ve Kaynakları) adlı eserini yayımladı. Bu çalışmada, ocak ayında sunduğu memorandumun iki ana noktası olan “belediye kurumlarının” önemi ve İngiltere ile Osmanlı arasındaki ticaretin genişleme potansiyeli üzerinde ayrıntılı bir şekilde durdu. Kitap, yetkin bir şekilde yazılmış olup, etkileyici miktarda bilgi sunuyordu. Kitap, ithaf edildiği Kral üzerinde o kadar büyük bir etki bıraktı ki, saray mensuplarından birine göre, Kral eseri baştan sona okumak gibi nadir bir onur bahşetti (Balliol College Archives, IC1-13). Başlıca dergilerin çoğundaki eleştiriler Turkey and Its Resources kitabı için oldukça olumluydu. Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, Kral ve Sir

Herbert Taylor'ın Urquhart lehine ısrarları, Lord Palmerston'dan olumlu bir yanıt aldı. Urquhart'ın Osmanlı topraklarına özel bir ticari misyonla gönderilmesine karar verildi. Kral bu atamadan çok memnun kaldı ve Urquhart'ın sevinçle bildirdiğine göre hem Kral hem de Palmerston yarım saat boyunca harita üzerinde çalışarak Urquhart'ın muhtemelen izleyeceği rotayı incelediler (Balliol College Archives, IC2-1).

Bu aşamada Palmerston, Urquhart'ı diğer pek çok kişi gibi zeki ve keskin gözlem yeteneğine sahip genç bir birey olarak değerlendirmekteydi. Urquhart'ın taşıdığı yoğun şevk ve coşku, Dışişleri Bakanı tarafından olumlu bir özellik olarak görülmekteydi. Ona ticari misyon kapsamında kendi talimatlarını hazırlama yetkisi verildi. Bu bağlamda, Urquhart Almanya, Avusturya, Macaristan, Sırbistan ve Balkan Yarımadası üzerinden İstanbul'a gitmeyi önerdi. Planına göre, İstanbul'dan Anadolu'yu kat ederek Trabzon'a, oradan da İran'a, Tahran'a ve güneyde Bağdat'a doğru ilerleyecekti. Akdeniz kıyılarına ise ya çölü geçerek Şam'a ulaşacak ya da Fırat Nehri boyunca Halep'e dönecekti. Tüm bu yolculuğun toplam süresinin on iki ayı aşmayacağı tahmin ediliyordu. Ancak, Urquhart'ın bu bölgelerde hâlihazırda görev yapan konsolosların sağlayabileceği bilgileri nasıl toplayacağı konusu belirsizliğini koruyordu. Kendi hedeflerini de son derece muğlak bir biçimde ifade etmektedir: *“Merkezi İran bölgesinde kesişen ticaret yollarının çeşitli avantajlarına dair kapsamlı bir taslak sunmak.”*

Eğer bu öneriler Urquhart'ın aşırı heyecan ve tutkusunun bir yansıması olarak değerlendirilecekse, Dışişleri Bakanlığı'nın bu önerileri sorgulamadan kabul etmesi de şaşırtıcı bir verimsizlik veya Yakın Doğu'nun coğrafi gerçekleri ve bu bölgelerde seyahat etmenin zorluklarına dair bilgi eksikliği olarak yorumlanabilir. Urquhart'ın önerilerine yapılan tek müdahale ise bütçesinin £600'dan £400'a düşürülmesi oldu. 24 Ağustos 1833 tarihinde, önerdiği plana uygun olarak yola çıkmasına izin verildi (Balliol College Archives, D.U.IPT-2).

Urquhart'ın önerdiği bu misyon, onun Yakın Doğu ve ticaret yolları hakkında sahip olduğu entelektüel merakın ve bölgenin ekonomik potansiyeline olan inancının açık bir göstergesidir. Ancak önerilerinin detaydan yoksun oluşu ve hedeflerinin belirsizliği, planının gerçekçilikten uzak olabileceği ihtimalini de ortaya koymaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın bu planı ciddi bir incelemeye tabi tutmadan kabul etmesi, dönemin İngiliz bürokrasisinin Yakın Doğu'ya yönelik ilgisinin tam

olarak şekillenmemiş olduğunu ve bu bölgeye dair stratejik derinliğinin eksik olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, Palmerston'un genç ve enerjik bir diplomata olan desteği, dönemin Avrupalı devlet adamlarının Doğu'daki çıkarlarını koruma ve genişletme konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. Urquhart'ın bu göreve atanması, aynı zamanda İngiltere'nin Osmanlı toprakları ve İran üzerinden Hindistan'a uzanan ticaret yollarında etkinliğini artırma çabasının bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Bu misyonun başarıya ulaşp ulaşmaması bir yana, İngilizlerin Yakın Doğu'ya yönelik politikalarında diplomatik esneklik ve bilgi toplama odaklı bir yaklaşımın erken bir örneğini temsil etmektedir.

4.3.1.İstanbul Elçilik Diplomatik Görev Dönemi 1833-34

1833-1834 yılları, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinin şekillendiği ve bu ilişkinin önemli diplomatik gelişmelere sahne olduğu bir dönemdir. Özellikle Mehmed Ali Paşa'nın isyanı ve Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki baskısı, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki stratejik çıkarlarını derinden etkilemiştir. Bu dönemde İstanbul'daki İngiltere Büyükelçiliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasına yön vermede önemli bir rol oynamıştır (Urquhart, 1891, s. 31).

1833, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunlar ve dış baskılarla karşı karşıya kaldığı kritik bir yıl olmuştur. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Sultan II. Mahmud'a karşı isyanı, imparatorluk içinde büyük bir krize neden olmuş, Mehmed Ali Paşa Akka'yı ele geçirerek Suriye'yi kontrol altına almış ve Osmanlı kuvvetlerini geri püskürtmüştür.

Lord Ponsonby bu gelişmelerle ilgili yaptığı yazışmaları Lord Palmerston'a şöyle aktarıyordu;

“Stephano, İbrahim Paşa'nın emrinde büyük bir kuvvet bulunmasına rağmen, nihai olarak başarılı olmasının pek mümkün olmadığını düşünmektedir. Bu gücün Sadrazam'inkinden fazla olduğunu ileri sürse de, İbrahim'i havada bir süre süzöldükten sonra düşecek bir balona benzetmektedir. Ayrıca, eğer Avrupa devletlerinin müdahale etmek için yeterli zamanları olursa, Sultan'ı destekleyip

kurtaracaklarına inanmaktadır. Emir Beşir, eğer Avrupa hükümdarlarının desteğini almış olduğu net biçimde ortaya çıkarsa, Sultan lehine askerlerini harekete geçirecek ve bu durumda İbrahim Paşa'yı mağlup edebilecektir. Şu anda Emir'in yaklaşık yirmi bin askeri İbrahim'in safında yer almaktadır. Akka'nın düşmesinden bu yana geçen süre ve İbrahim'in Adana'ya doğru ilerleyişi, Emir'e harekete geçme fırsatı vermektedir.

Ponsonby, Stephano'nun Dürzîlerin sayısını abartmış olabileceğini düşünmektedir; ancak Emir'in birliklerinin isyanı, İbrahim Paşa'yı zor durumda bırakabilir ve Mısır'dan gelen kara ikmal hattını ciddi şekilde sekteye uğratabilir.

Stephano'nun ifadesine göre, Mısır Paşası'nın Suriye sınırındaki şehirlerde ve bölgelerdeki asıl gücü, Mehmed Ali'nin savaşa dinî bir nitelik kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Mehmed Ali, Mekke Şerifi'ni, Sultan'ın kendisi hakkında çıkardığı aforozu (mürted) geçersiz kılmaya ve iptal etmeye ikna etmiştir. Şerif, bu aforozun geçersiz olduğunu ilan etmiş ve Mehmed Ali'nin değil, bizzat Sultan'ın dinin düşmanı olduğunu, çünkü babasından devraldığı toprakları koruyamadığını, Eflak, Boğdan, Yunanistan ve Cezayir'i kaybettiğini ve Müslümanları yönetmeye ehil olmadığını ileri sürmüştür (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/134)."

Bu gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığına yönelik büyük bir tehdit oluştururken, Rusya'nın müdahale ederek Osmanlı'ya yardım teklif etmesi İngiltere'yi Yakın Doğu'da diplomatik olarak harekete geçmeye zorlamıştır. Palmerston ve Ponsonby arasındaki Mart 1833 tarihli mektupta şöyle demektedir:

"Osmanlı imparatorluğunun dağılmasını onaylamadığını söylediği mektubunu almış. Suriye'yi Mısır Paşası'na verme teklifi, eğer bu hibe dört paşalığı da kapsayacaksa, imparatorluğun dağılmasına doğru büyük bir adım olacaktır. Arapça konuşan Osmanlı nüfusunun çoğunu Mehmet Ali önderliğinde birleştirecektir. Mısır Paşası'nın orijinal projesi bir Afrika krallığı yaratmaktı ve Suriye eyaletlerine sahip olmaksızın Berberi üzerindeki hâkimiyetini genişletmeyi tercih edebilir; Fransızlar, ellerinde tutamayacakları Cezayir'i fethederek bunun yolunu açmış olabilirler. Osmanlı Sultanı, fırsat buldukça Suriye'de Mehmet Ali'ye saldırabilir. Avrupa güçleri, onun belirli sınırları aşmasına veya bu ülkeler üzerinde kalıtsal haklar edinmesine izin vermeyecektir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/140)."

Bu dönemde İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi olan Lord Ponsonby, Osmanlı İmparatorluğu'nu Mehmed Ali Paşa'nın saldırılarına ve Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı desteklemekle görevlendirilmiştir. Ponsonby, İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki etkisini artırmak ve Rusya'nın Akdeniz'deki artan varlığını dengelemek için yoğun bir diplomatik çaba göstermiştir. Palmerston'un liderliğinde şekillenen İngiliz dış politikası, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmayı ve Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Ponsonby bu konuyla ilgili izlenmesi gereken politikalarla ilgili olarak Palmerston'a 25 Temmuz 1833 tarihindeki mektubunda şöyle yazmaktadır:

“Rusların bizim tutumumuzu değiştirmediğimizi bilmeleri açıkça gereklidir. Onlara, İngiltere'nin Osmanlı hükümetini istedikleri gibi yönetmelerine veya Avrupa'daki güç dengesini bozmalarına izin vermeyeceğine inandırılmaları mümkünse bunu sağlamak gerekir. Fransa ve İngiltere'nin Rusya'yı dizginleyemeyeceği bir durumda, ben şuna inanıyorum ki Fransa ve İngiltere, Osmanlı Hükümeti'ni savunmanın mutlak bir gereklilik olduğunu görürler. Bu amaçla bir antlaşma yapılmalı ve bu antlaşma şöyle belirlenmelidir: İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı Sultanı tarafından yönetilen toprakların tamamı üzerinde ortak koruyuculuk hakkı olacaktır. Böylelikle herhangi bir savaş durumunda, Rusya'nın istilasını engellenebilecektir. Rusya, Doğu Akdeniz'de neredeyse mutlak bir kontrol elde etmek için sınır dışı edilemeyecek bölgeler edinmiştir. Bu, Akdeniz'deki büyük ticaret yollarını tehdit eden bir durumdur. Eğer şimdi bir müdahalede bulunulmazsa, çok geç olabilir. İngiltere, Fransa'nın da iş birliğiyle, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma konusunda harekete geçmelidir. Aksi halde Rusya, Akdeniz'de ve özellikle Boğazlar üzerinde tam bir kontrol elde edebilir. Bütün bu nedenlerle, ben İngiltere'nin doğrudan harekete geçmesini, Osmanlı'yı koruyacak şekilde Fransa ile bir anlaşmaya varmasını şiddetle tavsiye ediyorum. Bu sadece İngiltere'nin değil, Avrupa'nın genel istikrarı açısından da büyük önem taşımaktadır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154).”

Osmanlı İmparatorluğu, 1832'de Konya'da ağır bir yenilgi aldıktan sonra, Sultan II. Mahmud, Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 1997, s.199). Rusya'nın bu yardımı, İstanbul'da bir Rus askeri varlığının oluşmasına ve İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzunu tehdit etmesine yol açmıştır. İngiltere, Osmanlı'yı destekleme konusunda kararsız kaldığı için, Sultan'ın

Rusya'ya yaklaşması İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Ponsonby Rus nüfuzu hakkında Palmerston'a yazdığı mektupta şöyle diyordu;

“Rusların Paşa'yı gizliden gizliye teşvik ettiğinden pek az şüphem var ve Türkiye'de kargaşa çıkarmanın onların stratejisi olduğunu düşünüyorum. Bu yolla ya Sultan'ın hamisi konumuna gelmek gibi muazzam bir avantajı elde edebilirler ya da burada belirtmemin gereksiz olduğu başka kazançlara ulaşabilirler.

Rus paralarının sarayda etki oluşturmak için kullanıldığına dair güçlü bir şüphe taşıyorum. Ayrıca bir süre önce tam tarihini bilemiyorum Halil Paşa'nın, yani Sultan'ın kız kardeşiyle evli olan kişinin, Sultan'ın yalnızca Çar Nikola'ya dayanması gerektiği yönündeki politikaya açıkça destek verdiğini biliyorum. Halil Paşa'ya göre, Sultan'ın güvenebileceği tek hükümdar Nikola'dır ve tahtını ona borçludur. Yine de umuyorum ki Sultan, bu akrabasından daha fazla gurur ve sağduyu sahibidir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/133).”

Bu süreçte, İngiliz hükümeti içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının kaçınılmaz olup olmadığı konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. David Urquhart, bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerinde önemli bir figür haline gelmiştir. 1833 yılında Osmanlı topraklarına yönelik özel bir ticari misyonla görevlendirilen Urquhart, İstanbul'daki İngiltere Büyükelçiliği'nde Osmanlı ekonomisi ve ticaret potansiyeli üzerine kapsamlı araştırmalar yapmıştır. Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal kaynaklarının geliştirilmesi ve İngiltere'nin bu bölgede ticari üstünlüğünü artırması gerektiğini savunmuştur. Onun “Yerel Yönetimler” önemi ve Osmanlı ile İngiliz ticaret ilişkilerinin genişleme potansiyeli üzerine yaptığı çalışmalar, İngiliz dış politikasını etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur.

İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun iç istikrarını koruma ve Rusya'nın Akdeniz'deki etkisini dengeleme konularında önemli rol oynamıştır. İngiltere, Osmanlı'ya doğrudan askeri yardım gönderemese de diplomatik baskı ve ticari ilişkiler yoluyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer almıştır. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan bu ilişkisi, ilerleyen yıllarda kendi çıkarları lehine Doğu Sorunu'nun çözümünde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Lord Palmerston Urquhart'ın bu çabasını takdir eden mektubunda şöyle yazmaktadır:

“Bayım,

Tarafınızdan bana gönderilen ve İstanbul’dan 9 Kasım tarihli olarak yazılmış mektubunuzu aldım. Bu mektup, size tevdi edilmiş olan görevin başarıyla yerine getirildiğini bana bildirmektedir. Bu önemli görevi, size verilen sorumluluk çerçevesinde ne denli akılcı bir şekilde icra ettiğinizi görmekten büyük memnuniyet duydum.

Babîâlî’nin tutumu ve niyetleri ile Osmanlı İmparatorluğu’nun vilayetlerinin durumu hakkındaki gözlemlerinizi bana gayet yerinde ve doğru görünmektedir. Elinizde topladığınız benzeri bilgileri bana zaman zaman göndermeye devam etmenizi rica ederim.

Babîâlî’ye, Britanya Hükümeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’yla en dostane ilişkileri geliştirme ve sürdürme yönündeki samimi arzusunun temin etmenizi istiyorum. Ayrıca Sultan’ın nazırlarına, Majestelerinin Osmanlı topraklarının bütünlüğü ve bağımsızlığına hem Avrupa’nın genel çıkarları hem de Britanya’nın özel çıkarları bağlamında en içten ilgiyle yaklaştığını bildirmeniz gerekecektir.

Majesteleri ayrıca, Osmanlı Hükümeti yetkililerinin size karşı sergilediği nazik ve dostane tutumdan büyük memnuniyet duyduğunu ve bu davranışın, uzun süredir iki devleti birbirine bağlayan dostluk bağlarını daha da pekiştireceğine inandığını ifade etmenizi istemektedir.

Majesteleri, Sultan’ın huzurundaki sarayda kendi niyet ve düşüncelerini temsil etme biçiminizden büyük bir memnuniyet duyduğunu size bildirmemi emretmektedir. Ayrıca, Britanya Hükümeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’yla ilişkilerinde gözettiği amaçların sürdürülmesinde, aynı gayretli ve akılcı desteği sizden almaya devam edeceğine güveninin tam olduğunu da belirtmemi istemektedir.

Efendim, en içten saygılarımla, itaatkâr ve alçakgönüllü hizmetkârınızım, Palmerston (Balliol College Archives, D.U.I-PT-2)”

1833-1835 yılları, İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan diplomatik ve ticari ilişkilerinin yeniden şekillendiği ve bu ilişkinin Yakın Doğu’daki güç dengeleri üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı bir dönem olmuştur. Urquhart ve İstanbul’daki İngiliz Büyükelçiliği, bu süreçte İngiltere’nin stratejik çıkarlarını koruma ve Osmanlı İmparatorluğu’nu güçlendirme konusunda kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemdeki diplomatik girişimler, hem Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığını sürdürmesine

yardımcı olmuş hem de İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki etkisini pekiştirmiştir. Urquhart Palmerston'un kendisini takdir eden mektubuna cevaben şöyle yazacaktı;

"Sayın

Lordum,

1 Şubat tarihli ve Majestelerinin benim bu saraydaki görevim süresince sergilediğim tutumu onayladığını bildiren yazınızı alma onuruna nail oldum. Majestelerinin takdirini ifade eden bu son derece iltifatkâr bildiriye derin bir minnettarlık duygusuyla kabul ediyorum ve emin olmanızı isterim ki, görevimin sorumluluklarını daima en içten bağlılık ve sadakatle yerine getirmeye devam edeceğim. Levant'taki (Doğu Akdeniz) mevcut durum ve önerdiğim yol haritası hakkında tarafınıza arz etme onurunu taşıdığım görüşlerimin dikkate alınmaya değer bulunabileceğini ümit etmeye cüret ediyorum; ve tarafınızdan onurlandırılacağım her türlü ek talimatı saygılı bir merakla bekliyor olacağım.

Majestelerinin bana lütfettiği güvenin devamını hak etmek için elimden gelen gayreti göstereceğim. Ve umarım ki mütevazı çabalarım, hem Britanya'nın hem de Yüce Osmanlı Devleti'nin ortak menfaatine ve isteğine uygun olarak, iki devlet arasında bozulmamış biçimde muhafaza edilmesi gereken dostane anlayışın sürdürülmesine bir nebze de olsa katkı sağlar.

Sayın Lordum, size olan samimi ve saygı dolu bağlılığımı bir kez daha yineliyorum.

En yüksek saygılarımla,

Sayın Lordum,

İtaatkâr ve alçakgönüllü hizmetkârınız,

David Urquhart (Balliol College Archives, D.U.I-PT-2)"

Eylül 1833'te İngiltere'den ayrılan Urquhart, seyahat planına sadık kalarak karayolu üzerinden ilerleyip aralık ayında İstanbul'a ulaştı. Buradan Palmerston'a ilk raporunu sundu. Bu rapor, genel olarak yolculuğunun bir özetinden ibaretti ve gelecekte daha ayrıntılı raporlar ile istatistiksel veriler sunma vaadini içeriyordu. Ancak, bu rapor, Urquhart'ın ticari meselelere olan ilgisini de açıkça ortaya koymaktaydı. Özellikle Doğu Rumeli'deki köylülerin yaşam koşullarında kaydedilen belirgin iyileşmelere değinmiş ve bu bölgenin toprak yapısı ile iklim koşullarının

geniş ölçekli tahıl üretimi için ne denli elverişli olduğuna dikkat çekmiştir (Urquhart, 1833, s.27).

Urquhart, yalnızca ticari konularla ilgilenmekle kalmayıp siyasi meselelere de büyük bir ilgi duyduğunu göstermiş, raporunun önemli bir bölümünü Sırbistan Prensi Miloš ile gerçekleştirdiği görüşmenin ayrıntılarına ayırmıştır. Bu görüşmede, Sırbistan'ın Rusya, Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu ile olan karmaşık siyasi ilişkilerindeki zorluklar ele alınmıştır (Urquhart, 1835, s. 26-27). Urquhart, üstlendiği bu görevi büyük bir titizlikle yerine getiriyor gibiydi; yalnızca kendi gözlemleriyle yetinmeyip ticaretin durumu, gümrük tarifeleri ve Osmanlı yetkililerinin tavırları konusunda daha fazla bilgi edinmek için çeşitli konsoloslara sorular yöneltmiştir. Edirne'deki Blunt³⁰'a, Selanik'teki Llewellyn'e ve eski dostu Ross³¹'a İzmir'de bilgi toplamak üzere mektuplar göndermiştir.

Urquhart'ın bu dönemdeki faaliyetleri, onun yalnızca diplomatik bir gözlemci olmadığını, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi yapısını derinlemesine analiz etme arzusunda olan bir araştırmacı olduğunu göstermektedir. Özellikle ticari ve tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi, İngiliz çıkarları açısından stratejik öneme sahip bölgelere dair detaylı bilgi sağlamayı hedeflemesi, onun bakış açısının genişliğini ortaya koymaktadır (Milojković-Djurić, 2014, s.206). Aynı şekilde, Sırbistan Prensi Miloš ile yaptığı görüşmeler ve bu görüşmelerdeki konuların kapsamı, Urquhart'ın bölgenin siyasi dengelerine dair derinlemesine bir bilgi arayışında olduğunu ve bu bilgiyi İngiliz politikasının hizmetine sunmayı amaçladığını işaret etmektedir. Urquhart'ın bu dönemde gösterdiği titizlik ve ayrıntılara verdiği önem, Osmanlı İmparatorluğu'na ve Balkanlar'a dair kendi

³⁰John Elijah Blunt (1804–1858), 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapmış bir İngiliz diplomatıdır. Blunt, 1836'dan 1856'ya kadar Edirne'de İngiliz Konsolosu olarak görev yapmıştır. Bu dönemde, bölgedeki siyasi ve sosyal gelişmeleri yakından takip etmiş ve raporlamıştır. Blunt'ın, aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda aktif olan bir diğer İngiliz diplomat ve yazar olan David Urquhart ile de ilişkisi bulunmaktadır. Her ikisi de Osmanlı topraklarında görev yapmış ve bölgenin siyasi dinamikleri üzerine çalışmalar yürütmüştür. Blunt'ın Edirne'deki gözlemleri ve raporları, Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na dair analizlerinde önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Blunt, Edirne'deki görev süresi boyunca, özellikle Hristiyan ve Müslüman nüfusun durumu üzerine detaylı raporlar hazırlamıştır. Bu raporlarında, Hristiyanların genel olarak Müslümanlardan daha iyi bir durumda olduğunu belirtmiş ve bölgedeki dini ve sosyal dinamiklere dair önemli bilgiler sunmuştur.

³¹David Ross, 19. yüzyılda İzmir'de yaşayan ve ticaretle uğraşan bir İngiliz tüccardı. Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik ve siyasi faaliyetlerinde Ross'un yerel bilgi ve bağlantılarından faydalandığı anlaşılmaktadır. Özellikle, Urquhart'ın İzmir'deki ticari faaliyetleri ve bölgedeki İngiliz çıkarlarını koruma çabalarında Ross'un önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Bu iş birliği, Urquhart'ın Osmanlı topraklarındaki etkisini artırmasına katkı sağlamıştır.

döneminin önde gelen gözlemcilerinden biri olma iddiasını güçlendirmektedir (Milojković-Djurić, 2014, s.206-218).

Urquhart, Lord Palmerston'a sunduğu bir yazışmada, Rusya'nın başlıca ihraç ürünlerinin üretim kapasitesi ile maliyetlerini Osmanlı topraklarında elde edilebilecek benzer hammaddelerle kıyasladığında bazı önemli sonuçlara ulaştığını belirtmiştir. Bu sonuçlar arasında özellikle iki hususun altı çizilmektedir:

1. Rusya'nın kuzey ve güney bölgelerinden önemli miktarda ihraç edilen hammaddelerin aynı türlerinin Osmanlı topraklarından da temin edilebileceği ve bunun kısa sürede gerçekleştirilebileceği;

2. Her ne kadar bu süreç henüz dış destekten yoksun olsa da, Avrupa ticaretinde büyük dönüşümler yaratabilecek nitelikteki içyapısal değişimlerin Osmanlı topraklarında hâlihazırda başladığı ve bu dönüşümün İngiltere'nin gümrük tarifelerine yönelik tutumu ile Osmanlı idari yapısına dair diplomatik etkisiyle ciddi ölçüde hızlandırılabilirliği ifade edilmiştir (F.O. 76/249, No.2).

Urquhart'ın bu kadar kısa bir sürede böylesine iddialı sonuçlara ulaşması ve bunları destekleyecek somut verilere sahip olduğunu ileri sürmesi, bazı şüpheleri beraberinde getirmiştir. Zira döneme ait raporlarında sunduğu bilgiler çoğunlukla yüzeysel ve genel nitelikteydi. Bununla birlikte, dönemin Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'un bu raporlardan memnun kaldığı anlaşılmaktadır. Palmerston, Urquhart'ın sunduğu bilgileri dikkatle incelemiş ve çalışmalarını takdir ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Urquhart'ın İstanbul'daki görev süresini Nisan ayı sonuna kadar uzatmasına izin vererek, seyahatinin geri kalanında ihtiyaç duyacağı harcamaları karşılayabilmesi için kendisine Dışişleri Bakanlığı nezdinde bir ödeme senedi düzenleme yetkisi tanımıştır.

“Sevgili Urquhart,

Mektubunuzu büyük bir ilgiyle aldım. Buradaki siyasi durum hızla değişiyor ve görüşleriniz çok değerli oldu. Balkanlar'daki son gerginlikler dikkatli bir yaklaşım gerektiriyor ve bölgeye dair bilginiz büyük bir takdir topluyor.

Önerilerinizi ilgili makamlara ilettim ve herhangi bir gelişme olursa sizi bilgilendireceğim (Balliol College, URQ1C129).”

İki ay sonra dahi Palmerston, Urquhart'ın sergilediği azim ve enerjiyi takdir etmeye devam ediyordu. Ne var ki Urquhart, hâlâ Osmanlı başkenti İstanbul'da bulunuyordu; oysa görev süresinin başlangıçta altı haftayı aşmaması öngörülmüştü. Bu duruma rağmen Palmerston, Urquhart'ın konumundan memnun görünmekteydi. Nitekim Dışişleri Bakanı, Kral IV. William'ın özel sekreteri Sir Herbert Taylor'a yazdığı bir mektupta, Urquhart'ın "Lord Ponsonby'nin en faydalı göreceği şekilde görev yapma iznine sahip olduğunu" ifade etmiştir. Bu ifade, Urquhart açısından bir tür güven ve destek beyanı niteliğindedir ve muhtemelen onun için moral verici bir gelişme teşkil etmiştir. İstanbul'da görevlendirileceğini haber aldığı anda Palmerston'a şöyle yazmıştı;

"Urquhart burada sekreter olmayı büyük bir arzu ile istiyor. Onu bu görevde görmeyi memnuniyetle karşılarım ve çok faydalı olabileceğini düşünüyorum. Bana herhangi bir atışa ya da sekreter göndermediğin için sana çok minnettarım. Böyle bir yerde yaşamaya elverişli olmayan biriyle yaşamak zorunda kalmanın ne kadar sıkıcı, hatta ne büyük bir azap olabileceğini hayal edemezsin. İki kişiden birinin elçilikteki tüm mekanik işleri yürütmesine razıyım, yeter ki sevmediğim birinin varlığıyla uğraşmayayım (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/PO/213)."

Urquhart'ın İstanbul'daki bu uzun süreli kalışının temel nedeni, kuşkusuz ki büyükelçi Lord Ponsonby ile kurduğu yakın ilişkidir. Ponsonby, Urquhart'a başından beri "en büyük nezaket ve güvenle" yaklaşmış ve kısa süre içinde ikisinin de Yakın Doğu meselelerine dair görüşlerinin büyük oranda örtüştüğünü fark etmiştir;

"Sayın

Lord Palmerston,

Urquhart size uzun bir mektup yazmış ve bence bu mektupta, daha önce defalarca ifade ettiğim şu görüşümle örtüşen gerekçeleri göreceksiniz: Eğer İngiltere'nin politikası gerçekten Rusya'nın ilerlemesini durdurmak ve Osmanlı'nın bağımsızlığını güvence altına almak ise, Rusya'ya karşı gecikmeksizin bir darbe vurulmalıdır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/210)."

Aralık 1833'te İstanbul'a gelen Urquhart, Ponsonby'nin burada yalnızca sekiz aydır görev yapmakta olduğunu görmüştü; bu kısa dönem, aynı zamanda oldukça hareketliydi. Ponsonby, Kasım 1832'de Türkiye büyükelçisi olarak atanmış,

İstanbul'a hava koşullarından 1833 ötürü baharına varmıştı (Urquhart, 1891, s.2-4). Ponsonby İstanbul'a varmadan önce bir durum değerlendirmesi yaparak Palmerston'a Şöyle yazacaktı;

“Henüz 4 Ocak 1833 tarihli mektubunuzu aldım ve nazik davranışınız için size müteşekkirim. Mevcut koşullar altında, Majestelerinin hizmeti gereği Actaeon gemisinin bir süreliğine tutulması gerekebilir diye endişeleniyorum; böyle bir durumda şahsen bundan istifade edeceğim için memnun olurum.

Eğer Rusya, Sultan'ın koruyucusu yani efendisi olursa, sizi ve belki de amiralimizi bilgilendirmem gereken bazı gelişmeler olabilir ve bunu yapmanın tek yolu da Actaeon olabilir. Umuyorum ki korkularım boşunadır, fakat Rusya'nın bir şekilde Çanakkale Boğazı'nın fiilî kontrolünü ele geçirebileceğinden ciddi şekilde endişeliyim. Bu durum, Karadeniz'in ve çevresindeki tüm ülkelerin fiilî kontrolünün de Rusya'ya geçmesi anlamına gelir.

Son mektubunuzdan, birkaç gün içinde sizden talimat alacağımı umma beklentim arttı ve Türkiye'deki son gelişmeler, bu talimatları İstanbul'a varmadan önce almamı benim için elzem hale getirdi eğer bu mümkünse. Bu sebeple burada birkaç gün daha bekleyeceğim(Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/137).”

Bu dönemde Ponsonby, doğrudan bilgiye sahip olmaksızın, yalnızca doğudan Avrupa'ya ulaşan sınırlı seyahat raporlarına dayanarak Osmanlı'daki durumu değerlendirme yoluna gitmişti. Ancak buna rağmen, İstanbul'da Rusya menşeli paraların dolaşımında olduğuna dair hiçbir şüphesi bulunmadığını açıkça dile getirmiştir. Ona göre, Boğaz'da konuşlanan Rus filosunun varlığı, Sultan'ı “İmparator'un kurt misali koruması ve dostluğu altına almak için tasarlanmış en etkili strateji” olarak değerlendirilmeliydi. İngiltere'nin bu süreçteki çekingen ve kararsız dış politikasına karşı duyduğu hoşnutsuzluk dikkat çekicidir. Ponsonby'ye göre, Rusya'nın nüfuzuna karşı koymanın tek etkili yolu, İngiltere'nin Türkiye'de doğrudan askerî varlık göstermesiydi. Bu doğrultuda, İstanbul ve çevresine güçlü ve caydırıcı bir İngiliz kuvvetinin konuşlandırılması gerektiğini savunmaktaydı. Ponsonby, Palmerston'a gördüğü durumla ilgili izlenimlerini şöyle aktarıyordu;

“Söylenene göre ki ben de buna inanıyorum Türkler, Rusya'nın gücünden korunmak için tek umut olarak İngiltere ve Fransa'ya bel bağlıyor. Ben de şahsen inanıyorum ki, bu bölgede olumlu bir gelişme sağlamak ya da Rusya ile bir savaş

önlemek adına yapılabilecek tek şey, İngiliz ve Fransızlardan oluşan güçlü bir donanmanın bizzat burada bulunmasıdır. Eğer böyle bir güç gönderilirse, belki ihtimal dâhilinde değil ama muhtemelen Ruslar onun geri çekilmesini sağlamak için buradan çekilecektir. Geri çekilmeseler bile, böyle bir kuvvetin varlığı Sultan'ı Ruslara olan tam bağımlılığından ve Mehmet Ali'ye dair korkularından kurtaracaktır. Bu elbette İstanbul'da bir isyan ihtimalini doğurabilir, ancak böyle bir şeyin yaşanacağını sanmıyorum.

Eğer Ruslar bu ülkenin kontrolünü daha uzun süre ellerinde tutarlarsa, onları buradan çıkarmak çok zorlaşacaktır. Bulundukları konumun sağladığı avantajlar, onları genel bir savaşı göze almaya da teşvik edebilir. Rusya'nın politikası zaman kazanmaktır. Ne var ki, bu noktaya kadar ilerledikten sonra geri adım atmaktan çekinebilirler. En çok korktukları şey, Osmanlı'da güçlü bir hükümetin yeniden kurulmasıdır ve mevcut durum tam da onların en çok hoşuna giden şekildedir.

Sultan'ın ne ordusu, ne parası, ne de etkisi vardır; nefret edilmekte ve küçümsenmektedir. Onun hükümdarlığı sürdüğü sürece, ülke içinde herhangi bir yerli gücün oluşabileceği bir zemin göremiyorum. Bu nedenle, gözler sizde Sayın Palmerston: Bu geniş imparatorluk üzerindeki tüm otoritenin yalnızca Rusya tarafından mı kullanılacağına siz karar vereceksiniz(Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/143). ”

Ponsonby'nin Mayıs 1833'te İstanbul'daki görevi sırasında karşılaştığı manzara, daha önceki endişelerini hafifletmekten ziyade pekiştirmiştir. Britanya Büyükelçiliği'nin hemen önünde Boğaz'da demirlemiş olan Rus filosu, onun gözünde yalnızca sembolik değil, aynı zamanda jeopolitik bir baskı aracıydı. Bu askeri mevcudiyetin ardından, birkaç gün içinde İstanbul'a ulaşan büyük bir Rus nakliye gemisi, iki topçu alayı taşıyan özel bir Rus elçisi ile birlikte gelmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı topraklarının farklı noktalarında görev yapan Britanyalı ajanlardan gelen istihbarat raporlarıyla birleşince, Ponsonby için Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu sistematik bir biçimde kuşatma stratejisinin açık kanıtları haline gelmiştir. Söz konusu raporlar, onun değerlendirmesinde, “Rusya'nın Türkiye'yi çevreleme stratejisinin tüm yönleri yayıldığını gösteren kapsamlı bir ağı” parçalarını teşkil etmektedir:

“İngiltere, kayıtsızlığı ya da entrikalarıyla, çöküş ve yozlaşma içinde bile büyüklüğün unsurlarını korumaya devam eden bir halkın ezilmesine sebep olmasın. Rusya’nın Doğu’nun bağımsızlığı etrafına halka halka ördüğü zincirleri sağlamlaştırmasına yardımcı olmasın. İngiltere şunu hatırlamalıdır: Osmanlı’yı ayakta tutmak, sadece bir saldırıyı püskürtmek değil; adaleti savunmak, düzeni korumak ve milletlerin özgürlüğünü müdafaa etmektir (Broadlands Archives, PP/GC/PO/142).”

Odessa Konsolosu Yeames³², Rusya'nın askeri hazırlıklarının boyutunu vurgularken, Trabzon Başkonsolosu Brant³³ ise Rusya'nın Trabzon ve Erzurum'u alarak Britanya'nın Hindistan'daki çıkarlarına yönelik bir saldırı planladığını öne sürdü. Haziran 1833'te, Ponsonby, Boğazlar çevresinde Britanya filosunun bulunmasının Rusya'ya İstanbul'daki askerlerini tutmak için bir bahane yaratabileceği kaygısını taşıdığı kısa bir dönem dışında, sürekli olarak Rusların anlayacağı tek şeyin yalnızca askeri güç ya da en azından askeri bir hazırlığın belirgin varlığı olduğunu savundu (F.O. 78/223).

1830'lu yıllarda İstanbul'daki diplomatik atmosfer, yoğun bir güvensizlik, siyasi entrika ve daimî bir korku ortamıyla şekillenmekteydi. İngiltere'nin Osmanlı nezdindeki temsilcisi Lord Ponsonby, Babiâli ile olan temaslarını yalnızca tercümanlar aracılığıyla gerçekleştirebiliyordu. Ancak bu aracılı iletişim, dış müdahalelere açık bir zemin yaratmaktaydı. Nitekim bu tercümanlardan birinin Rusya lehine casusluk faaliyetinde bulunurken yakalanması, İngiltere'nin Osmanlı topraklarındaki nüfuzunun ne derece kırılgan bir zemine oturduğunu gözler önüne sermiştir. Bu olay, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırmak üzere

³²Odessa Konsolosu olarak görev yapan James Yeames, 19. yüzyılın ilk yarısında Rusya'nın Odessa kentinde Birleşik Krallık'ın konsolosluk hizmetlerini yürütmüştür. Yeames, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzey sınırına yakın bir bölgede çalıştığı için Rusya'nın Karadeniz kıyılarındaki askeri ve siyasi hareketliliği izlemekle sorumluydu. Özellikle Rusya'nın silahlanma ve askeri hazırlıkları konusunda Britanya'ya bilgi vermiş, bu bilgiler de dönemin İngiliz diplomatları arasında Rusya'ya yönelik endişeleri artırmıştır. David Urquhart ve Büyükelçi LordPonsonby gibi diplomatlar, Yeames'in raporlarını dikkate alarak, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisini ve bölgedeki stratejik planlarını değerlendirmiştir.

³³ William Henry Brant, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapan bir İngiliz diplomat olarak öne çıkmıştır. Kendisi Trabzon'da başkonsolos olarak görev yapmıştır. Brant, özellikle Doğu Anadolu'daki gelişmeleri ve Rusya'nın bu bölgedeki faaliyetlerini izlemekle sorumluydu. Trabzon ve Erzurum gibi stratejik şehirlerdeki durumu Londra'ya rapor eden Brant, Rusya'nın bölgedeki etkisini ve olası askeri hareketlerini dikkatle takip etmiştir. Brant, David Urquhart ve dönemin diğer İngiliz diplomatlarıyla birlikte Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki tehditlerini değerlendirmiş ve bu tehditlerin İngiltere'nin Hindistan'daki çıkarlarına yönelik potansiyel risklerine dikkat çekmiştir. Raporları, Urquhart ve Ponsonby gibi diplomatların Rusya'ya karşı sert bir tutum benimsemesine katkı sağlamıştır.

yürüttüğü sinsi ve sistematik nüfuz politikalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Jenks, 1964, s.29).

8 Temmuz 1833 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşması, Rus birliklerinin Osmanlı topraklarından çekilmesinden hemen önce ve büyük bir gizlilik içerisinde müzakere edilmiştir. Bu antlaşma, sadece iki devlet arasındaki ikili ilişkiler açısından değil, aynı zamanda 19. yüzyılın başında Avrupa’da hüküm süren güç dengeleri ve Doğu Sorunu’nun seyri bakımından da son derece kritiktir. İngiliz Büyükelçisi Lord Ponsonby, bu müzakerelerin yürütüldüğüne dair güçlü şüpheler taşımış ve antlaşmanın imzalanmasının ardından Osmanlı Hariciye Nazırı’ndan (Reisülküttap) açık maddelere dair bir kopya elde edebilmek için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Buna karşın, antlaşmanın esas etkisi, Ponsonby’nin güvenilir fakat resmî olmayan bir kaynaktan temin ettiği gizli maddede yatmaktaydı (Bolsover, 1934, s.101).

“Gizli

Bu mektupla birlikte elinize ulaşacak olan önceki yazımdan sonra, Fransız elçisinin aktardığı hikâyeyi araştırmak üzere görevlendirdiğim Pisani’den bir rapor aldım. Pisani bu sabah Reisülküttap ile görüşti; Reis Efendi bu konuda hiçbir bilgisi olmadığını ve anlatılanların tek bir kelimesine bile inanmadığını söylemiş.

Bana aktardığına göre, bugün Reisülküttap ile Kont Orloff arasında yapılacak olan görüşmenin konusu, Sırbistan meselesi ve diğer bazı eyaletlere ilişkin meselelerdir.

Fakat başka bir kaynaktan, Reisülküttap ve meslektaşlarının bu toplantıdan esas beklentisinin, Kont Orloff’un Rusların geri çekilmesi konusundaki gerçek niyetini öğrenmek olduğunu duydum.

Reisülküttap, Pisani’ye Rusların Ege’deki savaş gemilerine Çanakkale Boğazı’ndan geçiş izni verilmesini talep ettiklerini ve bu izni aldıklarını söylemiş. Bu bağlamda, Boğazlar Muhafızı Paşa’ya gerekli talimatların gönderildiğini de belirtmiş. (Umarım bu durum Roussin’in canını sıkmaz.)

Reisülküttap, Rusların Ege’den çekilişinden rahatsızlık duyuyor:

1. *Çünkü bu, Boğaziçi’nde Rus donanmasının sayıca ciddi şekilde artacağı anlamına geliyor.*

2. Çünkü bu durum, Rus savaş gemileri ile Fransız ve İngiliz donanmaları arasında çatışma yaşanma ihtimalini artırıyor.

Reisülkütab, Petersburg ve Viyana kabineleri arasında var olan mükemmel uyuma hayret ediyor; ayrıca Prusya da Rusya'yı destekliyor.

Bu mektubu büyük bir aceleyle yazıyorum çünkü elçi mektubumu bekliyor (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/PO/145)."

Kaynağının kimliğini gizli tutmayı tercih eden Ponsonby, bu bilgiyi yalnızca üst makamlarıyla paylaşmakla yetinmiştir. Antlaşmanın açık hükümlerine göre taraflar, herhangi bir tehdit veya savaş durumunda karşılıklı istişarelerde bulunacak ve gerektiğinde birbirlerine yardım sağlayacaklardı. Ponsonby, Palmerston'a şöyle yazmaktadır:

"İki egemen akit taraf, kendi devletlerinin sınırlarından çıkışta birbirlerine maddi yardım ve en etkin desteği sağlamakla yükümlüdür." Şeklindeki rapordaki ifadeler özellikle dikkat etmenizi isterim. Bu tür maddeler, Osmanlı İmparatorluğu'nu korumak amacıyla tüm gücünü kullanma vaadini içerecek kadar önemli bulunmuştur ki bu, İmparatorluk Sarayı'ndan karşılık gören bir hüküm niteliğindedir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154) ..."

Osmanlı Devleti'nin tehlike altında olduğu bir durumda, Rusya, gerekli görülen miktarda kara ve deniz kuvvetini göndermeyi taahhüt etmişti. Ancak, antlaşmanın asıl önem arz eden yönü, kamuoyuna açıklanmayan gizli maddede saklıydı. Bu maddeye göre, Osmanlı Devleti barış zamanlarında Çanakkale Boğazı'nı tüm yabancı savaş gemilerine kapatmayı taahhüt etmekteydi. Böylece, Boğazlar üzerinde Rusya lehine bir kontrol mekanizması oluşturulmuş ve İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin çıkarları ciddi biçimde tehdit edilmiştir (Gencer, 2015, s.629-650).

Gizli maddenin içerdiği taahhüt, dönemin uluslararası diplomasi çevrelerinde ciddi endişelere yol açmış ve geniş yankı uyandırmıştır. Bu gizli hüküm, Osmanlı Devleti'nin barış zamanlarında Boğazları tüm savaş gemilerine kapatma yükümlülüğü getirirken, fiilen yalnızca İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi Batılı güçlerin donanmalarını hedef alıyor; Rusya'nın Karadeniz üzerinden Akdeniz'e ulaşmasına engel teşkil etmiyordu. Dolayısıyla antlaşma, teoride tarafsız bir

düzenlemeyi ifade etse de pratikte Rusya'nın stratejik avantaj elde ettiği asimetrik bir uygulamaya zemin hazırlamıştır (Gencer, 2015, s.632).

Bazı diplomatik gözlemciler, antlaşmanın bu yönüyle Osmanlı Devleti'nin bağımsız karar alma yetisini zayıflattığını ve imparatorluğun dış politika manevra alanını daralttığını savunmuştur. Özellikle Boğazlar rejiminin bir tarafın (Rusya) çıkarları doğrultusunda şekillenmesi, yalnızca Osmanlı'nın egemenliğini değil, aynı zamanda Akdeniz dengelerini de tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın gizli maddesi, Rusya'nın Yakın Doğu'da artan etkisinin ve Osmanlı üzerinde kurduğu baskının açık bir göstergesi olarak yorumlanmıştır (Gencer, 2015, 628).

Hünkâr İskelesi Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile olan ilişkilerini ve bu ilişkinin dönemin büyük güçleri üzerindeki etkisini derinlemesine anlamak açısından kritik bir dönüm noktasıdır. Antlaşma, bir yandan Osmanlı'nın Rusya'nın askeri desteğine duyduğu ihtiyacı ortaya koyarken, diğer yandan bu desteğin karşılığında Rusya'nın Osmanlı üzerinde elde ettiği stratejik nüfuzu da gözler önüne sermektedir.

İngiltere'nin bu gelişmelere karşı gösterdiği tepki ve Ponsonby'nin çabaları, antlaşmanın İngiltere açısından taşıdığı risklerin büyüklüğünü işaret eder. Rusya'nın Boğazlar üzerindeki etkisinin artması, İngiltere'nin Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarına doğrudan bir tehdit olarak algılanmış ve bu nedenle İngiltere, Osmanlı'nın Rusya'ya daha fazla bağımlı hale gelmesini engellemek için çaba göstermiştir. Ponsonby'nin, antlaşmanın detaylarını öğrenmek ve Osmanlı yönetimi üzerinde baskı kurmak için gösterdiği gayret, İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki diplomatik nüfuzunu koruma amacının açık bir yansımasıdır. Ponsonby konuyla ilgili değerlendirmelerini kaleme aldığı mektubunda;

“Rusya'nın Çanakkale Boğazı'nı diğer iki ülkenin gemilerine karşı koruma görevini isteyerek kabul ettiği görülmektedir. Bu hususun antlaşma sürecindeki önemi, taslak metinlerde açıkça belirtilmiştir. Ayrıca protokollerde de büyük bir dikkatle ifade edildiği üzere, Rusya'nın savaş gemilerinin geçişini herhangi bir zamanda, kendi takdirine bağlı olarak, engelleme yetkisine sahip olup olmadığı meselesi bir tartışma konusu olabilir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154).”

Aynı mektubun devamında Ponsonby;

“Rusya’nın güç kazanmasının doğuracağı sonuçlara karşı genel çıkarları korumanın bir yolu olarak, Sultan’ı bir tür tâbi Prens hâline getirmiştir ki bu, bağımsızlık açısından, Doğu Hindistan Şirketi’miz tarafından korunan bir soyludan pek de farklı değildir.

İngiltere ve Fransa’nın, Rusya’nın Türkiye üzerinde hâkimiyet kurmasına asla izin veremeyeceğini açıkça belirttim. Reşid Paşa, bu anlaşmaya inanmadığını defalarca yineledi.

Size yakın zamanda çıkan Fransızca bir makaleyi gönderdim; onu kendim okumadım ve sizin de göstermemeniz gerekir, ancak içeriğinin doğruluğunu temin ederim. Bu size, Kral’a gerçek niyetle güvenle konuşma imkânı verecektir.

Söz konusu bir anlaşmanın var olduğunu belirttiğim beyanımı orada göreceksiniz. Reşid Paşa ile bu şekilde konuşmamdaki amaç, çok belirli bir niyetti. Şimdilik hepsine değinmeyeceğim, fakat niyetim şuydu: Gerçeği, bunu bilmesi gerekenlere söylemek (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154). ”

Antlaşmanın gizli maddesi, Boğazlar üzerindeki denetimin Rusya lehine şekillenmesi ve diğer Avrupa güçlerinin bu stratejik bölgeye erişiminin kısıtlanması anlamına gelmektedir. Bu durum, Rusya’nın Karadeniz’deki güvenliğini artırırken, aynı zamanda Akdeniz’e olan erişimini kolaylaştırmıştır. Antlaşmanın gizli kısmının Osmanlı tarafından kabul edilmesi, Osmanlı Devleti’nin zayıflayan askeri ve siyasi gücünü ortaya koyarken, Rusya’nın Osmanlı üzerindeki etkisini artırma stratejisinin de başarıya ulaştığını göstermektedir.

“Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul’daki durumuna müdahale ederek, Avrupa’nın güç dengesiyle ilgili her türlü düşüncüyü altüst etmeye çalışacaktır. Eğer Fransa ve İngiltere birleşip bunu engellemezse, bu durum Rusya’ya büyük bir üstünlük sağlayacaktır.

İngiltere, Fransa’nın da iş birliğiyle, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü koruma konusunda harekete geçmelidir. Aksi halde Rusya, Akdeniz’de ve özellikle Boğazlar üzerinde tam bir kontrol elde edebilir.

Bana göre kötülükleri önlemenin en doğru yolu, Türklere bize güven duymalarını sağlamaktır. Onlara silah ve savunma imkânları verilmeli ve aynı zamanda dikkatli, kararlı ve her şeyden önemlisi son derece hızlı hareket edilmelidir. Onlarla ilişkileri yürütmede hiçbir zorluk yaşamıyorum.

Minnettar, makul ve zeki insanlar; bizimle dostane ilişkiler içinde olmayı büyük bir istekle arzuluyorlar. Bana güvenebileceklerini ve onlara her zaman doğruyu söylediğimi biliyorlar.”

Bütün bu nedenlerle, ben İngiltere'nin doğrudan harekete geçmesini, Osmanlı'yı koruyacak şekilde Fransa ile bir anlaşmaya varmasını şiddetle tavsiye ediyorum. Bu sadece İngiltere'nin değil, Avrupa'nın genel istikrarı açısından da büyük önem taşımaktadır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154). ”

Sonuç olarak, Hünkâr İskelesi Antlaşması, Osmanlı-Rus ilişkilerinin seyrini belirleyen ve İngiltere'nin Yakın Doğu stratejilerini şekillendiren kritik bir diplomatik anlaşmadır. Antlaşmanın gizli maddesi, Osmanlı'nın bağımsızlığı üzerindeki Rus etkisinin artmasına yol açarken, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki dengeleri koruma çabalarını da hızlandırmıştır. İngiltere ve Rusya arasındaki bu çekişme, Osmanlı'nın dış politikada denge arayışlarını zorlaştırmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı diplomasisi içindeki kırılgan konumunu daha da belirgin hale getirmiştir.

Burada siyasi tartışmanın göbeğinde olan jeopolitik boğazlar meselesinin Hünkâr İskelesi anlaşması ile Montrö anlaşması arasında paralellikler olduğu açıktır. Nitekim Günümüzde Batılı güçler için hala aşındırılmaya çalışılan bu meselenin merkez öğeleri olan Türkiye ve Rusya hala bölgenin kaderini belirleyen iki egemen güç olarak varlığını sürdürmektedir (Zorlu Uğur, 2016, s. 38-47).

Hünkâr İskelesi Antlaşması, Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik çıkarlarını koruma ve Akdeniz'e olası askeri müdahalelerde bulunma hakkını örtük bir şekilde desteklemeyi hedeflemiştir. Bu nedenle, Boğazların diğer yabancı savaş gemilerine kapatılması, Rusya'nın Karadeniz'deki hâkimiyetini artırmaya yönelik bir hamle olarak yorumlanmıştır.

Lord Ponsonby, önceki görüşlerinin de belirttiği gibi, durumu tamamen alarm verici bir şekilde değerlendirdi. Antlaşmayı, Rusya'nın “*yakında bir darbe indirmeyi düşündüğünün*” kesin bir kanıtı olarak gördü. Rusya'ya karşı bir caydırıcı ve Türklere cesaret verici bir önlem olarak bir Britanya filosofunun varlığını tekrar ısrarla gündeme getirdi:

“Filomuz şimdiye kadar Türkleri cesaretlendirip, Rusları endişelendirdiği için büyük faydalar sağladı, ama bu çabalar geçici ve biz aynı şekilde devam

edersek, Rusya hareket etme fırsatı bulduğunda, gülünç bir hale geliriz. Fakat filomuz, mevcut olduğu yerde bile, Rusya cesur bir hareket yaparsa, bu onun için büyük bir cesaret kaynağı olabilir ve Sultan'a Rusya'ya ölümcül darbe vurmak için cesaret ve imkân verebilir. Ancak her şey fazla gecikmemelidir, çünkü tüm Türk milleti, bizim imparatorluğu koruyacağımız umudu ve güveniyle doludur, bu tür bir umut ardışık hayal kırıklıklarına daha fazla dayanamaz (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213)."

"Son antlaşmanın, sizlere gerçek amacını bildirdiğim bağlamda, buraya filolarınızı göndermenizi tam olarak haklı çıkaracağını düşünüyorum."

Yine Palmerston'a yazdığı başka bir mektubunda şöyle diyecekti;

"Özel

18 Ağustos 1834

Sayın Lord Palmerston,

Urquhart size uzun bir mektup yazmış ve bence bu mektupta, daha önce defalarca ifade ettiğim şu görüşümle örtüşen gerekçeleri göreceksiniz: Eğer İngiltere'nin politikası gerçekten Rusya'nın ilerlemesini durdurmak ve Osmanlı'nın bağımsızlığını güvence altına almak ise, Rusya'ya karşı gecikmeksizin bir darbe vurulmalıdır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/210)."

Ponsonby'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik ilk izlenimleri, temelde Rusya'ya duyduğu düşmanlığa dayanmakla birlikte, bu tutum Türk halkına ya da Osmanlı yönetimine karşı bir sempatiyle dengelenmemekteydi. Sultan II. Mahmud hakkında oldukça olumsuz bir yargıya sahip olan Ponsonby, onu yetersiz bir reformcu ve politik cesareten yoksun bir figür olarak değerlendirmiştir. Sultan'ın reform çabalarının zayıf kaldığını düşünen Ponsonby, onun Rusya'ya yönelik korkularının siyasi tutumlarını belirleyen temel etken olduğunu ileri sürmüştür. Dönemin Osmanlı bakanlarını ise yalnızca Çarlık Rusyası'nın nüfuzu altında hareket eden ajanlar olarak görmüş ve bu nedenle Osmanlı idaresine yönelik güveni neredeyse hiç olmamıştır. Ponsonby'nin değerlendirmelerine göre, Osmanlıların kendi devlet yapılarını reforme etme ve modern dünyaya uyum sağlama kapasiteleri yok denecek kadar azdı.

“Türkiye'nin durumu, aşağıdaki benzetmeyle hemen hemen tam olarak tanımlanabilir: Eski bir gemi, fırtınalarla yıpranmış ve aşınmış, eğer yalnız bırakılırsa limana ulaşabilir; ancak eğer mürettebat, hala çalkantılı denizdeyken onarımına kalkışırsa, batacaktır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/143).”

Başlangıçta, Ponsonby, İngiltere'nin stratejik çıkarları doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ziyade Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın yönetiminde daha güçlü bir yapının desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu;

“Bu ülkenin içinde bulunduğu düzensizlik ve tehlike hâlini tahayyül edebileceğinizi bile sanmıyorum. Sultan'ın kötü yönetimi ve halkın gözündeki özel karakterinin aşağılanması, kendisini nefret edilen bir figür hâline getirdi. Gözlemlerime göre artık otoritesini, hatta şahsî güvenliğini temin etmek için tamamen Ruslara bağımlı durumda. Reformlarını, ordusunu güçlendirmek ve yeniden yapılandırmak amacıyla belli bir noktaya kadar güvenle sürdürebilirdi; ihtiyat gereği, zorunluluk ortadan kalktığında durmalıydı. Ancak o, halkının dinine, geleneklerine, kıyafetine ve en önemlisi ceplerine saldırdı bu sonuncusu özellikle hem ahmakça hem de zalimceydi. Saray dalkavukları dışında herkes ona karşı (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/143).”

Ona göre, Osmanlı'nın iç zayıflıkları, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki çıkarlarını korumak için yeterince sağlam bir müttefik oluşturmuyordu. Ancak zamanla, Ponsonby'nin bu görüşünde değişiklik meydana geldi.

Ponsonby'nin Osmanlı politikasındaki tutum değişikliğinin arkasında iki temel etkenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, Ponsonby'nin Rusya ile Mehmed Ali Paşa arasında, Osmanlı topraklarını paylaşma yönünde bir ittifak kurulabileceğine dair gelişen kaygısıdır. Böyle bir ittifakın gerçekleşmesi hâlinde, Rusya'nın Doğu Akdeniz ve Orta Doğu üzerindeki nüfuzu önemli ölçüde artacak, bu da İngiltere'nin bölgedeki stratejik ve ticari çıkarlarını ciddi biçimde tehdit edecekti. İkinci etken ise, daha kişisel bir boyuta sahiptir. Ponsonby, Osmanlı hükümeti ve özellikle Sultan üzerinde siyasi nüfuz kurabileceği yönünde bir kanaate varmıştı. Bu inanç, onun Osmanlı Devleti'ni desteklemeye yönelmesinde belirleyici olmuş; böylelikle Ponsonby, daha önce mesafeli yaklaştığı bir devlete karşı, doğrudan müdahil bir siyaset izlemeye başlamıştır. Ponsonby, Palmerston'a şöyle yazıyordu;

“Rusya’nın politikası, Sultan’ın içine düştüğü bu duruma dayanıyor. Rusların bu ülkeyi ele geçirme niyetlerinden şüphem yok ve geri çekileceklerine dair söylediklerine inanmıyorum... Ancak şu anda geniş çaplı bir savaşı yürütebilecek kapasitede olmadıkları takdirde bunu yapabilirler. Mehmet Ali ile yapılan savaş, onların silahlı müdahalesi için bir bahane oluşturdu ve hükümetin merkezine, hatta padişahın bizzat şahsına hâkim olmalarının önünü açtı. Beyanlarına göre, ‘İbrahim Paşa Anadolu’dan çekildiğinde ve Sultan artık yardımlarına ihtiyaç duymadığını bildirdiğinde’ silahlı güçlerini geri çekecekler. İbrahim çekiliyor ve Kont Orloff da bu durumu kabul ediyor, ayrıca Rus ordularının ve donanmasının geri çekileceğini söylüyor. Ancak Sultan’ın bu yönde bir irade beyanında bulunduğu dair hiçbir şey söylenmedi. Oysa içinde bulunduğu durum nedeniyle artık Rusların kuklası hâline gelmiş durumda; dolayısıyla Ruslar onun tüm eylemlerini yönlendirebilir ve beyan ettikleri sözleri ihlal etmeden istedikleri kadar burada kalabilirler.

Rusya’nın askerî varlığını azaltmak yerine artırmaya yönelik planlar taşıdığına dair pek çok güçlü emare mevcut. Orloff’un gelişinden bu yana, yeni askerî mevkiler üzerinde nüfuzlarını artırmak üzere adımlar atmayı sürdürüyorlar.

Eğer Ruslar bu ülkenin kontrolünü daha uzun süre ellerinde tutarlarsa, onları buradan çıkarmak çok zorlaşacaktır. Bulundukları konumun sağladığı avantajlar, onları genel bir savaşı göze almaya da teşvik edebilir. Rusya’nın politikası zaman kazanmaktır. Ne var ki, bu noktaya kadar ilerledikten sonra geri adım atmaktan çekinebilirler (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/143).”

Ponsonby'nin başlangıçtaki Osmanlı karşıtı tutumu, Osmanlı Devleti'nin iç zayıflıklarını ve Rusya'ya karşı direnme kapasitesinin yetersizliğini göz önünde bulundurarak İngiltere'nin çıkarlarını koruma amacından kaynaklanıyordu. Ancak, Osmanlı'nın dağılması ve Rusya'nın bölgede daha güçlü hale gelmesi ihtimali, Ponsonby'nin stratejik düşüncesinde bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşüm, İngiltere'nin Yakın Doğu'da uzun vadeli çıkarlarını korumak için Osmanlı'yı bir denge unsuru olarak destekleme gerekliliğine dayanmaktadır.

Nihayetinde Ponsonby'nin Rusya karşıtı sert tutumu, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki jeopolitik çıkarlarını koruma amacıyla şekillenmiş, Osmanlı Devleti'ne yönelik başlangıçtaki eleştirel yaklaşımı, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı potansiyel bir müttefik olabileceği gerçeğiyle yer değiştirmiştir. Bu dönüşüm, dönemin büyük

güçleri arasındaki stratejik dengelerin ve diplomatik ilişkilerin ne kadar kırılgan ve değişken olduğunu bir kez daha göstermektedir.

“Eğer Sultan’ın duyduğu endişeler gerçekten Mehmed Ali Paşa’nın faaliyetlerinden kaynaklanıyorsa, Büyük Britanya, Padişahı bu tehditten koruyabilecek güç ve imkâna sahiptir. Osmanlı Devleti, herhangi bir dış gücün uydu devleti hâline gelmediği ve gerçek anlamda bağımsızlığını koruduğu sürece, Britanya’nın Osmanlı’yı destekleme yönündeki iradesi, bu desteği sağlayabilecek kapasitesiyle her zaman örtüşecektir. Ancak, bir gün Britanya Hükümeti, İstanbul’da Mehmed Ali Paşa’nın etkisinin kurulması ile şehrin Rus hâkimiyetine girmesi arasında bir tercih yapmak zorunda kalırsa, bu iki seçenekten ilkini, yani Mehmed Ali’nin üstünlüğünü tercih etmek zorunda kalacaktır. Zira bu iki ihtimalden Rus nüfuzunun tesis edilmesi, Britanya açısından çok daha olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu tür bir tercihle karşı karşıya kalmak, Majestelerinin hükümetinin asla arzu etmeyeceği bir durumdur. Dolayısıyla, Sultan’ın Büyük Britanya’yı bu tür istenmeyen bir ikilemle karşı karşıya bırakabilecek politikalarından uzak durması, siyasi akıl ve sağduyunun bir gereği olarak değerlendirilmelidir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/181).”

Ponsonby, Vogorides ve MacGuffog³⁴’un kendisine Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın gizli maddelerinin bir kopyasını temin ettiğini rapor etmiştir (Bolsover, 1934, s.101). Bu gizli bilgiye ulaşmak, Ponsonby’ye Osmanlı ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkilere dair daha derin bir içgörü sağlamış ve onun İngiltere’nin bölgedeki politikalarını şekillendirmesinde kritik bir rol oynamıştır. Ponsonby, Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın içerdiği bu gizli hükümlerin Osmanlı’nın bağımsızlığı üzerindeki olası etkilerini kavramış ve bu anlaşmanın, Rusya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini pekiştireceği kaygısını taşımıştır.

Ponsonby, İngiltere’nin bu gelişmeler karşısında kararlı bir tutum sergilemesi gerektiğine inanıyordu. Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın yalnızca diplomatik yollarla değil, gerektiğinde askeri caydırıcılık ile etkisiz hale getirilebileceğini öne sürmüştür. İngiltere’nin Osmanlı’ya yönelik dostane tutumunu somutlaştırarak, Osmanlı’yı

³⁴ John MacGuffog, Lord Ponsonby’nin İstanbul’daki büyükelçiliği sırasında onunla birlikte çalışmıştır. Özellikle, 8 Temmuz 1833’te Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın detaylarını hızla elde etmede önemli bir rol oynamıştır. Antlaşmanın imzalanmasından dört gün sonra, MacGuffog ve Vogorides aracılığıyla antlaşmanın bir kopyası elde edilerek Londra’ya gönderilmiştir.

Rusya'ya karşı güçlendirebileceğini düşünüyordu. Özellikle, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya, vergi borcunu ödemesi ve Kandiye'yi (Girit) Sultan'a iade etmesi için baskı yapılmasını önererek, Osmanlı'nın Mısır karşısındaki konumunu güçlendirmeye çalışmıştır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/163).

David Urquhart'ın Aralık 1833'te İstanbul'a varmasıyla birlikte, Lord Ponsonby ile arasında dikkat çekici bir diplomatik iş birliği başlamıştır. Takip eden yaklaşık dokuz aylık süreçte, her iki isim Osmanlı Devleti üzerindeki Rus nüfuzunu sınırlandırmak ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını güvence altına almak adına yakın bir dayanışma içinde hareket etmiştir. Bu iş birliği süreci öylesine sıkı ve iç içe geçmiş bir biçimde yürütülmüştür ki, inisiyatifin kimin elinde olduğu ya da sürece kimin yön verdiği hususu zaman zaman belirsizlik arz etmiştir. Urquhart ve Ponsonby, Osmanlı Devleti'nin jeopolitik önemini kavramış ve İngiltere'nin desteğinin, Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanılması gerektiği konusunda ortak bir anlayış geliştirmiştir. Ancak bu ortaklık içinde hangisinin fikirsel öncülük ettiği ya da diğerini yönlendirdiği sorusu, yalnızca bireysel ilişkilerin doğasını değil, aynı zamanda İngiliz dış politikasının bu dönemde ne denli dinamik, çok aktörlü ve etkileşimli bir yapıya sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Urquhart'ın görüşlerinin doğrudan etkisi olduğuna dair kesin bir kanıt olmamakla birlikte, İstanbul'a varışından kısa bir süre sonra Ponsonby'nin, Türklerin kendi hükümetlerini reform etme yetenekleri konusundaki yeni fikirlerinde çok daha kendinden emin ve kesin hale gelmesi dikkat çekicidir. 31 Aralık 1833 tarihinde Palmerston'a yazdığı özel bir mektupta şöyle yazmıştır:

“Genel olarak, bu halkın belirli mücadeleler ve zorluklardan sonra, kendi bağımsızlıklarını etkili bir şekilde savunabilecek şekilde kendilerini yapılandırmalarının imkânsız olmadığını düşünüyorum, yeter ki İngiltere ve Fransa, bu halkın doğal düşmanlarının ilk saldırılarına karşı durmasını sağlasın (F.O. 78/235-No.13).”

Bu dönemde Ponsonby ve Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya karşısındaki zayıflıklarını ve İngiltere'nin bu zayıflıklara nasıl müdahale etmesi gerektiği konusundaki görüşlerini dile getirirken benzer argümanlar ve ifadeler kullanmışlardır. İki diplomat da Osmanlı'nın Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılmasının önemini vurgularken, İngiltere'nin bölgede daha aktif bir rol

üstlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Her ikisi de Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını koruyabilmesi için dış desteğe ihtiyaç duyduğunu öne sürmüş, ancak bu desteğin sadece diplomatik yollarla değil, aynı zamanda askeri caydırıcılık ve somut eylemlerle sağlanabileceğini belirtmişlerdir;

“Boğazları zorla geçme fikri hiçbir zaman benim düşüncem olmadı, fakat filomuzu her zaman İstanbul'da görmek istedim. Çünkü bunun bizi her türlü zorluk karşısında zafere taşıyacak bir konum olacağına inanıyorum”

“Osmanlı'yı yalnızca askeri ve deniz kuvvetleriyle koruyabileceğimize inanıyorum. Özellikle güçlü bir donanma Osmanlı'nın en büyük ihtiyacıdır, çünkü Karadeniz'in kontrolünü kaybeden bir Rusya saldırı açısından çok daha zayıf hale gelir. Osmanlı filosunu korumak için canla başla çalışıyorum, çünkü ileride çok işe yarayabilir(Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213).”

Ponsonby, Türkiye'nin Rusya'ya karşı direniş gösterebilmesi için yalnızca diplomatik desteğin yetersiz olduğunu, aksine somut bir Britanya askeri varlığının şart olduğunu ifade etmiştir. 3 Şubat 1834 tarihli yazışmasında, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı tek başına harekete geçmeyeceğini, ancak İngiltere ve Fransa gibi güçlü müttefiklerin yardımıyla cesaret kazanabileceğini belirtmiştir. Aynı gün Grey'e yazdığı mektupta ise, İngiltere'nin Rusya karşısında kararlı bir tutum sergilemesi ve gerektiğinde askeri çatışmayı göze alması gerektiğini savunmuştur.

“Fransa ve İngiltere'nin Rusya'yı dizginleyemeyeceği bir durumda, ben şuna inanıyorum ki Fransa ve İngiltere, Osmanlı Hükümeti'ni savunmanın mutlak bir gereklilik olduğunu görürler. Bu amaçla bir antlaşma yapılmalı ve bu antlaşma şöyle belirlenmelidir: İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı Sultanı tarafından yönetilen toprakların tamamı üzerinde ortak koruyuculuk hakkı olacaktır. Böylelikle herhangi bir savaş durumunda, Rusya'nın istilası engellenebilecektir.”

“Rusya, Doğu Akdeniz'de neredeyse mutlak bir kontrol elde etmek için sınır dışı edilemeyecek bölgeler edinmiştir. Bu, Akdeniz'deki büyük ticaret yollarını tehdit eden bir durumdur. Eğer şimdi bir müdahalede bulunulmazsa, çok geç olabilir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154).”

Bu, Ponsonby'nin Osmanlı'yı desteklemenin ötesine geçip, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını korumak adına aktif müdahalede bulunması gerektiği inancını yansıtmaktadır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/ME/65).

“Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’nun Konstantinopolis’teki (İstanbul) durumuna müdahale ederek, Avrupa’nın güç dengesiyle ilgili her türlü düşüncüyü altüst etmeye çalışacaktır. Eğer Fransa ve İngiltere birleşip bunu engellemezse, bu durum Rusya’ya büyük bir üstünlük sağlayacaktır.”

“İngiltere, Fransa’nın da iş birliğiyle, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü koruma konusunda harekete geçmelidir. Aksi halde Rusya, Akdeniz’de ve özellikle Boğazlar üzerinde tam bir kontrol elde edebilir.”

“Bütün bu nedenlerle, ben İngiltere’nin doğrudan harekete geçmesini, Osmanlı’yı koruyacak şekilde Fransa ile bir anlaşmaya varmasını şiddetle tavsiye ediyorum. Bu sadece İngiltere’nin değil, Avrupa’nın genel istikrarı açısından da büyük önem taşımaktadır(Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/154).”

Ponsonby’nin görüşü, Osmanlı Devleti’nin yalnızca Rusya’nın boyunduruğundan kurtulması halinde bağımsız bir şekilde hareket edebileceği ve kendi çıkarlarını koruyabilecek yolları bulabileceği yönündedir. Ancak, bu bağımsızlığın sağlanması için Rusya’ya karşı İngiltere’nin kararlı bir varlık göstermesi gerektiğine inanıyordu.

David Urquhart, benzer bir stratejik çizgiye sahip olmakla birlikte, görüşlerini daha dramatik ve abartılı bir üslupla dile getirmiştir. Urquhart’ın Palmerston’a yazdığı mektuplarda, Osmanlı toplumunun ve yönetiminin, Fransız ve İngiliz donanmalarının İstanbul’a gelişini heyecan ve coşku ile beklediği, bu gelişin Osmanlı halkını bir araya getirerek direniş ruhunu canlandıracağı düşüncesini vurgulamıştır. Ona göre, yabancı güçlerin varlığı, Osmanlı hükümetine güven sağlayacak ve halkı, herhangi bir yabancı saldırıya karşı birleşmiş bir direnç sergilemeye teşvik edecektir. Palmerston ise Urquhart’a şöyle yazmıştı;

“Paris, 3 Ekim 1835

Sevgili Urquhart,

Fransa Dışişleri Bakanı ile yaptığım görüşmeden yeni döndüm ve devam eden müzakereler hakkında seni bilgilendirme gereği duyuyorum. Fransız hükümeti, Rus girişimlerine açıkça karşı çıkma konusunda temkinli davranmaya devam etmektedir, ancak Doğu’da güç dengesini sağlama gerekliliğini de kabul etmektedir.

Bakan, Fransa'nın Osmanlı toprakları üzerindeki tek taraflı herhangi bir Rus iddiasını destekleme niyetinde olmadığını bana temin etti. Ancak, gereksiz bir çatışmayı tetiklememek için dikkatli hareket edeceklerini belirtti.

Yeni gelişmeler oldukça tekrar yazacağım. Bu süreçte, nasıl ilerlememiz gerektiğine dair önerilerin varsa bana bildir.

Saygılarımla,

Lord Palmerston (Balliol College Archives, 1A1-URQ-1)”

Urquhart ayrıca, İngiltere'nin diplomatik çözüm yollarının yetersizliğine dikkat çekmiş ve İngiltere'nin somut bir askeri ve politik varlık göstermediği sürece, Osmanlı'nın Rusya karşısında daha da zayıflayacağını belirtmiştir. Ona göre, diplomatik çözümler ancak İngiltere'nin Türkiye'nin bağımsızlığını korumakta kararlı olduğunu pratik bir şekilde kanıtlaması halinde anlamlı olabilir. Aksi takdirde, bu çözümler Osmanlı'yı Rus etkisine daha fazla açık hale getirecektir.

"Donanmalarımızı Sultan'ın rızasıyla buraya gönderelim ve ardından hem Rusya hem de Mehmed Ali ile müzakere edelim. O zaman her ikisine de şöyle deme gücüne sahip oluruz: 'Avrupa'daki güç dengesini bozacak ve İngiltere ile Fransa'nın büyük çıkarlarına zarar verecek hiçbir şeyi yapamazsınız.' Bu meseleye dair başka bir çözüm göremiyorum. Bunun uygulanacağına dair de bir umudum yok. Bugünün, icra değil söylem dönemi olduğuna kesinlikle inanıyorum. Bu nedenle, talihin bize sunduğu fırsatın değerlendirilmeyeceğini, bizim güçsüzlüğümüz karşısında talihin (anlaşılsın ki başının arkasındaki kel kısmını bize dönerek) bizden uzaklaşacağını ve daha kararlı olanların olduğu yere yöneleceğini düşünüyorum (Urquhart, 1891,s.31)."

Urquhart'ın etkisinin en dikkat çekici örneklerinden biri, Ponsonby'nin Osmanlı eyaletlerinde belediye kurumlarının kurulmasına yönelik önerilerini desteklemeye başlamasıdır. Urquhart, Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve askeri yapısının reforme edilmesi gerektiğini savunmuş ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin, Osmanlı'nın iç dinamiklerini canlandırarak merkezi hükümetin gücünü artıracaklarını belirtmiştir. Ponsonby, bu fikir doğrultusunda, Osmanlı eyaletlerinin yerel yönetimlerle güçlendirilmesi, böylelikle yerel halkın kaydedilip silahlandırılarak Osmanlı ordusunun modernize edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

“Elbette, çok hızlı bir değişimin gerçekleştirilebileceğini ya da Türkiye’nin bir anda Avrupa’nın alışkanlıklarını ve kurumlarını benimseyebileceğini iddia etmiyorum; ancak zamanla ve sessizce birçok şeyin başarılabilmesine ve kararlılıkla sürdürülecek çabaların büyük sonuçlar doğurabileceğine inanıyorum. Amaç, Rus nüfuzunu doğrudan düşmanlık yoluyla değil; onun yıkmayı hedeflediği devleti güçlendirerek ve şartlarını iyileştirerek etkisiz hâle getirmektir.”

“Eğer İngiltere Hükümeti, Türkiye’ye yönelik liberal bir ticaret politikası benimser ve onun kaynaklarını geliştirmeye yönelik her uygun yöntemi teşvik ederse, bunun hem Türkiye hem de bizim açımızdan son derece faydalı sonuçlar doğuracağına eminim. Türkiye gibi bir ülkenin ki son derece stratejik bir konuma sahiptir önemine uzun uzadıya değinmeye gerek yoktur; zira o, Rusya’nın ilerleyişine karşı doğal bir set oluşturmaktadır”

“Öyleyse bu işe İngiltere başlasın. Her daim dostu olmuş ve tehlike anında, bundan eminim, destek için ona yaslanacak bir ülkenin kaderine kayıtsız olmadığını gösterebilir. İngiltere, Türkiye’ye sanayisini açabileceği yeni pazarlar bulma ve bugün kamu işlerinin tamamına hâkim olan uyuşukluk yerine sağlıklı bir canlılık kazandırma noktasında yardım etsin.”

“Şiddetli değişimlere veya pahalı denemelere gerek yok. Bu iş yavaş ama kararlı bir şekilde yürütülmelidir; fakat zemin hazırdır ve şimdi ekilebilecek tohumların ilerde bol bir hasat vereceğine inanıyorum.

Eğer bu amaca katkıda bulunmak için bir araç olabileceksem, kendimi fazlasıyla ödüllendirilmiş sayarım ve bu düşünceyle tamamen işe yaramaz ya da göz ardı edilmiş olmadıklarını bilerek, mütevazı çabalarımı daha da büyük bir gayretle sürdüreceğim.

Şeref duyarım lordum,

Saygıdeğer Efendinizin en itaatkâr ve mütevazı hizmetkârı

David Urquhart

Muhterem Viscount Palmerston vesair unvanlarıyla (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/264)”

Bu reform önerisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezi otoritenin geleneksel yapısında bir çözülmeye yol açarak, taşra yönetimlerinin daha özerk bir yapıya

kavuşmasını hedefliyordu. David Urquhart, bu durumun etkilerini şu ifadeyle vurgulamıştır: “Eğer eyalet idarelerine dair bu plan hayata geçirilirse, paşaların baskıcı yönetimi ölümcül bir darbe alacaktır.” Bu ifade, Urquhart’ın merkezi yönetimin despotik karakterine yönelik eleştirisinin yanı sıra, yerel idarelerin güçlenmesinin reform sürecindeki potansiyel dönüştürücü rolüne işaret etmektedir (Jenks,1964 s.37).

Ponsonby, Osmanlı Devleti’nin merkezden kontrol edilen baskıcı yönetim tarzının yerine, yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle ulusal birliğin artırılacağına inanıyordu. Böylece, Osmanlı’nın kendi içyapısında güçlü bir ulusal savunma mekanizması oluşturması ve Rusya’ya karşı daha dirençli hale gelmesi mümkün olabilecekti.

Urquhart’ın daha dramatik ve duygusal çözümlemesi, İngiltere’nin Osmanlı’daki varlığının bir sembol haline gelmesi gerektiği fikrini yansıtırken, Ponsonby’nin daha temkinli yaklaşımı, İngiltere’nin diplomatik manevra alanını koruma ve olası bir askeri müdahale gerekliliğine hazırlıklı olma arzusunu ortaya koymaktadır. Her iki diplomat da Osmanlı Devleti’nin yalnızca İngiltere’nin açık desteği ile Rusya’ya karşı direniş gösterebileceğine inanmış ve bu desteğin askeri varlıkla somutlaşması gerektiğini savunmuşlardır.

Bu dönemde David Urquhart, İstanbul’daki varlığıyla birlikte siyasi meselelere olan ilgisini artırmış, ticari araştırmalarını geri plana itmiştir. Urquhart’ın bu yönelimi, Ponsonby tarafından sadece hoş karşılanmakla kalmamış, aynı zamanda desteklenmiştir. Ponsonby, Londra’daki üstlerinden yeterli desteği bulamamaktan şikâyet ederken, Urquhart’ın kendisine sağladığı desteği ve moral kaynağını takdirle karşılamıştır.

“Urquhart burada sekreter olmayı büyük bir arzu ile istiyor. Onu bu görevde görmeyi memnuniyetle karşılarım ve çok faydalı olabileceğini düşünüyorum (Broadlands Archives, PP/GC/PO/667).”

Ponsonby, Palmerston’a yazdığı bir başka mektupta ise şöyle diyecekti;

“1 Şubat 1834

Sevgili Lord Palmerston,

Az önce Bay Urquhart ile görüştüm. Bana, buraya yapacağı seyahatin beklentisi içinde geciktiğini söyledi. Sanırım, çalışmaları Nisan sonundan önce tamamlaması mümkün değil. Yukarıdaki durumu size bildirmek istedim ve ayrıca, onun şu anda yaptığı işlerin, sizin bana belirttiğiniz hedeflerin ilerletilmesinde ve buradaki faaliyetler için gerekli bilgilerin elde edilmesinde çok faydalı olacağını düşündüğümü de söylemek isterim. Sanırım, Bay Urquhart'ın burada Nisan sonuna kadar kalması uygun olacaktır.

En içten dileklerle,

Ponsonby İstanbul, 1 Şubat 1834

Lord Ponsonby (Broadlands Archives, PP/GC/PO/180)”

Urquhart'ın İstanbul'da kalmasına dair Palmerston'a yazdığı iki mektup, Ponsonby'nin bu konuda ne kadar kararlı olduğunu ve Urquhart'ın varlığını ne kadar önemli gördüğünü göstermektedir. Palmerston ise her iki talebe de olumlu yanıt vererek Urquhart'ın İstanbul'daki görev süresini uzatmıştır. Bu görevle ilgili Kral IV. William'ın Sultan Mahmud'a Bay Urquhart'ın İstanbul'daki tayini hakkında yazdığı kişisel mektup yazmıştır. Palmerston'da görev süresinin uzatılmasıyla ilgili Urquhart'a şöyle yazacaktı;

“St. James Sarayı

Pazar Akşamı

1 Şubat 1835

Bayım,

Tarafınızdan bana gönderilen ve İstanbul'dan 9 Kasım tarihli olarak yazılmış mektubunuzu aldım. Bu mektup, size tevdi edilmiş olan görevin başarıyla yerine getirildiğini bana bildirmektedir. Bu önemli görevi, size verilen sorumluluk çerçevesinde ne denli akılcı bir şekilde icra ettiğinizi görmekten büyük memnuniyet duydum.

Babîâli'nin tutumu ve niyetleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayetlerinin durumu hakkındaki gözlemlerinizi bana gayet yerinde ve doğru görünmektedir. Elinizde topladığınız benzeri bilgileri bana zaman zaman göndermeye devam etmenizi rica ederim. Babîâli'ye, Britanya Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla en dostane ilişkileri geliştirme ve sürdürme yönündeki samimi arzusunu temin

etmenizi istiyorum. Ayrıca Sultan'ın nazırlarına, Majestelerinin Osmanlı topraklarının bütünlüğü ve bağımsızlığına hem Avrupa'nın genel çıkarları hem de Britanya'nın özel çıkarları bağlamında en içten ilgiyle yaklaştığını bildirmeniz gerekecektir. Majesteleri, Sultan'ın huzurundaki sarayda kendi niyet ve düşüncelerini temsil etme biçiminizden büyük bir memnuniyet duyduğunu size bildirmemi emretmektedir. Ayrıca, Britanya Hükümeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinde gözettiği amaçların sürdürülmesinde, aynı gayretli ve akılcı desteği sizden almaya devam edeceğine güveninin tam olduğunu da belirtmemi istemektedir. Majesteleri ayrıca, Osmanlı Hükümeti yetkililerinin size karşı sergilediği nazik ve dostane tutumdan büyük memnuniyet duyduğunu ve bu davranışın, uzun süredir iki devleti birbirine bağlayan dostluk bağlarını daha da pekiştireceğine inandığını ifade etmenizi istemektedir.

Efendim, en içten saygılarımla, itaatkâr ve alçakgönüllü hizmetkârınızım,

Palmerston (Balliol College Archives, D.U.I.-PT2)''

Urquhart bu mektuba cevaben heyecanlı bir üslupla şöyle yazmaktadır:

“Muhterem Lord Palmerston'a,

Majestelerinin Dışişlerinden Sorumlu bakanı

İstanbul, 20 Mart 1835

Sayın Lordum,

1 Şubat tarihli ve Majestelerinin benim bu saraydaki görevim süresince sergilediğim tutumu onayladığını bildiren yazınızı alma onuruna nail oldum.

Majestelerinin takdirini ifade eden bu son derece iltifatkâr bildiriye derin bir minnettarlık duygusuyla kabul ediyorum ve emin olmanızı isterim ki, görevimin sorumluluklarını daima en içten bağlılık ve sadakatle yerine getirmeye devam edeceğim. Levant'taki mevcut durum ve önerdiğim yol haritası hakkında tarafınıza arz etme onurunu taşıdığım görüşlerimin dikkate alınmaya değer bulunabileceğini ümit etmeye cüret ediyorum ve tarafınızdan onurlandırılacağım her türlü ek talimatı saygılı bir merakla bekliyor olacağım. Majestelerinin bana lütfettiği güvenin devamını hak etmek için elimden gelen gayreti göstereceğim. Ve umarım ki mütevazı çabalarım, hem Britanya'nın hem de Yüce Osmanlı Devleti'nin ortak menfaatine ve

isteğine uygun olarak, iki devlet arasında bozulmamış biçimde muhafaza edilmesi gereken dostane anlayışın sürdürülmesine bir nebze de olsa katkı sağlar.

Sayın Lordum, size olan samimi ve saygı dolu bağlılığımı bir kez daha yineliyorum.

En yüksek saygılarımla,

Sayın Lordum

İtaatkâr ve alçakgönüllü hizmetkârınız David Urquhart (Balliol College Archives, D.U.I.-PT2).”

Urquhart ile Ponsonby arasında sıkı bir iletişim ve iş birliği olduğu açıkça görülmektedir. Urquhart, Ponsonby’nin evine sık sık ziyaretçi olarak gitmiş ve uzun mektuplar ya da aceleyle yazılmış notlar aracılığıyla sürekli olarak iletişimde kalmışlardır. Ponsonby, büyükelçiliğin işleyişine dair birçok bilgiyi Urquhart ile paylaşmış, hatta kendi korkularını ve hedeflerini de onunla açıkça dile getirmiştir. Bu yakın ilişki, Ponsonby’nin Urquhart’a duyduğu güveni ortaya koymaktadır. Örneğin, Cumartesi, 19 Nisan 1834 tarihli mektubunda Ponsonby, Times gazetesinde kendisine yönelik eleştirilerden duyduğu rahatsızlığı Urquhart’a şu şekilde aktarmıştır:

“Gazeteleri görmüşsünüzdür; özellikle The Times gazetesinin benimle ilgili ne derece kestirme bir yolla hüküm verdiğini. The Times’ı suçlamak bana düşmez, yalnızca bir insanın itibarını herhangi bir kanıt olmadan sarsma hevesinde aceleci davrandıkları söylenebilir. Bununla birlikte, Lord Palmerston’un yaptığı konuşmanın beni görevimi ihmal ettiğime dair makul bir şüphe altına soktuğunu kabul etmeliyim.

Oysa bana yöneltilen ya da ima edilen hiçbir suçlama doğru değildir. 8 Temmuz Antlaşması’na gelince, bunu kendi sezgimle öngördüm ve daha Mayıs ayının başında Babıâli ile bu konuyu görüştüm; Antlaşma onlara ima edilir edilmez, hemen haberdar oldum. Gizli maddeye gelince, onun bir kopyasını elde eden tek kişi bendim; bunu başka hiç kimse başaramamıştır. Tüm bu bilgileri Lord Palmerston’a gecikmeksizin ilettim. Yani mesele tamamen gözümün açık olmasıyla ilgilidir.

Size bu gerçekleri iletmek istiyorum, çünkü bu şehirdeki birçok gelişmede neler yaptığımı zaten biliyorsunuz. Sizin gibi bilgili insanların gerçeklerin

tamamından haberdar olmasını arzu ediyorum. Kamuoyunun görüşlerine karşı bir hassasiyetim var ve bunun dürüst bir hassasiyet olduğunu ümit ediyorum.

Sadakatle,

Ponsonby (Urquhart, 1891, s.34). ”

Bu mektup, Ponsonby'nin Urquhart'a ne denli güvendiğini ve onun bilgisine verdiği önemi göstermektedir. Urquhart da bu güveni karşılayarak, diplomatik yazışmalarda Ponsonby'nin gizli kalmasını istediği detayları ona sunmuş ve fikir paylaşımında bulunmuştur.

Urquhart'ın İstanbul'daki varlığı, Ponsonby'nin diplomatik manevralarını ve gizli yazışmalardaki rolünü genişletmiş, Ponsonby'nin bu süreçten açıkça memnun olduğu anlaşılmaktadır. Urquhart ise, bu dönemi daha sonraları, abartılı ve kendine güvenen bir üslupla şöyle anlatmıştır:

David Urquhart, İstanbul'da geçirdiği süre zarfında Lord Ponsonby ile düşünsel bir paralellik içinde olduklarını ve bu fikirsel uyumun Osmanlı Devleti'nin yeniden güçlendirilmesi noktasında etkili olduğunu ifade eder. Kendi ifadesine göre, bu uyum ve görev bağlamında oluşan koşullar nedeniyle İstanbul'daki kalış süresi uzamış ve yaklaşık bir yıla yayılmıştır. Urquhart, bu süre zarfında bir Avrupalı olarak Osmanlı yaşam biçimini benimsediğini, Türk mahallelerinde ikamet ettiğini ve yerel halkla doğrudan temas kurduğunu belirtir. Ayrıca, devletin en yüksek kademeleriyle hatta doğrudan padişahla yakın ilişkiler geliştirdiğini, önerilerinin dikkate alındığını ve fikirlerinin sorulduğunu dile getirir. Kendi anlatımına göre, İngiliz bayrağının İstanbul'da dalgalandığı bu dönemde, adeta İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında bir bağ işlevi gördüğünü düşünmektedir (Robinson, 1920, s.50).

Urquhart'ın bu anlatımı, onun Osmanlı toplumuyla olan etkileşiminin ve kendini Osmanlı'nın iç meselelerine ne kadar dahil ettiğinin göstergesidir. Kendini, İngiltere ile Osmanlı arasında bir bağ olarak tanımlaması, Urquhart'ın Osmanlı yönetimi üzerindeki etkisini abartılı bir şekilde dile getirmektedir. Bu dönemde Urquhart, Osmanlı devlet adamlarıyla kurduğu yakın ilişkiler ve Ponsonby ile olan iş birliği sayesinde, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı daha dirençli bir pozisyon alması yönünde çalışmıştır.

Urquhart'ın Osmanlı toplumuyla olan yakın teması ve yerel adetlere adapte olma çabası, onun bir yandan Osmanlı kültürüne olan ilgisini, diğer yandan ise

İngiliz çıkarlarını koruma amacını yansıtmaktadır. Ponsonby'nin ise Urquhart'ı bu süreçte bir bilgi kaynağı ve güvenilir bir danışman olarak görmesi, Urquhart'ın İstanbul'daki etkisini artırmıştır. Ancak, Urquhart'ın kendine atfettiği bu rolün, onun kişisel anlatımında abartılı ve öznel bir nitelik taşıdığı da açıktır.

Urquhart da görünüşe göre Ponsonby'nin güvenine tam anlamıyla karşılık vermişti. 6 Nisan 1834 tarihinde Ponsonby ona şöyle yazdı;

"Sayın

Bay Urquhart,

Mektuplarınız bu gece gönderilecektir. Bay Backhouse için kapatılmamış bir mektup eklemiştiniz; sanırım bunu okumamı arzu ettiniz. Daha önce de kapatılmamış bir rapor göndermiştiniz ve onu da okumamı beklemiştiniz. Artık burada kalışınızla ilgili olarak tamamen iç rahatlığına sahip olabileceğinizi düşünüyorum (Urquhart, 1891, s.33)."

Bununla birlikte, Urquhart'ın önceki dostluklarını yenilediği ve Türkler arasında birçok yeni arkadaşlıklar kurduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Tüm temaslarının kimliklerinden emin olmak zor olsa da en önemli iki ismin M. Blacque ve Namık³⁵Paşa olduğu görülmektedir. Blacque, Fransız asıllıydı ancak Sultan'ın Matbaa İdaresi'nin başındaydı ve hem Sultan II. Mahmud hem de birçok Devlet Adamınca yakından tanınıyordu. Urquhart'ın Blacque ile nasıl tanıştığı kesin değil, ancak Blacque ile Ponsonby'nin tanışmasının Urquhart aracılığıyla gerçekleştiği konusunda şüphe yoktur. Blacque, Urquhart ile birlikte büyükelçinin evini ziyaret etti ve mektuplarının güvenlik amacıyla Ponsonby'nin gizliliği altında gönderilmesini rica etti.

"Eğer Bay Blacque'un gönderilecek mektupları olursa, bunların Londra'dan Paris'e kendi kurye sistemimle ve şahsıma ait zarflar içerisinde zamanında ulaştırılmasını şahsen sağlayacağım; mektuplar, üzerlerindeki talimatlara uygun

³⁵Mehmed Namık Paşa (1804-1892), Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamı, asker ve diplomattır. Kariyerine Babıâli kalemlerinde başlamış, ardından askerî sınıfa geçerek çeşitli kademelerde görev almıştır. 1832 yılında, Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı sonrasında İngiltere'den yardım talep etmek üzere özel elçi olarak Londra'ya gönderilmiştir. Namık Paşa'nın Londra elçiliği sırasında, David Urquhart ile temas kurduğu ve birlikte çalıştıkları bilinmektedir. Urquhart, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını savunan bir diplomat olarak, Namık Paşa'nın İngiltere'deki faaliyetlerine destek vermiştir. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı politikalarında ve İngiltere ile ilişkilerinde birlikte hareket etmişlerdir. Bu iş birliği, Osmanlı-Britanya ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

şekilde teslim edilecektir. Bu yöntem, Bay B.'nin yazışmalarına sahip olmasını arzuladığı güvenliği sağlayacaktır (Urquhart, 1891, s.34)."

Kısa süre içinde Blacque, Türkiye'yi "kurtarma" planlarının tartışıldığı toplantılara katılmaya başladı ve Vogorides³⁶ ile diğer Porte³⁷ üyeleriyle iletişimde bir araç olarak kullanılmaya başlandı.

Namık Paşa, 1833'te Sultan'a donanma yardımı talep etmek için İngiltere'ye gönderilen özel elçiydi. O dönemde Grey, Namık Paşa'yı çok beğenmiş ve Ponsonby'ye, "dış politikasının temel ilkesinin İngiliz desteği ve bağlantısı" olduğunu belirterek onu tavsiye etmişti. Ancak Ponsonby, Namık Paşa'ya fazla zaman ayırmamıştı, çünkü kısa süre içinde onun Ahmed Paşa³⁸'nın bir aracı olduğuna inanmıştı ve Ahmed Paşa'yı Sultan'ın bakanları arasında en fazla Rus yanlısı olan kişi olarak görüyordu (Urquhart, 1891, s.36). Ponsonby 9 Haziran 1834 tarihli "Özel ve gizli" ibareli mektubunda Urquhart'a şöyle yazacaktı;

"Sayın

Bay Urquhart,

Sizin geçtiğimiz Cumartesi tarihli notunuzu ancak şu an (saat beş itibarıyla) almış bulunuyorum. Dünkü gece, tayin edilmiş kurye zamanına yetiyecek şekilde, Sir Herbert Taylor'a yazdığınız mektubu ve Ticaret Kurulu'ndan Sayın Porter'a hitaben kaleme aldığınız diğer mektubu teslim aldım; her ikisi de iletmek üzere sevk edildi.

Umarım bu müdahale etkili olur. Namık Paşa'nın, Ahmet Paşa üzerinde etkili olduğu söyleniyor. Şunu açıkça ifade edebilirim ki, Sultan'ın kendisini (Türkiye'yi bu bağlamda ayrı değerlendiriyorum) kurtarabilecek tek şey, Rusya ile olan bağlarını

³⁶Stefan Bogoridi ya daVogoridi. İstefanaki Bey (1780-1859) Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde görev almış Bulgar asıllı devlet adamıdır.

³⁷ Porte: Bab- ı Ali veya Bab-ı Ali olarak da bilinen Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'daki merkezi hükümetine topluca atıfta bulunmak için diplomaside kullanılan bir mecaz veya metafordur.Fransızca "Porte" kelimesi "kapı" anlamına gelir ve "Babıali" de Osmanlıca'da "Yüce Kapı" anlamını taşır. Bu ifade, Osmanlı Devleti'nin idari merkezi olan ve özellikle sadrazamlık makamını simgeleyen Babıali'ye (Yüce Kapı) yapılan bir referanstır. Batılı diplomatlar, Osmanlı hükümetine ilişkin konuları tartışırken bu terimi sıkça kullanmışlardır.

³⁸Ahmed Fevzi Paşa (1782-1851), Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamı ve askerdir. Kariyerine denizcilik alanında başlamış, çeşitli kademelerde görev alarak Bahriye Nazırlığı'na kadar yükselmiştir. Özellikle, Osmanlı donanmasının modernizasyonunda ve Mekteb-i Harbiye'nin kurulmasında önemli katkıları olmuştur. Osmanlı donanması'nın Kaptan-ı Derya'lığını yapmış, 1839 yılında firar ederek Osmanlı donanmasını isyan etmiş olan Mısır'a teslim etmesinden dolayı Firari hain olarak anılmaya başlanan bir denizci ve devlet adamı.

tamamen koparması ve Mehmed Ali Paşa ile bir savaşa girmekten kesin surette kaçınmasıdır. Eğer bu iki koşulu yerine getirirse, onu kurtarmak bizim elimizdedir.

Savaş ihtimalinden kaçınmak birincil önceliktir; zira savaş, Sultan'ı doğrudan Rusya'nın korumasına mahkûm eder ve geri dönüşü olmayan bir karar almak zorunda bırakır. Sultan'ı kurtarmayı samimi olarak arzu ediyorum. Eğer gözlerini açar ve kendi çıkarlarını görmeye izin verirse, onu kurtarmanın yollarını açıkça görebiliyorum. Bu düşünce zincirini, sizi son görüşümde açıklamıştım; bu nedenle burada tekrar etmeyeceğim.

Mısır'dan, Mehmed Ali Paşa'nın durumu ve imkânları hakkında sözlü ve yazılı yeni bilgiler aldım. Gücünün, özellikle fiziksel boyutta, düşündüğümde çok daha büyük olduğu anlaşıyor. Ancak onun asıl tehdidi, Sultan'a ve hatta Rusya'ya karşı taşıdığı manevi güçtür. Bu moral üstünlük, son zamanlarda Mısır ve Suriye'de izlediği politika geniş kesimlerce bilinir ve hissedilir hâle geldikçe, Türk nüfus içinde daha da büyüyip hızla yayılacaktır.

İçtenlikle, Ponsonby”

Namık Paşa, gerçekten de Ahmed Paşa ile her zaman yakından ilişkilendiriliyordu ve Urquhart'ın da kabul ettiği gibi, Ahmed Paşa, 1833'te Sultan'ın yardım için Rusya'ya yönelmesini en çok destekleyen bakan olarak biliniyordu. Ancak, Ahmed Paşa'nın Şubat 1834'te St. Petersburg'dan dönüşünden sonra, burada Edirne Antlaşması'ndan kaynaklanan bazı noktaların nihai çözümü üzerine müzakerelerde bulunmuştu ve bazı raporlara göre Ruslar tarafından yeterince nazik karşılanmamıştı. Bu noktadan sonra Urquhart, Ahmed Paşa'nın fikir değiştirdiğine ikna oldu.

Namık Paşa aracılığıyla Urquhart, Ahmed Paşa ile temas kurdu ve Urquhart'ın İstanbul'daki geri kalan süresi boyunca Ahmed Paşa, onun Sultan ile iletişim kanalı oldu (Urquhart, 1891, s.2). Ponsonby, başta bu iki adama güvenmemiş olmasına rağmen, Urquhart'ın onlarla ilişkisine karşı çıktığına dair bir işaret yoktur; aksine, Urquhart'ın bu kaynaktan elde ettiği bilgileri memnuniyetle karşıladığı görülmektedir. Ponsonby'nin bu kişilerin güvenilirliği ve sadakati konusundaki görüşleri yıl içinde oldukça değişkenlik göstermiştir. Mart 1834'te Ahmed Paşa'yı “aptallık ve açgözlülük yüzünden Rus yanlısı” olarak görürken, Haziran'da Sultan'ın

en sevdiği Nazırının İngiltere'ye “çok meyilli” olduğunu düşünmeye başlamıştı. 22 Haziran 1834 tarihli mektubunda bu konuyla ilgili olarak şöyle yazacaktı;

“Sayın Bay Urquhart,

Lord Palmerston'a bir mektup gönderdim. Bu mektupta, Türklere duyduğum iyi niyeti yalnızca sözde değil, fiilen de göstermenin faydalı olacağı yönündeki kanaatimi ifade ettim. Ayrıca, Türk halkının bize ve politikalarımıza karşı, aktif olmasa bile gizli bir sempati beslediğini ve bu bağlılığı geliştirmemizin bize sağlayacağı avantajları vurguladım.

Bu girişimle ilgili olarak, sadece Ahmed Paşa ve diğerlerinin Britanya Hükümeti'nin desteğini elde etme arzusunu destekleyen bir tavsiye mektubu yazmayı taahhüt etmekten başka bir rol üstlenmediğimi belirttim. Hükümetin elindeki imkânlar hakkında bilgi sahibi olmadığım için bu şekilde temkinli davrandığımı ifade ettim.

Lord Palmerston'u, meselenin tüm ayrıntıları için Bay Ross'a yönlendirdim. Kendisine, Bay Ross'un bu gençlerin seyahatlerini organize etme sorumluluğunu üstlenmiş olduğunu söyledim. Ayrıca, söz konusu gençleri Sir Herbert Taylor'a muhtemelen sizin tavsiye edeceğinizi belirttim.

Sadakatle, Ponsonby(Urquhart, 1891, s.38)”

Ahmed Paşa'ya karşı şüpheleri henüz tam anlamıyla yatışmayan Ponsonby Namık Paşa konusunda ise Ponsonby, onunla medeni bir ilişki kurmuş ve sonunda onun sağlam görüşlere sahip bir kişi olduğuna ikna olmuştu;

“Bu arada, Namık Paşa'ya şunları mutlaka iletmelisiniz: Onun, Ahmed Paşa'nın adamı olduğu söyleniyordu; öyle olduğu iddia edildi ve şartlar da bunu mümkün, hatta muhtemel kılıyordu. Şimdi ise onun, ülkesini seven ve ona sadık, onurlu bir adam olduğunu görüyorum. Bu nedenle bu açıklamanın ona yapılmasını istiyorum (Urquhart, 1891, s.47).”

Urquhart'ın varlığı ve destekleyici tavrı, Ponsonby'yi Britanya hükümetine Türkiye'de daha aktif bir politika izlemeleri konusunda baskı yapmaya devam etmesi için şüphesiz teşvik etti. Ponsonby'nin resmi raporlarında sıkça tekrar ettiği birkaç favori teması vardı. Hiçbir fırsatı kaçırmadan, Rusya'nın Türkiye'deki üstünlüğünün işaretlerini ya da Rusya'nın daha fazla saldırgan tasarımlarını vurgulardı. Örneğin,

Porte'nin İngiliz gemisi Acteon³⁹'un Trabzon'a geçişi için bir ferman vermeyi reddetmesi, Ponsonby'ye göre, Bu hükümetin Rus otoritesine boyun eğdiğinin bir kanıtıydı (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/137).

“Amiral, sancak gemisiyle birlikte Çanakkale Boğazı'ndan geçebilmek için bir ferman gönderilmesini benden rica etti. Fransızların daha önce bir ferman için yaptığı başvurunun neler doğurduğunu ve Rusların buna nasıl karşı çıktığını biliyorsunuz (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/153).”

Ocak 1834'teki St. Petersburg anlaşmasının maddelerinden birine göre, Türkiye, Edirne Antlaşması'nda kendisine yüklenen tazminatı ödemek için dört yıl yerine sekiz yıl alacaktı. Bu arada, Rusya Silistre'yi bir rehin olarak tutmaya devam edecekti. Stratejik olarak önemli Silistre'nin, “Avrupa Türkiye'sinin Anahtarı” olarak adlandırılması ve Rusya'nın bu bölgedeki varlığını sürdürme arzusuna Ponsonby, ağır bir alayla yaklaşarak, bunun, Rusya'nın “iddiasız hedeflerinin, ılımlılığının ve doğruluğunun” açık bir kanıtı olduğunu belirtti. (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/183)

“Rus filosunun Boğaziçi'ne varmasının beklendiğini tarafınıza bildirmiştim. O tarihten bu yana, tüm Rus kuvveti Büyükdere limanına giriş yaptı ve subaylar büyük bir nezaketle karşılandılar. Artık Yüce Porte (Bab-ı Ali) ile St. Petersburg Sarayı arasında bir antlaşma imzalandığı kesin bir şekilde ifade edilmektedir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/183).”

“Petersburg'da Ahmed Paşa'ya dayatılan düzenlemeyle Türkiye'den alınan toprak miktarının ne kadar olduğunu öğrenmeyi beklemiyorum, Rusların iyilikseverliğinin gerçek doğasını göstermek için yeterince şey biliyoruz. Trabzon'dan İran'a doğru yolumuza yaklaşmak için amaçlanmış olabileceğine inanıyorum; orada Rusların davranışlarıyla kendilerini mahrum bıraktıkları büyük bir ticaret gelişiyor. Silistre hakkında söylediklerimi aklınızda tutacaksınız. Tekrar edeceğim. Ruslar, Silistre'nin rehin tutulduğu Sultan'ın borcu olan paranın taksitler halinde ödenmesi konusunda anlaşılabilir, böylece toplam borçlar sekiz yıl dolana kadar tasfiye edilmeyecek bu düzenlemeyle Rusya Avrupa Türkiye'sinin anahtarını

³⁹HMS Acteon, İngiliz Kraliyet Donanması'na ait bir gemi olup, 19. yüzyılda hizmet vermiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ilişkilerde ve Akdeniz'deki faaliyetlerde önemli bir rol oynamıştır. HMS Acteon, bir **sloop** olarak sınıflandırılmıştır. Sloop'lar, genellikle keşif, devriye ve eskort görevlerinde kullanılan küçük savaş gemileridir. Gemi, 1831 yılında inşa edilmiş ve aynı yıl hizmete girmiştir. Hizmet süresi boyunca Akdeniz'de faaliyet göstermiş, özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki diplomatik ve askeri ilişkilerde görev almıştır.

sekiz yıl daha elinde tutacak ve ödemelerinin süresini geciktirerek Sultan'a bir iyilik yapmış olmakla övünecek (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/183). ”

Ponsonby, Odessa'daki Yeames'in raporlarını büyük bir memnuniyetle Dışişleri Bakanlığı'na ilettiler. Bu raporlar, Kırım'daki Rus askeri ve deniz hazırlıklarına dair endişe verici bir tablo çiziyordu.

“3 Temmuz 1834 “ Özel”

Yeames'in Odessa'dan Ponsonby'ye Mektubu

Amiral Stargerly'nin filosu kısa süre içinde yeniden sefere çıkacaktır ve filonun başka bir bölümü de aynı amaç doğrultusunda hazır bulundurulacaktır.

16 Mayıs 1834 tarihinde Ekselansınıza, Karadeniz'deki Rus donanma gücüne ilişkin bir gemi listesi ile bazı gemilere dair gözlemlerimi gönderme onurunu yaşamıştım. O tarihten bu yana, Empress Maria ve Tehesmé adlı hat gemilerinin, sırasıyla 1826 ve 1828 yıllarında inşa edilmiş olmalarına rağmen, kötü durumda olduklarını öğrendim. Warsaw gemisi ise ancak altı hafta içinde sefere hazırlanabilecektir. Amiral Lazarev, gemilerin tamamlanma sürecini bizzat denetlemektedir, ancak bu güzel gemiler için yeterli özen gösterilmemektedir. Gemilerden birinin komutasına atanmış kaptandan aldığım bilgiye göre, bu gemi beş yıl içinde denize elverişsiz hâle gelebilir. Mevcut fırkateynlerin, büyük savaş gemilerine göre daha kaliteli malzemeye inşa edildiği söylenmektedir.

Son zamanlarda tersanelerde yaygın bir rüşvet düzeni hakkında çok şey duydum. Kendi kullanımına veya ihracat amacıyla kereste ve direk tedarik eden tüccarlar, kusurlu malları devlete satarlar ve bizzat şahit olduğum üzere, değersiz direklerden oluşan büyük bir parti, 7000 ruble rüşvet karşılığında Amiralliğe en yüksek fiyat üzerinden satılmıştır.

Buraya, M. de Boutenieff'i taşımak amacıyla bir fırkateynin gönderilmesinin beklendiğini duydum; hakkında başka bir bilgin bulunmamaktadır.

Hâlen, Çar'ın Ağustos ayında St. Petersburg'daki büyük şenlikten sonra bu eyaletleri ziyaret edeceği iddia edilmektedir. Tüm genel valiler bu etkinlikte hazır bulunmak üzere davet edilmiştir.

Moskova'ya varışından sadece birkaç saat sonra Şansölye Prens Kotschuby'nin ani ölümü haberini aldık.

Beserabya'da beş ila altı bin asker bulunduğunu tespit edebiliyorum. M. de la Rue, altıncı kolordunun çok güçlü olduğuna inandırılmıştı; ancak ben bu konuda farklı bir görüşe sahiptim ve son gelişmeler benim haklı olduğumu göstermektedir. Aynı durum dördüncü ve beşinci kolordular için de geçerlidir. Bu tür konularda yanıltma sanatı ülkede ileri düzeydedir ve en deneyimli gözlemciler dahi aldatılabilir. M. de la Rue, bana Rus ordusunun yeni yapılanmasına dair bir taslak sundu; eğer bu taslak henüz Ekselansınızın elinde değilse, size iletebilirim.

Mareşal Marmont'un 1 Temmuz 1834'te Kırım'dan ayrılacağı söylenmektedir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/199)."

Ponsonby, Sultan'ın reformlarına sık sık atıfta bulunarak, Türk hükümetinin yalnızca desteğe ihtiyaç duyan değil, aynı zamanda bu desteği hak eden bir hükümet olduğunu ima ediyordu. Ancak, yönetim, finans ve ekonomi gibi konularda Ponsonby, ayrıntılı bilgiye sahip olmadığını kabul ediyor ve bu tür konularda Urquhart'ı bir otorite olarak gösteriyordu.

Ekim 1834'te, Ponsonby, daha önceki görüşlerini unutmuş gibi bir yaklaşımla, Türkiye'nin Rusya'ya karşı ulusal bağımsızlığını destekleyecek güç unsurlarını kendi içinde barındırdığını defalarca dile getirdiğini belirtti.

"Türkler arasında öyle bir dürüstlük ve karakter sadeliği gördüm ki, bu hâl Batı'nın cilalı ikiyüzlülüğünü utandırır.

Verdikleri söz senettir, misafirperverlikleri sınırsızdır, otoriteye saygıları ise doğuştandır. Paşa hükmeder, ama dinler. Kadı hüküm verir, ama sabırla dinler. Kanunlar serttir, ama nadiren kötüye kullanılır. Halk memnundur; çünkü sürekli reformla bezdirilmez. Yenilik onlar için bir tapınma nesnesi değildir. Deneyden ziyade istikrara, gösteriştten çok barışa değer verirler. Eğer bu barbarlıksa, ben barbarlarla yaşamaktan gurur duyarım."

"Herhangi bir çatışmadan kaçınabiliyorsam, bunu yapacağım; ancak bu kaçınılmaz hâle gelirse, o zaman açık konuşmam ve hem kendi tutarlılığımı hem de hükümetimin itibarını koruyacak şekilde hareket etmem gerekir.

Mevcut Rus nüfuzunun bu ülkedeki sisteminin yalnızca Osmanlı İmparatorluğu için değil, tüm Avrupa için de tehlikelerle dolu olduğuna derinden inanıyorum. Bu duruma sessizce boyun eğmek, Türkiye'nin gelecekteki çöküşünün ve muhtemelen genel bir savaşın suç ortağı olmak demektir. Duygularım güçlü olduğu

için açık yazdım ve çünkü artık açık konuşmanın gerekli olduğu bir zamana geldiğimize inanıyorum. Umarım Ekselansları bu mektubu fazla uzun ya da haddini aşmış bulmaz (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/143). ”

Ancak, bu görüşünü ayrıntılarıyla destekleyebilecek bilgiye sahip olmadığını da kabul etti. Bu yüzden, Urquhart’tan bu konuda bir “olaylar beyanı”⁴⁰ hazırlamasını istedi, çünkü Britanya hükümetinin yalnızca böyle bir yardımın Osmanlı İmparatorluğu’nu kalıcı bir güvenlik durumuna kavuşturacağına ikna olursa Türkiye’ye yardımda bulunacağını düşünüyordu. Urquhart’ın hazırladığı “olaylar beyanı”, oldukça uzun ve kapsamlıydı; özellikle Arnavutluk ve Sırbistan’daki durumla ilgili olarak, birinci elden bilgiye sahip olduğu konulara odaklanıyordu (Balliol College Archives, URQ-1C129).

“Belgrad Paşası tarafından ülkeyi idare etme yetkisinin devrinde yaşanan gecikme her ne kadar bu önlem Babıâli’nin onayını almış ve talep başlangıçta üç büyük devletin temsilcileri tarafından yapılmış olsa da Türkler tarafından, büyük devletlerin eyaletlerin yeniden düzenlenmesine karşı isteksizlik içinde olduklarının, hatta belki doğrudan muhalefet ettiklerinin bir göstergesi olarak yorumlanacaktır. Kuvvetleriyle birlikte gelen Arnavut reislerinin kaleyi teslim etmeyi reddetmeleri, bu girişimin terk edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Boşta bulunan Vidin Paşalığı’na bir Arnavut reisinin atanması, Sırpların zihninde büyük bir güvensizlik uyandıracak bir tedbirdi. Bu atamanın doğurduğu korkular o kadar büyüktü ki, Sırpların içindeki heyecanı yatıştırmak ve Rusya’nın dostane niyetlerine onları ikna edebilmek için bir Rus temsilcisinin orada bulunması gerektiği düşünülmüştür.

Osmanlı yetkililerinin yokluğunda, bir Rus temsilcisinin varlığı sadece kabul edilmekle kalmamış, bizzat otoritenin tesisi amacıyla zorunlu hâle gelmiştir. Sırp hükümeti, mevcut kriz hakkında ne bir talimat ne de bir tavsiye almak üzere

⁴⁰“Olaylar beyanı” ifadesi, belirli bir siyasi ya da diplomatik meseleyle ilgili olarak yaşanan olayların kronolojik ve sistematik bir şekilde derlendiği, analiz edildiği bir raporu veya açıklamayı ifade eder. Bu tür bir belge, genellikle belirli bir konuda karar alıcıların bilgilendirilmesi, olayların arka planının açıklanması ve belirli bir politik görüşün veya stratejinin desteklenmesi amacıyla hazırlanır. İngilizce’de bu tür bir belge veya açıklama için kullanılan terim “statement of facts” veya “account of events” olabilir. Ancak, siyasi ve diplomatik dilde daha yaygın olarak “memorandum” ya da “report on events” ifadeleri de kullanılır. Diplomatik bağlamda, daha resmi ve kapsamlı olan bu tür belgeler, belirli bir bölgedeki gelişmelerin detaylı bir analizini sunar ve ilgili karar alıcılara tavsiyelerde bulunur. Özellikle “memorandum” kelimesi, belirli bir politik konudaki analiz ve önerileri içeren resmi bir belge anlamında tercih edilir.

Babiâli'ye başvurmuştur doğrudan Rus temsilcisine yönelmişlerdir. Bu temsilcinin varlığı, Babiâli'nin yetkisini tamamen geçersiz kılmış ve ülkede Rusya'nın gücünü baskın hâle getirmiştir.

Osmanlı hükümeti, kendi otoritesini yabancı bir gücün yardımı olmadan yeniden kuramıyorsa, bu durumda çöküş kaçınılmazdır. Bu tür bir yardımı kabul etme gerçeği bile, yetersizliğini açıkça ilan etmektir, buyukim sadece zaman meselesidir. Gerçekten de bugünkü zamanların geçmişle olan tezatını görmek üzüntü vericidir; öyle zamanlardı ki, Sultan'ın isminin yankılanması bile imparatorluğun en uzak köşelerinde bile itaat ve teslimiyet uyandırmaya yeterdi (Balliol College Archives, DUI-II-BI-8)."

Ponsonby, hükümetine gönderdiği raporlarında, Britanya'nın Türkiye'de izlemesi gereken en iyi stratejiler hakkında yeterince açık olup olmadığından bazen şüphe duymaktaydı. Eğer Palmerston, Sultan'ın Rusya'nın egemenliğinden yalnızca Britanya'nın desteğinin somut bir kanıtını gördüğünde kurtulabileceğine dair sık sık verilen ipuçlarını ya da İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı yakınlarında tutulması için yapılan sürekli çağrılarını yanlış anlamış olsaydı, Ponsonby'nin özel mektupları ona herhangi bir şüphe payı bırakmazdı.

"Sizden gelen "saldıran değil, saldırıya uğrayan taraf olmanın ahlaki üstünlüğü" arzusuna göre bir tutum planı belirledim. Rusya'ya, makul ve gerekli olan, ancak onlar tarafından reddedilmesi gereken önerilerde bulunmaya çalıştım. Aynı zamanda, savaşın patlak verdiği anda Rusya'nın bu güçlü mevkiye sahip olmasının yaratacağı dezavantajlardan sizi kurtaracak bir öneri sundum."

"Yukarıda özetlediğim hususların, "gizli" olarak işaretlenmiş uzun telgrafımda bulacağınızın özü olduğunu düşünüyorum. Çanakkale Boğazı'nın zorla geçilmesi, hatırladığım kadarıyla hiç fikrim olmadı, ancak donanmamızın İstanbul'da bulunmasını her zaman arzuladım; çünkü bu pozisyonun her türlü zorluğun üstesinden gelmemizi sağlayacağına inanıyorum (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/667)"

Mayıs ayında Grey'e, İngiltere'nin sadece gözlem yapıp harekete geçmeme politikasının tam da Rusya'nın istediği şey olduğunu uyarıda bulunarak belirtti. Daha samimi ve kişisel bir dille ise Grey'e şu şekilde seslendi:

“Sevgili Charles, bu ülkenin meselesi konusunda seni ısrarla zorlamamı mazur gör. Beni sadece sana olan kişisel sevgim zorlamaktadır. Rusya’daki kıtlık şu an için bir güvenlik sağlayabilir, ancak fırtına çok uzun sürmeden patlayacak ve bu olduğunda İngiltere halkına ne diyeceksin? İnsanlar, gerekli önlemlerin zamanında alınmamış olmasından dolayı öfkelenecekler ve herkes bu önlemlerin bulunmasının ve alınmasının kolay olduğunu düşünecek. Bu kadar büyük bir politik meselede başarısızlık, yıkıcı olmalıdır – başarı ise, halk yönetiminde dizginleri elinde tutmanın tek şartıdır(Durham Archives, GRE/E270/1-77).”

Haziran ayında Ponsonby, Palmerston'a şunu bildirdi:

“Burada her adam bizim filomuzun gelmesi için dua ediyor.”

Temmuz ayına gelindiğinde, talepleri daha da kesinleşti:

“1835, 1836, 1837 veya 1838 yıllarında Çar Nikola'nın ne yapacağını kim garanti edebilir diyorsunuz? Ben de diyorum ki, kimse! Genel siyasi görünüm bu kadar belirsizken, Rusya'nın herhangi bir girişimde bulunmayacağını düşünüyorum; ancak belirsiz şeylerin en az güvenilir olanı, siyasi konjonktürün kalıcılığıdır. Osmanlı'nın kaderi, bizim çıkarlarımızı fazlasıyla ilgilendiriyor ve şansa bırakılamaz. Bu, bir bakanın veya halkın değişen görüşlerine emanet edilemez, kalıcı ve sağlam bir temele oturtulmalıdır. Anlaşmaların güvenliği yetersizdir ve ben ancak toprak düzenlemeleri sayesinde, büyük insan kitlelerinin hayatlarını ve servetlerini tehlikeye atmaya istekli olacağı bir sistem kurulabileceğine inanıyorum. İşte bu yüzden Kafkas halklarına çok önem veriyorum ve işte bu yüzden Kırım'ın Rusya'dan alınmasını savunuyorum (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213/1).”

Urquhart, Britanya hükümetini harekete geçirmek için yürütülen bu kampanyada yalnızca destekleyici bir rol üstlenmiyordu; görüşlerini Saray'da dile getirerek hükümet üzerinde ek bir etki ve baskı kuruyordu. Urquhart, Sir Herbert Taylor'a düzenli olarak mektuplar yazıyordu. Taylor'a gönderdiği bir mektup ve Mr. Porter⁴¹'a (Ticaret Kurulu'ndan) yazdığı bir diğer mektup sonrası Ponsonby, şu yorumda bulundu:

“Sayın Bay Urquhart,

⁴¹George Richardson Porter (1792-1852), 19. yüzyılda İngiliz ekonomist ve istatistikçidir. İngiltere'nin ticaret ve sanayi politikalarının şekillendirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Porter, 1834 yılında kurulan Ticaret Kurulu'nda (Board of Trade) istatistik departmanının başına getirilmiş ve burada İngiltere'nin ticaret verilerinin toplanması ve analiz edilmesinde öncü bir rol oynamıştır.

Geçtiğimiz Cumartesi tarihli notunuzu ancak şu anda (saat beş itibarıyla) almış bulunuyorum. Dün gece, kurye için tam zamanında, Sir Herbert Taylor’a ve Ticaret Kurulu’ndan Bay Porter’a hitaben yazmış olduğunuz mektupları teslim aldım; her ikisi de gönderildi.

Umarım “doz” etkisini gösterir.”(Urquhart, 1891, s.36)

Ponsonby ile Urquhart, Osmanlı üzerindeki Rus nüfuzunu sınırlama ve İngiltere’yi daha aktif bir politika izlemeye teşvik etme amacıyla, kamuoyu oluşturma önemi kavramışlardır. Bu doğrultuda, görüşlerini Britanya basınında yayımlayarak hükümet üzerinde dolaylı baskı kurmayı stratejik bir araç olarak benimsemişlerdir. Süreç boyunca Ponsonby, sürekli danışmanlık ve yönlendirmede bulunmuş; ancak yazılı metinlerin kaleme alınmasında esas yük Urquhart’ın omzuna binmiştir. Büyükelçi, Urquhart’ın yazılarını genellikle “mükemmel” olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte, zaman zaman metinlerde küçük düzeltmeler yaparak diplomatik dilin hassasiyetlerine uygunluk sağlamıştır;

“20 Eylül 1834 Cumartesi

Sevgili Bay Urquhart,

El yazmanızı teslim aldım. Yayımlanmasına uygun hâle getirilmesi için yapılmasını istediğim bazı değişiklikleri size gönderiyorum. Bu düzenlemelerden sonra, metnin amacına tamamen hizmet edeceğini ve eğer Rus bozgunculuğunu (spoiler) uzak tutmak için uç tedbirlere başvurmak gerekirse, Hükümetin kamuoyu nezdinde güçlü bir dayanak elde etmesini sağlayacağını düşünüyorum (Urquhart, 1891, s.42).”

1834 sonbaharından itibaren, Ponsonby ve Urquhart’ın savunduğu bir diğer mesele de Rusya’nın onları imparatorluk topraklarına katma çabalarına inatla direnen Kafkas kabileleri idi. Hangisinin bu savaşçı dağ kabileleri adına Britanya müdahalesi önerisini daha hararetle savunduğunu belirlemek zor olsa da, Ponsonby Kafkasya’daki olaylara ilk etapta fazla önem vermemişti. Ancak Urquhart, Ağustos 1834’te bölgeyi ziyaret ettiğinde, Ponsonby’ye göre, “şimdiye kadar sadece genel olarak bilinen ya da yüzeysel olarak bilinen gerçeklerin bir açıklayıcısı” oldu.

“orada cesur bir halkın var olduğuna inanıyorlar, geleneklerine sadık, önderlerine sadık, dinine sadık bir halkın ve bu halkın hırslı ve zalim bir güç tarafından zulme uğradığına inanıyorlar. Karar vermeleri için bundan fazlasını

bilmeleri gerekmez, yeter ki yardım etmek istedikleri bu insanlar, kendi kendilerini ortadan kaldırmaya yönelmesinler. Müslümanlar İngiltere’de tanınmıyor ve onlar hakkında söylenen tek şey, barbar oldukları yönündedir. Fakat bu doğru değildir. Böylesine bir sadakat ve cesaret doğuran bir din ve bu nitelikleri taşıyan insanların bulunduğu bir toplum, asla aşağılık ya da küçümsenecek bir şey olarak değerlendirilemez. Bizim “medeniyet” diye adlandırdığımız şeyin, belki de eski bir dünyanın yozlaşmasından ibaret olduğu artık anlaşılmaya başlanıyor. Ve barbarlık, belki de bir tür bilgelik, bir tür sadakat, bir tür ahlaki yücelik biçimidir. Şu anda ahlaki bir tepki doğmaktadır ve bunu yakalamamak affedilmez bir hata olur (Balliol College Archives, URQ-IC9).”

Ponsonby, Urquhart’ın bir aydan kısa sürede nasıl bu kadar derinlemesine bilgi edindiğini açıklamamıştı. Urquhart, İstanbul’a geri döndüğünde, *Çerkesler*’e hayran kalmıştı ve Rusya’nın bu bölgedeki çabalarının, burayı Türkiye, İran ve Britanya’nın doğu topraklarına açılan bir kapı olarak gördüğünün kanıtı olduğuna inanmıştı (Urquhart, 1891, s.17). Urquhart, Britanya hükümetine müdahale etmesi için şiddetle çağrıda bulundu, ancak Ponsonby onun raporunu özel bir mektup yerine resmi bir telgraf haline getirmesini şunları ekledi:

“Sevgili Bay Urquhart,

Çok yakında bir kurye göndereceğim. Hükümetin, Kafkas milletlerinin siyasal durumuna dair gecikmeksizin tam ve ayrıntılı bilgi sahibi olması gerektiğini düşünüyorum ve bu konuda ısrarcı olmak için elimde güçlü gerekçelerim var.

Bu konuda bir memorandum (rapor) hazırlayabilir misiniz? Onu resmî bir despatch (telgraf/rapor yazısı) içinde göndereceğim. Bugüne dek yalnızca genel ve yüzeysel biçimde bilinen gerçekleri ortaya koymanızdan dolayı hak ettiğiniz takdirin tarafınıza verilmesi gerektiğine inanıyorum.

Kafkasya’nın iradesi, coğrafi konumu ve diğer etkenlerden kaynaklanan direniş kapasitesi, Rusya’ya karşı durabilecek potansiyeli göstermektedir. Aynı zamanda, İngiltere’de Kafkasyalıları desteklemek üzere atılabilecek adımların karşılaşacağı zorluklar ve kolaylıklar da özellikle üzerinde durmanızı istediğim noktalardır. Size şunu temin ederim ki, size sunduğum bu önerinin bir an evvel yerine getirilmesini gerekli kılan yeni bir zorunluluk doğmuştur. Aynı zamanda bu

bilgilerin kamuoyuyla paylaşılması da artık gereklidir. Bu nedenle bu belgeler özel mektuplarla değil, resmî bir despatch yoluyla gönderilmelidir.

Eğer gerekli tedbirleri almazsak, Rusya Kafkasya'yı ele geçirecek ve bu bölge üzerinden Türkiye ve İran üzerinde büyük bir nüfuz kazanacaktır.

Lütfen bu raporu derhâl hazırlayıp hazırlamayacağınızı bana bildiriniz.

Zemlin'deki karantina uygulamasının, daha önce korktuğum kadar sıkılaştırılmadığını öğrendim. Bu nedenle belgeleri Cumartesi günü göndermeyi planlıyorum. Ancak, bu bilgiyi kimseyle paylaşmamalısınız (Urquhart, 1891, s.39)."

Ponsonby, Britanya hükümetine gönderdiği raporlarda aylarca Kafkasya'daki duruma değinmeye devam etti, ancak bir konuda Urquhart'ın hevesini frenledi ve daha fazla sorumluluk bilinci gösterdi. Kafkaslara mali yardım sağlama konusunda hükümetten özel bir yetki almadan herhangi bir ödeme yapmayı reddetti, ancak Urquhart'ın hâlihazırda harcadığı paraları Gizli Hizmet fonundan geri ödemeyi teklif etti:

"Sevgili Urquhart,

Ne yazık ki bütün gün dışarıdaydım ve ancak şimdi, saat altı buçukta notunuzu alabildim.

Notunuzun sonundaki post-scriptum'un ne anlama geldiğini anlayamadım; bu nedenle buna yanıt veremiyorum. Umarım yarın akşam yemeğine gelirsiniz ve böylece Çerkesya'da yaşananları konuşabiliriz. Ancak şimdi, vakit kaybetmeden, size şu hususu açıkça hatırlatmam gerekir: Hükümetin özel yetkisi olmadan herhangi bir para temin etmemin açıkça imkânsız olduğu ortadadır.

Bu şekilde avans verilmiş bir paranın bana geri ödenmeyecek olması, açıkçası önemsiz bir meseledir. Asıl önemli olan nokta şudur: Ben, Majestelerinin Büyükelçisi olarak, Hükümeti herhangi bir biçimde zor durumda bırakacak bir eylemde bulunmaktan kesinlikle kaçınmakla yükümlüyüm. Rusya'ya karşı silahlı mücadele veren Çerkeslere para vermek, Britanya Hükümeti'ni son derece açık ve bağlayıcı biçimde sürece dâhil etmek anlamına gelir. Bunu bir "özel birey" sıfatıyla gerçekleştirdiğimi iddia etmek ise ancak bir komedi olurdu. Kim benim resmî ve özel kimliğimi birbirinden ayırabilir ki? Kim buna inanır?

Yaptığınız harcamalara gelince; sizin, bu konuda benim onayımın olduğunu düşündüğünüzü ilk kez şimdi öğrenmiş bulunuyorum. Ancak bu meseleyi, eğer meblağ çok büyük değilse, gizli hizmet ödeneğiyle çözebileceğimi umuyorum.

Joe Hume'un kim olduğunu ve bakanların ondan ne kadar çekindiğini siz de biliyorsunuz. Ben iş meselelerinde daima en açık ifadeleri kullanmayı tercih ederim ve size durumu açıkça anlattım. Umarım yarın sabah erkenden görüşürüz, çünkü kurye saat altıda yola çıkacak gibi görünüyor. Yarın bu meseleyi nasıl çözeceğimizi kararlaştırabiliriz (Urquhart, 1891, s.44-45)."

Pratik açıdan bakıldığında, Ponsonby ve Urquhart, 1834'ün ikinci yarısında Britanya hükümetine sundukları önerilerde, İngiliz filosunun bir filoyu İstanbul'a göndermesini ve Rusya'dan Kırım'dan çekilmesini ve Kafkas kabilelerini boyun eğdirmeye yönelik çabalarına son vermesini talep etmelerini önerdiler. Palmerston, elçinin kendisini savaşa götürecek adımlar atmaya zorladığını ima ettiğinde, Ponsonby bu suçlamayı öfkeyle reddetti. Kendini savunmak için Lord Palmerston'a şöyle yazacaktı;

"Sevgili Palmerston,

Size şahsen yazmayı bir borç bilirim; çünkü sizinle paylaşmak istediğim bazı şeyler var. Bunları daha önce size söylemiş olmalıydım, zira sanırım gönderdiğim telgrafların yoğunluğu nedeniyle boğulduğunuzu hissediyorum. Kendi adıma, niyetimi açıkça beyan etme konusunda güçlü bir arzu hissediyorum.

Gerçekten sert önlemler, Rusya'ya karşı koymak amacıyla derhal devreye alınmalıdır. Aksi takdirde, sizin bu meseleye yönelik tutumunuz ağır sorumluluklara yol açacak ve bu durum tam olarak kayıt altına alınacaktır. Böyle bir zaman çok yakın olabilir.

Durum kritik bir noktada ve mevcut hâliyle devam edemez; aksi takdirde ciddi sonuçlarla karşılaşılacaktır. Size şunu temin ederim ki, yakında gerçekleşecek değişikliklere hazırlıklı olmanız gerekir.

Bence, bu işten vazgeçmelisiniz.

Hiçbir zaman her ne kadar siz bunu düşünmüş olsanız da size bir borç yüklemek ya da ahlaki sorumluluk vermek gibi bir niyetim olmadı. Benim önerdiğim

tüm girişimler, kötü olanı önleme ve daha iyisini sağlama amacına hizmet etmiştir. Benim niyetim hep buydu.

Cumhuriyetçi fikirlerim hakkında kafanızda soru işaretleri olabilir; ancak size temin ederim ki, bu özel yazışmanın ötesinde böyle bir gündemim yoktur.

Size sağlık ve başarı diliyorum.

En içten dileklerle,

Ponsonby (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/214)”

Ponsonby ve Urquhart'ın bu dönemdeki çabaları, İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki politikasıyla ilgili derin bir stratejik değişimi hedeflemektedir. Her iki diplomat da, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın etkisinden kurtulmasının ancak İngiltere'nin somut bir askeri ve diplomatik varlık göstermesiyle mümkün olacağını savunmuşlardır. Ponsonby, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı direnç göstermesi için İngiliz filosunun Osmanlı sularında bulunmasının gerekliliğine dikkat çekmiş, bu stratejinin Osmanlı hükümetine güven vereceğini öne sürmüştür. Urquhart ise, bu stratejik hedefleri desteklemek amacıyla kendi raporları ve yayınladığı makaleler aracılığıyla hükümeti etkilemeye çalışmıştır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213).

Kafkasya meselesine olan ilgileri, İngiltere'nin Osmanlı topraklarının doğusunda Rusya'ya karşı stratejik bir nüfuz alanı yaratma arayışının bir parçasıdır. Urquhart'ın Kafkasya ziyaretinden sonra elde ettiği bilgiler ve bu bölgeye olan hayranlığı, Rusya'nın Kafkasya'daki faaliyetlerini yalnızca yerel bir tehdit olarak değil, aynı zamanda İngiltere'nin doğudaki çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak yorumlamasına yol açmıştır. Ponsonby'nin bu meseleyi ciddiye alarak Britanya hükümetine iletmesi, İngiltere'nin Kafkasya'daki direnişçi güçlere olan ilgisini artırmış ve bu bölgedeki politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/210/211/212).

Sonuç olarak, Ponsonby ve Urquhart'ın İngiltere'nin Osmanlı ve Kafkasya üzerindeki politikalarını şekillendirme çabaları, Rusya'nın bölgede artan nüfuzuna karşı stratejik bir karşı duruş geliştirme arayışını yansıtmaktadır. Her iki diplomat da, İngiltere'nin aktif bir rol üstlenmediği takdirde Rusya'nın genişleme politikalarının bölgesel dengeleri bozacağını ve İngiltere'nin çıkarlarını tehdit edeceğini açıkça dile getirmiştir. Bu dönem, İngiltere'nin Yakın Doğu politikasının Rusya'ya karşı daha

sert bir çizgiye kaydığı ve Osmanlı Devleti'ni stratejik bir müttefik olarak değerlendirdiği bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Ponsonby Çerkes meselesine bakışını şu cümlelerle açıklıyordu:

“Çerkesya'nın önemini benden daha fazla takdir eden kimse yoktur. Ulusal haklarını savunan cesur insanlara karşı daha fazla duyarlılık gösteren kimse de yoktur. Ve hiç kimse, böylesine haklı bir davanın ancak dürüst ve açık yollarla, en önemlisi de mutlak bir doğruluk ile savunulabileceğine benden daha fazla inanmaz (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/300).”

Sonuç olarak Ponsonby, tüm yazışmalardan anlaşılacağı üzere Palmerston'a Osmanlı'nın savunulması gerektiğine dair sürekli uyarılarda bulunmuş ve İngiltere'nin daha aktif bir rol üstlenmesini talep etmiştir. Özellikle, İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı'na konuşlanması gerektiğini vurgulayarak, bu adımın Rusya'ya karşı somut bir caydırıcı güç oluşturacağını savunmuştur. Ponsonby, Haziran 1834'te Palmerston'a gönderdiği bir mektupta, İstanbul'daki herkesin İngiliz filosunun gelmesi için dua ettiğini belirtmiş ve böylelikle Osmanlı'ya dış desteğin gerekliliğini vurgulamıştır (F.O. 78/234).

Urquhart da, Osmanlı'daki etkisini kullanarak hükümete baskı yapma konusunda aktif bir rol oynamıştır. Saray'daki bağlantılarını kullanarak, İngiltere'nin Osmanlı'yı desteklemesi gerektiği yönündeki görüşlerini dile getirmiş ve Britanya hükümetine düzenli olarak raporlar sunmuştur. Bu raporlar, Ponsonby'nin girişimlerini destekleyen önemli belgeler olarak öne çıkmıştır. Ponsonby, Urquhart'ın görüşlerini destekleyerek bu raporların etkili olmasını ummuş ve hatta bazılarını doğrudan hükümete sunmuştur.

Ponsonby ve Urquhart, 1834 sonbaharından itibaren Rusya'nın Kafkasya'daki yayılmacı politikalarına da dikkat çekmiş ve bu bölgedeki direnişçi kabilelerin desteklenmesini savunmuşlardır. Urquhart'ın Kafkasya ziyareti sonrasında, bölgedeki Çerkes kabilelerinin Rusya'ya karşı mücadelesini İngiltere'nin stratejik çıkarlarına uygun bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Ponsonby de bu görüşü destekleyerek, İngiltere'nin Kafkasya'ya müdahale etmesinin önemine vurgu yapmış, ancak bu konuda daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle, Kafkasya'ya mali yardım sağlama konusunda yetkililerden onay almadan hareket etmeyeceğini belirtmiştir.

Palmerston, Ponsonby ve Urquhart'ın Rusya'ya karşı daha doğrudan bir müdahaleyi savunan önerilerine ilgi göstermiş olsa da, bu önerileri her zaman uygulamaya koymamıştır. Palmerston'un, İngiltere'nin çıkarlarını geniş bir çerçevede değerlendirme zorunluluğu, onu bölgesel meselelere daha temkinli yaklaşmaya itmiştir. Palmerston, Osmanlı Devleti'ne destek verilmesini savunurken, bu tutumunu yalnızca duygusal veya ideolojik nedenlere dayandırmamış, aksine İngiltere'nin uzun vadeli stratejik çıkarlarıyla uyumlu bir dış politika çerçevesi içinde değerlendirmiştir. David Urquhart'ın, Suriye ve Cezayir gibi bölgelerin Osmanlı'ya iadesine yönelik önerilerine karşılık Palmerston, bu tür taleplerin savaş gerektireceğini belirterek ihtiyatlı bir tavır sergilemiştir. Bu yaklaşım, Palmerston'un Osmanlı Devleti'ne yönelik destek politikasını, Britanya'nın Avrupa'daki güç dengeleri ve denizasırlı çıkarlarıyla uyumlu şekilde sürdürme amacında olduğunu göstermektedir (Jenks, 1964, s.51).

Palmerston, Rusya'nın genişleme politikalarına karşı Ponsonby ve Urquhart'ın önerdiği aktif müdahale yöntemlerine mesafeli yaklaşmış ve İngiltere'nin stratejisini daha temkinli bir şekilde belirlemiştir. Palmerston'un bu yaklaşımı, İngiltere'nin Rusya'ya karşı tavizsiz bir duruş sergilemekle birlikte, doğrudan bir çatışmayı başlatmak istemediğini göstermektedir. Palmerston, Ponsonby'e gönderdiği mesajda, İngiltere'nin ancak Rusya'nın saldırgan bir girişimde bulunması durumunda harekete geçeceğini açıkça belirtmiştir. Bu, Rusya'nın genişleme çabalarına karşı bir savunma stratejisi izleyeceklerini, ancak kendi girişimleriyle bir çatışma başlatmayacaklarını ifade etmektedir.

Palmerston'un öncelikli hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi savunma kapasitesini artırmak ve böylelikle Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisini sınırlamaktır. İngiliz filosofunun bir kez İstanbul'a gelmesinin, Rusya'ya karşı kalıcı bir caydırıcılık sağlamayacağını düşünüyor ve Osmanlı'nın kendi iç dinamiklerini güçlendirmesi gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda Palmerston, Osmanlı yönetimini askeri ve mali reformlarını sürdürmeye teşvik etti. Osmanlı'nın askeri kapasitesini geliştirmek için Sultan'a uygun fiyatlarla tüfek tedarik edileceğini vaat etti ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı de haraç ödemesi ve Girit'i Osmanlı'ya geri vermesi için ikna etmeye çalıştı (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/149). Girit'in Osmanlı'ya dönüşünün, adada bir anayasanın sağlanması koşuluyla gerçekleşmesi planlanıyordu (F.O. 78/230.24). Bu, Palmerston'un Osmanlı toprak

bütünlüğünü koruma ve Osmanlı'nın iç işlerinde istikrar sağlamaya yönelik stratejik bir girişimi olarak öne çıkmaktadır.

Palmerston'un Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik dış politika yaklaşımı, doğrudan müdahaleden kaçınan, ancak diplomatik caydırıcılığı ve sembolik askeri varlığı önceleyen bir stratejiye dayanıyordu. Sultan II. Mahmud ile Mehmed Ali Paşa arasındaki olası bir çatışmanın Osmanlı'nın iç istikrarını tehdit edeceğini ve Rusya'ya müdahale için bahane yaratabileceğini öngören Palmerston, Akdeniz'deki İngiliz filosunun varlığını Britanya'nın ciddiyetle hareket ettiğine dair medeni bir uyarı olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, Osmanlı'ya dolaylı destek vererek Rusya'nın yayılmacı politikalarını engellemeyi hedeflemiştir (Bolsover, 1936, s. 452).

Ponsonby ise Palmerston'un bu temkinli ve sınırlı eylemlerinden memnun değildi. Ona göre, İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki etkisini artırmak ve Rusya'nın genişleme çabalarına karşı daha etkin bir duruş sergilemek için daha cesur adımlar atılması gerekiyordu. Ponsonby, Eylül 1834'te Urquhart'a yazdığı bir mektupta, İngiliz filosunun Sultan'ın izniyle Osmanlı sularına girmesi gerektiğini ve böylelikle hem Rusya hem de Mehmed Ali Paşa ile doğrudan görüşmeler yaparak, Avrupa'daki güç dengesini koruyabileceklerini belirtti:

“Sevgili Bay Urquhart,

Mektubunuzu tamamen onaylıyorum; gerçi siz de bildiğiniz üzere, ben şu anda baş vergisi gibi konularda tartışmanın gereksiz olduğunu düşünüyorum. Öncelikle ülkeyi kurtarmalıyız ki, ardından yönetimini düzenleyebilelim. İmparatorluğu, sadece idaresini düzenleyerek kurtarmanın mümkün olduğu zaman artık geride kaldı.

Türkiye, son dönemde öyle bir hızla daha da büyük bir kargaşaya sürüklendi ki, bunu ifade etmek için, eğer kendisi bu kadar uzun olmasaydı, İtalyanca dilbilgisinde geçen birleşik bir kelimeyi kullanırdım.

Artık Türkiye, özünde ve biçim olarak, ya Rusya'ya ya da Fransa ve İngiltere'ye tabi hâle gelmek zorundadır hem de çok yakın bir zamanda. İkinci seçenek, yani Fransa ve İngiltere'nin bu sorumluluğu üstlenmesi çok kolaydır ve öyle yapmaları gerekir; çünkü bu adım Rusya'yla savaş anlamına gelse de, eğer bu işi

kendileri yapmaz da Rusya'nın hırslarına ve Avusturya'nın korkaklığıyla pekiştirilmiş pasifliğine bırakırlarsa, savaş yine kaçınılmaz olacaktır.

Filo gemilerimizi, Sultan'ın rızasıyla buraya gönderelim ve sonra hem Rusya'yla hem Mehmed Ali ile müzakere edelim. O zaman her ikisine de şunu diyebilecek kadar güçlü oluruz: "Hiçbiriniz, Avrupa'daki güç dengesini bozacak ve İngiltere ile Fransa'nın temel çıkarlarına zarar verecek bir adım atmayacaksınız." Ben bu meselenin başka bir çözümünü göremiyorum. Ne var ki, bu çözüm yoluna gidileceğini de sanmıyorum. Çünkü çok iyi biliyorum ki, içinde bulunduğumuz çağ, eylemler çağı değil, sadece laf çağından ibaret.

Bu nedenle, şu anda talih tarafından bize uzatılmış olan öncü fırsatın yakalanamayacağını, bizim acizyetimize duyduğu küçümsemeyle talihin arkasını — yani kafasının kel kısmını, mecazi anlamda bize döneceğini ve lütuflarını daha güçlü olanlara yönelteceğini bekliyorum.

Herkes dışarıda, bu yüzden size yalnızca elimdeki kadar kâğıt gönderebiliyorum.

Kurye gönderimini Perşembe gecesine kadar erteleyeceğim.

Odillon'un mektubunu da gönderiyorum.

Sadakatle,

Ponsonby (Urquhart, 1891, s.40)"

Ponsonby, İngiliz hükümetinin ancak Rusya'nın doğrudan bir provokasyonu durumunda Osmanlı'ya müdahale edeceğini anlamıştı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin iç istikrarını korumanın önemine odaklanmıştı. Eğer Sultan II. Mahmud'un Mehmed Ali Paşa'ya karşı başarısız olması durumunda, Osmanlı Devleti'nin tekrar Rusya'dan yardım istemek zorunda kalacağını biliyordu ve bu durum, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki nüfuzunu artırabilirdi. Ponsonby, Osmanlı Devleti'ni bu tehlikeye karşı uyarmış ve İngiltere'nin desteğine ne denli ihtiyaç duyulduğunu açıkça ifade etmiştir.

Urquhart, bu dönemde Ponsonby'nin stratejilerini desteklemek ve İngiltere'nin daha etkin bir politika izlemesini sağlamak için aktif bir şekilde çalıştı. Ancak, Haziran 1834'te Urquhart, ilerlemenin yavaş olduğundan şikâyet etti, çünkü zamanının büyük kısmını siyasi meselelerle ilgilenerek geçiriyordu. Palmerston,

Eylül 1834'te Urquhart'a ticari görevlerine odaklanması için İstanbul'dan ayrılmasını önerdi. Ancak Ponsonby, Urquhart'ın kalmasını savundu ve onun elde ettiği bilgilerin İngiltere'nin Yakın Doğu politikasında büyük önem taşıdığını belirtti (Urquhart, 1891, s.31).

Sonuç olarak, Urquhart, Aralık 1834'te İngiltere'ye dönerek Palmerston'u doğrudan ikna etmeye ve İngiliz hükümetini Rusya'ya karşı daha güçlü bir politikaya yönlendirmeye çalıştı. Urquhart'ın bu girişimi, Osmanlı'nın iç istikrarını sağlamaya yönelik çabalarının ve İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını koruma arzusunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Urquhart Fyler'a Şubat 1842 tarihinde yazdığı mektubunda o dönemdeki girişimlerini şöyle anlatacaktı;

“Osmanlı Devleti'nin Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı bozma yönünde bir girişimde bulunduğu ve bu girişimin İngiltere tarafından engellendiği gerçeği yadsınamaz. Aynı şekilde, o dönemde hem Osmanlı Sultanı'nın hem de İngiltere Kralı'nın tam güvenine sahip olduğum ve bu güvene rağmen bu girişimin başarısızlığını engelleyemediğim de doğrudur.

Ancak, bu gelişmelere boyun eğdiğim iddiası doğru değildir. Tam aksine, Osmanlı'nın bu yöndeki çabalarına destek olmak için elimden gelen her şeyi yaptım. Zira önerilen plan bizzat benim tarafımdan geliştirilmişti.

Bu plana göre, Osmanlı Devleti doğrudan İngiltere'ye başvurarak, bir savaş gemisi filosunun Karadeniz'e gönderilmesini talep edecekti. Söz konusu fikir, Ahmet Paşa ile yapılan bir görüşme sırasında ortaya çıkmış ve daha sonra Sadrazam Pertev Paşa'ya sunulmuştur. (Pertev Paşa daha sonra zehirlenme şüphesiyle hayatını kaybetmiştir.) Pertev Paşa bu planı büyük bir heyecanla benimsemiş ve uygulamaya koymak için gerekli adımları atmıştır. Şimdi bu sürecin detaylarını aktarmam gerekecektir.

Aldığınız mektup beni hem olayları yeniden değerlendirmeye hem de kendi içimde sorgulamaya sevk etti. Gerçekten de, İngiliz hükümetinin onayını alamamış olmama rağmen bu hizmette kalmaya devam etmem garip, hatta kuşkulu görünebilir. Ancak ben bu olayları kendimi savunmak ya da temize çıkarmak için değil, yalnızca hatırlayabildiğim şekilde, olduğu gibi anlatacağım. Üstelik buna mecburum. Zira bu gelişmelerin tam anlamıyla bilinmesi, herhangi bir Avrupa devletinin bakanı için yalnızca ülkesinin şu an içinde bulunduğu karmaşık diplomatik durumları anlamak

açısından değil, aynı zamanda bu durumdan nasıl kurtulabileceğine dair yol haritası çizmek açısından da hayati önem taşımaktadır (Urquhart, 1891, s.11).”

Palmerston’un Rusya’ya karşı izlediği strateji, savunmacı bir temele dayanıyordu. İngiltere’nin Rusya’ya karşı aktif bir askeri müdahale başlatmak yerine, Rusya’nın saldırgan bir eylemi karşısında harekete geçmeye hazır bir pozisyonda olmasını sağladı. Palmerston, Osmanlı’nın kendi iç dinamiklerini güçlendirerek bağımsızlığını koruyabileceğine inanıyor ve İngiliz filosunun Osmanlı sularındaki geçici varlığının Rusya’yı caydırmada yeterli olmayacağını düşünüyordu. Bu nedenle, Osmanlı’ya yönelik reformları destekleyerek, uzun vadeli bir strateji benimsedi. Urquhart, Palmerston’un olayların hemen başında 1833 tarihinde şöyle bir cümle kurduğunu bile söylemektedir;

“Lord Palmerston, olumsuz argümanlarının yanı sıra olumlu bir gerekçe daha sunmuştur: Ona göre, İngiltere’nin Rusya’nın Osmanlı başkentini geçici olarak işgal etmesini sessizlikle karşılamasının nedeni, Rusya’nın şerefine ve iyi niyetine duyulan tam güvendi. Palmerston’a göre, Rus hükümeti Sultan’a yardım sağlamakla şerefini ortaya koymuştu ve İngiltere, bu taahhüde en yüksek düzeyde güven beslemekteydi (Urquhart, 1891, s.10).”

Öte yandan, Ponsonby ve Urquhart’ın daha agresif önerileri, İngiltere’nin Rusya’ya karşı daha sert bir tavır almasını ve Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya karşı savunmasız kalmaması için doğrudan askeri destek sağlanmasını içeriyordu.

Urquhart aynı Mektubun devamında olayların gelişimini şöyle anlatacaktı;

“Bu tartışmalarda ilk olarak, İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne verdiği destekle birlikte Hünkâr İskelesi Antlaşması’nın fülen geçersiz hâle geldiğini savundum. Antlaşmanın yalnızca savaş hâlinde uygulanabilir olduğunu, barış zamanında herhangi bir hükmünün bulunmadığını öne sürdüm. Bu görüşüme karşı çıkanlar, böyle bir antlaşmanın yalnızca savaş gibi kamuoyuna açık ciddi bir eylemle ortadan kaldırılabilceğini savunuyordu. Ancak ben, bu tür bağlayıcılıkların yalnızca savaş şartlarında anlam kazandığını ve barış hâlinde Rusya’nın Osmanlı üzerindeki nüfuzunu artırmak için bu antlaşmayı bir baskı aracı olarak kullandığını, dolayısıyla Türkiye’nin egemenliğinin tehdit altında olduğunu iddia ettim. Hünkâr İskelesi Antlaşması, Rusya’ya Türkiye’yi kendi yöntemleriyle ve kendi korkularıyla yıkıma sürükleyecek bir üstünlük sağlıyordu.

Ben bu meseleleri oldukça önemseydiğim hâlde, Lord Palmerston bunları küçümseyerek, Reşid Paşa ile bu konuda neden irtibat kurduğumu sorguladı. Cevabım şu şekilde oldu: “Bu duvarlar arasında garip ve istenmeyen bir neden olabilir,” dedim ve ardından duraksayıp ekledim: “Ülkemin iyiliği.” Kısa bir süre sonra, Lord Palmerston’un şu sözleri sarf ettiğini duydum: “Karadeniz’e bir İngiliz filosu göndermeyi dile getiren kim varsa Türkiye’nin düşmanıdır, çünkü bu Türkiye’nin bağımsızlığının yok edilmesi olur ve onu Rusya’nın ayakları altına serer.” Bu ifadeler üzerine, Palmerston’un gerçek niyetlerini sorgulama ihtiyacı hissettim.

Kâbus gibi geçen bir geceden sonra Brighton’a giderek Kral’dan görüşme talep ettim ve Lord Palmerston’un Rusya ile iş birliği içinde hareket ettiğine dair endişelerimi dile getirdim. Bu esnada neredeyse tüm vaktimi insanlarla müzakereler yaparak, makaleler dikte ettirerek, çeşitli konuları inceleyip raporlar hazırlayarak geçiriyordum. Bu yoğunluk içinde böylesine hassas bir meseleye tekrar dönmekten çekinmiş olmalıyım. Ayrıca, o dönemde zihnimde şekillenen bu şüphenin dahi gerçek olabileceğine inanmakta zorlanıyordum. Belki de beni, geçmişte Palmerston’un Avam Kamarası’ndaki konuşmalarına dönüp bakmaktan alıkoyan buydu. Oysa 1829 Haziranında yaptığı bir konuşmayı o gün bilmiş olsaydım, her şey çok daha farklı olurdu. Belki de bugün İngiltere daha müreffeh ve güvende olabilirdi.

Her ne kadar bu olay beni geri düşürmüş olsa da, etkisi karşı tarafta hissedildi. Ticaret Antlaşması derhâl kabul edildi. Bu antlaşmanın kabulü, diğer tüm önerilerin de kabul edilmesi anlamına geliyordu. Diğer önerilerden yalnızca bu, ayrıntılı bir teknik düzenlemeye ihtiyaç duyduğundan, tüm dikkatimi ona verdim. Bu aşamadan sonra ne Karadeniz’e filo gönderilmesi ne de Dragomanların devre dışı bırakılması gündeme geldi. Zaten müzakerelerin benim elimde yürütülmesi nedeniyle, Dragomanlar otomatik olarak işlevsizleşmişti. Antlaşmanın gizli yürütülmesi öngörülmüştü ve bu gizliliğe dair hazırlanan şartnamede Dragomanlar özellikle dışarıda bırakılmıştı.

Bu gelişmeleri Ahmet Paşa ve Pertev Paşa’ya aktardım. Pertev Paşa’nın bir bağımlısı olan Reşid Paşa, Paris’e büyükelçi olarak gönderildi. Bana, Reşid Paşa’nın İngiliz hükümetine iletmem gereken bir cevap taşıdığı ve bu nedenle Paris’e gitmem gerektiği söylendi. Bu durumu SirHerbert Taylor’a ilettim ve onun onayıyla Paris’e gittim. Reşid Paşa’nın verdiği cevap şuydu: “Eğer İngiliz hükümeti,

talebin reddedilmeyeceğine dair bana ya da Reşid Paşa'ya önceden güvence verirse, Osmanlı hükümeti Karadeniz'e bir İngiliz filosu gönderilmesi yönünde resmî bir talepte bulunacaktır."

Bu gelişmeyi Lord Palmerston'a bildirdim. Ancak bunun üzerine, yetkim olmayan bir alana müdahale ettiğim gerekçesiyle yazılı bir azarlama mektubu aldım. Bu mesele hakkında Lord Palmerston'la yüz yüze de görüştüm (Urquhart, 1891, s.12)."

Gerçektende Urquhart Paris'te yaptığı görüşmeler Palmerston ve İngiliz yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır ve Palmerston tarafından uyarılmıştır;

"Sayın Bayım,

8 Mart tarihinde Mr. Backhouse'a hitaben yazdığınız ve Paris'teki son ziyaretiniz sırasında Fransız Sarayı'ndaki Osmanlı Bakanı ile yaptığınız görüşmelerin mahiyetini açıklayan raporunuzu gözden geçirdikten sonra, söz konusu görevde sizi yönlendiren gayret ve hevesinizi takdir etmekle birlikte, bir Yabancı Ülkenin Bakanı ile kamu işlerine dair izinsiz görüşmelerde bulunmanızı kesin bir dille tasvip etmediğimi belirtmem gerekir. Şunu aklınızdan hiç çıkarmamanız gerekir ki, herhangi bir diplomatik görevde bulunan kimsenin birincil görevi aldığı talimatları yerine getirmektir. Bu kişi, yetkisiz hiçbir müzakereye girişmemeli ve herhangi bir adımı talimat almaksızın atmamalıdır. Bu vesileyle ayrıca şunu da belirtmem gerekir ki, daha önce bana sunmuş olduğunuz bir belgeyi, Paris'teki Osmanlı Bakanına onun talebi üzerine iletmış olmanız, size şu talimatı vermemi gerekli kılmaktadır: Bundan sonra bana ya da Majestelerinin Hükümetine mensup herhangi bir yetkiliye sunduğunuz hiçbir belgeyi, yazılı bir izin ya da özel bir yetkilendirme olmaksızın, yabancı ya da İngiliz olsun, hiçbir kişiye iletmemeniz gerekmektedir. Atıfta bulunduğum genel ilke, evrensel geçerliliği olan bir ilkedir ve bu kurala hiçbir istisna kabul edilemez. Bu tür kurallar hiçe sayılacak olursa, Majestelerinin Hükümeti'nin yabancı ülkelerdeki işleri tutarlılık ve başarıyla yürütülemez (Balliol College Archives, DUIC-4-3,4-8a)."

Ponsonby, Osmanlı Devleti'ni korumanın ve Rusya'nın etkisini sınırlamanın, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki çıkarları için hayati olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle, İngiliz filosunun varlığını bir güç gösterisi olarak kullanmayı ve Osmanlı sularında kalıcı bir caydırıcı etki yaratmayı savundu.

Sonuç olarak, Palmerston'un temkinli tutumu ve Ponsonby'nin daha müdahaleci yaklaşımı, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki stratejilerinde iki farklı çizgiyi temsil ediyordu. Lord Palmerston, Urquhart'a yazdığı mektupta şöyle diyordu;

“Paris, 3 Ekim 1835

Sevgili Urquhart,

Fransa Dışişleri Bakanı ile yaptığım görüşmeden yeni döndüm ve devam eden müzakereler hakkında seni bilgilendirme gereği duyuyorum. Fransız hükümeti, Rus girişimlerine açıkça karşı çıkma konusunda temkinli davranmaya devam etmektedir, ancak Doğu'da güç dengesini sağlama gerekliliğini de kabul etmektedir.

Bakan, Fransa'nın Osmanlı toprakları üzerindeki tek taraflı herhangi bir Rus iddiasını destekleme niyetinde olmadığını bana temin etti. Ancak, gereksiz bir çatışmayı tetiklememek için dikkatli hareket edeceklerini belirtti.

Yeni gelişmeler oldukça tekrar yazacağım. Bu süreçte, nasıl ilerlememiz gerektiğine dair önerilerin varsa bana bildir.

Saygılarımla,

Lord Palmerston (Balliol College Archives, 1A1-Urq-1)”

Palmerston'un uzun vadeli hedefi, Osmanlı'nın içsel olarak güçlenmesini sağlamaktı; ancak Ponsonby, Rusya'nın yayılmacı politikalarının hızla durdurulması gerektiğine inanıyordu. Bu iki yaklaşımın birleşimi, İngiltere'nin Rusya'nın yayılmacılığına karşı bölgedeki stratejik dengeleri koruma çabasını şekillendirdi. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni doğrudan askeri bir çatışmanın dışında tutmayı amaçlamış, ancak aynı zamanda Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisini sınırlamak için fırsatları değerlendirmiştir.

4.4. Çerkesya Meselesi

David Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki stratejik çekişme bağlamında önemli bir figür olarak ortaya çıkmıştır. Kendisi, özellikle Kafkasya bölgesindeki direniş hareketlerinde etkin bir rol oynamıştır. 1834 yılında, Britanya İstihbarat Servisi tarafından Kafkasya'da bir görev için gönderilen Urquhart, burada Daud Bey adıyla bilinir hale gelmiştir (Brewdaand de Hoyos,1999, s.24).

Urquhart'ın bu bölgedeki misyonu, Kafkas halklarını bir araya getirerek Rusya'ya karşı bir direniş örgütlemeye çalışmaktı (Brewda,1996, s.12). Urquhart ise Çerkesya'ya gidişini 1838 tarihinde yayınlanan bir yemek organizasyonundaki konuşmasında “*The Commercial Community of Glasgow*”şöyle anlatmaktadır:

“İlk olarak Çerkesya'yı ziyaret etme fikrine tamamen siyasi bir düşünceyle kapıldım. Bu düşüncelere şu an girmeme gerek yok; ancak beni şu sonuca götürdüler: Rusya'ya karşı verilen direniş, yüksek ahlaki değerlere sahip ve onur ile şeref duygularıyla bağlantılıydı. Rusya'nın gerçek sırrının Kafkasya'da saklı olduğunu ve burada, İngiltere'nin büyüklüğü ile insanlığın iyiliği için en önemli unsurların bir araya geldiğini düşündüm. Bu inançlarla, Kholo kıyısındaki gizemlerin iç yüzünü keşfetmeye ya da bu uğurda yok olmaya karar verdim (Urquhart, 1838, s.32).”

Urquhart,1834'te Britanya tarafından Kafkasya'ya gönderildiğinde, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki baskısını kırmayı hedefleyen bir strateji izliyordu. Kafkasya'da, özellikle Çerkes liderler ve yerel beylerle görüşmeler yaparak onların bağımsızlık taleplerini destekledi. Bir Çerkes prensi, James Bell⁴²'e, Daud Bey (Urquhart) önderliğinde yapılan bir toplantıyı işaret ederek, bu toplantının Kafkas halkları arasında birlik fikrini yaymak ve onları ortak bir hükümet altında toplayacak bir ulus fikri aşlamak açısından kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir.

“Kuban Nehri ayaklarımın altında akıyor, önümde Muscovy ovalarının uçsuz bucaksız manzarası yayılıyordu. Kalmak halkının çadırlarıyla kaplı bu topraklarda, Kossak sürülerinin gezindiği bir manzara önümdeydi. Etrafımı, eski savaş geleneklerinin tüm ihtişamıyla, zırh kuşanmış göğüsleriyle savaşçı mail içindeki adamlar ve ulusal yönetimin gururlu temsilcileri sarmıştı. Burada, Nova Zembla'dan Hint Okyanusu'na kadar uzanan bir millet gördüm bir hakareti telafi etmeye ya da Çar'dan gelen bir zarara karşı koymaya hazırdılar. O an fark ettim ki artık kabileler değil, bir millettiniz. Siz Çerkeslersiniz ve burası Çerkesya'dır (Urquhart, 1838 s.32).”

⁴²James Stanislaus Bell (9 Ocak 1797- 10 Mart 1858), Rus-Çerkes Savaşı'na katılımıyla tanınan ve Çerkeslerin tarafını tutan bir İngiliz ajanı maceracı, yazar ve tüccardı. İskoçya'nın Dundee kentinde doğan Bell, William Bell ve Anna Young'ın oğluydu. Bell'in girişimleri onu Çerkesya'ya götürdü ve burada ticaret yaptı ve Rus yayılmasına karşı yerel direnişi destekledi. Deneyimleri, bölge ve çatışmaları hakkında değerli tespitlerde bulunan *Journal of a Residence in Circassia During the Years 1837, 1838, and 1839* adlı eserin yayınlanmasıyla sonuçlandı.

Bu toplantıda, Daud Bey, Çerkesya'nın bağımsızlık bildirgesini kaleme almış ve bayrağını tasarlamıştır (Aydın, 2011, s.84).

“Çerkesya’da bir basın organı ve ortak bir dil eksikti. Yeni bir anlayış, kıyas yoluyla veya mantıkla ifade edilemezdi; daha basit bir araç gerekiyordu. Ulusal bir sembol, zihnimde hem kamuoyunu bilgilendirmenin hem de ulusal duyguları uyandırmanın tek yolu olarak belirdi. Bu sembol, ortak bir inanç ve birliktelik anlayışı oluşturabilirdi. Ancak, bir bayrak ya da bir renk, gücünü geçmişten alır önemli şahsiyetlerle veya eski zamanlardan kalan faydalı ilkelerle ilişkilidir. Unutulmaz kahramanların hatıraları, zamanın akışında sürüklenerek, insanların çocukluk yıllarındaki duygularıyla birleşir ve büyük olana duyulan hayranlığın bir ifadesi haline gelir (Urquhart, 1838 s.33).”

Urquhart tasarladığı bayrağı şöyle tarif ediyordu;

“Fakat beş bin yıllık geçmişe sahip Çerkesya, böyle bir simgeye sahip değildi; hiçbir yasa koyucu onlara özgürlük ve refah sunmamıştı, hiçbir kahraman bir fatihi geri püskürtmemişti. Hiçbir kurum, ulusal birlik duygusunun bir ifadesi olarak benimsenmemişti. Bu nedenle, o anın acil gerekliliklerinden yola çıkarak uygun sembolleri seçmek gerekiyordu. Yeşil, yani Mekke'nin inancını simgeleyen renk, benim seçtiğim renk oldu. Bunun üzerine bir dizi ok, belirli armalar ve yıldızlardan oluşan bir taç ekledim. Bu semboller, geceleyin gökyüzüne baktıklarında, Çerkeslerin bağımsızlıklarını Yaraticının eserleri ve cennetin görkemiyle ilişkilendirmelerini sağlayacaktı. Bu görsel dil, gözlerden kalplere uzanan bir birlik mesajıydı. Karadeniz’den Hazar’a uzanan yeni bir millet doğuyordu. Eğer bu dünyada yeni bir ulus doğmadıysa, o zaman yeni bir halk yaratılmıştı ve bu halk eskinin kaderini değiştirmeye hazırlanıyordu. Bu halk, Asya’nın kapı bekçileriydi ve Avrupa’nın şampiyonlarıydı (Urquhart, 1838 s.33).”

Urquhart, bu süreçte Kafkas halklarına çeşitli destekler sağlayarak onların Rusya’ya karşı direnişini teşvik etti. Kendisi, bölgedeki direnişi finanse etmek ve desteklemek amacıyla tuz, barut ve kurşun gibi malzemeler sağladı. Ayrıca, Kafkasya’daki direniş hareketini desteklemek için Londra’da çeşitli yayınlar yaparak kamuoyunu etkilemeye çalıştı. Portfolio isimli bir yayını başlatarak burada Rusya’nın gizli belgelerini yayımladı ve Rusya’nın genişleme hedeflerini ifşa etti. Bu süreçte, Urquhart’ın amacı, Rusya’nın Kafkasya’daki etkisini kırmak ve

Osmanlı'nın çıkarlarını korumak için bölgedeki direniş hareketini güçlendirmektir (Aydın, 2011).

Urquhart'ın çalışmaları, İngiltere'nin Doğu politikalarıyla da doğrudan bağlantılıydı. İngiltere, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki baskısını dengelemek için Kafkasya'daki bağımsızlık hareketlerine dolaylı olarak destek vermeyi amaçlıyordu (Gleason, 1950 s.146). Bu strateji, Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı desteklemeyi ve İngiltere'nin bölgedeki etkisini artırmayı hedefliyordu.

“İşte orada, İngiliz ticaretinin ilkelerinin bütünlüğü ve küçük devletlerin kaderi üzerindeki etkisini takdir etmeyi öğrendim. Bu yüzden, İngiltere'nin büyüklüğü kadar, tehdit altındaki her milletin bağımsızlığı için de önemli olan bir birliktelik olarak, mücadele eden Çerkesler için bir öneride bulunuyorum:

“Büyük Britanya'nın Ticari Çıkarlarının Birliği, ticaretin genişlemesi ve haklarının savunulması için (Urquhart, 1838 s.35).”

Urquhart, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisinin dengelenmesinde Kafkas direnişinin önemli bir rol oynayabileceğine inanıyordu.

“Rusya'nın yayılmasını durdurmak için Sultan ile birleşmeli ve Avrupa'nın huzuru için bir tehdit oluşturan bu gücün büyümesini engellemeliyiz! Osmanlı Devleti, İngiltere'nin güçlü desteğine dayanmaktan mutluluk duyacaktır (Urquhart, 1838 s.34).”

Kafkas halklarını Rusya'ya karşı örgütlemek, Osmanlı'nın stratejik olarak önem taşıyan bölgelerini koruyabilir ve İngiltere'nin çıkarlarını güvence altına alabilirdi (Bolsover, 1936, s. 456).

1836 yılında Urquhart, Kafkasya'daki Çerkeslerle ticaret yapmak amacıyla Vixen⁴³ adlı bir özel gemiyi donattı. Bu girişim, Rusya'nın bölgedeki ticareti kontrol

⁴³Vixen Olayı, 1836 yılında meydana gelen ve Birleşik Krallık ile Rusya arasında gerginlik yaratan önemli bir diplomatik ve uluslararası olaydır. Olay, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Çerkesya bölgesinde, Rusya'nın etkisini artırmaya çalıştığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, İngiliz gemisi Vixen'in Karadeniz'deki faaliyetleri Rusya tarafından yakından takip edilmekteydi. Vixen, bir İngiliz tüccar gemisiydi ve kaptanı James Stanislaus Bell, Çerkesya'ya ticaret yapmak amacıyla mal taşıyordu. Bu, o dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan ancak fiilen Rusya'nın kontrolü altında bulunan bir bölgeydi. Rusya, Karadeniz'deki ticareti kendi kontrolü altına almak ve Çerkesya'daki direnişi bastırmak için bölgeye deniz ablukası uyguluyordu. Vixen'in Rus ablukasını delerek Çerkesya'ya mal götürmesi ve ticaret yapması, Rus yetkilileri tarafından uluslararası hukuk ihlali olarak görülmüştü. Rusya, Vixen gemisini ablukayı ihlal ettiği gerekçesiyle Kasım 1836'da yakaladı ve el koydu. Bu olay, özellikle Britanya kamuoyunda ve

etme çabalarına karşı doğrudan bir meydan okumaydı (Urquhart, 1847, s.86). Ancak, Ruslar gemiye el koydu.

“Ancak o sahilde, bu halkın gözleri önünde, eşi benzeri görülmemiş bir rezalet yaşandı İngiliz bayrağına karşı bir hakaret işlendi ve ben, bir Britanyalı olarak bunu kaydetmekten utanıyorum İngiltere, bu hakareti kabullendi ve onu bir yalanla meşrulaştırdı. İngiliz gemisi "Vixen", bağımsız bir halkla barış içinde ticaret yaparken Rus kruvazörü tarafından ele geçirildi ve şimdi bu sahiller boyunca, ölümün ve Rusya'nın sancağını taşıyan bir sembol olarak dolaşıyor (Urquhart, 1838 s.34).”

Bu olay, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında diplomatik bir gerginliğe yol açtı. Urquhart, bu olayın ardından Britanya hükümetinin Rusya'ya karşı bir filo göndermesi çağrısında bulunsa da İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, bu krizi tırmandırmamaya karar verdi.

“Eğer Çerkesya öteden beri Rusya'ya bağlı bir bölge olsaydı, Vixen'in ele geçirilmesi, İngiltere'ye karşı aynı şekilde bir saldırı olurdu uluslararası hukukun ve barışın ihlali olurdu. Ancak İngiltere ve Rusya, 6 Temmuz Antlaşması ile birbirlerine bağlanmış ve "Doğu'nun yatıştırılması" konusunda uzlaşmışlardı yeni topraklar kazanmayı veya tek taraflı ticari ya da siyasi avantajlar elde etmeyi amaçlamıyorlardı. Rusya'nın öne sürdüğü ve İngiltere tarafından kabul edilen gerekçe Rus kuvvetlerinin o kıyıyı işgal etme hakkına sahip olduğu iddiası zaten baştan yanlış bir iddiadır ve antlaşmanın ve hukukun açık bir ihlalidir. Ancak bu ihlal kabul edilmekle kalmadı tam anlamıyla uyduruldu ve bu geminin ele geçirilmesi gerekçelendirilmeye çalışıldı. Oysa, bu gemi, bizzat İngiliz hükümetinin himayesinde ve onayıyla o kıyıya gitmişti. Bu, insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir rezaletler karmasıdır! (Urquhart, 1838 s.34).”

Vixen olayı, Urquhart'ın resmi görevinden ayrılmasına ve Kafkasya'daki etkisinin azalmasına neden oldu (Bolsover, s.464).

Urquhart, İstanbul'da bulunduğu dönemde, İngiltere'nin zayıflayan prestijini ve Rusya'nın artan nüfuzunu tersine çevirmeye çalışan İngiliz Büyükelçisi Lord Ponsonby'ye de yardım teklifinde bulundu. Ponsonby, Urquhart'ın değerini hemen

basınında büyük bir tepki yarattı. İngiltere, Rusya'nın bu tutumuna karşı çıkmış ve olay, iki ülke arasında diplomatik bir gerilime yol açmıştı.

fark etti ve onun katkılarını takdirle karşıladı. Urquhart, bu dönemde yaptığı çalışmalar hakkında kendisini olduğundan daha önemli bir pozisyonda görmüş olsa da bu faaliyetlerinin önemi büyük ölçüde Osmanlı yöneticilerinin ona gösterdiği nezaketten ibaretti. Urquhart, bu nezaketi yanlış yorumlayarak, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu düşünmesine neden olmuştu.

Palmerston bile ilk başlarda Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu hakkında topladığı bilgi birikimi ve temaslarını değerli bulmuştu. 1833 yılında, Palmerston, Sir Herbert Taylor'a yazdığı bir mektupta Urquhart'ın coşkusu ve Osmanlı meselelerine olan bağlılığını övmüş, Ponsonby'nin uygun gördüğü şekilde kendisinin kullanılmasını tavsiye etmişti. Ponsonby, Urquhart'ın görüşlerine destek verirken, aynı zamanda kamuoyunu etkilemek amacıyla Times gazetesine bir mektup yazmanın Parlamento'daki bir konuşmadan daha etkili olabileceğini dile getirmişti. Bu, Ponsonby'nin de Urquhart gibi bağımsız hareket etmeye ve üstlerini eleştirmeye yatkın olduğunu göstermektedir (Taylor,1833, Broadlands Archives, MS61/WP2/26/78-9).

Yaz aylarında Urquhart, Karadeniz kıyılarını gezmek üzere Turquoise yatıyla seyahatine ara verdi. Bu gezide Yüzbaşı Lyons⁴⁴ eşliğinde Çerkesya kıyılarına gizli bir ziyaret düzenlemek gibi stratejik hedefleri vardı (Aydın, s.86). Çerkesya, Kırım ile Kafkaslar arasında yer alıyordu ve savaşçı bir halka sahipti. Osmanlı'ya bağlı olan bu topraklar, 1829 Edirne Antlaşması ile Rusya'ya devredilmişti, ancak Çerkesler Rus egemenliğini tanımayı reddetmişti (Köremezli, 2004, s.21). İngiltere, Edirne Antlaşması'nı resmen tanımadığı için Rusya'nın Çerkesya üzerindeki egemenlik iddiası Urquhart'a göre hukuki açıdan şüpheliydi ve Rusya bölgedeki kontrolünü tam anlamıyla sağlayamamıştı(Urquhart, 1863, s. 40).

Urquhart, Çerkes liderlerinden Sefer Bey⁴⁵ ile görüşmek için Samsun'a gitti. Safer Bey, Osmanlı hizmetinde yükselmiş ve Ruslara karşı savaşmış bir liderdi.

⁴⁴Edmund Lyons (1790-1858), 19. yüzyılda İngiliz Kraliyet Donanması'nda amiral olarak görev yapmış ve diplomatik alanda da önemli roller üstlenmiştir. Lyons, 1820'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapmış ve bu dönemde David Urquhart ile temaslarda bulunmuştur. Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz çıkarlarını koruma ve geliştirme amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuş bir diplomat ve yazardır. Lyons'ın kariyeri, Kırım Savaşı sırasında Karadeniz Filosu'nun komutanlığına kadar yükselmiştir.

⁴⁵Sefer Bey Zanko (1798-1860), 19. yüzyılda Çerkesya'nın önde gelen liderlerinden biri olarak tanınır. Çerkesya Konfederasyonu'nun 1859-1860 yılları arasında liderliğini yapmış ve Rus-Çerkes Savaşı'nda hem askerî hem de siyasî alanda önemli roller üstlenmiştir. 1831-1856 yılları arasında

Urquhart, bu görüşmeden sonra Çerkes direnişini desteklemek için abluka altındaki Sohum Kalesi'nde iki yüz Çerkes lideriyle gizli bir toplantı yapmayı planladı (Aydın, 2011, s.88).

Urquhart'ın ticari ve diplomatik girişimleri, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi ve Rusya'nın bölgede artan etkisine karşı koyma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki reform önerileri ve Karadeniz kıyılarında yaptığı keşifler, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki prestijini yeniden kazanmasına yönelik stratejik hamlelerdir. Ancak Urquhart'ın kendi etkisini olduğundan daha fazla görmesi, onun diplomatik deneyimsizliğini ve diplomasiye idealist yaklaşımını yansıtmaktadır (Bolsover, 1936, s.462).

Bu gezide, Urquhart'ın kişisel görüşleri ve İngiltere'nin stratejik çıkarları bir araya gelmiş, ancak onun diplomatik faaliyetleri, Ponsonby gibi üst düzey diplomatlar tarafından yönetilen daha geniş bir stratejik çerçeve içinde değerlendirilmiştir. Ponsonby daha sonra bu meseleye bakışını özetleyen şu bir cümleyi dile getirmiştir *"İstanbul yalnızca Kafkasya'nın gölgesi altında nefes alır."* (Urquhart, 1863, s. 44)

David Urquhart'ın Turquoise yatı ile gerçekleştirdiği Çerkesya ziyaretinde, Rus savaş gemilerinden kaçarak kıyıya ulaşmayı başarması ve Çerkes liderleri ile bir araya gelmesi önemli bir diplomatik ve sembolik hamleydi (Senior, 1951, s.55). Urquhart, bu buluşmada yaklaşık iki yüz Çerkes beyi ile görüştü ve bu toplantıda, Çerkesya'nın bağımsız bir ulus olduğunu ilan eden bir dilekçe hazırlandı (Brewdaand de Hoyos, 1999, s.27). Bu dilekçe, on beş beyin imzasıyla İngiltere Kralı IV. William'a hitaben yazıldı. Çerkesler, dilekçelerinde İngiltere Kralı'nı daha önce Sultan'a hitap ettikleri şekilde selamlamış ve Urquhart'a Avrupa'nın beylerinden biri anlamında Daud Bey olarak hitap etmişlerdir.

Bu toplantının amacı, Urquhart'ın İngiltere Kralı ve Dışişleri Bakanlığı üzerinde bir etki bırakma çabasıydı ve bu konuda Lord Ponsonby'nin desteğini almıştı. Ponsonby, Urquhart'ın bu girişimini destekleyerek, Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirme planlarına karşılık olarak Çerkes direnişini teşvik etmenin, Avrupa'daki

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çerkesya'nın temsilcisi olarak görev yapmış, bu süre zarfında Osmanlı-Çerkes ilişkilerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. 1859 yılında Çerkesya Konfederasyonu'nun lideri olarak seçilen Sefer Bey, Rus-Çerkes Savaşı'nda önemli stratejik kararlar almış ve Çerkes direnişine öncülük etmiştir.

güç dengesi açısından gerekli olduğunu düşünmüştü(Lamb, 1993, s.243). Ponsonby raporunda, İngiltere'nin Kafkasya'yı Polonya'nın kaderine terk edip etmeyeceğini sorarak dramatik bir vurgu yapmış ve İngiltere'nin bu duruma kayıtsız kalmasının Avrupa'daki güç dengesini değiştireceğini ve Türkiye, İran ve Hindistan'ın güvenliğini tehlikeye atacağını ileri sürmüştü (Bolsover, 1934 s.111).

Urquhart, bu ziyareti hakkında Palmerston'a iki rapor sundu. İlk raporunu Ağustos 1834'te, İstanbul'a döner dönmez yazmış; ikinci raporu ise daha detaylı bir şekilde Eylül ayında sunmuştur. İkinci raporunda, Çerkeslere doğrudan destek vermediğini savunmaya çalışmış ve onlara İngiltere'den bir destek gelme olasılığının olmadığını söylediğini belirtmiştir. Ancak Çerkesler, Urquhart'a, İngiliz bir temsilciyi görmüş olmanın onlara umut verdiğini ve umutlarının yıkılmasının, umutsuzluğa düşmekten daha tehlikeli olmayacağını ifade etmişlerdir.

Bu beklentilerin yani Çerkeslere İngiliz Hükümetinin destek olmak adına müdahale edeceği yönündeki söylentilere karşı Ponsonby'nin Bell'e uyarı niteliğinde yazdığı mektubun içeriği dikkat çekicidir;

“29 Mayıs tarihli mektubunuzu alma onuruna eriştim. Çerkesya meseleleriyle büyük bir ilgiyle ilgileniyorum ve bu konudaki haberleri her zaman memnuniyetle karşılıyorum. Çerkeslerin, bir yabancı boyunduruğuna girmektense her türlü tehlikeyi, acıyı ve sıkıntıyı göze almaları gerektiğine inanıyorum ve bu asil ve cömert ruhlu bir kararlılık gösterir. Ancak, mektubunuzun içeriğinden, bazı İngilizlerin Çerkeslere İngiltere'nin, yani İngiliz hükümetinin, onlara destek olmak için müdahale edeceğine dair temelsiz bir izlenim verdiğine dair endişelerim var. Çerkesleri böyle bir yanılgıya düşürmek ve onları kandırarak farklı hareket etmelerine sebep olmak son derece zalimce bir davranış olur. Çerkeslerin başarı şanslarını yanlış hesaplamaya yönlendirilmemeleri gerekir ve İngiltere'nin adı ve itibarı, herhangi bir İngiliz tarafından bile olsa, en ufak bir lekeye maruz bırakılmamalıdır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/300).”

Urquhart'ın bu ziyareti, Çerkeslerin Rusya'ya karşı direnişini teşvik eden bir etkiye sahip olmuştur. Resmi bağlantılarını gizlemeye çalışsa da kendisini İngiltere Kralı'nın bir dostu olarak tanıtmaya ve muhtemelen kendisinin dikte ettiği bir mesajı Çerkesler adına İngiltere Kralı'na iletmesi, bu direnişi teşvik eden sembolik bir destek olarak algılanmıştır. Çerkeslerde, Urquhart aracılığıyla İngiltere'yi Rusya'ya karşı mücadelelerinde yanlarına çekmeye çalışmış olabilirler.

Urquhart'ın Çerkesya ziyareti, dönemin uluslararası dengeleri açısından hem stratejik hem de sembolik bir öneme sahiptir. Bu ziyaret, İngiltere'nin Rusya'nın Kafkasya'daki yayılmacı politikalarına karşı duruşunu güçlendirme çabasının bir parçasıydı. Aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve Mehmed Ali'nin yükselişi karşısında, İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Kafkasya'daki stratejik çıkarlarını koruma girişimi olarak da değerlendirilmelidir.

“Yirmi yılı aşkın süredir, bu zorluklarla mücadele ediyor ve eğer Navarin'deki korkunç felaket yaşanmasaydı, Osmanlı donanması yok edilmemiş olsaydı, Rusya'nın Varna'yı ele geçirmesi ve Tuna'nın güney kıyılarına ulaşması mümkün olmazdı. Böylece Karadeniz'in hâkimiyetini ele geçirdi. Ancak, politikalarının en büyük amacı hiçbir zaman unutulmadı İngiltere ile sağlam bir ittifak kurmak. Bu konuda birçok nedeni vardı; çünkü İngiltere sadece en büyük ticari güç değil, aynı zamanda tüm denizci devletlerin ortak çıkarlarını savunan tek ülkeydi. Osmanlı topraklarının bütünlüğünün, Rusya'nın Hindistan'a yönelik saldırılarını engelleyecek bir bariyer oluşturacağını hissetti (Urquhart, 1838 s.34).”

Çerkesya'daki direnişin desteklenmesi, Urquhart'ın İngiltere'nin Doğu politikalarını etkilemeye yönelik girişimlerinin bir uzantısı olarak görülebilir. Ancak Urquhart'ın bu tür hamleleri, İngiliz hükümetindeki üst düzey yetkililer tarafından resmen tanınmamış olsa da onun diplomatik girişimlerinin etkisi küçümsenmemelidir. İngiltere'nin Kafkasya'daki olaylara dâhil olma olasılığı, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini sınırlama ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisini koruma çabalarıyla örtüşmektedir.

Urquhart'ın bu süreçteki idealist yaklaşımı ve bağımsız hareket etme arzusu, onun diplomatik kariyerinde tehlikeli bir unsur olarak değerlendirilmiş olsa da o dönemin büyük güçler arasındaki denge oyunlarında kendine özgü bir yer edinmiştir.

Ponsonby, Urquhart ile tamamen aynı fikirdeydi ve aynı görüşleri Dışişleri Bakanlığı'na ilettiler. Ancak ne Ponsonby ne de Urquhart, faaliyetlerini yalnızca Dışişleri Bakanlığı'na rapor yazmakla sınırlamak istiyordu. Her ikisi de politikaları için kamuoyuna hitap etmeyi planladılar. Bu amaçla, Urquhart tarafından yazılan, Blacque ve Ponsonby tarafından düzeltilen ve Ponsonby tarafından finanse edilen bir broşür hazırlandı.

Bununla birlikte, bu yakın iş birliğine rağmen, Urquhart ile Büyükelçi arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktı. O dönemdeki en büyük sorun, Urquhart'ın Çerkeslere yaptığı mali yardımdı. Ponsonby, Urquhart'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

“...şimdi, gecikmeden, hükümetin özel yetkisi olmadan herhangi bir para sağlamamın açıkça imkânsız olduğunu size hatırlatmalıyım. Tarafımdan sağlanan para bana geri ödenmese bile bu önemli değil; fakat önemli olan, Kral'ın Büyükelçisi olarak bu hükümeti sorumluluk altına sokabilecek hiçbir şey yapmamakla yükümlüyüm. Silahlı bir şekilde Rusya'ya karşı savaşan Çerkeslere para vermek, Majesteleri Hükümeti'ni en güçlü şekilde taahhüt altına sokmak olur ve bunun özel bir birey olarak yapıldığını iddia etmek bir saçmalık olur. Kim buna inanır? Sizden para aldığınızı düşündüğünüzü ilk kez duyuyorum, ancak para miktarı büyük değilse bunu gizli hizmet fonlarından halledebileceğimi umuyorum (Urquhart, 1891, s.44).”

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Ponsonby maceracı bir politikayı sürdürmeye istekliydi, ancak Urquhart'ı açık hatalara yönlendirmesine izin vermiyordu. Ancak, Büyükelçi'nin bu uyarısı, ikisi arasındaki ilişkide herhangi bir değişikliğe neden olmadı.

İngiltere, Fransa, Rusya ve Türkiye başlıklı broşür tamamlanarak Londra'daki yayınevine gönderildi. Broşürü tamamladıktan sonra Urquhart, Blacque'a şunları yazdı:

“Rapor gönderildi ve bu hepsi değil, doğrudan birine gidiyor ve bu kişinin, onu ayrı bir şekilde yayımlaması için emir aldığını öğrendim.”

Bu arada Palmerston, Çerkesya gezisine hiç de olumlu bakmadı. Ponsonby'ye yazdığı bir mektupta, Urquhart'ın Dışişleri Bakanlığı'nın parasını çokça harcadığını, zamanını yetkilendirilmemiş faaliyetlerle geçirdiğini ve raporlarının kalitesinin düştüğünü dile getirdi.

Ponsonby, bu konuda Urquhart'ın yanında yer aldı ve ona 20 Kasım'da şu şekilde yazdı:

“Ne diyebilirim ki köpekler havlayacak, sahtekârlar yalan söyleyecek ve aptallar inanacak, zaman ise birinin korkaklığını, diğerinin sahtekârlığını ve sonuncusunun aptallığını gösterecek. Sana karşı çelişkili suçlamaları kim uydurdu? Fark etmez, ancak bunları reddetmemelik etme (Urquhart 1863, s.97).”

7 Aralık'ta Urquhart şu şekilde cevap verdi:

“Dün aldığım mektubunuzda, Lord Palmerston’un burada zamanımı boşa harcadığımı düşündüğünü öğrenmem hem şaşkınlık hem de hayal kırıklığı yarattı. Ben burada Majestelerinizin isteği üzerine kaldım. Bu yüzden, efendim, bu durumu haklı göstermek zorundasınız.”

Ancak bu tarihten önce Ponsonby, Palmerston'a yazdığı mektupta şu ifadeleri kullanmıştı:

“10'uncu tarihli mektubunuza cevap olarak birkaç söz söylemem gerek, burada Urquhart'ın Çerkeslere karşı tutumuyla ilgili endişenizi dile getirmişsiniz. Görünen o ki olaylara dikkat etmemişsiniz ve gerçekleri incelediğinizde içinizin rahatlayacağından eminim Çerkesler isyana teşvik edilemezdi, çünkü o dönemde zaten uzun süredir silahlıydılar ve kısa bir süre önce bir Rus birliğini yenmişlerdi. Urquhart, ondan akıl isteyenlere bağımsızlık haklarını savunmalarını öğütledi ve onlara Rusya'nın asla onların hâkimi olmadığını, hiçbir zaman böyle olmadığını ve olmayacağını söyledi.”

Tüm bunlar de facto olarak sürdürüldüğü sürece birçoğları için (Çerkesler dâhil) bu durum, Güney Amerika'da olduğu gibi, bir ülkeyle anlaşmak için yeterli bir sebep olarak görülecektir. Urquhart, Majesteleri Hükümeti'nin bir diplomatik temsilcisi değil, herhangi bir kamu görevi bulunmamaktadır. Bildiğim kadarıyla yalnızca istatistiksel bilgi toplamak için görevlendirildi. Söyledikleri ya da yaptıkları Majesteleri Hükümeti'ni bağlayamaz ve son olarak, onun İngiliz Hükümeti tarafından istihdam edildiği tamamen bir sırdır.

Buna ek olarak, Bay U. ile birlikte olan Yüzbaşı Lyons'tan öğrendiğim kadarıyla, Çerkesleri tehlikeli riskler almamaları için uyarmıştır ve onların, yalnızca dikkatli ve titiz davranmaları gerektiğini öğütlemiştir. Onların izole ve savunmasız konumlarından ve herhangi bir yabancı güçten yardım alma olasılığının çok düşük olmasından bahsetmiştir.”

Ponsonby'nin Çerkes meselesinde ilerleyen dönemde aldığı tavır Palmerston'un Rusları direk karşısına almaktan kaçınan siyasetiyle paralel bir seyre girer ve bu konuda Sefer Bey'e uyarılarını içeren mektubunda;

“Sefer Bey şunu anlamalıdır ki, ben kendisiyle hiçbir zaman Çerkes halkının temsilcisi sıfatıyla ilişki kurmadım. Tek istisna, Britanya Hükümeti tarafından

kendisine verilen tavsiye meselesidir. Kendisinin başkaları tarafından yanıtılmaması ya da kendisini yanlış yönlendirmemesi gerekir. Onun halkının temsilcisi olduğunu uzun zamandır biliyorum ve vatanının özgürlüğüne adanmışlığına hayranlık duyuyorum. Kendisine ve davasına bireysel olarak birçok kez destek gösterdim. Ancak kişisel kimliğimi resmî görevimden ayıramam ve yalnızca hükümetimin talimatları doğrultusunda hareket edebilirim (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/304).”

Urquhart'a yönelik suçlamalar, onu hemen İngiltere'ye dönüp fikirlerini Kral'a ve İngiliz kamuoyuna sunmaya karar vermesine yol açtı. Ponsonby de bu kararı destekledi ve İstanbul'da yapılacak başka bir şey kalmadığını kabul etti. Urquhart'ın İngiltere'ye dönüşü sırasında bazı genç Osmanlı subaylarını eğitmek üzere İngiltere'ye götürmesi ve yol üzerinde Eflak ve Boğdan prensliklerini ziyaret etmesi kararlaştırıldı (Urquhart, 1891, s.19).

En nihayetinde olarak Bell'in Vixen'i Ruslar tarafından ele geçirildi. Bell, Parlamento'ya tazminat için başvurdu ancak bu talebi reddedildi. İlgili dilekçenin tam metni şu şekildeydi; Dilekçede öne sürülen şikâyetler:

Bu seferin, Palmerston ve İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi tarafından onaylandığı, ancak geminin Ruslar tarafından ele geçirilmesinden sonra İngiliz hükümetinin gemi sahipleri adına tazminat talep etmek için herhangi bir girişimde bulunmadığı dile getirilmiştir.

Canning, dilekçede Dışişleri Bakanı'nın seferi onayladığına dair bölümü özellikle altını çizerek işaretlemiştir.

“13 Haziran 1838-Sir Stratford Canning'in Henry John Temple, Üçüncü Vikont Palmerston'a Mektubu

Grosvenor Meydanı, Londra

Sevgili Lord Palmerston,

Eğer bu akşam saat beşte Avam Kamarası'nda olacaksanız, George Bell'in dilekçesi ile ilgili bazı belgeler hakkında birkaç soru sormak isterim, özellikle de üçüncü, beşinci ve on dördüncü paragraflar hakkında.

Eğer buna katılamazsanız, lütfen başka bir zamanın sizin için daha uygun olup olmadığını bildirir misiniz?

En içten saygılarımla,

Stratford Canning

25 Mayıs 1838- Gemi Vixen'in El Konulması

Avam Kamarası Oylama ve Süreçleri Ek Belgesi

*Dilekçe Sahipleri: George Bell, Alexander Polden ve Thomas Morton,
Londra'da gemi sahipleri*

Dilekçelerinin içeriği:

1. *Dilekçeciler, karakterleri ve ticari faaliyetleri açısından ciddi zararlar gördüklerini belirtmektedirler.*

2. *Dilekçecilerin sahibi olduğu Vixen adlı gemi, İngiltere'den çıkış yapmış ve Karadeniz'de bulunan bağımsız Çerkesya devletinin Soğucak Kale limanında demir atmıştır.*

3. *Gemi, bir Rus savaş gemisi tarafından ele geçirilmiş, Sevastopol'a götürülerek herhangi bir yargılama olmaksızın Rus hükümeti tarafından müsadere edilmiştir.*

4. *Dilekçeciler, Palmerston'un ve İngiltere'nin Konstantinopolis büyükelçisinin bu seyahati onayladığını belirtmektedirler. Ancak, gemiye el konulmasından sonra İngiliz hükümeti, gemi sahiplerinin zararlarını tazmin etmek için herhangi bir girişimde bulunmamıştır.*

5. *Dilekçeciler, İngiliz Hükümeti'nin resmi yetkililerinin müdahale edeceğine inanmışlardır.*

6. *Ancak, Rusların diplomatik müdahaleye rağmen hiçbir tazminat ödememesi büyük bir hukuksuzluk olarak değerlendirilmektedir.*

7. *İngiliz tüccarlarının, hükümetlerinden destek görmemesi ve kendi ticaretlerini özgürce sürdürememesi uluslararası hukuka ve ticaret özgürlüğüne zarar vermektedir.*

Sonuç:

Dilekçeciler, İngiliz Hükümeti'nden Rusya ile müzakerelere girerek zararın tazmini için bir girişimde bulunmasını talep etmektedir. Ayrıca, Majestelerinin hükümetine, tüccarlarını koruma yükümlülüklerini yerine getirmesi için çağrıda bulunmaktadır.

Londra, 12 Mayıs 1838

Dilekçe- 25 Mayıs 1838

Gönderen: George Bell, Alexander Polden, Thomas Morton

Alıcı:AvamKamarası

Konu: Vixen Gemisinin El Konulması

Aşağıda imzası bulunan bizler, Londra'dan denizcilik tüccarları olarak, kendimizi aşağıdaki hususlarda mağdur olarak görmekteyiz:

1. *Gemimiz Vixen, Karadeniz'de bağımsız Çerkezya Devleti'nin topraklarında demirlemişti.*

2. *Gemimiz, Rus bir savaş gemisi tarafından Soğucak Kale limanında el konulmuş, ardından Sevastopol'e götürülerek mahkeme kararı olmaksızın Ruslar tarafından müsadere edilmiştir.*

3. *İngiltere Dışişleri Bakanlığı ve Osmanlı'daki İngiliz Büyükelçiliği tarafından yolculuğumuz önceden onaylanmış olmasına rağmen, gemimize yapılan bu yasa dışı müdahaleye karşı İngiliz hükümeti tarafından herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.*

4. *Çerkezyalılar, bağımsız bir halk olup, Rusya'nın idaresi altında değildir.*

5. *İngiliz hükümeti, ticari haklarımızın korunması için gerekli diplomatik adımları atmamıştır.*

6. *Çerkezya'nın bağımsız olduğu gerçeği, çeşitli uluslararası antlaşmalarla açıkça belirtilmiştir.*

7. *İngiltere, deniz ticareti haklarımızı koruma konusunda yetersiz kalmıştır.*

8. *Bizler, bu tür bir müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu düşünüyoruz.*

9. *Gemimiz hukuksuzca el konulmuş ve İngiliz hükümeti tarafından herhangi bir tazminat talep edilmemiştir.*

10. *Olay, uluslararası hukuk normlarına aykırıdır ve İngiliz tüccarların haklarını tehlikeye atmaktadır.*

11. *İngiliz yetkililer, bu duruma kayıtsız kalmıştır.*

12. *İngiltere hükümeti, Rus yetkililerden en azından resmi bir açıklama talep etmelidir.*

13. *Gemimize yapılan müdahalenin, uluslararası denizcilik anlaşmalarıyla uyumlu olup olmadığının araştırılmasını talep ediyoruz.*

14. *İngiltere hükümeti, deniz ticaretimizin güvenliğini sağlamak için Rus hükümetine karşı resmi bir girişimde bulunmalıdır.*

Bu dilekçemizi Avam Kamarası'nın dikkatine sunarız ve konunun incelenmesini talep ederiz.

İmzalar:

George Bell, Alexander Polden, Thomas Morton

Londra, 25 Mayıs 1838 (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/151)”

Bu olayın nihayetinde Urquhart, Palmerston tarafından görevden alındı. Urquhart, kendisini Palmerston tarafından mağdur edilmiş biri olarak görüyordu ve onu yazdığı broşürlerde sert bir şekilde eleştirdi. Halka açık bir şekilde Palmerston'un, kendisini görevden çıkararak İngiliz çıkarlarını feda ettiğini iddia etti. Ancak Palmerston, Türkiye'de İngiliz çıkarları için verdiği kendince hizmetleri takdir ediyordu. Urquhart için, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ticaret antlaşmasını yapmak kişisel bir görevdi. Bu antlaşma, Osmanlı'nın İngiliz dış politikası açısından taşıdığı özel önemi tanımaktaydı. Urquhart ayrıca, İngiliz çıkarlarının korunmasının İngiltere'nin Doğu'ya yönelik daha büyük bir stratejisinin bir parçası olduğunu kamuoyuna ilan eden ilk kişiydi. Bu görüşü, dönemin Dışişleri Bakanı tarafından da açıkça kabul edildi.

David Urquhart, 1830'ların ve 1840'ların başlarında Kafkasya'daki direniş hareketlerinde önemli bir rol oynamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı desteklemeye çalışmıştır. Ancak, tüm bu çabalar, İngiltere'nin daha geniş stratejik

hedefleriyle her zaman örtüşmemiştir. Urquhart bu çabaların boşa gidşini 1847 yılında şöyle değerlendirir;

“Kısa bir süre geçer. Kamuoyunun etkisi azalır. Parlamento da doğal olarak onunla birlikte hareket eder. Kral ölür. Basın, daha önce söylediği her şeyi unuttur; Rusya’ya karşı oldukları için göreve getirilen kişiler ya feda edilir ya da mücadele ettikleri hedefleri gerçekleştirmek için birer araç haline getirilir. Vixen, bir Rus savaş gemisi olur. Osmanlı ile yapılan antlaşma gizlice değiştirilerek, orijinal amacının tam tersi bir sonuç doğuracak şekilde revize edilir. Böylece, bu dramın ikinci perdesi, dile getirilen tüm görüşleri çürüten, alınan tüm önlemleri tersine çeviren ve hem Krala hem de Parlamento’ya verilen taahhütleri ihlal eden eylemlerle sonuçlanır. Üstelik bu, Krala verilen emirleri ve Parlamento tarafından belirlenen politikayı da hiçe sayar (Urquhart, 1847, s.87).”

İngiltere, Kırım Savaşı sırasında Rusya’ya karşı Kafkasya’yı bir saldırı üssü olarak kullanmayı düşünmüş ancak bu plan hayata geçirilmemiştir. 1856 Paris Barış Konferansı’nda ise Londra, Kafkasya’da Rusya ile Osmanlı arasında bir tampon devlet kurulmasını sağlayamamıştır.

Urquhart’ın misyonunun başarısız olmasına ve İngiltere’nin beklentilerinin gerçekleşmemesine rağmen, onun Kafkasya’daki bağımsızlık hareketine verdiği destek, bölgedeki direnişin tarihsel hafızasında önemli bir yer edinmiştir. Urquhart, Rusya’nın Kafkasya’daki yayılmacı politikalarına karşı gösterdiği mücadele ve Osmanlı’nın çıkarlarını savunma çabaları ile hatırlanmıştır. Ancak, bu süreçte Rusya’nın bölgedeki baskıları daha da artmış ve Kafkasya direnişi 1864 yılında Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış, birçok Çerkes ve diğer Kafkas halkları Osmanlı topraklarına sürülmüştür.

4.5. Urquhart’ın Şark’ına Genel Bir Bakış

David Urquhart, 19. yüzyılın en dikkat çekici figürlerinden biri olarak, Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ve Doğu Sorunu (Eastern Question) hakkındaki görüşlerini *Turkey and Its Resources* (1833) adlı eserinde kapsamlı bir şekilde geliştirmiştir. Bu eserinde iki temel mesaj sunmuştur. İlki, Osmanlı İmparatorluğu’nun yapısal olarak sağlam olduğu; ikincisi ise, Rusya’nın zararlı politikalarının Avrupa’yı yozlaştırdığıdır. Urquhart’a göre, dünya çapında karşılaşılan siyasi sorunların İtalya,

İspanya, Meksika veya Orta Asya kaynağı Rusya'nın entrikalarıdır ve bu sorunların çözümü Osmanlı modelindedir. Bu yaklaşım, onun politik görüşlerinin merkezinde Rusya'yı "tehdit" olarak, Osmanlı'yı ise "çözüm" olarak konumlandırmaktadır (Urquhart, 1833, s. 218).

Urquhart'ın Rusya'ya dair düşünceleri, dönemin jeopolitik dengeleri bağlamında derin bir analiz gerektirir. Napolyon Savaşları'nın ardından Fransa'nın zayıflaması ve mağlubiyeti, Rusya'yı Avrupa'da askeri ve ekonomik gücünün çok ötesinde bir konuma taşımıştır. Bu konum, Rus çarlarının Avrupa'daki statükoyu koruma amacını güçlendirmiştir. Bu noktada Urquhart, Rusya'nın temel gücünün askeri ya da ekonomik kapasitesinden değil, diğer devletlerin yöneticilerini rüşvet, iltifat ve entrika yoluyla yozlaştırma yeteneğinden kaynaklandığını savunur. Oysa paradoksal bir biçimde, Urquhart, Rusların izlediği bu politikayı İngiltere'nin çıkarları için de savunmuştur: Yani İngiltere, tıpkı Rusya gibi daha agresif bir diplomasi yürütmeli, Avrupa'daki çıkarlarını korumak için benzer stratejiler geliştirmelidir (Urquhart, 1833, s. 165-167).

Urquhart'ın Rusya'ya yönelik bu aşırı düşmanca yaklaşımı, İngiltere'de geniş bir yankı bulmuş, özellikle ultra-Toryler ve Radikaller arasında karşılık bulmuştur. Ultra-Toryler, Pitt döneminden bu yana Rusya'ya karşı duydukları düşmanlığı sürdürebilecek bir siyasi zemine sahipken, Radikaller ise Rusya'nın Polonya'daki baskıcı politikaları ve Çar'ın Avrupa kıtasındaki liberal hareketlere karşı duruşu nedeniyle Rus karşıtı bir tutum sergilemişlerdir. Bu iki siyasi grup arasında bağlantılar kuran Urquhart, İngiltere'deki Rusya karşıtı duyguları pekiştiren önemli bir figür haline gelmiştir.

Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na olan ilgisi, Batı'nın Doğu politikasındaki stratejik önceliklerden kaynaklanıyordu. Osmanlı'nın mevcut yapısının sağlam olduğuna ve Avrupa'nın karşılaştığı sorunların çözümünün Osmanlı modelinde yattığına inanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı, Avrupa'daki güç dengesinin korunmasında önemli bir unsur olarak görülüyordu. Bu bakış açısı, Urquhart'ın İngiliz dış politikasına dair önerilerinin temelini oluşturmuştur. Ona göre, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyerek Rusya'nın yayılmacı emellerine karşı durmalı ve Avrupa'nın güvenliğini bu şekilde sağlamalıdır.

Bu bakış açısına göre, Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir denge unsuru olarak konumlandırmış ve bu devlete yönelik reformların, modernleşme ve askeri

güçlenme adımlarının Avrupa'nın çıkarları doğrultusunda teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Urquhart'ın Osmanlı sistemini “çözüm” olarak sunması, onu dönemin İngiliz siyasetinde Osmanlı yanlısı bir perspektif geliştiren ve bu doğrultuda siyasi bir çizgi izleyen önemli bir düşünür haline getirmiştir (Urquhart, 1833, s. 16).

Urquhart'ın bu iki güç arasındaki çatışmaya bakışı, İngiltere'nin Doğu Sorunu'na yaklaşımını anlamak açısından oldukça önemlidir. 19. yüzyıl boyunca Rusya, Boğazlar üzerindeki geleneksel emellerini genişletme politikasını sürdürmüş ve Orta Asya'da da nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Urquhart'a göre, Rusya'nın bu genişleme politikaları, Avrupa'daki dengeyi bozabilecek en büyük tehditlerden biriydi. Bu nedenle, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemesi, Rusya'nın Akdeniz'e erişimini engellemesi ve dolayısıyla Avrupa'nın güvenliğini sağlaması gerekiyordu.

“Uzak bir noktadan yapılan öneriler, herhangi bir yerden gelen saldırılar nedeniyle heyecan içinde olan biri için sıkıntı vericidir. Alt düzeyde bir adım olarak yapılacak bir düzenleme, iletişimi sağlayabilir özellikle Hazar Denizi'nin güneyinde kardeş kabilelerin bulunması göz önüne alındığında fakat zorluklar, onları bu iletişimi kurmaya zorlamaya bırakılmış olabilir. Bu ülkenin içinde bulunduğu garip ve hukuki bir temele oturmayan durumu görüp de en derin etkilenme hissine kapılmamak mümkün değildir. Büyük ve gururlu bir milletin, gerçekten ulusal bir bağımsızlık ve sivil haklar üzerine inşa edilmiş bir direniş ilkesinin varlığını keşfetme kapasitesi yüzyıllar boyunca devam etmiş sert bir tecrit ve şimdi ilk kez Asya korumasının ağırlığına ve tehlikesine dair ortak bir bilinçle birleşmiş bir halk ve bu ortak bilinçle ulusal bir uyanış noktasının tetiklenmesi onların gücünü sarsan ve bunu, kurumlarının bütünlüğü ve İngiltere'nin politikası açısından ulusal bir mesele haline getiren şey budur. Bu durum tek başına bile, ahlaki açıdan çok az önemi olan bir gelişmeden çok daha büyük bir anlam taşımaktadır, böyle düşünmem affedilmelidir (Balliol College, D.U.I-pt2).”

Urquhart, Rusya'nın bu doğuya yönelik genişleme hedeflerine karşı Osmanlı'nın korunmasını, İngiltere'nin kıtadaki çıkarlarının korunmasıyla eşdeğer tutmuştur. Osmanlı'nın zayıflaması veya Rusya'nın Doğu'daki etkisini artırması, Avrupa'nın Batı'da elde ettiği kazanımların kaybedilmesine neden olabilirdi. Bu bağlamda, İngiltere'nin hem doğrudan hem de dolaylı yollardan Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemesi gerektiğini savunmuştur. Urquhart, bu politik çizgiyi

savunarak, İngiltere'nin kıtadaki güç dengesini koruma misyonuna dikkat çekmiş ve İngiliz politikasının merkezine Osmanlı'yı yerleştirmiştir.

David Urquhart, 19. yüzyıl İngiliz dış politikasında etkili bir entelektüel ve stratejist olarak ortaya çıkmıştır. Onun Rusya'ya yönelik sert eleştirileri ve Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu hayranlık, İngiltere'nin Doğu Sorunu'na yaklaşımını şekillendiren düşünsel unsurlar arasında yer almıştır. Urquhart'ın görüşleri, dönemin jeopolitik dengelerini, güç mücadelelerini ve İngiltere'nin bu mücadeledeki rolünü anlamak açısından oldukça önemlidir. Hem Rusya'nın batı ve doğu üzerindeki etkisi hem de Osmanlı'nın bu dengeye katkısı, Urquhart'ın politik analizlerinin merkezinde yer almıştır. Bu analizler, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politikasını anlamak ve Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı nasıl bir strateji geliştirilmesi gerektiğini tartışmak açısından kilit önemdedir.

David Urquhart'ın perspektifinden değerlendirildiğinde, 19. yüzyılın başındaki uluslararası dinamikler, özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki ilişkiler, büyük bir stratejik önem taşıyordu. Canning'in ani ölümü ve Türk donanmasının Navarin Savaşı'nda yok edilmesi, İngiliz dış politikasında önemli değişiklikler yaratmış ve Wellington, Dışişleri Bakanı olduğunda eski politikalara dönmeyi denemiştir. Ancak bu çaba, Navarin Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Ruslara saldırması ve 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Edirne Antlaşması ile sona ermesi üzerine başarısızlığa uğramıştır (Urquhart, 1833, s. 211).

1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması, Rusya'nın Doğu Avrupa'daki etkisini büyük ölçüde artırmıştır. Antlaşma sonucunda Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ortodoks Hristiyanların koruyucusu olarak prestij kazanmış, Yunanistan ve Sırbistan'ın fiili bağımsızlığı sağlanmış ve Osmanlı Devleti büyük bir tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Ayrıca, Rusya'nın Moldavya ve Eflâk'ı işgaletmesi, onların bu bölgenin tahıl ihracatını kontrol ederek Karadeniz'deki ekonomik gücünü pekiştirmesine olanak tanımıştır (Caquet, 2016, s.27-28). Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Anapa ve Poti limanlarını da elde etmesi, Çerkesya üzerindeki hâkimiyetini artırarak Kafkasya'daki nüfuz alanını genişletmiştir. (Urquhart, 1833, s. 219)

Rusya'nın sadece Osmanlı üzerinde değil, aynı zamanda Asya'daki diğer devletler üzerinde de önemli etkiler yarattığı görülmektedir. 1827-28 yıllarında İran ile yapılan savaşın ardından imzalanan Türkmençay Antlaşması, Rusya'nın İran'dan

büyük tazminatlar almasına, iki önemli eyaleti ele geçirmesine ve Hazar Denizi'nde İran'ın deniz gücü bulundurmasını sona erdirmesine yol açmıştır. Bu zaferler, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik genişleme planlarını hızlandırmış ve Hive ile Buhara gibi hanlıklar üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu gelişmeler, İngiltere'deki Hindistan yönetici sınıfı için Rusya'nın Hindistan'a yönelik bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Urquhart, bu durumu İngiliz çıkarları için bir alarm olarak görmüş ve Rusya'nın bu yayılmacı politikalarına karşı önlem alınması gerektiğini savunmuştur (Urquhart, 1833, s. 258). Rusya'nın 1830 Fransız Devrimi sonrasında Prusya ve Avusturya ile ittifakını pekiştirmesi ve Whig hükümetine dostça yaklaşması, Rusya'nın Batı ile doğrudan bir çatışmadan kaçınma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Urquhart'ın analizine göre, Rus Çarı, Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen dağılmasının Rusya'nın çıkarlarına uygun olmadığını fark etmişti. Rusya, bir yandan Boğazlar üzerindeki emellerini sürdürürken, diğer yandan Batı'daki dengeleri bozmadan, daha "barışçıl bir nüfuz genişletme" stratejisi izliyordu. Boğazların kontrolünün Anglo-Fransız deniz gücü tarafından tehdit edilebileceği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesine rağmen geri çekilip Asya'da güçlenebileceği düşünülüyordu (Caquet, 2016, s.115-117).

1830 yılında Palmerston'un dışişleri bakanlığına gelmesiyle İngiltere'nin karşılaştığı sorunlar yalnızca Doğu Sorunu ile sınırlı değildi. Belçika, Polonya, Portekiz ve Almanya'daki liberal ayaklanmalar gibi meseleler de büyük önem taşıyordu. Özellikle Belçika Devrimi,⁴⁶ İngiliz çıkarlarını doğrudan etkileyen en önemli konuydu çünkü Belçika, İngiltere'nin kıta Avrupası'ndaki çıkarları açısından stratejik bir bölgeydi. İngiltere, diplomatik bir yenilgi almamak için büyük çaba harcarken, bu mesele Çar'ın da bazı tavizler elde etmesiyle çözüme kavuştu (Caquet, 2016, s.3-4).

Palmerston, Belçika Krallığı'nın kurulmasını desteklerken, Rusya'ya mali tavizler vererek Çar'ı memnun etmeye çalışmıştır. Bu tavizler, Napolyon'un düşüşünden sonra Hollanda Kralı'nın Belçika'nın ilhakı karşılığında Müttefik Devletlere ödemeyi kabul ettiği borçlardan kaynaklanmıştır. Palmerston, bu borçların bir kısmını ödeyerek Rusya ile ilişkileri yumuşatmayı hedeflemiş ve böylece Belçika

⁴⁶Belçika Devrimi (1830-1831), Belçika'nın Hollanda Krallığı'ndan ayrılarak bağımsızlığını kazandığı siyasi ve sosyal bir devrimdir. Bu süreç, Avrupa'nın siyasi dengelerini etkileyen önemli bir olay olarak tarihe geçmiştir. Londra'da yapılan müzakerelerde Belçika'nın bağımsızlığı resmen tanındı. Belçika, bağımsız bir anayasal monarşi haline geldi. Leopold I, Belçika'nın ilk kralı olarak tahta çıktı.

Krallığı'nın kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu taviz, İngiltere'de özellikle Radikaller tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Radikaller, Palmerston'ı Rusya'nın Polonya'yı baskı altına almasına destek vermekle ve despotizme yakınlaşmakla suçlamıştır. (Urquhart, 1833, s. 223)

David Urquhart'ın Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu konusundaki görüşleri, 19. yüzyılın başında Avrupa'nın jeopolitik dengeleri açısından derin bir analiz sunmaktadır. Urquhart, Rusya'nın yayılmacı politikalarının Avrupa'daki istikrarı tehdit ettiğine inanarak İngiltere'nin bu tehdide karşı Osmanlı İmparatorluğu'nu bir denge unsuru olarak desteklemesi gerektiğini savunmuştur. Özellikle Edirne Antlaşması ve Türkmençay Antlaşması gibi Rusya'nın kazandığı başarılar, Urquhart'ın bu görüşlerini pekiştirmiştir.

Palmerston'un Rusya ile ilişkileri dengeleyici politikaları ise İngiliz dış politikasının karmaşıklığını ve jeopolitik çıkarlar ile iç siyasi dengeler arasında nasıl bir denge kurulduğunu göstermektedir. Belçika Devrimi gibi Batı Avrupa'daki meseleler ile Osmanlı-Rusya çekişmesi arasında bir denge kurmaya çalışan İngiltere, Rusya'nın Doğu'daki yayılmacı politikalarına karşı diplomatik çözüm arayışını sürdürmüş, ancak iç siyasetteki tepkilerle karşılaşmıştır.

Sonuç olarak, Urquhart'ın görüşleri, Rusya'nın yayılmacı stratejilerine karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun korunması gerektiğini savunan bir İngiliz dış politika anlayışının temellerini atmış ve İngiltere'nin Doğu Sorunu'na yaklaşımını şekillendirmiştir.

Palmerston, bir Canning yanlısı olarak, kamuoyunun önemini göz ardı etmemiş ve Rusya'nın yayılmacı emellerine karşı çıkmaktan çekinmemiştir. Ancak Polonyalıların taleplerine yönelik herhangi bir somut yardımın mümkün olmayacağını görmüş ve boş tehditlerle Çar'ı kızdırmaya hazır olmamıştır. Başka durumlarda, yurtdışında "liberalizmi" savunarak popülerlik kazanma çabalarına girişmişse de küçük despotları tehdit etmeyi tercih etmiş, büyük otokratlarla ise daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir.

Palmerston, Rusya ile yüzeyde iyi ilişkileri sürdürme amacını taşıırken, elinden geldiğince Rusya'nın planlarına karşı önlemler almaya çalışmıştır. Bu durum, uygulamaları ile kamuoyuna yaptığı açıklamalar arasında sürekli bir tutarsızlık yaratmış ve çağdaşları tarafından sıkça eleştirilmesine neden olmuştur. Bu

tutarsızlık, özellikle Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ile yaşanan kriz sırasında net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Mehmed Ali Paşa, Mısır'ı Fransız modeline göre modernize etmeye çalışan, eğitilmiş ve güçlü bir ordu kurmuş bir Arnavut maceracıydı. Osmanlı İmparatorluğu'na resmi olarak bağlıydı, ancak Avrupa devletleri, özellikle Fransa, Mehmed Ali Paşa ile doğrudan müzakereler yürütmüşlerdi. Mehmed Ali Paşa'nın en büyük arzusu, Osmanlı'dan daha fazla toprak elde etmek ve kendi bölgesel hâkimiyetini genişletmekti. Yunan İsyanı'na müdahalesi sırasında Girit, Mora ve Suriye gibi bölgeler ona vaat edilmişti, ancak yalnızca Girit'i elde edebilmişti. Sultan'ın zayıflığını gören Mehmed Ali Paşa, istediği toprakları zorla almak için harekete geçti ve Suriye'ye saldırarak Osmanlı'nın kontrolünü zorlamaya başladı (1831).

Bu isyan, Batı'da Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini tartışmaya açtı. Fransa, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki nüfuzuna karşı çıkarken, Mehmed Ali Paşa'ya destek oluyordu. Fransız çıkarları, özellikle Suriye üzerindeki geleneksel nüfuzlarından kaynaklanıyordu. Sultan II. Mahmud'un Yunanistan'da ve Rusya ile savaşlarda uğradığı yenilgiler, Osmanlı İmparatorluğu içinde Mehmed Ali Paşa'nın destek bulabileceği bir karşı-darbe tehlikesini artırmıştı.

İngiltere ise Mehmed Ali Paşa'ya karşı Osmanlı Sultanı'nı destekleme kararı aldı. Stratford Canning, daha 1832 yılında Mehmed Ali Paşa'nın yarattığı tehlikeye dikkat çekmiş ve Osmanlı reformlarını desteklemenin, Mehmed Ali Paşa'yı caydırmanın gerekliliğini savunmuştur. Ancak, Osmanlı ordusunun Konya'da İbrahim Paşa karşısında aldığı yenilgi, İngiltere'nin bir müdahalede bulunmaması, Rusya'nın İstanbul'a yardım eli uzatmasına yol açtı. Sultan, Rus yardımını kabul etmek zorunda kaldı ve Mehmed Ali Paşa'nın ilerleyişi, Rus donanmasının İstanbul'a varmasıyla durduruldu.

1833 yılında imzalanan Kütahya Antlaşması, Mehmed Ali Paşa'ya Suriye, Girit ve Diyarbakır gibi toprakları kontrol etme hakkı tanıırken, Osmanlı'ya bağlı bir vassal olarak kalmasını öngörüyordu. Bu durum, Fransa için tatmin edici bir çözüm olurken, İngiltere açısından rahatsızlık vericiydi. Mehmed Ali Paşa Hindistan'a giden iki önemli ticaret yolunu kontrol ediyordu: Mezopotamya ve Mısır üzerinden geçen kara yolları. Bu stratejik üstünlük, İngiltere'nin Hindistan'a ulaşımını tehdit

eden bir unsur olarak görülüyordu. Ayrıca Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki artan nüfuzu da İngiliz çıkarları için büyük bir tehlike oluştuyordu.

Palmerston'un dış politikası, liberal ilkeleri savunurken Rusya gibi büyük güçlere karşı dikkatli bir yaklaşım sergilemeye çalışmasıyla şekillendi. Onun Mehmed Ali Paşa krizi sırasındaki tutumu, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisine karşı İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemesi gerektiğini göstermektedir. Ancak bu destek, Mehmed Ali Paşa'nın elinde bulunan stratejik bölgeler üzerindeki İngiliz çıkarlarını da koruma amacını taşımaktaydı. Palmerston'un Mehmed Ali Paşa ile ilgili tutumu, İngiltere'nin Hindistan'a giden yollar üzerindeki kontrolünü sürdürme stratejisini de yansıtmaktadır.

Fransa'nın Mehmed Ali Paşa'ya destek vermesi ve Suriye üzerindeki çıkarlarını savunması, İngiltere ve Fransa arasında bu dönemdeki rekabetin bir yansımasıdır (Urquhart, 1833, s.226). Palmerston, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik desteğini devam ettirirken, Osmanlı'nın iç reformlarına da destek verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak İngiltere'nin Osmanlı'ya verdiği desteğin, yalnızca Osmanlı'nın istikrarını değil, aynı zamanda İngiliz çıkarlarını da koruma amacı güttüğü açıktır.

1833 Hünkâr İskelesi Antlaşması, Osmanlı-Rus ilişkilerinde stratejik bir dönemeçtir. Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisini artırma ve Boğazlar üzerindeki kontrolünü güçlendirme çabaları, İngiltere ve Fransa gibi Batılı güçler tarafından dikkatle izlenmiştir. Palmerston'un Mehmed Ali Paşa'ya yönelik politikaları, bu dönemdeki dış politika kısıtlamaları ile şekillenirken, İngiltere'nin Avrupa'daki diğer sorunlarla (Belçika ve Portekiz gibi) meşgul olması, Osmanlı'yı destekleme konusunda harekete geçme sürecini uzatmıştır (Caquet, 2016, s.18).

Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı'ya karşı tehdit oluşturması, İngiltere için sadece Osmanlı'nın geleceği açısından değil, aynı zamanda Hindistan'a giden ticaret yolları üzerindeki stratejik çıkarlar açısından da büyük önem taşıyordu. Palmerston'un bu konuda net bir duruş sergilemesi ve Rusya'ya karşı olan şüphelerini dile getirmesi, İngiltere'nin hem Osmanlı İmparatorluğu'nu hem de doğudaki çıkarlarını koruma çabalarının bir yansımasıdır.

Bu bağlamda, Palmerston'un Rusya ve Mehmed Ali Paşa'ya karşı olan düşmanlığı, İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını koruma ve

Rusya'nın yayılmacı emellerine karşı bir denge kurma arzusunun açık bir göstergesidir.

Palmerston'un Mehmed Ali Paşa'ya yönelik politikaları ve Rusya'yla ilgili tutumu, Doğu Sorunu'nu (Eastern Question) yönetirken İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl koruyabileceği konusundaki stratejik belirsizliklerin bir yansımasıdır. Mart 1834'te Palmerston, İngiltere'nin Akdeniz filosunu Çanakkale Boğazı'na göndermeye yönelik ihtiyatı bir emir vererek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'dan yardım istemesi durumunda bu filo ile koruma planını geliştirmiştir. Ancak Palmerston'un kamuoyu önünde yaptığı açıklamalar, özellikle Rusya'nın Osmanlı üzerindeki artan etkisini görmezden geldiği şeklinde eleştirilmişti. Özel yazışmaları, Rusya'ya duyduğu kuşkuları açıkça ortaya koymasına rağmen, İngiliz halkı ve Parlamento'da bu tutum yeterince görünür değildi.

David Urquhart, Palmerston ve dönemin diğer siyasi figürlerinden farklı olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece stratejik bir güç olarak değil, aynı zamanda medeniyet açısından da önemli bir unsur olduğunu savunuyordu. Onun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı hayranlığı, yalnızca siyasi bir çıkar gözetken yaklaşımın ötesine geçiyordu. Urquhart, Osmanlı'yı Orta Çağ Avrupası'nın bir devamı olarak görmüş ve bu bağlamda Osmanlı kurumlarına duyduğu hayranlık neredeyse fanatik bir düzeye ulaşmıştır.

Urquhart'ın gözünde Osmanlı İmparatorluğu, Kuran'a dayalı hukuki ve mali sistemleriyle "ilkel ama saf" bir düzen sunuyordu. Onun, Batı'nın karmaşık ve seküler kurumlarının aksine Osmanlı'nın basit ve dürüst bir yönetim anlayışı sunduğuna dair inancı, o dönemde İngilizler arasında yaygın olan Osmanlı karşıtı önyargılara meydan okuyordu. Bu türden bakış açıları, Urquhart'ın görüşlerini daha geniş kitlelere tanıtırken, Osmanlıların Batı'da daha olumlu bir algı kazanmasına katkı sağladı. Ancak, onun bu aşırı idealist yaklaşımı, İngiliz hükümetindeki politikacılar tarafından pek dikkate alınmadı ve çoğu zaman zararsız bir "hayalperestlik" olarak değerlendirildi.

Urquhart'ın Osmanlı'yı bu şekilde idealleştirmesi, onu stratejik bir müttefik olarak görenlerden farklı bir noktaya taşımıştır. Onun gözünde Osmanlı, modernleşmenin ve Batı'nın çıkarıcı politikalarının yozlaştırıcı etkisinden korunmuş, saf bir medeniyeti temsil ediyordu. Bu nedenle, Urquhart Osmanlı'nın kurumsal yapısındaki eksiklikleri görmezden gelerek, bu eksiklikleri yabancı etkilerden

kaynaklanan yozlaşma olarak açıklamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun temel doğasının bozulmadığını savunmuştur.

Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu hayranlık ve onu bir “altın çağ” olarak görme yaklaşımı, dönemin İngiliz dış politikasındaki realist ve pragmatik yaklaşımlardan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Palmerston, Osmanlı'nın bütünlüğünü koruma amacı güderek daha stratejik ve güç dengelerine dayalı bir yaklaşım benimserken, Urquhart, Osmanlı'yı bir model olarak görmüş ve onun kurumsal yapısının Avrupa'nın yozlaşmış politik sistemlerine alternatif oluşturabileceğine inanmıştır. (Urquhart, 1834).

Urquhart'ın bu idealist görüşleri, onun Osmanlı İmparatorluğu'nu sadece stratejik bir müttefik olarak değil, aynı zamanda medeniyetin korunması gereken bir unsuru olarak görmesine yol açmıştır. Bu, Urquhart'ın yalnızca politik çıkarlarla değil, aynı zamanda derin bir ideolojik bağlılıkla hareket ettiğini göstermektedir. Urquhart'ın Osmanlı kurumlarına duyduğu hayranlık, onun Avrupa Orta Çağı'nı bir medeniyetin doruk noktası olarak gören romantik tarih anlayışından kaynaklanıyordu. Bu görüş, onun Batı Avrupa'nın karmaşık siyasi sistemlerine duyduğu kuşkuyu ve Osmanlı'yı bu sistemlere bir alternatif olarak görmesini açıklar.

Sonuç olarak, Palmerston'un Osmanlı İmparatorluğu'nu koruma politikası daha çok İngiliz çıkarlarıyla sınırlıyken, Urquhart'ın Osmanlı yanlısı tutumu daha derin ve ideolojik bir temele dayanmaktadır. Urquhart, Osmanlı'yı sadece stratejik bir unsur değil, aynı zamanda Batı'nın kaybettiği medeniyeti temsil eden bir model olarak görmüş ve bu bakış açısı, onun Osmanlı'ya duyduğu hayranlığı daha da derinleştirmiştir.

4.6. David Urquhart ve Büyük Britanya İle Osmanlı Devleti Arasındaki Ticaret Anlaşması Müzakereleri

Stratford Canning, İstanbul'daki görev süresinin sonunda Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik mesajını “reform yap ya da yok ol” teması üzerine kurmuş, Aralık 1832 tarihli notuna şu ifadeyle başlamıştır:

“Türk İmparatorluğu, çöküş sürecinde öyle bir kritik noktaya ulaşmıştır ki, ya yeniden canlanıp yeni bir refah dönemine başlayacak ya da tamamen çözümlenme durumuna düşecektir (TNA / FO 78/211, ff. 337).”

Canning'e göre reform, "Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını sürdürmenin ve halkının durumunu iyileştirmenin en iyi ve tek umuduydu" (TNA / FO 78/211, ff. 351–352). Ayrıca Mehmet Ali Paşa'ya toprak devretmeyi öngören bir paylaşımın, imparatorluğun uzun vadeli hayatta kalma umudunu temelden sarsacağını şöyle dile getirmiştir:

"Büyük toprak paylaşımları, özellikle Mehmet Ali Paşa'nın eline geçecek miktarlar, imparatorluğun reform yoluyla iyileşme şansını bütünüyle ortadan kaldıracaktır (TNA / FO 78/211, ff. 341–342)."

Whig Partisi perspektifinden bakıldığında, reformdan yoksun bir Osmanlı İmparatorluğu'na dayanarak yapılan herhangi bir diplomatik hesaplama, temelden anlamsız kabul ediliyordu. Zira reformlar olmaksızın ne Osmanlı Devleti kurtarılabilir görülüyordu ne de onun kurtarılmaya değer bir siyasi varlık olduğu düşünülüyordu. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda desteklenmesi yönünde bir karar alındığında, bu desteğin ancak reform çabalarıyla birlikte anlam kazanacağı açıktı. Nitekim Webster'in ifadesiyle, "Palmerston'un Yakın Doğu meselesindeki tüm ahlaki konumu, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform edilebilir olduğu varsayımına dayanıyordu" (Webster, 1947, s. 769). Bu yaklaşım, Mehmed Ali Paşa'nın kimi Batılı kamuoylarında ve bazı siyasal çevrelerde sahip olduğu ilerici ve modernleştirici imajı daha da belirleyici kılmaktaydı. Zira Sultan II. Mahmud, 1830'lu yıllarda yalnızca sınırlı sayıdaki İngiliz gözlemciden övgü alabilmişti (Walsh, 1836, s. 1–104).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl başlarında reform gerekliliği yalnızca dış gözlemciler tarafından değil, aynı zamanda İstanbul'da uzun süre ikamet etmiş ve imparatorluk yapısını yakından tanımış yazarlar tarafından da dile getirilmiştir. Popüler tarihçi Charles MacFarlane, 1829 tarihli eserinde, sorunların temelinde yapısal ve ahlaki bir çöküş bulunduğunu vurgular. Ona göre, "şeref ve refahın daha sağlam ve kalıcı bir temeli ki bu olmadan önerilen tüm düzenlemeler kumdan yapılmış bir temele benzer, ancak hükümetin tüm kademelerinde genel bir ahlaki reformla mümkündür; zira mevcut durumda divan ve paşalardan köy ağalarına ve gümrük memurlarına kadar her şey yolsuzlukla doludur. Halk, eskisinden daha fazla baskı altındadır. Mülkiyet ve yaşam güvencesi hâlâ belirsizdir; adalet ise verilen rüşvetin miktarına göre dağıtılmaktadır" (MacFarlane, 1829, s. 270).

Osmanlı İmparatorluğu'nun reform çabalarının İngiliz kamuoyunda inandırıcı ve meşru bir zemine oturabilmesi için sürecin dikkatle yönetilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ve İstanbul'daki Büyükelçi Lord Ponsonby, reform söyleminin yönünü belirleme konusunda merkezi bir rol üstlenmişlerdir. Bu sürecin yönlendirilmesinde önemli bir dönüm noktası, 1833 yılı gibi erken bir tarihte David Urquhart'ın sahneye çıkışıyla yaşanmıştır. Urquhart, geçmişte Yunan Bağımsızlık Savaşı'na katılmış bir İskoç toprak sahibi olmasının yanı sıra, İngiltere Kralı IV. William'ın özel himayesine mazhar olmuş bir isimdir. Kral'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı duyduğu ilgi, Urquhart'ın yükselişinde belirleyici bir etken olmuştur.

Urquhart, kısa süre içerisinde Osmanlı'nın potansiyelini ve İngiltere için stratejik önemini savunan başlıca figürlerden biri hâline gelmiş; bu doğrultuda çeşitli broşür ve kitaplar yayımlayarak kamuoyunda dikkat çekmiştir. Özellikle Stratford Canning'in 1832 tarihli reform memorandumunun hemen ardından yayımlanan *Turkey and Its Resources* (Türkiye ve Kaynakları) adlı eseri, 1830'lu yıllar boyunca İngiliz himayesinde yürütülecek Osmanlı reformlarının bir tür yol haritası olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmayı, daha açık siyasi mesajlar içeren ve daha tartışmalı olan *England, France, Russia, and Turkey* (İngiltere, Fransa, Rusya ve Türkiye) adlı makalesi izlemiştir. Her iki metin de dönemin önde gelen edebî ve siyasi dergilerinde geniş yer bulmuş; *The Literary Gazette*, *Edinburgh Review*, *British and Foreign Review*, *Quarterly Review* ve *Foreign Quarterly Review* gibi yayınlarda değerlendirilmiş, eleştirilmiş ve sıklıkla atıf almıştır (The Literary Gazette, 1833, s. 440–441).

David Urquhart'ın Osmanlı yanlısı fikirleri yalnızca siyasi çevrelerde değil, dönemin kamuoyu nezdinde de önemli bir etki yaratmıştır. Tarihçi Frank Bailey, Urquhart'ın görüşlerinin geniş bir kesim tarafından benimsendiğini şu sözlerle ifade eder: “Onu Doğu meselelerinde bir otorite olarak gören büyük bir İngiliz kamuoyu tarafından kabul edilmiştir” (Bailey, 1942, s. 165). Urquhart'ın savunucularından biri olan ve kendisi de bir Türksever olan David Ross ise, Urquhart'ın ilk eseri *Turkey and Its Resources* hakkında, yalnızca İngiltere'de değil, Avrupa genelinde “tam bir fikir değişikliği yarattığını” belirtmiştir (Bailey, 1942, s. 165).

1833 yılının sonlarına doğru David Urquhart, Doğu Avrupa ve Asya'da coğrafi ve ekonomik veri toplamak üzere bir Dışişleri misyonuyla

görevlendirilmiştir. Bu görevlendirme, onun Osmanlı İmparatorluğu'nun potansiyeline ilişkin geliştirdiği iyimser görüşlerin Palmerston üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Aynı yılın başlarında Urquhart, Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a gönderdiği bir dizi yazışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun "neredeyse sınırsız ticari refah vaat eden" yapısını vurgulamış ve İngiltere'nin, Türkiye'nin "siyasi yeniden yapılanmasında ve kalıcı refahında, bol kaynaklarını harekete geçirerek" oynayabileceği rolün altını çizmiştir (TNA FO 78/232; FO 78/233; FO 78/249; FO 78/279).

Mart 1834'te David Urquhart'ın İstanbul'a yerleşmesine karar verilmiş ve kısa süre içerisinde burada diplomatik bir görev üstlenmiştir. Her ne kadar aynı yıl Muhafazakârların (Tory) kısa süreli iktidarı döneminde bu süreçte bir duraklama yaşanmış olsa da Urquhart 1836 yılında Osmanlı başkentine geri dönmüş ve bu kez resmî olarak elçilik sekreteri sıfatıyla görevine başlamıştır. Bu dönemde, daha sonra Balta Limanı Antlaşması olarak tarihe geçecek olan Osmanlı-İngiliz ticaret anlaşmasının hazırlık sürecinde aktif bir rol üstlenmiş ve ilgili görüşmelere doğrudan katkı sağlamıştır (Monteith, 1840).

David Urquhart, tarih yazımında sıklıkla Rusya karşıtı yoğun paranoyası ve Lord Palmerston'a yönelik saplantılı muhalefetiyle tanınmaktadır. 1837 yılında meydana gelen Vixen olayı, onun dış hizmet kariyerinin sona ermesine neden olmuştur. Bu olayda, İngiliz bandıralı Vixen adlı ticaret gemisi, Çarlık donanması tarafından, Çerkes isyanına askeri malzeme taşıdığı gerekçesiyle Karadeniz kıyılarında alıkonulmuştur. Olayın ardından Urquhart, İngiliz hükümetini Rusya'ya karşı açık savaşa sürüklemek üzere yoğun girişimlerde bulunmuş; bu nedenle görevden alınarak Dışişleri'nden uzaklaştırılmıştır. Bu gelişmeden sonra bir daha dış hizmete dönmemiş ve Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a yönelik kişisel husumetini sürdürmüştür.

1840 yılında, Palmerston'u doğrudan "Rusya adına çalışan bir casus" ve "vatan haini" olmakla itham eden bir kampanya başlatmış; bu çerçevede broşürler ve kamuya açık basın açıklamaları yoluyla Chartist hareket içinde etkili bir propaganda yürütmüştür (Urquhart, 1836, s. 54–58). Tüm bu muhalif tutumuna rağmen, Urquhart'ın erken dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na dair fikirleri ve özellikle Türksever yaklaşımı, İngiliz kamuoyunda ciddi karşılık bulmuş; dolaylı olarak Palmerston'un Osmanlı politikalarını da meşrulaştıran bir işlev üstlenmiştir.

Urquhart'ın, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikasının şekillenmesinde ilk dönemde kayda değer bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Vixen olayı sırasında sergilediği dengesiz tavırlara rağmen David Urquhart hem Dışişleri Bakanı Palmerston'un hem de İstanbul Büyükelçisi Ponsonby'nin desteğini almaya devam etmiştir. 1836 yılında editörlüğünü yaptığı *Portfolio* dergisinde Palmerston'un Doğu politikasına destek verdiğini açıkça ifade etmiş, bu yayın aracılığıyla Dışişleri Ofisi'nden ve başka kaynaklardan elde edilen gizli belgeleri kamuoyuna sunmuştur. Bu yayın faaliyeti, dönemin koşulları içinde adeta 19. yüzyılın "internet sızıntısı" olarak değerlendirilebilecek türden bir ifşa hareketi niteliği taşımaktadır (Bolsover, 1934, s. 106).

Portfolio dergisinin yayın politikası giderek daha fazla tartışmalı hâle gelmiş olmasına rağmen, Lord Palmerston, David Urquhart'a yeni görevler vermekten uzun süre vazgeçmemiştir. Bu durum, dönemin çeşitli gözlemcileri tarafından da dikkat çekici bulunmuştur. Holland'ın aktardığına göre, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Lord Ponsonby, Urquhart'ın oldukça tartışmalı broşürü *England, France, Russia, and Turkey*'i yalnızca okumakla kalmamış, aynı zamanda metin üzerinde düzeltmeler yapmış ve yayın sürecine maddi katkıda da bulunmuştur (Holland, 1977, s. 337).

Urquhart'ın sahip olduğu bu yüksek düzeyde koruma, onu görevden almak ya da göz ardı etmek isteyen çevrelerin, bizzat Kral IV. William'ın himayesi nedeniyle doğrudan dirençle karşılaşmasına neden olmuştur. Nitekim dönemin saygın yayınlarından *Quarterly Review*, Urquhart'ı "Palmerston'un yarattığı bir Frankenstein" olarak nitelendirerek, bu ilişkiyi alaycı ve eleştirel bir dille ortaya koymuştur (Quarterly Review, 1840, s. 265; Urquhart, 1835, s. 22).

David Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'nun erken ve istikrarlı savunucularından biri olarak tanınmıştır. Onun girişimleri, Palmerston ve Ponsonby'nin Whig-Liberal çizgide desteklediği Osmanlı reform programının kıvılcımını oluşturmuştur. Özellikle *Turkey and Its Resources* (Türkiye ve Kaynakları) adlı eseri, yalnızca önemli bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda Dışişleri Ofisi'nin Osmanlı'ya ilişkin düşüncelerini şekillendirmede etkili bir başvuru metni hâline gelmiştir. Bu eseri takip eden broşürler ve yazılar, Urquhart'ın Osmanlı politikası üzerine kurduğu sistematik görüşleri yaygınlaştırmıştır.

Urquhart'ın Türkiye'ye yönelik önerileri, başından itibaren Anglo-Sakson geleneğine dayanan, kademeli ve meşruiyet temelli bir reform anlayışına dayanıyordu. Bu yaklaşım, Mehmed Ali Paşa'nın temsil ettiği Fransız merkezileştirici ve otoriter modelin tam zıddıydı. Urquhart, idari dönüşümün tepeden inmeceli yöntemlerle değil, yerel gelenekleri ve siyasi meşruiyeti koruyarak yürütülmesini savunmaktaydı. *Quarterly Review*'de belirtildiği üzere, onun perspektifi, mevcut Osmanlı hanedanını ve kurumlarını bir engel olarak değil, modernleşmenin temel taşı ve meşru taşıyıcısı olarak görüyordu (*Quarterly Review*, 1840, s. 265).

David Urquhart, Osmanlı monarşisinin meşruiyetine güçlü bir vurgu yaparak, II. Mahmud'un sahip olduğu otoriteyi Avrupa'daki çağdaş hükümdarlarla kıyasladığında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Avrupa'nın en eski hanedanının geleneksel haklarından faydalanan II. Mahmud, Avrupa'da herhangi bir hükümdardan daha geniş yasal yetkilere sahiptir." Bu ifade, onun siyasal düşünce yapısındaki muhafazakâr ve Edmund Burke'çu yaklaşımla da örtüşmektedir. Urquhart'a göre Osmanlı'daki tarihsel özgürlük anlayışı, Batı'daki anayasal çerçeveden farklı olarak, halkın dini ve geleneksel değerleriyle şekillenen bir düzende temellenmiştir. Bunu şu şekilde dile getirir: "İnsanın toplumsal hakları ve siyasi yapısı, birkaç ama basit ve paha biçilmez inançlarla tanımlanmış ve korunmuştur; bunlar her bireyin gönlünde derin bir şekilde işlenmiştir." Bu yaklaşım, modern anayasal hakların kurumsallaşmadığı bir toplumda dahi meşruiyetin ve özgürlüğün geleneksel bir temelde var olabileceğini savunur.

Urquhart'ın bu düşünceleri, dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston tarafından da kısmen paylaşılmış görünmektedir. Palmerston, 1838 yılında Edward Bulwer'e yazdığı bir mektubunda Osmanlı'nın bekası hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "*Türk İmparatorluğu'nun hızla çöküşe geçtiğini söyleyenlere hep şu yanıt verilir: 'Eğer desteklemeye çalışır ve yıkmaya kalkmazsak bizim zamanımızda dayanacaktır. Dahası, yüzyıllardır var olan bir imparatorluk, çünkü yaratımlar olan yapılar gibi kolayca yıkılmaz, tıpkı Mehmet Ali'nin otoritesi gibi* (Bulwer, 1838, s. 285)."

David Urquhart'ın reform anlayışı, özellikle Fransız modelinin temsilcisi olarak görülen Mehmed Ali Paşa'ya yönelik İngiliz muhalefетinin düşünsel zeminini oluşturmuştur. Fransızların desteklediği merkezîyetçi ve ilerlemeci reform vizyonu,

yeniliklerin toplumsal dinamizmin garantisi olduğu düşüncesine dayanıyordu. Oysa Urquhart'ın savunduğu model, mevcut kurumların uyarlanmasına ve geleneksel yapıların korunarak dönüştürülmesine dayalı bir sistemdi. Bu anlayış, 1832 tarihli İngiliz Reform Yasası'nda (Reform Act) da görülen, kademeli ve paternalist bir değişim çizgisiyle paralellik gösterir. Urquhart'ın perspektifi, dönemin Whig hükümetinin Osmanlı kurumlarına yaklaşımını yansıtan bir çerçeve sunmuştur.

Urquhart, II. Mahmud'un yönetimini değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır: *“Onun iç yönetimi, önceki saltanatlarla kıyaslandığında, ekonomi, ılımlılık, insanlık ve gerçek fakat kademeli idari ilerleme ile karakterize edilmiştir (Urquhart, 1835, s. 21).”*

Gelecekteki reformlara ilişkin vizyonunu ise şu sözlerle özetler: *“Türkiye'deki tüm ihtiyatlı reformlar, Arabistan'da orijinal saflığına geri dönen ve tüm antik saflığıyla yeniden canlandırılan eski kuralların restorasyonuna indirgenmelidir (...) ki Sultan'ın benimsemeye eğilim gösterdiği plan tam da budur (Urquhart, 1833, s. 90)...”*

Bu yaklaşım, reformun modernleşmeci değil, muhafazakâr temelli bir yeniden yapılanma olması gerektiğini savunmaktadır. Burada hedeflenen, Batı tarzı anayasal haklar sistemine geçiş değil; İslam geleneği ve Osmanlı'nın tarihsel kurumları içerisinde meşrulaşan bir özgürlük ve siyasal düzen anlayışının sürdürülmesidir. David Urquhart'ın önerdiği modelde olduğu gibi, reformların halkın kültürel kodlarına, dini yapısına ve yerleşik sosyal alışkanlıklarına aykırı düşmeyecek biçimde gerçekleştirilmesi esastır.

Benzer bir yaklaşım, 1840 yılında Osmanlı Devleti'nin yeni mali düzenlemeler yürürlüğe koyduğu dönemde, dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston tarafından da ifade edilmiştir. Palmerston, Osmanlı Hariciye Nazırı Reşid Paşa'ya gönderdiği bir yazıda şu değerlendirmede bulunmuştur; *“Majestelerinin Hükümeti, Osmanlı'nın yeniden doğuşuna en derin ilgiyi duymaktadır ve Reşid Paşa'nın ülkesinin eski saflık ve canlılığına geri dönüşünü sağlayarak, eski kurumları kademeli olarak geliştirmesi ve iyileştirmesi yerine, Türk halkının alışkanlıklarına ve önyargılarına aykırı olacak şekilde yeni kurumlar kurmaya çalışmamasını çok bilgece ve yerinde bulmaktadır” (TNA, FO 78/389).*

David Urquhart'ın *Turkey and Its Resources* (Türkiye ve Kaynakları) adlı eseri, programatik anlamda iki temel önermeye dayanmaktadır. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik potansiyelinin, siyasal yeniden yapılanmanın asli unsuru olduğudur. İkinci temel önerme ise, bu potansiyelin ortaya çıkarılması için serbest ticaretin vazgeçilmez bir araç olarak görülmesidir. Urquhart, kitabında bu fikri açık biçimde dile getirerek, "Osmanlı'da ticaret serbesttir" ifadesini kullanır (Urquhart, 1833, s. 27).

Kitapta Osmanlı Devleti'nin ithalat üzerindeki %3 oranındaki düşük tarifesi, modern ekonomilerle karşılaştırıldığında örnek gösterilecek bir uygulama olarak övülmektedir. Urquhart'a göre, yapılması gereken tek düzenleme, bu serbest yapıyı sekteye uğratan iç engellerin ve son dönemde getirilen bazı tekel uygulamalarının kaldırılmasıdır. Moniteur Ottoman gazetesinden yaptığı bir alıntıyla bu görüşünü pekiştirir: "Üç yüz yıl önce, sultanlar, cömertlik ve akıl yürütme eylemleriyle, medeni Avrupa'nın en ateşli arzularını önceden görmüş ve sınırsız ticaret özgürlüğünü ilan etmişlerdir" (Urquhart, 1833, s. 131).

Urquhart'ın bu yaklaşımı, Osmanlı Devleti'ni yalnızca Doğu sorunu bağlamında bir jeopolitik aktör olarak değil, aynı zamanda İngiltere'nin ekonomik çıkarlarıyla uyumlu bir serbest ticaret ortağı olarak yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır.

David Urquhart, *Turkey and Its Resources* adlı eserinde yalnızca Osmanlı ekonomisinin iç dinamiklerini değerlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Avrupa'daki korumacı ekonomik politikaları da sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu bağlamda, Fransız Tarım ve Ticaret Meclisi'nde merkantilist politikaları savunan Adolphe Thiers'in bir konuşmasıyla alay etmiş ve bu görüşleri çağ dışı olarak nitelendirmiştir (Urquhart, 1833, ss.121–122). Urquhart'ın serbest ticaret konusundaki ısrarı, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik olarak henüz tam anlamıyla kullanılmamış kaynakları üzerine inşa edilmişti.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde Urquhart, Osmanlı topraklarının jeo-ekonomik potansiyelini vurgulayarak İngiltere'ye stratejik bir öneride bulunur: "İngiliz mallarının geniş depoları Tuna üzerinde ve Trabzon'da kurulsun, Türkiye bu depolarda donanma veya ordulardan daha iyi bir destek bulacaktır" (Urquhart, 1833, s. 174). Bu öneri, askeri müdahaleler yerine ticaretin yaygınlaştırılması yoluyla

Osmanlı'nın hem istikrar kazanabileceği hem de İngiltere'nin bölgedeki etkisini artırabileceği fikrine dayanmaktadır.

Serbest ticaret ideolojisinin İngiltere'deki yükselişi, tarihçiler tarafından genellikle 1840'lara ya da daha sonraki bir döneme tarihlendirilmiştir. Bu tarihsel çerçeve, çoğunlukla 1846 yılında yürürlükten kaldırılan Tahıl Yasaları (Corn Laws) ve bu sürece öncülük eden Tahıl Yasası Karşıtı Birlik (Anti-Corn Law League) gibi iç siyasal dinamiklere odaklanmanın bir sonucudur (Howe, 1997, ss. 2–3, 8–10). Oysa bu sınırlı iç politika merkezli yaklaşım, serbest ticaretin yalnızca İngiltere sınırları içindeki etkilerine yoğunlaştığı için, dış politika ve imparatorluk bağlamındaki erken gelişmeleri yeterince dikkate almamaktadır.

Nitekim serbest ticaretin bir dış politika aracı olarak kullanımı, Doğu Sorunu ile hemen hemen eş zamanlı gelişen Birinci Afyon Savaşı (1839–1842) gibi olaylarla somut biçimde görünür hale gelmiştir. Bu savaş, Britanya'nın Asya'daki ticari çıkarlarını korumak adına doğrudan askerî müdahalede bulunduğu örneklerden biridir. Aynı dönemde Clarendon, Bowring ve Granville gibi önemli hükümet figürleri, 1830'lu yıllarda Fransa ile bir serbest ticaret antlaşması yapma girişimlerinde bulunmuşlardır (TNA, 30/29/16/9).

Ayrıca, Maliye ve Ticaret Kurulu'nun (Exchequerand Board of Trade) 1820'ler ve 1830'lar boyunca uygulamaya koyduğu tarife indirimleri, serbest ticaretin İngiltere'de yalnızca ideolojik bir yönelimi değil, aynı zamanda kurumsal bir devlet politikası hâline getirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu dönem, Britanya'nın ekonomik politikasında giderek daha sistematik bir liberalleşme sürecine tanıklık eder. Ancak bu süreçteki serbest ticaret anlayışı, daha sonraki dönemlerde gelişecek olan “hiçbir tarifeye sahip olmama” gibi katı bir yaklaşımı yansıtmaz. Aksine, bu anlayış serbest ticareti, ekonomik verimliliğin ve genel refahın artmasıyla doğrudan bağlantılı bir uygulama olarak tanımlar (Charles, 1833, ss. 47–49).

Serbest ticaret ile mali kısıtlamalar arasındaki tarihsel ilişki, özellikle İngiltere'de eski Whig düşüncesinin merkezî temalarından biri olarak öne çıkmıştır. Bu gelenek içinde, doğrudan vergilendirme ile ticaretin serbestleşmesi arasındaki bağ sıkça vurgulanmıştır. David Urquhart da bu görüşü destekleyerek şu ifadeleri kullanmıştır: “Onlar için ticaretin ve sanayinin özgürlüğü bağımsız bir sorgulama

konusu değil; bu özgürlük, doğrudan vergilendirmenin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve ondan asla ayrılamaz” (Urquhart, 1833, s. 16).

Bu tür ifadeler, Urquhart’ın serbest ticareti yalnızca ekonomik bir mesele olarak değil, aynı zamanda siyasal ve mali özgürlüğün bir uzantısı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Ona göre ekonomik serbestlik, yalnızca uluslararası ilişkilerde değil, aynı zamanda iç siyasi reformun da bir aracıdır.

Osmanlı merkezi yönetiminin zayıf olduğu yönündeki yaygın eleştiriler, David Urquhart tarafından radikal biçimde tersine çevrilmiş ve refah düzeyinin artmasıyla merkezi otoritenin gevşemesinin doğal bir sonuç olduğu ileri sürülmüştür. Urquhart, bu konudaki görüşünü şu ifadeyle açıkça dile getirmiştir: “Merkezi yönetimin ihmal edilmesi genellikle refahın bir sonucudur.” (Urquhart, 1833, s. 17).

Bu yaklaşım çerçevesinde, düşük ve adil dağıtılan vergilendirmenin, iltizam gibi kötü uygulamalar ortadan kaldırıldığı takdirde, ekonomik refahı beraberinde getireceği, refahın da siyasal istikrar ve iyileşmeyi garanti altına alacağı öne sürülmektedir. Urquhart, dış görevine başlamadan önce Dışışleri Bakanı Palmerston’a yazdığı bir mektupta bu anlayışı özetlemiştir: “Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu tek avantaj, yalnız bırakılmaktır. Sanayi serbesttir, ticaret serbesttir, vergilendirme doğrudandır ve yükler eşittir” (TNA, FO 78/233, f. 140).

Bu türden bir serbestlik anlayışı, Urquhart tarafından özellikle Mehmed Ali Paşa’nın Mısır’daki merkeziyetçi tarım ve ticaret tekelleriyle karşılaştırıldığında açık bir üstünlük olarak konumlandırılmıştır. 1835 tarihli bir eserinde Urquhart, Osmanlı’nın kamu gelirlerini elde etme biçimini överek şöyle demiştir: “Tüm kamu kaynakları, hükümet tekelleri olmaksızın, ağır vergiler veya sanayi ve nüfusun ilerlemesini durdurmadan elde edilmektedir” (Urquhart, 1835, s. 30).

Dolayısıyla Urquhart’ın bakış açısında, serbest ticaret yalnızca iki ülke arasında karşılıklı ekonomik çıkar temelinde gelişen bir ticari düzenleme değil, aynı zamanda iyi yönetişimin ve siyasal istikrarın vazgeçilmez bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Bu durum, serbest ticareti Osmanlı’nın yeniden yapılandırma politikalarının merkezine yerleştirmekteydi.

Son olarak, David Urquhart, reform yanlısı tutumunu yalnızca Osmanlı İmparatorluğu’nun lehine değil, aynı zamanda Avrupa’daki diğer güçlerin –özellikle Avusturya ve Alman devletlerinin– reform karşısındaki durgun tavırlarını eleştirmek

için de kullanmıştır. II. Mahmud'un reform girişimlerini desteklemekten çekinmeyen Urquhart, bu süreci, "eski bir anayasanın yenilenmesi" ya da modernleştirilmiş bir yapıya yeniden kazandırılması olarak tanımlamıştır. Ona göre, Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi yalnızca askeri bir düzenlemenin kaldırılması değil, aynı zamanda feodal güçlerin ve kurumsal yozlaşmanın tasfiyesi anlamına geliyordu. Bu tasfiye, devleti mali sorumluluk taşıyan, "belediyeler" olarak tanımlanan yerel toplulukların rızasına dayalı daha katılımcı bir yönetim sistemine yönlendirecek zemini yaratmıştır.

Urquhart, bu yerel yönetim temelli dönüşümü şu sözlerle açıklamıştır:

"İki büyük pratik öneme sahip ilke: mülkiyete doğrudan vergi konularak sanayi ve ticaret özgürlüğü sağlanması ve mali amaçlarla faaliyete geçirilen kırsal belediye örgütlenmesi. Bu örgütlenme, adaletin dağıtılmasına, baskının azaltılmasına ve yurtseverlik yerine yerel bağlılıkların ve ortak sempati duygularının gelişmesine yol açmıştır"(Urquhart, 1833, s. vii)."

Urquhart'a göre bu örgütlenme biçimi, yalnızca Osmanlı içinde olumlu sonuçlar doğurmakla kalmamış, aynı zamanda İngiliz anayasal geleneği ile benzeşen yönler taşımıştır. Özellikle Anglo-Sakson topluluklarının gönüllü birlikteliğine dayalı geleneksel yönetim yapılarıyla karşılaştırılmış ve bu bağlamda Osmanlı yerel yönetimleri, merkeziyetçiliğe alternatif bir idari model olarak sunulmuştur. Bu çerçevede ortaya çıkan sonuç, "daha fazla adalet ve daha az keyfiyet"tir. Bu anlayış, Mehmet Ali Paşa'nın merkeziyetçi ve baskıcı yönetim tarzıyla keskin bir tezat oluşturmaktadır. Urquhart, bu farkı net bir biçimde vurgulayarak Mehmet Ali'nin sistemini "sistematik baskı" olarak nitelendirmiştir (Urquhart, 1835, s. 40).

Serbest piyasa ekonomisine ve kişi ile mülkiyet güvenliğine duyulan inanç, yalnızca İngiliz siyasi düşüncesine özgü bir olgu değil, aynı zamanda Aydınlanma felsefesinin merkezî ilkelerinden biridir. Bu düşünceler, Avrupa'daki birçok liberal entelektüel tarafından da paylaşılmıştır. Bu çerçevede, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın başarılarını öven hayranları da düzenin yeniden sağlanmasının ekonomik refahın önkoşulu olduğunu savunmuşlardır. Ancak, Mehmed Ali Paşa'nın modernleşme programı hiçbir zaman "kadim özgürlüklerin yeniden canlandırılması" gibi bir perspektife oturtulmamıştır. Çünkü bu tür bir çerçeve, onun yönetim tarzıyla bağdaşmazdı. Aksine, Mehmed Ali Paşa'nın reformları otoriter bir merkezileşme anlayışına dayanmaktaydı.

Mısır'daki reformlar büyük ölçüde altyapı projeleri, vergi sisteminin sıkılaştırılması ve merkezi bürokrasinin inşası üzerine temellenmiştir. Bu uygulamalar, onun ekonomik ve askerî girişimlerinde başarı getirmiş; fakat ticari serbestlik, piyasa rekabeti ya da mali liberalleşme gibi unsurlar bu sistemde yer bulamamıştır. Nitekim Mısır modeli, liberal ekonomik ilkelerden ziyade devlet kontrollü kalkınma programlarının bir örneği olarak değerlendirilmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ile ekonomik ilişkilerini yeniden şekillendirecek olan Balta Limanı Ticaret Antlaşması, Britanya'nın serbest ticaret ilkelerini doğrudan Osmanlı piyasalarına entegre etme girişimi olarak öne çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, bu anlaşmanın geleceğine büyük önem atfetmiş ve David Urquhart'ın İstanbul'daki görevinden ayrılmasının ardından yerine Edward Bulwer'i atayarak sürecin devamını sağlamıştır. Bulwer, önce Londra'da, ardından İstanbul'da, Urquhart tarafından önceden hazırlanmış zemin üzerinden müzakerelere başlamıştır.

Her ne kadar antlaşmanın temel çerçevesi daha önceden oluşturulmuş olsa da müzakereler, 1838 yazına kadar birkaç taslak metin üzerinde devam etmiştir. Tartışmanın odak noktası, hâlihazırda düşük seviyelerde olan ithalat tarifeleri değil; daha çok iç piyasada kullanılan ve devletin hem gelir kaynağı hem de siyasal nüfuz aracı haline gelen yerel tarife ve tarife dışı engeller olmuştur. Nihayet, 16 Ağustos 1838 tarihinde, Osmanlı başkentinin Balta Limanı semtinde, iki taraf arasında antlaşma resmî olarak imzalanmıştır.

Bu antlaşma, yalnızca ekonomik bir düzenleme olmakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı'daki reform sürecinin liberal ticari çerçevede şekillenmesini sağlayan bir dönüm noktası olmuştur.

Bu antlaşma, İngiltere'ye “en imtiyazlı ulus” statüsü verdi; tüm izinleri, tekelleri ve ithalatların yeniden satışına getirilen içsel kısıtlamaları kaldırdı; ayrıca Osmanlı ihracatında %12, ithalatta ise %5'lik yeni bir tarife oranı belirledi. İngiliz tüccarları için elde edilen daha iyi koşullar kadar önemli olan şey, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik araçlarla yeniden doğuş yoluna girmiş olmasıydı. Ponsonby'ye göre, antlaşma “liberal ve bilge prensipleri” yerleştirmişti ve “ülkenin (Osmanlı'nın) geneli için iyiydi.” Ponsonby, müzakerelerin başarısını, hızla İngiltere'nin adamı haline gelen Reşid Paşa'ya bağladı (TNA, 78/332).

İngiliz diplomatik çevrelerine göre, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik reformların en önemli ayaklarından biri olan tekellerin kaldırılması, devletin içinde bulunduğu “yok olma” tehdidine karşı etkili bir önlem teşkil etmekteydi. Lord Ponsonby, Balta Limanı Antlaşması'nın ardından yaptığı değerlendirmede, bu düzenlemenin “iyileştirilmiş koşulların bir sonucu olarak, bu ülkedeki ticaretin muazzam bir şekilde artacağı” bir dönemin başlangıcı olacağını öngörmüştür (TNA, FO 78/330).

Antlaşma sonrasında, İngiliz kamuoyunun tepkisi de genel anlamda olumluydu. Nitekim *Morning Chronicle* gazetesinde yayımlanan bir makalede Ponsonby'nin tutumu olumlu bir dille ele alınmış ve diplomat, “Osmanlı yönetiminin mevcut eksikliklerinin farkında olmasına rağmen, ülkenin bilge ve enerjik yöneticiler altında, eğer adil bir fırsat verilirse, yeniden doğabileceği umudunu taşıdığı için” övgüyle anılmıştır (TNA, FO 78/330).

Bu iyimser yaklaşım yalnızca Ponsonby ile sınırlı kalmamış, Dışişleri Bakanı Lord Palmerston da benzer bir iyimserlik sergilemiştir. Palmerston, Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın bir gün Mehmed Ali Paşa'nın kontrolündeki Mısır topraklarında da yürürlüğe gireceğini ve bu bölgelerde de benzer faydalar sağlayacağını ümit ettiğini ifade etmiştir. Böylece, antlaşmanın yalnızca Osmanlı merkezi hükûmetine bağlı vilayetlerde değil, aynı zamanda imparatorluk içinde daha özerk konumdaki bölgelerde de ekonomik liberalleşmenin önünü açacak bir model olarak işlev görebileceği düşünülmüştür.

Palmerston, bu süreçte antlaşmanın imzalanmasını memnuniyetle karşılamış ve özellikle Osmanlı Dışişleri Bakanı Reşid Paşa'nın çabalarını takdirle anmıştır. Edward Bulwer'e gönderdiği bir yazışmada, Palmerston antlaşmanın önemini şu sözlerle vurgulamıştır:

“Size Ticaret Antlaşması'nın onay belgelerini gönderiyorum ve bu, gerçekten mükemmel bir şey. [...] (Mehmet Ali) antlaşmayı ihlal edeceğini söylüyor. Ancak bu o kadar kolay olmayacak; uzun vadede hem Sultan'ın hem de kendi halklarının yararına olduğunu görecektir (Bulwer, 1838, s. 288).”

Bu ifadeler, Palmerston'un yalnızca mevcut siyasi kazanımlarla değil, aynı zamanda Osmanlı'nın bütünlüğü ve ekonomik istikrarı açısından uzun vadeli hedeflere olan inancını da yansıtmaktadır.

Dışışleri Bakanı Lord Palmerston, Balta Limanı Antlaşması'nda gösterdiği başarıdan ötürü İstanbul Büyükelçisi John Ponsonby'e "Viscount" unvanının verilmesini sağlamıştı (TNA, FO 78/352). Bu unvan, yalnızca diplomatik başarıya verilen sembolik bir ödöl değil, aynı zamanda İngiliz dış politikasının Osmanlı üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Ancak İngiltere'de duyulan bu coşku, Avrupa genelinde aynı ölçüde karşılık bulmamıştır.

Fransız gözlemci d'Aubignosc, Osmanlı Dışışleri Bakanı Reşid Paşa'ya yönelik küçümseyici bir tutumla onu "seyyar satıcı" olarak nitelemiş ve antlaşmayı ticari ilkelerden ziyade siyasi pazarlıkların bir ürünü olarak değerlendirmiştir (d'Aubignosc, s. ix). Benzer şekilde, II. Mahmud'un Avusturyalı biyografi yazarı Joseph von Münch, antlaşmadaki ekonomik boyutları göz ardı ederek, David Urquhart'ı "diplomatik bir halkla ilişkiler çok yönlüsü" şeklinde tanımlamıştır. Münch, Osmanlı'daki tekellerin kaldırılması gibi temel değişikliklere kayıtsız kalmış ve antlaşmayı yalnızca siyasi-diplomatik bir kazanım olarak değerlendirmiştir (Münch, 1839, s. 160, 186, 196).

Fransız büyükelçisi Prosper de Barante ise Rus Çarı I. Nicholas'ın Balta Limanı Antlaşması'nı kıskançlıkla izlediğini ve bu düzenlemeyi siyasi bir meydan okuma olarak algıladığını belirtmiştir. Barante'a göre, Rus Dışışleri Bakanı Karl Nesselrode ile İstanbul elçisi Aleksandr de Boutenieff de bu gelişme karşısında ciddi endişe duymuşlardır (Barante, 1838, s. 141–149). Bu tepki, İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki artan etkisinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir.

Fransızlar, İngilizlerin aksine, Mehmed Ali Paşa'nın uyguladığı ekonomik tekellere karşı ne kamuoyunda ne de diplomatik yazışmalarda kayda değer bir eleştiri getirmişlerdir. Hatta bazı Fransız kaynakları, bu uygulamaları destekleyen bir tutum sergilemiştir. Örneğin, Fransız deniz subayı Charles de Beaufortd' Hautpoul, Mareşal Soult'a gönderdiği raporunda, söz konusu tekellerin Mehmed Ali Paşa rejiminin idamesi açısından elzem olduğunu belirtmiştir (Hautpoul, 1839, s. 118–128).

Aynı doğrultuda, akademik camiada etkili olan *Journal Asiatique* dergisi, tekellere yönelik eleştirileri reddetmiş ve bu uygulamaları birer "suistimal" değil, aksine meşru düzenlemeler olarak savunmuştur (Reinaud, 1831, s. 245). Bu pozisyon, yalnızca siyasi çıkarların değil, aynı zamanda Fransız entelektüel

çevrelerinin Osmanlı coğrafyasına yönelik ekonomi-politik yaklaşımlarının da bir göstergesidir.

Fransız Mareşal Auguste Marmont ise tekelleri, Mısır'ın tarımsal üretim sistemine dayalı bir zorunluluk olarak değerlendirmiştir. Marmont'a göre, Nil Nehri'nin mevsimsel taşkınları ve buna bağlı sulama sistemleri tarımın merkezinde yer almakta; bu nedenle, tarım faaliyetlerinin devlet eliyle koordine edilmesi zorunlu hale gelmektedir. Marmont ayrıca, Mısır köylüsü olarak tanımlanan *fellah*ların bireysel girişim ve yenilik kapasitesinin oldukça sınırlı olduğunu öne sürerek, merkeziyetçi yönetimi meşrulaştırma çabasında bulunmuştur (Marmont, 1837, s. 329–341).

Fransız kamuoyunda ve entelektüel çevrelerde Mehmed Ali Paşa'nın uyguladığı ekonomik tekellerin neredeyse hiç tartışılmaması dikkat çekicidir. Bu durum yalnızca popüler ya da siyasal metinlerle sınırlı kalmamış, ekonomik içerikli ve daha analitik platformlara da yansımıştır. Örneğin *La Revuedes Deux Mondes* gibi dönemin önde gelen düşünsel yayın organlarında bile, Auguste Colin'in kaleme aldığı makalede tekellere doğrudan değinilmemiş, bu uygulamalar ya tamamen göz ardı edilmiş ya da tali bir mesele olarak geçirilmiştir (Colin, 1839, s. 63–81).

Benzer bir şekilde, Jomard'ın *Coupd'œil* adlı çalışmasında da tekellerin adının bile anılmaması, Fransızların Mısır'daki ekonomik politikaları değerlendirme konusundaki isteksizliğini ya da bu konudaki bilinçli bir suskunluğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Fransa'nın Doğu siyasetiyle uyumlu bir şekilde, Mehmed Ali Paşa'nın merkeziyetçi modelini örtük biçimde desteklemesi olarak da yorumlanabilir.

Balta Limanı Antlaşması, yalnızca İngiliz tüccarlarına özel ticari ayrıcalıklar sağlamak amacıyla yapılmış dar anlamda merkantilist bir girişim değildi. Antlaşmanın mimarları arasında yer alan Henry Lytton Bulwer ve diğer İngiliz diplomatik temsilciler, daha müzakereler sırasında bu düzenlemelerin yalnızca İngiltere'yle sınırlı kalmayıp, diğer Avrupa devletleri tarafından da kabul edileceğini öngörmekteydiler. Bu öngörü kısa sürede doğrulanmıştır: Kasım 1838'de bir Fransız-Osmanlı ticaret antlaşması imzalanmış, Avusturya ise 1839 yılında "en imtiyazlı millet" statüsünü elde etmiştir. Böylece, Balta Limanı Antlaşması yalnızca iki ülke arasında yapılan bir ticari düzenleme olmanın ötesine geçmiş; Osmanlı

topraklarındaki tüm yabancı ticaretin temel referans noktası haline gelmiştir (Bulwer, 1838, s. 261–265).

David Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin yaklaşımı, yalnızca bireysel bir diplomatın mesleki tutumunu değil, aynı zamanda 19. yüzyıl İngiliz dış politikasının normatif çerçevesini ve emperyal tahayyülünü de yansıtan sembolik bir örnek teşkil etmektedir. Urquhart, Osmanlı Devleti'ni sadece Doğu Akdeniz'deki jeopolitik denge açısından önemli bir aktör olarak görmemiş; aynı zamanda bu devleti tarihsel sürekliliğe sahip, köklü kurumlara dayanan, reform potansiyeli taşıyan bir siyasi yapı olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı'nın reforme edilmesini savunan görüşleri, İngiliz liberalizminin ve özellikle Whig siyaset geleneğinin temel ekonomi-politik ilkeleriyle şekillenmiştir. Serbest ticaretin yaygınlaştırılması, mülkiyet güvenliğinin sağlanması ve merkezi otorite ile yerel yönetim arasında daha rasyonel bir denge kurulması gibi önerileri, Urquhart'ın Osmanlı'daki dönüşüm arayışlarına olan katkısını tanımlayan temel unsurlardır.

Özellikle Balta Limanı Ticaret Antlaşması sürecinde oynadığı rol, onun liberal iktisadi görüşlerinin pratik alanda nasıl bir karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu antlaşma, Osmanlı'nın dünya ekonomisine entegrasyonu açısından bir dönüm noktası teşkil etmiş; ancak aynı zamanda uzun vadeli yapısal bağımlılıkların da başlangıcını oluşturmuştur. Urquhart, Osmanlı ekonomisinin dışa açılması gerektiğini savunurken, bu süreci geleneksel kurumların restorasyonu ile birlikte düşünmüş ve böylece hem modernleşme hem de muhafaza ekseninde bir reform anlayışı geliştirmiştir. Bununla birlikte, Urquhart'ın vizyonunun ne ölçüde Osmanlı iç dinamiklerine uygun olduğu; yerli aktörlerin siyasal, kültürel ve ekonomik beklentileriyle ne derece bağdaştığı ise tartışmalıdır. Nitekim onun reform modeli, büyük ölçüde Batı merkezli bir perspektife dayanmakta ve Osmanlı toplumsal yapısının özgünlüklerini ikinci planda bırakmaktadır.

David Urquhart'ın Osmanlı reformlarına ilişkin görüşleri ve İngiliz dış politikasındaki pozisyonu, onun yalnızca bir diplomatik görevli değil, aynı zamanda döneminin entelektüel ve ideolojik ikliminde belirleyici bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Klasik İngiliz liberalizmiyle şekillenen reform anlayışı, onu yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun içyapısına yönelik değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki güç ilişkilerine dair özgün bir analiz çerçevesi geliştirmeye yönlendirmiştir.

Urquhart'ın politik romantizmi, özellikle Osmanlı'yı bir medeniyet modeli olarak idealize etmesinde ve bu idealizasyonu Avrupa'daki yozlaşmaya karşı bir alternatif olarak sunmasında kendini göstermektedir. Ona göre, Osmanlı toplumu, yozlaşmış Batı modernitesine karşı geleneksel ahlaki yapısıyla ayakta durabilen bir örnek teşkil etmekteydi. Bu yaklaşımıyla Urquhart, yalnızca Osmanlı modernleşmesine dışarıdan katkı sunmakla kalmamış, aynı zamanda İngiltere kamuoyunda Osmanlı'ya dair imajların şekillendirilmesinde de rol oynamıştır.

Bu yönüyle Urquhart, 19. yüzyılın küresel güç dengelerinin oluşum sürecinde hem bir düşünür hem de bir uygulayıcı olarak etkide bulunmuştur. Serbest ticaret, geleneksel kurumların restorasyonu ve jeopolitik denge politikası gibi kavramlar üzerinden inşa ettiği söylem, onu yalnızca Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin değil, aynı zamanda Avrupa merkezli dünya sisteminin entelektüel ve diplomatik sınırlarını çizen bir figür haline getirmiştir.

Sonuç olarak, David Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik bakışı ve bu doğrultuda giriştiği politik müdahaleler, 19. yüzyıl Avrupa diplomasisinde alışılmışın dışında, hatta yer yer aykırı sayılabilecek bir perspektif sunmuştur. Urquhart, yalnızca Osmanlı'yı destekleyen bir diplomat değil, aynı zamanda onu bir medeniyet modeli olarak idealize eden ve İngiliz kamuoyunu bu doğrultuda etkilemeye çalışan güçlü bir düşünsel figür olarak öne çıkmıştır.

Serbest ticaret ilkelerine dayalı ekonomik vizyonu, Osmanlı'nın kurumsal dönüşümüne dair kademeli ve muhafazakâr reform önerileriyle birleşmiş, bu bağlamda Batı modernleşmesinin salt bir taklidi yerine, tarihsel ve yerel dinamiklere dayanan bir modernleşme modeli geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu vizyon, İngiltere'nin dış politika çıkarlarıyla her zaman örtüşmemiş, özellikle Vixen Olayı sonrası gelişmeler, Urquhart'ın resmî dış politika içindeki konumunu zayıflatmıştır.

Yine de Urquhart'ın bıraktığı miras, yalnızca bir diplomatik deneyimden ibaret değil, aynı zamanda emperyal projelere entelektüel bir derinlik kazandırma çabası olarak da okunabilir. Bu yönüyle Urquhart, dönemin büyük güç siyasetinin çelişkileri içinde zaman zaman marjinalize edilse de hem Osmanlı tarihi hem de İngiliz dış politikasının ideolojik çerçeveleri bakımından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Onun fikirleri, günümüz uluslararası ilişkiler çalışmalarında da devlet-toplum ilişkileri, müdahale ve reform tartışmaları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gereken bir tartışma alanı sunmaktadır.

4.7. Lord Ponsonby İle ÇekişmeYaşanan Ayrılık

Lord Ponsonby, Aralık 1834'te David Urquhart'ın Osmanlı mülkünden ayrılmasını büyük bir üzüntüyle karşılamıştı. Urquhart'ın İstanbul'da kalmasını sağlamak amacıyla, Urquhart'ın büyükelçiliğe sekreter olarak atanmasını Lord Palmerston'a önermişti. Bu görevi üstlenecek kişinin, büyükelçiyle yakın çalışması gerekecekti ve Ponsonby, Urquhart'ı önermesinin nedenlerinden birinin kişisel olduğunu, çünkü hoşlanmadığı birinin varlığıyla “rahatsız edilmekten” kaçınmak istediğini açıkça ifade etmişti.

“Urquhart burada sekreter olmayı büyük bir arzu ile istiyor. Onu bu görevde görmeyi memnuniyetle karşılarım ve çok faydalı olabileceğini düşünüyorum. Bana herhangi bir ataşe ya da sekreter göndermediğin için sana çok minnettarım. Böyle bir yerde yaşamaya elverişli olmayan biriyle yaşamak zorunda kalmanın ne kadar sıkıcı, hatta ne büyük bir azap olabileceğini hayal edemezsin. İki kişiden birinin elçilikteki tüm mekanik işleri yürütmesine razıyım, yeter ki sevmediğim birinin varlığıyla uğraşmayayım (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/PO/213).”

Bununla birlikte, Ponsonby, Urquhart'ın İstanbul'da bulunmasının politik açıdan da son derece faydalı olacağını savunmuştu.

“Sevgili Lord Palmerston,

Az önce Bay Urquhart ile görüştim. Bana, buraya yapacağı seyahatin beklentisi içinde geciktiğini söyledi. Sanırım, çalışmaları Nisan sonundan önce tamamlaması mümkün değil. Yukarıdaki durumu size bildirmek istedim ve ayrıca, onun şu anda yaptığı işlerin, sizin bana belirttiğiniz hedeflerin ilerletilmesinde ve buradaki faaliyetler için gerekli bilgilerin elde edilmesinde çok faydalı olacağını düşündüğümü de söylemek isterim (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/PO/180).”

Urquhart'ın Osmanlı'daki faaliyetlerini değerlendiren bazı gözlemcilere göre, onun katkısı yalnızca diplomatik sınırlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türk halkı arasında İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin ortak çıkarları hakkında “doğru bir anlayışın” yerleşmesine de hizmet etmiştir. Bu perspektife göre, Osmanlı halkının refahı için İngiltere'ye duyulan güvenin devamlılığı, büyük ölçüde Urquhart'ın şahsi varlığı ve etkili temsil gücü sayesinde mümkün olabilmektedir.

Ancak 1836'ya gelindiğinde, büyükelçi Ponsonby tamamen farklı bir bakış açısına sahip olmuştu ve Urquhart'ın İstanbul'a geri dönmesini artık istemiyordu. Hatta bu geri dönüşe aktif olarak karşı çıkıyordu. Ponsonby'nin bu yeni tutumunu, Urquhart'ın İngiltere'deki davranış ve faaliyetlerine duyduğu yoğun bir hoşnutsuzlukla açıklamak mümkün değildi;

“Sevgili Lord Palmerston,

Şu anda David Urquhart'ı elçilik sekreterim olarak göndermenin iyi bir fikir olmadığını düşünüyorum. Çünkü Urquhart, İngiltere'nin Osmanlı'ya destek verme sözü verdiğiğine dair bir haber getiremeyecektir ve böyle bir taahhüdün olmaması, Türkleri İngiltere'nin hiçbir zaman böyle bir destek sunmayacağına inandıracaktır.

Saygılarımla,

Ponsonby (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/PO/239)”

Bu dönemde, Urquhart'ın Rusya karşıtı yazıları ve propaganda kampanyaları, özellikle The Portfolio adlı yayını, diplomatik çevrelerde büyük yankı uyandırmıştı. Ponsonby, bu yayınların ve Urquhart'ın kişisel girişimlerinin, diplomatik süreçlere zarar verebileceği endişesi taşımış olabilir.

“Sevgili Lord Melbourne,

Bu sabah ilk kez öğrendiğim bir konuyla ilgili olarak sizi birkaç satırla meşgul etme cesaretini gösteriyorum. Anladığım kadarıyla, Bay Urquhart birçok kişi tarafından “Portfolio” adlı yayının yazarı ya da yazarlarından biri olarak görülmektedir ve bu yayın, hükümetin dış politikasına karşı oldukça sert bir tutum sergilemektedir.

Bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum, ancak bunun net bir şekilde ortaya çıkarılmasının son derece arzu edilir olduğunu düşünüyorum.

Bir kişinin kendi isteğiyle dergilerde yazı yazmasını kimsenin engelleyebileceğini sanmıyorum fakat bir kişinin hem hükümet tarafından istihdam edilmesi hem de o hükümetin politikalarını sürekli ve sert bir şekilde eleştiren bir yayında yer alması kesinlikle son derece rahatsız edici ve alışılmadık bir durumdur (Broadlands Archives,MS62/PP/GC/ME/84)... ”

1835 yılı Temmuz ayına gelindiğinde, Ponsonby'nin Namık Paşa hakkındaki önceki olumlu görüşlerinden döndüğü görülmektedir:

"Yaramaz ve özünde her Hristiyandan gerçek bir nefret duyuyor (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/217)."

Ancak, bu görüş ayrılıkları, Ponsonby'nin Urquhart'a duyduğu genel hayranlıkla karşılaştırıldığında oldukça küçük bir öneme sahipti. 1835 yılında Ponsonby, Urquhart'a yazdığı bir mektupta, onun İngiltere'de yaptığı çalışmalardan büyük memnuniyet duyduğunu ve bu çalışmaların ülkenin çıkarlarına önemli katkılar sağladığını ifade etmişti.

"Bu eserde, uzun zamandır siyasal konular hakkında benimsediğim düşüncelerin yetkin bir şekilde ortaya konduğunu ve gerçek uluslararası çıkarlara ilişkin olarak modern hükümetlerin zayıflığının esas nedenini derinlemesine ele aldığınızı görüyorum. Ayrıca Avrupa siyasetinin gerçek durumunu da başarılı bir şekilde ifşa etmişsiniz. Eseri ne kadar beğendiğimi ifade edemem ancak, etkili olmak için belki de fazlasıyla iyi bir çalışma olduğundan endişeliyim (Urquhart, 1891,s.80)."

Ponsonby, 1835'in Ekim ayında ise Urquhart'a şu övgüyü dile getirmişti;*"Tüm beklentilerimi aştınız. Bir insandan beklenebilecekten fazlasını bu dava için yaptınız. Dava kazanıldı hükümet ne derse desin, ne yaparsa yapsın. Sizi İngiltere'de kalmanız yönünde teşvik etmiş olmaktan gurur duyuyorum. Burada olsaydınız, oradaki başarınızla kıyaslanabilecek hiçbir şey yapamazdınız. Hayır! Siz orada çalışmalısınız; çünkü orada her hamleniz bir etki yaratıyor ve doğru zamanda harekete geçme fırsatını, henüz geç olmadan görebiliyorsunuz (Urquhart, 1891,s.81)."*

Ancak Ponsonby, Urquhart'ın İngiltere'deki başarıları nedeniyle İstanbul'a dönmesine karşı çıkmaya başlamıştı. Onun düşüncesine göre, Urquhart'ın İngiltere'de yürüttüğü mücadelenin devam etmesi gerekiyordu ve Londra'daki faaliyetleri, İstanbul'da yapabileceği herhangi bir işten çok daha önemliydi. Ponsonby, Urquhart'ın Londra'da kalmasını savunurken, İngiltere'deki mücadeleye odaklanmasının, Osmanlı İmparatorluğu için daha faydalı olacağını düşünüyordu (Urquhart, 1891,s.81).

Bu görüşlerin arkasında, Ponsonby'nin Sultan II. Mahmud ile Mehmed Ali Paşa arasındaki yaklaşan çatışmaya dair hisleri de yer alıyordu. 1835 yazına gelindiğinde Ponsonby, Sultan II. Mahmud'un Mehmed Ali Paşa'ya karşı harekete

geçmeye hazırlandığını fark etmiş ve bu durumu olumlu karşılamıştı. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını önlemenin tek yolu, Sultan II. Mahmud'un Mehmed Ali Paşa'ya karşı otoritesini yeniden tesis etmesiydi. Ponsonby, bu çatışmanın Rusya'yı zor bir duruma sokacağına inanıyordu çünkü Rusya, hem Sultan II. Mahmud ile hem de Mehmed Ali Paşa ile ittifak halindeydi.

“Göreceksiniz ki, Sultan ile Mehmet Ali arasında savaş neredeyse kaçınılmaz hale geldi. Bu krizi önlemek için elimden geleni yaptım ama Sultan'ın haksız olduğunu da söyleyemem; onun duygularını paylaşıyorum. Asi ve bugüne dek galip gelen bir tebaa tarafından bu şekilde bir duruma düşürülmektense ölümü tercih ederdim. Belki de bu düşüncem bir tür batıl inançtan etkilenmiştir; fakat Mehmet Ali'nin devrilmesinin tamamen ihtimal dışı olmadığını gösterecek daha mantıklı gerekçeler sunabileceğimi düşünüyorum (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213).”

Ponsonby, İngiltere'nin Sultan'a aktif destek vermesi durumunda Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkinliğin Rusya'dan İngiltere'ye geçeceğine inanıyordu. Ancak bu değerlendirme, bir savaş durumunda ortaya çıkabilecek jeopolitik riskleri ve askeri sonuçları yeterince dikkate almayan, iyimser ve stratejik olarak eksik bir varsayıma dayanıyordu.

Ponsonby'nin iddialarına göre, Urquhart'ın İngiltere'deki çalışmalarının başarıya ulaştığını ve bu çalışmalara devam edilmesi gerektiğini düşündüğü için onun İstanbul'a dönmesine karşı çıkmaya başlamıştı. Urquhart büyükelçilik sekreteri olarak atanmadan önce, Temmuz 1835'te Ponsonby ona şöyle yazmıştı:

“Bence şu anda İngiltere'de bulunman, burada olmandan çok daha faydalı Zira İstanbul'da verilecek bir savaş yok; asıl mücadele İngiltere'de sürüyor. Sana yeni bir haber vermiyorum, bunun birkaç nedeni var; bunlardan biri, bunu yapma özgürlüğüne sahip olmamam, öte yandan seninle ve herkesle çeşitli konuları tartışmakta serbestim. Diğer neden ise, benim doğrudan vereceğim bilgilere şu an için ihtiyacının olmaması. Umarım bana sık sık yazarsın (Urquhart, 1891,s.66).”

Ekim ayında da benzer bir ifadeyle yazıyordu:

“Burada yapabileceğiniz hiçbir şey, evdeki başarınızla kıyaslanamaz. Hayır, orada çalışmalısınız, her darbenin etkili olduğu ve henüz çok geç olmadan vuruş fırsatının yakalandığı yerde.”

1836 yılı başında Palmerston'dan Urquhart'ın Londra'dan ayrılmak üzere olduğunu duyduğunda, Ponsonby daha da sertleşti ve oldukça dramatik bir üslupla şöyle yazdı:

“Sevgili

Urquhart,

Son gönderdiğim yazışmalarda içeriği hakkında fikir verecek bazı bilgiler olsa da, işin kapsamını tam olarak yansıtmayacak ölçüde meşguldüm; bu nedenle M. de Lamartine hakkında yazdığın makaleyi ancak bu saat itibarıyla okuyabildim. Kalemime elime almadan bir dakika bile gecikmeden, bu makaleyle ilgili hayranlığımı ifade etmek istedim. Kendi türünde, davaya katkıda bulunduğu o çok sayıdaki hayranlık uyandıran yazıların arasında en iyisi olduğunu düşünüyorum. Umarım bu yazıyı Fransızcaya çevirtmişsindir. Türkçeye de çevrilmesini isterdim ama bu konuda bir projene zarar vermekten çekindiğim için böyle bir adım atmaktan endişe duyuyorum. Bu kaygıyı taşıyorum çünkü anladığım kadarıyla makale iptal edilmiş. Tanrı bilir bu mektubu alıp almayacaksın.

Palmerston, seni hemen buraya göndereceğini söyledi. Ancak senin, senin savaş alanının olan Londra'dan ayrılmana kesinlikle karşıyım. Mücadele orada veriliyor ve o mücadeleyi verecek tek kişi sensin. Kalabalıklarla baş edebilecek biri varsa, o da yalnızca sensin (Urquhart, 1891,s. 95). ”

Ponsonby'nin Urquhart'ın Londra'da kalması konusundaki ısrarı, Urquhart'ın çok az ilgisi olan başka bir durumdan da kaynaklanıyordu: Ponsonby'nin Türklerle ve İngiliz hükümetiyle olan ilişkilerinin durumu. 1835 yazına gelindiğinde, Ponsonby Sultan II. Mahmud ile Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa arasında bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu düşünüyor ve Sultan'ın ilk hamleyi yapmaya hazırlandığından şüpheleniyordu. Başlangıçta bu durumu memnuniyetle karşılamıştı (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213).

Lord Ponsonby, Osmanlı Padişahı II. Mahmud'un Mehmed Ali Paşa'ya karşı askeri hazırlıklara girişmesini engelleme yönünde bir çaba göstermemiştir. Aksine, dönemin Hariciye Nazırı ve Padişah'ın başdanışmanlarından biri olan Pertev Paşa'nın değerlendirmesini benimseyerek, Sultan'ın öncelikle Mısır sorununu çözmesi gerektiğini savunmuştur. Pertev Paşa'ya göre, Mehmed Ali Paşa, Osmanlı topraklarının yarısını fiilen ele geçirmiş, isyanları teşvik etmiş ve devletin bütün

askeri kaynaklarını meşgul ederek merkezi otoriteyi felce uğratmıştır. Ponsonby, bu görüşe katılmış ve Palmerston'a ilettiği bir raporda, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın hâkimiyetinden kurtulabilmesi için önce Mehmed Ali Paşa tehdidini bertaraf etmesi gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde, Mısır'daki isyanın devam etmesi, Osmanlı'nın toparlanmasına imkân tanımayacak ve devletin çözülme sürecini hızlandıracaktır (F.O. 78/2552, No. 186).

Ponsonby ayrıca Sultan ve Paşa arasındaki mücadelenin yenilenmesini memnuniyetle karşılamıştı, çünkü bu durumun Rusya'yı zor bir duruma sokacağını düşünüyordu. Ona göre Rusya ve Mehmet Ali Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması konusunda ortak çıkarlar taşıyordu ve bu nedenle Rusya Paşa'nın yenilmesini istemiyordu. Ancak Rusya, aynı zamanda Sultan ile müttefikti ve bu nedenle Rusya'nın bu mücadelede hangi tarafta yer alacağı belirsizdi.

"Sevgili Bay Urquhart,

Cumartesi günü notunuzu ancak şu anda (saat beş) alabildim. Dün gece, tam zamanında, Sir Herbert Taylor'a ve Ticaret Kurulu'ndan Bay Porter'a hitaben yazılmış mektuplarınızı aldım ve haberciyle birlikte gönderdim.

Umarım bu "doz" etkisini gösterir. Namık Paşa'nın, Ahmet Paşa üzerinde etkili olduğu söyleniyor. Padişah'ın kendisini kurtarabilmesinin tek yolu ki burada Türkiye'yi aynı kategoriye koymuyorum Rusya ile olan bağlarını tamamen koparması ve Mehmed Ali Paşa ile bir savaştan kesinlikle kaçınmasıdır. Eğer bu iki şartı yerine getirirse, biz onu kurtarabiliriz.

Savaşın engellenmesi birincil gerekliliktir; çünkü bir savaş, Padişah'ı derhal Rus korumasının kaderine mahkûm edecek ve geri dönüşü olmayan bir karar almaya zorlayacaktır. Padişah'ı kurtarmayı içtenlikle arzuluyorum. Eğer kendi menfaatini görecektense kadar akıllı davranırsa, bunu başarmanın yollarını açıkça görebiliyorum. Bu düşünce zincirini, sizi son görüşümde zaten açıklamıştım; bu nedenle şimdi tekrar etmeyeceğim.

Mısır'dan, Mehmed Ali'nin durumu ve imkânları hakkında sözlü ve yazılı yeni bilgiler aldım. Gücü, fiziksel açıdan düşündüğümde çok daha büyük; fakat daha da önemlisi, ahlaki etkisi hem Padişah'a hem Rusya'ya hatta her ikisine karşı çok daha ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu moral güç, yakın zamanda Mısır ve

Suriye’de izlediği politikaların Türk halkı tarafından tam anlamıyla öğrenilip hissedilmesiyle birlikte, kuvvetle ve hızla artacaktır (Urquhart, 1891,s.36).”

Mehmed Ali Paşa, yalnızca kişisel öfkesi değil, keskin muhakeme yeteneği sayesinde de Rusya’ya son derece düşmandır. Bu nedenle, Sultan’ın Rusya’ya karşı ülkesine sadık kalması koşuluyla, onun burada sürdürdüğü hırslı girişimlerinden vazgeçebileceğine güvenilebileceğini düşünüyorum.

Kalemi durdurmalıyım; bu konuda söylenecek o kadar çok şey var ki, devam edersem sizi sıkacağımı düşünüyorum.

Sultan’ın Rusya’ya yönelik tutumunda aceleci bir değişiklik yapılmasını ne arzuluyorum ne de onaylarım. Hepimiz, böyle bir değişiklik için uygun zamanın gerçekten geldiğini görmeden harekete geçmemeliyiz. Benim arzuladığım şey, o an geldiğinde her şeyin hazır olmasıdır (Urquhart, 1891,s.37).

1836 baharında, Sultan'ın askeri ve deniz kuvvetlerini güçlendirdiğine dair haberler, Ponsonby'nin savaşın çok yakında başlayacağı yönündeki inancını pekiştirdi. İngiliz hükümetini bir kez daha Sultan'a yardım etme fırsatını kaçırmamaları konusunda uyardı ve özellikle Sultan II. Mahmud'un Londra'ya göndermeye karar verdiği M. Blacque'nin gizli görevine olumlu yaklaşılmasını talep etti;

“Eğer Bay Blacque’un göndermek istediği herhangi bir mektubu olursa, bunların Londra’dan Paris’e benim kendi zarf ve ulaklarımla, kendi temsilcim aracılığıyla zamanında ulaştırılmasını sağlayacağım. Bu yöntem, Bay B.’nin yazışmalarına sahip olmasını istediğini belirttiğiniz güvenliği sağlayacaktır (Urquhart, 1891,s. 34).”

Ponsonby, Sultan'ın Mehmet Ali Paşa'ya karşı yardım isterken, aslında Rusya'ya karşı yardım istediğini açıklama ve vurgulama gereği hissetti. Bu özel durumda, Ponsonby, her zamankinden daha fazla Urquhart'ın İngiltere'de kalmasının ve hükümet üzerindeki baskıyı sürdürmesinin hayati olduğunu düşünüyordu.

Urquhart, İstanbul'a ulaşmadan ya da Blacque İngiltere'ye varmadan önce, İngiliz-Osmanlı ilişkileri beklenmedik bir gelişmeyle karmaşık bir hâl aldı. Bu gelişme, Türk yanlısı olan Ponsonby ile Türk yetkilileri arasında ciddi bir anlaşmazlık çıkmasına yol açtı. Bu anlaşmazlık, tarihçiler tarafından farklı şekillerde yorumlanan ve Ponsonby için bir zafer olarak görülen, ancak onun İstanbul'daki

varlığının en zorlayıcı dönemlerinden biri olan “Churchill olayı”⁴⁷ olarak bilinir hale geldi.

İngiliz kaynaklarının anlatımına göre kısaca olay şu şekilde gelişti: 5 Mayıs 1836'da Kadıköy'de bildircin avlayan bir İngiliz tüccar ve aynı zamanda bir gazeteci olan Churchill, yanlışlıkla bir Türk çocuğunu yaraladı (İpek, 1995, s.667). Hemen yerel Türk yetkililer tarafından yakalandı ve bölgedeki kadının müdahalesiyle İstanbul'a Reis Efendi'nin yetkisine gönderilmeden önce Ponsonby'nin “çıplak ayakaltına” uygulandığını söylediği ağır bir dayak (falaka) cezasına çarptırıldı. Reis Efendi Akif Paşa,⁴⁸ olayın tam olarak araştırılmasını beklerken Churchill'i Galata'daki Bahçe⁴⁹ (Bagnio) olarak bilinen Denizcilik Hapishanesi'ne, yani Ponsonby'nin “*en rezil suçlular için olan hapishane*” dediği yere gönderme kararı aldı.

Bu süreçte, elçi Ponsonby, bu gelişmeleri öğrendiğinde büyük bir şaşkınlık ve öfke duydu, ancak Akif Paşa'yı Churchill'in Bahçe'ye gönderilme kararından döndüremedi. Bu esnada, Bahçe'nin içinde bulunduğu Tersane'nin sorumlusu, Urquhart'ın arkadaşı ve İngilizlere göre Sultan'ın en Rusya yanlısı olarak bilinen Ahmed Fevzi Paşa idi. Bunun üzerine Ponsonby, Reis Efendi dışındaki diğer önemli Türk bakanlarına, yani Sadrazam, Serasker ve Kâhya Bey'e başvurdu. Birkaç gün sonra Churchill, Serasker'in emriyle serbest bırakıldı. İngiliz kaynaklarının aktarımıyla hapishanede demir prangalar takmak zorunda bırakılan Churchill'in bu “aşağılanması” ve serbest bırakılmasındaki gecikme nedeniyle Ponsonby, Ahmed Paşa'yı suçladı (F.O. 78/2747No 48).

⁴⁷Churchill Vak'ası (1836) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İpek, 1995, s. 661-714.

⁴⁸ Akif PaşaPaşa, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda önemli bir devlet adamı ve yazar olarak tanınır. Hariciye ve Dâhiliye Nazırlığı gibi üst düzey devlet görevlerinde bulunmuştur. 1836'da, İngiliz vatandaşı William Churchill'in neden olduğu bir kriz ve rakibi Pertev Paşa ile yaşadığı çekişmeler nedeniyle görevinden azledilmiş, ardından yerine Ahmed Hulusi Paşa atanmıştır.

⁴⁹Galata bölgesinde Osmanlı döneminde bir denizcilik hapishanesi bulunmaktaydı. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik faaliyetlerinin merkezi olan Tersane-i Amire'ye yakın bir konumda yer alan bu hapishane, denizcilik suçlarından yargılanan veya disiplin suçu işleyen denizcilerin cezalandırıldığı bir yerdi. Bu hapishane, denizci askerlerin yanı sıra zaman zaman yabancı denizcilerin de tutulduğu bir yer olarak bilinir.

Haliç kıyısında konumlanan bu yapı, Osmanlı'nın deniz ticaretinin ve askeri gücünün yönetildiği önemli bir merkez olan Galata'da bulunuyordu. Tersane'nin yakınındaki bu hapishane, denizcilik kurallarına uymayan, firar eden veya çeşitli denizcilik suçlarına karışan kişilerin geçici olarak tutulduğu bir yerdi. Hapishanenin varlığı, Galata'nın Osmanlı donanmasının merkezi olması ve denizcilik faaliyetlerinin yoğun şekilde sürdüğü bir dönemde, düzeni sağlama amacı taşıyordu.

Daha geniş bir perspektiften adil bakıldığında, yetkililerin eylemlerinin, falaka ve Churchill'in hapishanede tutulmasının, dönemin şartlarında ve işlenen suç karşısında aslında makul olduğu söylenebilir. İlgili anlatımda Kadıköy'deki kadı, bir yabancı koruma altında olan bir kişiyi doğru bir şekilde Reis Efendi'nin yetkisine devretmiş, Reis Efendi de davalıyı serbest bırakmadan önce olayın tam bir soruşturma yapılana kadar gözaltında tutma kararını ilgili elçiliğe bildirmişti. Churchill serbest bırakıldıktan sonra, Ponsonby, Reis Efendi Akif Paşa ile ilişkisini kesmiş ve durumu Dışişleri Bakanlığı'na bildirmeden önce Akif Paşa ve Ahmed Fevzi Paşa'nın görevden alınmasını fiilen talep etmiştir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/243).

Bu olay, Avrupalıların Osmanlı topraklarında kendilerini ayrıcalıklı görme eğilimlerinin somut bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Avrupalıların açık bir şekilde işlendiği belirtilen bir suç karşısında dahi, Osmanlı makamlarına yönelik haksız eleştirilerde bulunmaları, oryantalist ve üstünlükçü bir bakış açısının ürünüdür. Özellikle İngiliz raporlarında, olayın Pera ve Galata gibi Batılıların yoğunlukla yaşadığı bölgelerde ciddi yankı uyandırdığı vurgulanmıştır. Bu tür olayların daha önce de meydana geldiği belirtilmiş, bu da Osmanlı topraklarındaki yabancıların güvenliği konusundaki taleplerin yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır. Lord Ponsonby'nin bu meseleye yaklaşımı hem kişisel hem de diplomatik bağlamda değerlendirilmelidir. Zira Ponsonby, kamuoyunun ve Londra'daki karar alıcı çevrelerin algılarına oldukça duyarlıydı ve mesleki itibarını güçlendirme konusunda hırslıydı. Aynı zamanda olayın “şiddetli bir saldırı” olarak yorumlanmasını samimi biçimde benimsemişti. Ona göre, böylesi olayların tekrarını önlemek amacıyla Osmanlı makamlarından belirli güvenceler talep etmek yalnızca diplomatik bir hak değil, aynı zamanda bir görevdi (Jenks, 1964, s.141).

Ancak bu durum göz önüne alındığında, Sultan'ın en önemli ve etkili iki devlet adamının görevden alınmasını talep etmek aşırı bir hamle gibi görünmekteydi ve Ponsonby'nin daha önceki davranışlarıyla da pek uyumlu değildi. Daha önce birkaç kez, Sultan ve nazırlarının hoşuna gitmeyecek tavsiyeleri iletmektense kendi hükümetinin emirlerini görmezden gelmeyi ya da dikkate almamayı tercih etmişti. Fakat Ponsonby, kendi eylemlerinde bir çelişki görmüyordu. Sultan ve başlıca Nazırlarına karşı önceki davranışlarının, ona sınırsız güven ve saygı kazandırdığına olan inancı, bu talepleri ileri sürmesine neden olmuştu.

Bu olayın ana meselesi, Akif Paşa ve Ahmed Paşa'nın makamları değil, onların Ponsonby tarafından Sultan'ın devlet adamları arasında Rus yanlısı olarak görülmeleri idi. Ponsonby'nin raporları ve özel mektupları, Churchill olayı için adaletin sağlanmasından ya da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupalıların daha güvende olmasından çok, ona göre Britanya'nın Rusya'ya ve onun ajanlarına karşı kararlı bir duruş sergilemesi gerektiğini düşündüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Özetle siyasi bir fırsat yakaladığını düşünen Ponsonby, Sultan'ın, Rus yanlısı danışmanlarını görevden alması durumunda Britanya'nın onu yalnız bırakmayacağını bilirse, bunu yapmaya son derece istekli olduğuna inanıyordu.

Sonuç olarak, Ponsonby'nin bu olaya verdiği önem sadece Churchill'in adalet arayışı değil, bu olayı Britanya'nın Osmanlı üzerinde daha fazla nüfuz kazanma fırsatı olarak görmesiydi.

“Son derece nahoş bir meseleyle ilgili uzun bir yazışma gönderdim. Raporum doğal olarak eksik kalacaktır, ancak meselenin özünü kavramakta zorlanmayacağınızı düşünüyorum. Büyükelçi olarak Osmanlı Paşalarının ve onların yardımcılarının İngilizlere karşı uygunsuz davranışlarını doğrudan tartışmaktan mümkün olduğunca kaçındığımı fark etmiş olmalısınız. Ancak her zaman, haklarımızı savunmak ve tazminat almak için gerekli adımları attım; fakat Porte ile (Bab-ı Ali) ciddi bir anlaşmazlığa düşmeyi İngiltere'nin çıkarlarına aykırı bulduğumdan bunu riske atmadım.

Ancak şimdi öyle bir durum ortaya çıktı ki, artık tamamen haklı olduğum açık ve net bir şekilde ortada. (Mr. Churchill vakasına bakınız, yazışmamda detaylandırdım.) Bu mesele, sadece beni haklı çıkarmakla kalmayıp, en katı önlemleri almayı zorunlu kılmaktadır; aksi takdirde hem kendim için büyük bir utanç kaynağı olur hem de Majestelerinin tebaasına büyük zarar veririm. Bu nedenle çok sert önlemler aldım ve bunları sonuna kadar uygulayacağım. İngiliz halkının da bana destek vereceğinden şüphem yok.

Görüldüğü üzere, Osmanlı hükümetiyle doğrudan bir anlaşmazlık yaşamadım ve neredeyse kesin bir şekilde eminim ki, Sultan durumdan haberdar olduğunda beni destekleyecektir. Reisülküttap'ı (Reis Efendi) en sert şekilde hedef aldım ve onun itibarını tamamen sarsmış olabileceğimi düşünüyorum. Şimdi Ahmed Paşa'ya saldırmalıyım ve muhtemelen onu da aynı şekilde saf dışı bırakacağım (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/241).”

Ponsonby, bu olayın Britanya için Rusya'ya karşı duruşunu netleştirme fırsatı sunduğuna inanmıştı. Eğer bu fırsat değerlendirilirse, Britanya'nın Osmanlı üzerindeki etkisi ve gücü pekişecekti. Ancak, eğer bu fırsat kaçırılır veya yanlış yönetilirse, bu Britanya için büyük bir itibar kaybı anlamına gelecekti ve dışarıdaki algı açısından büyük bir düşüş yaşanacaktı (Jenks, 1964, s.142).

Urquhart, Temmuz ayının sonunda İstanbul'a geri dönmüştü. Gelişinin zamanlaması, en hafif tabirle, talihsizdi. Ponsonby, Britanya hükümetinin sessizliği nedeniyle son derece hayal kırıklığına uğramış ve küçük düşmüştü. Hâlbuki İngiliz Hükümeti yetkililerince bu olaydaki tavrı eleştiriliyordu 5 Temmuz 1836 tarihli yazışmada Backhouse, Palmerston'a şöyle yazacaktı;

"...Şu anki taleplerinin sertliği büyük ihtimalle tamamen beklenmedik olmuştur ve Babiâli'yi, Reis Efendi'nin kusurlarının gerçekten bu kadar ciddi olduğuna ve görevden alınmasını gerektirdiğine ikna etmek, olması gerekenden daha da zorlaşmış olabilir.

Lord Ponsonby'nin tüccarların ayrıcalıklarını savunma hususunda dikkatsiz davrandığı, İstanbul'daki tüccarlar arasında yaygın bir şikâyet olarak kulağıma gelmiştir...

...ve başkonsolosun şahsi bir mektubunu tesadüfen görmüş bulunuyorum; bu mektupta Sayın Cartwright'in da aynı görüşü Lord Ponsonby'e ilettiği anlaşılmaktadır...

...ancak gördüğüm şey, bana Türklerin, bu olayda Lord Ponsonby'nin alışılmadık derecede hassas tutumunu son derece şaşırtıcı buldukları izlenimini verdi...

...ve bu nedenle, diğer çevrelerden aldıkları, Ponsonby'nin taleplerine direnmeleri yönündeki çıkar amaçlı tavsiyelerden, daha kolay belki de kalıcı biçimde etkilenmiş olabileceklerini düşündürdü."

Bu sebepler beni, Majestelerinin ikinci seçeneğini en makul yol olarak görmeye sevk etmektedir..."

...ve eğer müzakere süreci güçlü ve ihtiyatlı kişilerin elinde yürütülürse, Babiâli'ye yeterince etkili bir ders verilebileceğinden hiç şüphe etmem.

Bu ders, Reis Efendi'nin azledilmesinden biraz daha hafif bir tazminat ile ve Sultan'ın elçilerimize gelecekteki suistimallere karşı güvence niteliğinde yeni ayrıcalıklar tanınması ile sağlanabilir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/249). ”

Akif Paşa'nın görevden alınmış olmasına rağmen, Bab-ı Ali'nin Britanya hükümetinin büyükelçisini desteklediğine dair bir işaret görmeyince, Akif Paşa'nın sağlık nedenleriyle emekliye ayrıldığını duyurdular (İpek, 1995, s.712). Ahmed Paşa ise eski nüfuzlu konumunu korudu ve daha sonra terfi ettirildi (Jenks, 1964, s.144). Ponsonby, Sultan üzerindeki nüfuzuna bu denli güvenen biriyken, her şeyin kaybedildiğini düşünmeye başladı. Ponsonby, o dönemde Rus nüfuzunun İstanbul'da her zamankinden daha baskın olacağını ve bu nedenle Britanya hükümetinin Osmanlılarla ticaret anlaşması gibi önemli bir konuda müzakerelere girişmesinin faydasız olacağını düşünüyordu. Öte yandan, Urquhart Osmanlı mülküne geri döndüğünde, ticaret müzakerelerini hızlandırmak ve Akif Paşa ve Ahmed Fevzi Paşa gibi önemli Türk dostlarıyla olan ilişkilerini yenilemek konusunda büyük bir heyecan ve güven içindeydi;

“David Urquhart'tan

Kapudan Paşa Ahmet Paşa'ya

12 Ağustos 1835

Sizi çok yakında göreceğim olmama rağmen, size birkaç satır yazmadan duramadım. İngiltere'de ve şimdi de Fransa'da, Türkiye ve Sultan'ın davası lehine gelişen kamuoyu neredeyse mucizevî bir durumdur. Sizi bu gelişmeden dolayı tebrik ederken, siz de beni tebrik edebilirsiniz. Zira bu durumun oluşmasında bizzat benim aracılığım ile gerçekleştiğine inanıyorum. Eğer öyleyse, Türkiye'ye verilebilecek en önemli hizmeti sunmuş oldum; bu da mevcut kriz anında onun yok oluşunun önüne geçebilir ve varlığını uzatabilir.

Bunu belirtmemin nedeni, Reisülküttab'ın (Reis Efendi) gümrük tarifesiyle ilgili yapılan tekliflerin faydalarını tamamen gördükten sonra, İngiliz Hükümeti ile bu konunun takip edilmesinde Nuri Efendi'nin sergilediği beceriksizliği onaylamış olmasıdır. Nuri Efendi meseleyi kavrayamamıştı ve ben onunla tüm iletişimi keserek, eğer bu elverişli anı değerlendirmezse bu şekilde davranacağımı net şekilde

belirttiğim için gücenmişti. Bu yüzden İstanbul'a yazdı ve kendi bakış açısıyla meseleyi aktardı. Bilmedikleri bir işle görevlendirilen insanların sonucudur bu.

Böylesine büyük sonuçlar doğurabilecek bir meselenin, bu denli önemsiz nedenlerle başarısızlığa uğraması bana büyük bir acı vermiştir.

Bu meseleyi Yüce Efendi'ye (muhtemelen Sultan kastediliyor) iletmenizi rica ederim. Eğer yalnızca hizmetkârlarının yetersizliğinin sebep olduğu zararı telafi etmek adına bile olsa, onun güvenini hak ettiğimi düşünüyorum.

Ayrıca Babıâli'nin Yunanlılara dair önerisi beni son derece üzmüştür; bu, öz yıkım anlamına gelir. Artık bağımsız bir ulus olarak varlığınız Avrupa'daki kamuoyunun görüşlerine bağlıdır. Bu görüşler umutların ötesinde bir hızla gelişmekteyken, siz kendi ellerinizle bu görüşlere ölümcül darbeler indiriyorsunuz. Bu tür birkaç eylem daha olursa, ben de Türkiye'ye olan ilgimi kaybedeceğimi ve ilgimin de ona pek bir fayda sağlamayacağını hissediyorum.

Bu birkaç satırda, ülkenize olan sevgimin ve size duyduğum sınırsız güvenin bir göstergesini bulacağınızı umuyorum.

Size ilettiğim konularla ilgili cevabınızı merakla bekliyorum.

Azim Bey ve Ahmet Efendi birkaç gün içinde deniz yoluyla buradan ayrılacaklar; yanlarında, Majesteleri'nin onların İngiltere ziyaretinden duyduğu memnuniyeti ve burada bıraktıkları olumlu izlenimi ifade eden bir mektubu Sultan'a götüreceklerdir.

Saygılarımla,

David Urquhart (Urquhart, 1891, s.67)''

Başka bir mektubunda Urquhart;

“David Urquhart'tan

Ahmet Paşa'ya

20 Ağustos 1835

Son zamanlarda, bu ülkede hüküm süren cehalet ve önyargılara rağmen Türk meselesinin gösterdiği şaşırtıcı ilerlemeyi size çeşitli aralıklarla ilettim; bu mesele, sizin de doğru şekilde belirttiğiniz üzere, yalnızca hakikatin ve sağduyulu politikanın

değil, aynı zamanda Türkler kadar Avrupalılar için de bir meseledir. Ancak şimdi size, daha önce hiç hissetmediğim bir güven ve memnuniyetle yazıyorum.

Daha önce Türkiye'ye dönüş yolunda olmayı bekliyordum; fakat buradan ayrılmamı daha da ertelemekteyim çünkü mevcut kamuoyu ilgisini değerlendirmeyi, Türkiye lehine görüş belirten başlıca basın organlarının bu eğilimini kullanmayı ve elimden geldiğince bu konudaki bilgi açlığını gidermeyi gerekli buluyorum. Ayrıca, Reşid Bey'in gelişini beklememin uygun olduğunu ve elime geçen bazı çok önemli belgeleri ancak İngiltere'de etkili şekilde kullanabileceğimi düşünüyorum.

Ancak Türkiye'ye olan ziyaretimi ertelemenin verdiği üzüntü, yerime size, kendim kadar samimi fakat benden çok daha faydalı bir dostu gönderebildiğim için memnuniyete dönüşmüştür. Sayın Mr. Hudson'ı en içten şekilde kabul etmenizi rica ediyorum. Kendisi size bir diplomatik temsilci olarak gelmiyor; uzun zamandır tüm Avrupa kabinelerinin özelliği ve utancı haline gelmiş olan "öğrenilmiş cehaleti" ve "cesur ürkekliği" temsil etmiyor. Ancak bu bir zevk seyahati de değildir. Bu yolculuğu, sizi burada neler olup bittiği hakkında bilgilendirmek yönündeki kaygımdan ötürü kabul etmiştir; burada oluşan kamuoyu ve eğilimler hakkında doğru bilgi vererek size her türlü yardım ve avantajı sağlamaya çalışacaktır. Umarım onun bu yolculuğunu, ortak davamız için mümkün olan en faydalı hale getirmek adına hiçbir çabadan kaçınmazsınız; bu, ister kendi çevrenizdeki kanaatleri güçlendirme ister onun dönüşüyle Avrupa'daki kamuoyunu aydınlatma anlamında olsun.

Onunla birlikte Ahmet Efendi'yi de gönderiyorum; kendisi sizi ilgilendirecek pek çok konuda ayrıntılı bilgi verecektir. Kendisiyle birlikte çalıştığım süre boyunca ondan tamamen memnun kaldığımı belirtmek isterim. Ne bir sözü ne de bir davranışı olması gerektiğinden farklı olmuştur. Sağduyu, yetenek ve zarafete sahiptir; çok fazla bilgi edinmiştir ve efendisine kayda değer bir hizmet sunabileceğini umuyorum.

Ahmet Efendi'ye, İstanbul'a vardıklarında Mr. Hudson'ı bir Türk mahallesine, uygun görülmesi halinde babasının evine götürmesini söyledim. Mr. Hudson, Lord Ponsonby ya da başka bir Avrupalı ile görüşmeden önce, Türkler arasında tamamen kendini evinde hissetmeyi hedeflemektedir. Umarım bu, o ayrılık duvarını yıkmamanın bir yolu olur. Umarım bu, Padişah'a, başkentini işgal eden Frenklerden (Avrupalılar) bizi ayıran farkı gösterir. Aynı zamanda, Padişah'ın ilgisini çekmiş bir Avrupalının, o günden beri bu ilgiyi hak etmek adına nasıl

kesintisiz çaba sarf ettiğini kendisine kanıtlar. Bu bakımdan benim görüşlerimi anlayacağınızdan ve destekleyeceğinizden eminim.

Saygılarımla

David Urquhart (Urquhart, 1891, s.69-70)''

Durum oldukça sıkıntılıydı, ancak ne büyükelçi ne de sekreter bu durumu iyileştirmek için bir adım attı.

“David Urquhart’tan Lord Ponsonby’ye

Grafton Caddesi, 4 Aralık 1835

Sevgili Lordum,

Sanırım, haberleri başkalarından alacağınıza fazla güvendum ve kendi bilgi ve kanaatlerime gereğinden az itimat ettim. Bu durum, geçmişteki belirsizliklerle birleşince, mektup yazma konusunda isteksizliğime yol açtı. Ayrıca, beni muhakemenize güvenmeye alıştırdığınız için, size söylemem gerekenleri tahmin edeceğinize dair bir beklenti içinde oldum.

Majestelerinin Reşid Bey’e gösterdiği seçkin iltifatı öğrenmişsinizdir. Bu durumun -muhtemelen siz de kısmen farkındasınız- bazı nedenlerden ötürü Ahmet Paşa’ya ya da Halil Paşa’ya, Millingen aracılığıyla mutlaka iletilmesini arzuluyorum. Bu sebeple, Millingen’e birkaç satır yazdım ki bunu benim adıma yapabilsin. Bu hususu bu kadar geciktirdiğim için kendime ne kadar öfkелendiğimi size anlatamam. Eğer şu ihtiyar kadın Nuri Efendi, Reşid Bey ile değiştirilseydi, burada Türklerin karakteri açısından önemli bir fark yaratabilirdi. Kralın ikisi arasında yaptığı bu ayrım, onların gözünde bu tür bir öneriyi kendiliğinden gündeme getirecektir.

Bizim meselemizin halkın gözleri önündeki büyüme hızı ne kadar hızlıysa, perde arkasındaki gelişme ve etkisi de en az o kadar dikkat çekicidir. Bilmelisiniz ki, değişim ve hem de hızlı değişim için planlar hazırlanmakta; hem yoğun hem de ısrarlı çabalar yürütölmektedir.

Birçok kişi, Doğu Meselesi’nin, Kral ile hükümet arasında gerçek bir uyumun bulunduğu tek ortak zemin olduğu kanaatindedir. Bu yorumu birden fazla kez duyduğum. Hükümet değişiminin mümkün olduğuna inanıyorum; ancak böyle bir girişimin felaketle sonuçlanacağına da kesin olarak kanaat getirmiş durumdayım.

Değişim, içerideki siyasi partilerin çıkarları bakımından olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğursa bile, Doğu Meselesi bağlamında her şeyden çok daha büyük bir zarara yol açacaktır.

Bu mesele, şu anda, tutarlılık ve inançla ilerlemesine izin verilecek ölçüde yol almış durumdadır. Bu iş, bana göre bu konuda en fazla mesafe kaydetmiş olan kişilerin elindedir ve onlar bana (ki bu konuda kolayca iyimser olmadığımı bilirsiniz) nihai başarı konusunda güven vermektedir. Bu sözleri herhangi bir parti taraftarlığıyla değil, yalnızca bireylerin ve yapılan işlerin niteliğine bakarak söylüyorum.

İnanç bildirimi niteliğindeki bu ifadelerden sonra, asıl konuya gelmeliyim: Doğu Meselesi artık hükümetin resmi meselesidir. Hükümetin yakın zamanda bu meselede aldığı tutum, bana bu değişikliğin pek mümkün olmadığına dair kanaatimi sağlam şekilde vermektedir. Elde ettiğim çok farklı ve hatta zıt kaynaklardan yaptığım değerlendirmeler bu noktada birleşiyor.

Bu meseleye olan özel ilgim dolayısıyla karar almam gerektiğini hissediyorum, fakat aynı zamanda biraz daha beklemem gerektiğini de düşünüyorum. Sözünü ettiğim koşullar elbette bu mektubun görülebileceği yerlerde sır değildir ve eğer bu mektup, İngiltere'nin hızla yaklaşmakta olduğu Doğu politikası hakkında bir kararlılığı teşvik ederse, bu durumdan memnun olurum.

İçtenlikle

David Urquhart (Urquhart, 1891, s.83)”

Urquhart, Sir Herbert Taylor, Sir John McNeill, Lord Palmerston ve daha sonra basına yazdığı mektuplarla kendini savundu ve Ponsonby'nin özellikle Churchill vakasındaki tutumunun hatalı olduğunu vurguladı;

“...sebep olduğu suçla özdeşdir. Bir ülkenin başına gelebilecek en büyük kötülük, ne toprak kaybıdır, ne orduların tahribatı, ne de yenilgiye uğramış bir diplomasinin utancısıdır; en büyük kötülük, ülkenin kendine olan inancını, kendi davasına duyduğu cesareti kaybetmesidir. İşte İngiltere'nin politikası, Lord Ponsonby'nin tutumu ve İngiliz basınının dili, Türkiye'ye bu temel zararı vermiştir. Halkın umutları ezilmiştir. Türkiye savunucularının coşkusu bastırılmıştır devlet adamlarının cesareti sindirilmiştir bakanların elleri bağlanmıştır padişahın vicdanı

karmaşaya sürüklenmiştir ve imparatorluğun dış ve iç düşmanları cesaretlendirilmiş ve güçlendirilmiştir.”

İngiltere, Türkiye'nin bağımsızlığından, onun yıkımından daha çok korkmuştur. Onun güçlenmesini, çöküşünün ilerlemesinden daha fazla tehdit olarak görmüştür.

Türkiye ile yapılan ittifak, ona hükmetmenin bir aracı haline getirilmiştir. Türkiye, hatalarında cesaretlendirilmiştir; çünkü bu hatalar onu İngiltere'ye bağımlı kılmıştır.

Düşmanlarına karşı korunmuştur; ama bu, güçlü olması için değil, zayıf kalması için yapılmıştır eski konumuna kavuşması için değil, yabancı bir etkiye tabi kılınması için.

Böylece İngiltere'nin çabaları, bir dostu desteklemek amacıyla değil, bir tâbiyi zincirlemek amacıyla yönlendirilmiştir eski bir müttefikini canlandırmak için değil, ona boyun eğdirmek için.

Eğer bir yabancı devlet, Türkiye'yi bağımlı hale getirmeyi amaçladığını açıkça ilan etseydi, tüm İngiliz halkı ayağa kalkardı. Fakat bu politika, ittifak kılıfı altında yürütüldüğü için açık bir düşman tarafından değil, sözde bir dost tarafından yapıldığı için gizlice, yavaş yavaş ve sinsi bir şekilde uygulandığı için, İngiliz halkı derin bir uykuda kalmış ve sadece Türkiye'ye değil, kendisine de yöneltmiş olan darbeyi fark edememiştir. Türkiye'ye vurulan her darbe, her baskı, her engel, her yanlış yönlendirme eylemi, İngiltere'ye de geri dönmüştür. İngiltere, dost bir gücün nüfuzunu, stratejik bir sınırın koruyuculuğunu, Doğu dünyasının saygısını ve çıkar gözetmeyen bir politikanın ahlaki ağırlığını yitirmiştir.

İngiltere, Türkiye'nin aşağılanması için uzak bir olay olduğunu ve kayıtsızca izlenebileceğini sanmasın. Avrupa milletleri, diplomatik anlaşmalardan ve antlaşmalardan daha güçlü bağlarla birbirine bağlıdır. Birinin düşüşü, diğerlerini de etkiler; Doğu'nun boyunduruk altına alınması, Batı'nın kazancı değil, kaybı olacaktır. İngiltere şunu hatırlamalıdır: Müttefiklerini geçici çıkarlara kurban eden, onurunu kolaylığa feda eden ve ulusal karakterini sahte kazançlar uğruna takas eden bir politika, sonunda ancak utanç ve yıkım getirir. Mesele, Türk'ün kusursuz olup olmadığı değildir; mesele, onu yok etmek isteyenlerden daha fazla ulusal yaşama gücüne sahip olup olmadığıdır. Ve eğer İngiltere, bugüne dek dostu olmuş bir milleti

ezmekte ısrar ederse, gün gelir etrafına bakar ve kendisini destekleyecek kimsenin kalmadığını görür(Ballioli College Archives, D.U. I.-pt-2). ”

Ponsonby de kendi davranışını savunmak için aynı derecede istekliydi, ancak onun anlatımları da tıpkı Urquhart’ınki gibi egoist ve kibirli bir adamın izlerini taşımaktaydı;

“Sevgili Lord Palmerston,

Şu anda David Urquhart’ı elçilik sekreterim olarak göndermenin iyi bir fikir olmadığını düşünüyorum. Çünkü Urquhart, İngiltere’nin Osmanlı’ya destek verme sözü verdiğine dair bir haber getiremeyecektir ve böyle bir taahhüdün olmaması, Türkleri İngiltere’nin hiçbir zaman böyle bir destek sunmayacağına inandıracaktır.

Saygılarımla,

Ponsonby (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/239) ”

Sonraki Palmerston’a bir mektubunda ise daha evvel övgüyle bahsettiği ve görevlendirmesinde vesile olduğu Urquhart’a karşı ifadeleri sertleşir:

“Seni zor durumda bırakmak istemesem de, özellikle yokluğumda yerimin doldurulması meselesi hakkında bana Urquhart üzerine defalarca yazdığın şeyler göz önüne alındığında, artık bu mesele hakkında seninle açıkça konuşmam gerektiğine inanıyorum.

Urquhart’ın, yazarlık yeteneğinden çok daha fazla ihtiyat gerektiren işleri yürütme yeterliliği konusunda tereddüt etmekte haksız olabileceğini söylemiyorum. O ihtiyata sahip olduğunu da iddia etmiyorum; çünkü henüz sınanmadı. Ancak muhtemel koşulların, her şeyden çok o ihtiyatı gerektirmeyeceğini de söylemiyorum.

Sizden gizlemeyeceğim ki, Urquhart’ın, itibarlı veya nüfuz sahibi herhangi bir Türk’ün yüksek derecede güvenini kazandığına inanmıyorum. Türkiye’nin çıkarlarını savunma konusunda gerçekten yaptığı her şeye rağmen, bu ülkede herhangi bir kişisel nüfuza sahip olduğuna da inanmıyorum.

Türkler yazılı metinlerin etkisini pekiyi anlamazlar. Oldukça maddi (dünyevi) insanlardır. Düşünmekten çok hissederler ve en yetkin muhakeme gücüne sahip biri, onlar tarafından deli veya önemli meselelerde güvenilmeyecek biri olarak görülebilir. Bir Türk, politik bir argümanı ciddi şekilde dinler ve söylenen her şeye katılır; fakat harekete geçmesini sağlayacak herhangi bir kanaat edinme noktasında,

önceki hâlden farklı değildir. Türklerin, bir adamı tanımış ve onun ifade ettiği görüşlerin sonuçlarla örtüştüğünü görmüş olmaları gerekir aksi hâlde, onun tavsiyesine kulak verme olasılıkları çok düşüktür. Ve en iyi ihtimalle bile, bir kişinin doğrudan sahip olduğu güç elinde bir ‘kamçısı’ varsa eğer bilgeliğinden çok daha etkilidir. Ancak şu da bir gerçektir ki, eğer bir Türk birinin üstün kapasitesine gerçekten güvenirse, bu güveni çocukların tanınmış bir büyüğe duyduğu güven kadar büyük olur.

Urquhart, bir kriz anında elde bulundurulacak uygun bir adam olmayabilir ve onu Konstantiniyye’de (İstanbul’da) tutmanızı tavsiye etmeye cesaret edemem; fakat ben buradan ayrıldığımda onun yerine bir başkasının getirilmesi kendisini derinden yaralayacaktır. Böyle durumlarda genellikle Dışişleri Bakanlarının ne yaptığını bilmiyorum; ancak Büyükelçilik Sekreteri’nin chargé d’affaires (işleri yürüten yetkili) olarak tayin edildiğine inanıyorum. Bu düşüncem hem bu inanca hem de Bay Urquhart’ın gururunun kırılmaması arzusuna dayanıyor. Fakat bu, kamu hizmetine zarar verecek şekilde yapılmamalıdır. Durum ciddiyetini koruduğu sürece burada kalacağım. Nisan ayından önce kesinlikle ayrılamam ve belki daha da geç bir tarihe kadar kalmam gerekebilir; çünkü gelecekteki gelişmelere dair makul bir güvence beklemem gerekecek. Eğer o zaman görevimi bırakabileceğime kanaat getirirsem, yapılması gereken hiçbir şey olmayacaktır ki, bu görevler Başkonsolos tarafından yürütülemeyecek olsun. Üstelik bu memur, kendi kendine iş yaratmaz ve rutin işleri istikrarlı bir şekilde, sorun çıkarmadan yürütebilecek güvenilir biridir (Broadlands Archives MS62/PP/GC/PO/278).”

Mevcut anlatımlardan çıkarılabileceği üzere, Ponsonby, Urquhart’ın İstanbul’a geri dönüşünden memnun değildi. Hem Ponsonby hem de Urquhart ile yakın dost olan İngiltere’nin İran Elçisi Sir John McNeill, Urquhart’tan sadece birkaç gün önce İstanbul’a varmış ve kısa süreliğine burada kalıp Tahran’a devam etmiştir. McNeill’in bu kısa sürede gözlemlediği kadarıyla, iki dostu arasında sorun çıkması muhtemeldi ve Urquhart’ın kendi ifadesine göre, McNeill ona sabırlı olmasını, büyükelçiye boyun eğmesini ve onun güvenini yeniden kazanmak için elinden geleni yapmasını tavsiye etmişti (Jenks, 1964, s.146).

Ne yazık ki, Urquhart diplomatik ve uzlaştırıcı bir tavra sahip değildi ve görünüşe göre böyle bir yaklaşımı nasıl benimseyeceğine dair pek bir fikri de yoktu.

Ponsonby'nin, Urquhart'ın eski Türk bakanlarıyla olan yakın ilişkilerini yeniden canlandırmaması yönündeki isteğine saygı göstermiş olsa da, bunu isteksiz ve aşırı bir özveri gösterisiyle gerçekleştirdi. Ponsonby'nin Urquhart'a karşı olumsuz yorumlarına rağmen Urquhart Osmanlı yöneticileriyle yazışmalarına devam ediyordu;

“Sayın Bay Urquhart,

Çabalarımızın koordinasyonu çok hızlı ilerlemekte ve önemli askeri hizmetler konusunda büyük umutlar vermektedir.

Saygılarımla,

Sayın Bay,

Sizin itaatkâr hizmetkârınız,

Ahmed Paşa

Mektubunuz, içeriğinde dürüstlüğün hâkim olduğu izlenimini bana hoş bir şekilde verdi ve bu, Avrupalı tanıdıklarımızdan her zaman alışkın olduğumuz bir şey değildir. Sizin gibi seçkin bir çevreden gelen siyasi bilgelik ipuçlarına kayıtsız kalamam ve bunlara çok yüksek bir değer atfediyorum. Osmanlı zihnini yönlendirme konusundaki dürüstlüğünüze ve belki de aynı zamanda Avrupa davasını ileri götürme çabanıza dair sahip olduğum görüş, yalnızca kamuoyuna ve genel duyarlılığa dayalı kalmamış, aynı zamanda yıllar boyunca gösterdiğim dikkatli gözlemlerime de dayanmıştır. Umarım tüm içten çabalarınızla, Osmanlı Paşalarının siyasi tutumlarına dair her şeyi kalbime ve zihnime ulaştırırsınız.”

Ben hâlâ, işverenin adaletine olan inancını sürdüren ve bunu üstün bir şekilde ayırt edebilen birini görmekten büyük memnuniyet duyuyorum. Aynı zamanda, Namık Paşa'nın şahsi dostluk kurma eğilimini ve liyakatleri ile mütevazılığının hak ettiği gibi tanınmasını büyük ilgiyle takip etmekteyim.

Bizim menfaatlerimizin, geleneksel bakanlarınızın görev alanında göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Onlara meseleleri doğru bir şekilde anlatmak için tüm çabamızı göstermeliyiz. Mevcut tutum, şu ana kadar herhangi bir ortak suça bulaşmış değildir ve böyle de kalmalıdır.

Eğer ülkenizde Osmanlı Devleti'ne dair görüşleriniz doğru şekilde kabul edilirse, bu, hakikatin ve sağlam politikanın zaferine büyük ölçüde katkıda bulunacaktır.

Boğaz'ın doğusundaki varlığınızın tüm faydasına rağmen, üstün yeteneklerinizin bir yansıması olarak tekrar Boğaz'ın diğer tarafındaki meseleleri ele almaktan çekinmeyeceğimi bilmenizi isterim.

Uzun süreli ortak varlığımızın başlangıcı ve devamı olarak, burada büyük bir askeri hastane kurduğumuzu size memnuniyetle bildirebilirim. Eğer buna ihtiyacınız olursa, buraya bakın! (Balliol College Archives,URQ- ICI45)."

Urquhart, Ponsonby'den gelen bu uyarıyı caydırıcı bir müdahale olarak değil, tam tersine kendisine verilen bir hareket serbestisi olarak değerlendirdi. Bu yorumu üzerine, İstanbul'daki eski dostlarıyla yeniden temas kurmakta tereddüt etmedi. Özellikle Sadaret Müsteşarı Akif Paşa ve Kaptan-ı Derya Ahmed Fevzi Paşa ile olan ilişkilerini tazeledi.

Ponsonby'nin bu gelişmelere dair asıl endişesini açığa vuran en çarpıcı örnek, Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a yazdığı bir yazışmada görülür. Ponsonby, Urquhart'a yönelttiği suçlamaların merkezine onun Akif Paşa ile yaptığı bir konuşmayı koymuştur. Urquhart'ın bu görüşmede, Churchill vakasının başka şekilde çözüleceğini ve Akif Paşa'nın görevden alınmayacağını ima ettiğini belirtmesi, Ponsonby için kabul edilemez bir diplomatik müdahale örneğiydi. Bu durum, Urquhart'ın İstanbul'daki nüfuzunun Ponsonby tarafından ne derece tehdit olarak algılandığını da açıkça ortaya koymaktadır (F.O. 78/303 No. 88).

Ponsonby'nin, Haziran 1836'da bazı acil özel meselelerle ilgilenmek için izin talebinin kabul edilmesinin ardından, Ekim ayında yeni yılın başında İngiltere'ye dönmeyi planladığı görülmektedir. Ancak, Urquhart'ın kendisinden önce ayrılmasını umduğu yönünde bazı işaretler mevcuttur. Urquhart'ın kısmen gerçek, kısmen diplomatik olan sağlık sorunları hakkında duyum alan Ponsonby, fazlasıyla endişeli bir şekilde yazmıştır;

"Bu ülkeyi iyi tanıyan ve insanları değerlendirme konusunda da yetkin biriyle az önce görüştim. Bana çok net bir şekilde görev yerimi terk etmemin uygunsuz olacağını söyledi. Ayrıca, Urquhart'ın Ayrıca, bu gecikmeye karar vermemdeki bir diğer sebep de, Bay Urquhart'ın başarısız olduğu ve davranışları nedeniyle

cezalandırıldığı bilgisinin kamuoyuna açıklanmasının gerekli olduğuna dair inancımdır. Bu yapılmadığı takdirde, burada kalan kişinin herhangi bir şey yapması zor olacaktır. Eğer Hükümet gerçekten davranışlarımdan hoşnutsuz değilse, burada kalma yönündeki kararlılığımı sizin de onaylayacağınızdan eminim. Temmuz ayında ayrılmayı umuyorum ve o zamana kadar durumların ne yönde şekilleneceğini açıkça görebileceğiz. Her şey Bay Urquhart hakkında ne yapılacağına bağlı (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/282)”

Ponsonby'nin son yorumunun ima ettiği şey neredeyse açıkça ortadaydı. Büyükelçi, Urquhart ile olan ilişkisini koparmaya artık önceki kadar hevesliydi. Kardeşi Lord Grey'e yazdığı mektupta şunları dile getirmiştir:

“Broşür için gereken argümanların ve iskeletin büyük kısmını ben ona sağlamıştım”

Bay Urquhart'ın yazılarında doğrudan bir katkı olmadı, fakat Sultan Mahmoud and Mehemet Ali adlı broşürdeki bazı argümanlar haklı olarak bana atfedilebilir çünkü bu kısımlar, England, France, Russia and Turkey adlı çalışmadan, “kişiselleştirilmiş” ifadeler içermesi nedeniyle çıkarttığım bölümlerdi (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/282).”

Churchill olayının yankıları, Ponsonby'nin keyfini kaçırmaya devam ediyordu. 14 Eylül'de Ahmed Fevzi Paşa ve olayla ilgili bazı küçük memurların terfi ettirildiğini bildirmiştir. Hayal kırıklığı ve kızgınlığı o kadar büyüktü ki, bunu Urquhart'a yazdığı bir mektupta şu şekilde ifade etmiştir:

“Eğer Türkiye'deki durum gerçekten bana şu anda görüldüğü gibiye, sanırım zaferin Rusların yanında olduğunu ve benim yenildiğimi düşünebilirim; ancak beni yenilgiye uğratan düşmanın becerisi ve gücü değil, kendi hükümetimdir (Balliol College Archives, IC-5-85).”

Ponsonby'nin resmi yazışmaları da Britanya hükümetine yönelik aynı derecede eleştirildi:

“Majesteleri'nin hükümetine aylar önce sadece bir kelimeye mal olacak bir şey vardı: Bu ülkeye en yüksek seviyede İngiliz nüfuzunu yerleştirmek. Ancak şu an için böyle bir şey söyleyemem (F.O. 78/277, No. 154).”

Ponsonby, Urquhart'ın müdahalelerine artık tahammül gösterecek durumda değildi. Her ne kadar Urquhart'ın ne yapacağına dair belirsizlik bulunduğu yönündeki eleştirilerde kısmen haklılık payı olsa da, Ponsonby kesinlikle onun 1834'te yaptığı gibi büyükelçiliğin görüşlerini Osmanlı yetkililerine kendi başına iletmesine veya yorumlamasına izin vermeyecekti. Bu nedenle, Urquhart'a gönderdiği bir yazışmada şu ifadeleri kullandı:

“Amacım, benim görüşlerimi yeterince bildiğinizi düşünmenizi ve bu yüzden ne yapacağımı kesin olarak önceden bilmenizi engellemektir. (Balliol College Archives, IC-5-85).”

Ponsonby ve Urquhart arasındaki soğukluğun doğrudan etkilediği en önemli İngiliz politikası konusu, ticaret anlaşmasıydı. Urquhart, defalarca vurguladığı gibi, Osmanlı Devleti ile Britanya arasında yeni bir ticaret anlaşması yapılmasını her iki ülke için de büyük önem taşıyan bir mesele olarak görmekteydi. Diğer taraftan, derin bir umutsuzluğa kapılmış olan Ponsonby, Rusların İstanbul'da “tüm güce sahip” olduğu bir dönemde böyle bir anlaşmanın yapılmasının faydasız olduğunu düşünüyordu. Taslak anlaşma İngiltere'den geldiğinde, Ponsonby talimatlarına uygun olarak onu Bab-ı Ali'ye sundu, ancak taslağı Urquhart'a göstermedi ve ona herhangi bir ön müzakere yürütme fırsatı vermedi (Balliol College Archives, IC-5-85).

Ponsonby'nin, Urquhart'a daha fazla yetki verilmesi durumunda tüm süreci kendi kontrolüne alacağı yönündeki kanaatinin temelsiz olduğu söylenemez. Öte yandan, Urquhart açısından bakıldığında, ticaret ve ekonomi konuları, kendisinin uzmanlık iddiasında bulunduğu alanlardı. Dolayısıyla, büyük önem atfettiği bir girişimin Ponsonby tarafından yeterince ciddiye alınmadığını düşünmesi, Urquhart açısından hem ciddi bir hayal kırıklığı hem de anlaşılabilir bir tepki kaynağı olmuştur (Jenks, 1964, s.151).

Her ne kadar Ponsonby ile Urquhart arasındaki gerilim, daha önce yaşanan ciddi anlaşmazlıklar nedeniyle tam anlamıyla sona ermemiş olsa da, 1836 yılının Ekim ayı sonları ve Kasım başlarında aralarında geçici de olsa bir yakınlaşma dönemi yaşanmıştır. İstanbul'a geldikten sonraki ilk altı-yedi haftalık sürecin sonunda büyükelçilik konutundan ayrılan Urquhart, Boğaziçi'nin Asya yakasında tamamen Osmanlı tarzında bir yaşam sürmeye başlamıştı. Ancak bu dönemin ardından Avrupa yakasına, Kuruçeşme'ye taşındı. Urquhart, Ponsonby'ye yazdığı bir mektupta, kamuoyunda çıkan aralarının açıldığı yönündeki söylentileri ortadan

kaldırmak amacıyla tekrar Tarabya'ya dönmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Ne var ki, İstanbul'da o sıralarda baş gösteren veba salgını nedeniyle bu planını hayata geçiremedi (Urquhart, 1891, s.81). Ponsonby, salgına karşı belirli tedbirlerin alınmasını ısrarla talep ediyordu, fakat Urquhart bu önlemleri kabul etmeye yanaşmadı. Buna rağmen Ponsonby, Urquhart'ın dostane yaklaşımından memnuniyet duyduğunu ifade ederek, 8 Kasım 1836 tarihli mektubunda ona şu cümleleri yazmıştır;

“Dükkü konuşmamız beni kâbustan kurtardı ve şimdi rahatça nefes alabiliyorum, konuyu tamamen kapatalım. Kendimi çok mutlu hissediyorum (Balliol College Archives, IC-5-86-87).”

Ponsonby ile Urquhart arasındaki iş birliğinin eksikliği İngiltere'nin Türkiye'deki çıkarlarına zarar vermişse de, kısa süreli barışma, İngiliz hükümetine çok daha büyük bir zorluk ve utanç veren bir olaya neden oldu. Bu olay, Vixen gemisinin Çerkesya kıyılarına yaptığı yolculuktu. Vixen, Bell ticaret evine ait bir gemiydi. Urquhart, Londra'dan ayrılmadan önce, Bell kardeşlerle ve görünüşe göre McNeil ile birlikte, Çerkesya kıyılarına tuz yüklü bir ticaret gemisi gönderme projesini gizlice tartışmışlardı:

“Böylece Karadeniz'deki filo, Türk Antlaşması ve Bay McNeill ile birlikte tarafımdan sunulan, yalnızca doğrudan İran ve Türkiye'yi değil, aynı zamanda İngiltere'nin Rusya ile ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler bağlamında tüm Avrupa devletleriyle olan konumunu etkileyen kapsamlı bir önlemler sistemi gündeme geldi. Bu tartışmalarda ilk olarak, İngiltere'nin Türkiye'ye destek verdiği andan itibaren Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın fiilen geçersiz kılındığını ortaya koydum. Bu antlaşmanın, ancak savaşı içeren açık bir eylemle feshedilebileceği yönünde itirazlar getirildiğinde ise, ben buna karşılık olarak, Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın yalnızca savaş durumunda geçerli olduğunu, barış zamanında uygulanmadığını savundum.

Ancak barış sürecinde antlaşmanın etkisi, yani Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılık hissinin kurumsallaşması yoluyla, Rusya'nın Türkiye'yi tehditler ve tedbirler yoluyla, ya doğrudan ya da korku yoluyla, kademeli olarak yok edebilme kapasitesine ulaşacağını belirttim. Bu durumun, Sivastopol'deki saldırı niyetinin açıkça hissedilmesi, Boğazların savunmasızlığı ve Karadeniz'in yabancı gemilere kapatılması gibi unsurlarda yoğunlaştığını ifade ettim.

Eğer bir İngiliz filusunun Karadeniz'e girişine izin alınabilirse bu tablonun tamamen tersine döneceği kabul edildi. Ancak, Türklerin böyle bir şeye rıza göstermesinin umut verici olmadığı dile getirildi. Ben ise, Türklerin bu yönde bir talep içinde olduğunu ve bu isteği bizzat Osmanlı hükümetinden alabileceğimi ifade ettim. Bu iddia elbette kesin sonuç sağlayıcı olarak kabul edildi; ancak uygulamada mümkün olabileceğine inanılmadı (Urquhart, 1891, s.25)."

Urquhart o günleri şöyle anlatacaktı;

"Geçmiş yazışmalara baktığımda, Sir Herbert Taylor'ın, Lord Palmerston'daki değişikliği, ona karşı beslediğim şüpheleri gidermek için bir gerekçe olarak kullandığını görüyorum; böylece, aslında Kral'a iletmış olduğum suçlamanın hiçbir zaman gerçek anlamda bir çözüme kavuşturulmadığı ortaya çıkıyor. Sir John McNeill, Windsor'daki üç günlük bir ziyaretten sonra şu sözleri sarf etti: "Lord Palmerston aslında Sir Herbert Taylor'ın binebileceği bir binek atıdır." Şimdi geriye dönüp baktığımda, bu durumun pratik sonucu şu olmuştu: Palmerston, Ticaret Antlaşması'nı kabul etmiş ve böylece Karadeniz'deki filo meselesinden sıyrılmış; benim suçlamamın etkisini de böylece nötralize etmişti. Ayrıca, beni Konstantiniyye'de Lord Ponsonby aracılığıyla gözden çıkararak, Ticaret Antlaşması'nı geri çekme seçeneğini de elinde tutmuştu; zira o zamanlar Rus hükümeti, antlaşma şartlarının değiştirilmesiyle ortaya çıkabilecek devasa sonuçları henüz fark etmiş değildi.

Ne var ki, Karadeniz'deki filo meselesi bu şekilde geçirilemez. Bu konuya ilişkin olarak, üç yönlü etkisi olacak bir yan önlem hazırlamıştım: Birincisi, bir fırsat sunması; ikincisi, ilgili etkinin teyidi; üçüncüsü ise, başarısızlık durumunda bir ikame oluşturmastıydı. Bu önlem, Çerkesya'ya ticaret yapmak üzere bir İngiliz ticaret gemisinin gönderilmesiydi. Ticaret erbabı açısından bu konuda aşılması neredeyse imkânsız engeller olduğunu hemen fark edeceksiniz. Hayatımda, bu konuyla ilgili yürüttüğüm kadar sürekli ve yoğun bir çaba içine girmemişim. Ve bütün bu emekler, Kral'ın ani bir içgüdüsel tepkisi olmasaydı boşa gidecekti. Kral, bu girişimi üstlenecek herhangi bir tüccarın, ülkesine büyük ve önemli bir hizmet sunmuş olacağını belirten bir mektup yazdı. Bu mektup, görünürde Sir Herbert Taylor tarafından kaleme alınmıştı. Bu mektubu, bu işi üstlenmeye yatkın herhangi bir tüccara iletmem için bana yetki verilmişti. İşte bu temelde, Vixen adlı gemi tuz

yüküyle gönderildi ve sizin de çok iyi bildiğiniz, Bay Bell ile Dışışleri Bakanlığı arasındaki yazışma böylece başlatılmış oldu.

Az önce bahsettiğim, yani Kral'ın mektubu, meclis tartışmalarında asla dile getirilmedi. Ve Bay Bell'e geç de olsa bir hakkı teslim etmem gerekir ki, bu mektuba dayanarak giriştiği bu iş için hiçbir şekilde bir talepte bulunmadı, hatta mektubu hiç dile getirmede. Bu konuda uğradığı kötü muameleyi, bu mektuptan doğrudan kaynaklanan maddi zararı ve o saatten sonra kendisine yöneltilen baskılarla gelen iflası sessizce göğüsledi (Urquhart, 1891, s.26-27). ”

Bu planlanan yolculuğun önemi ve anlamı, Rusların Kafkasya kabilelerini boyun eğdirmek için Karadeniz'in doğu kıyısında fiili bir abluka ilan etmelerinden kaynaklanıyordu. Rusya, söz konusu kıyının kendilerine ait olduğunu iddia ettiğinden, bu tedbirlerini bir “abluka” olarak adlandırmadı; bunun yerine, “bu kıyıları salgının yayılmasından koruma ve bu kıyılarda kaçak ticareti engelleme” amacıyla alınan gerekli düzenlemeler olarak nitelendirdi. Pratikte bu, yabancı gemilerin yalnızca Anapa ve Redif Kale limanlarına inmesine izin verildiği ve Rusların karantina ve gümrük tesisleri kurdukları bu limanlar dışında herhangi bir limana gitmeyen ve kıyıya çok yaklaşarak şüphe uyandıran gemilerin ele geçirilme olasılığını artırıyordu;

“David Urquhart'tan Saygıdeğer W. Fox Strangways'e, Dışışleri Bakanlığı Müsteşarına

Grafton Street, 14 Ekim 1835

Sayın Bayım,

Lord Palmerston'ın Çerkesya kıyısının ablukasıyla ilgili sorusunu yanıtlamayı, bu konuda hafızamı tazelemek için gerekli bazı tarihleri bulmayı umduğum raporlarımı geri almayı beklediğimden geciktirdim. Ancak genel olarak şunu belirtebilirim ki, geçen yılın başlarında Rus Hükümeti tarafından Avrupa devletlerinin İstanbul'daki konsoloslarına Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarının Anapa'dan Sohum Kalesi'ne kadar olan bölge ablukaya alındığı bildirilmiş ve kıyıya üç mil mesafeye kadar ticaret gemilerinin yaklaşmaları yasaklanmıştı.

İngiliz bayrağı taşıyan bir gemi bu kapsamda ele geçirildi; kaptan, kıyıda yirmi mil uzakta olduğunu beyan etti. Ruslar ise, taşıdığı malların savaşta kullanılabilecek yasaklı ürünler (tuz ve barut) olduğunu öne sürdü. Tuzun ticaret

malı olduğunu, barutun ise sadece 6 okka (yaklaşık 16 libre) kadar bulunduğunu kaptan ifade etti; bu konuşma, Sohum Kalesi komutanının huzurunda gerçekleşti. Kaptan birkaç hafta süren gözaltının ardından serbest bırakıldı.

Ziyaretimden önceki on sekiz ay içinde ele geçirilen veya batırılan Çerkes tekneleri hariç Osmanlı'ya ait gemi ve teknelerin bir listesini tuttum. Hatırladığım kadarıyla bu sayı on üç civarındaydı.

Anapa'ya bir İngiliz temsilcinin atanması hakkında daha önce fikirlerim istenmişti. İngiltere'nin Rusya ile o dönemdeki ilişkisini göz önüne alarak, bu adımın faydalı değil hatta zararlı olacağı yönündeki kanaatimi Şubat ayında ülkeye döndüğümde ifade etmiştim. Şimdi bu görüşümden vazgeçmek istiyorum.

Bugünkü The Times gazetesinde Tunus'tan gönderilmiş bir mektuba dikkatinizi çekmek isterim.

İstanbul'da bir banka kurulması konusuna gelince, Lord Palmerston'un bu projeyi beğenmesini ümit ederim. Bu konu, atamam gerçekleştiğinde zaten ilerleme kaydetmişti; konu şu anda askıya alındığı için, projeye devam etmemin onaylanıp onaylanmadığını öğrenmek istiyorum. Bu banka, doğrudan sağlayacağı faydaların yanında, Rusya'ya olan borcun ödenmesini sağlayacak bir krediye giden yolu da açacaktır. Bu konuyla ilgili olarak daha önce Osmanlı Hükümeti'ne yazmış ve bunun uygulanacağını belirtmiştim.

Saygılarımla,

David Urquhart (Urquhart, 1891, s.82)."

1835 yılının Mayıs ayında Rusya, İngiliz bandıralı Lord Charles Spencer adlı gemiyi Karadeniz kıyılarında, sahilden yaklaşık on beş mil açıkta iken alıkoymuştur. Bu gelişmenin ardından dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, Rusya'nın bu eylemine sert bir şekilde karşı çıkarak protestoda bulunmuştur. İngiltere'nin St. Petersburg Büyükelçisi Lord Durham'a gönderdiği talimatta, Rus hükümetine resmî bir protesto sunmasını ve gemi sahipleri adına tazminat talep etmesini istemiştir.

Palmerston bu protestosunu iki temel gerekçeye dayandırmıştır. İlk olarak, uluslararası hukuka göre, herhangi bir devletin başka bir ülkenin meşru egemenliği altındaki topraklarla ticaret yapan üçüncü bir ülkeyi engelleme hakkı ancak fiilî bir

kuşatma ya da işgal durumu varsa geçerli olabilir. Bu bağlamda, Rusya'nın fiili kontrolü dışında kalan ve açık deniz statüsünde bulunan bir bölgede gerçekleşen ticaret faaliyetlerine müdahalesi, milletler hukukuna aykırı bulunmuştur.

İkinci olarak Palmerston, işgal altındaki bir bölgenin doğrudan yakınında seyreden ve bu bölgeyle yasadışı temas kurduğu açık olan bir gemiye yönelik müdahalelerin belirli koşullarda meşru sayılabileceğini kabul etmekle birlikte, Lord Charles Spencer adlı geminin söz konusu bölgeden on beş mil açıkta bulunduğunu ve meşru bir yolculuk yaptığını vurgulamıştır. Dolayısıyla, bu gemiye yönelik Rus müdahalesi hem hukukî sınırların ihlali hem de ticaret özgürlüğünün gaspı anlamına gelmekteydi(F.O. 97/344, No. 13).

Bu pasajda, Rusya'nın Gürcistan'da uygulamaya koyduğu düzenlemeler ve tarifeler, bölgedeki Britanya ticaretini neredeyse tamamen durdurmuştu. Her ne kadar bu ticaretin hacmi çok büyük olmasa da Urquhart ve Ponsonby gibi Rusya'ya karşı düşmanlık besleyen ve Çerkeslere sempati duyan kişiler tarafından bu ticaretin önemi abartılı bir şekilde dile getirildi. Bu kişiler, Britanya'nın ticari çıkarlarını koruma amacıyla Rusya'ya müdahale etmesi gerektiğini savunuyorlardı. Örneğin, Ağustos 1835'te Ponsonby, Kafkasya'daki durumu Palmerston'a yazarken, Britanya ticaretinin sürekli olarak zarar görmesine izin verilip verilmeyeceğini sormuş ve Rusya'nın Kafkasya'yı kapatarak Britanya ticaretine büyük bir çıkış kapısını kapatmasına izin verilip verilmeyeceğini eleştirmişti;

“Bu mesele sağlam ve sabit bir temele oturtulmalıdır. Antlaşmaların güvenilirliğini yetersiz buluyorum ve sadece büyük insan kitlelerinin yaşamlarını ve servetlerini savunmak için doğrudan ve büyük bir çıkarlarının olduğu birer bölgesel düzenlemeye güveniyorum. İşte bu nedenle Kafkasyalılara bu kadar önem veriyorum ve Rusya’dan Kırım’ın alınmasını savunuyorum. Bunlar, Rusya’nın asla kabul etmeyeceği şeylerdir ve uğruna savaşılması gereken noktalardır; ama zaferimizin kesin ve çok da zor olmayacağını düşünüyorum. Türkiye’yi, şu an ifade ettiğim önlemlerden daha hafif tedbirlerle kurtarmanın mümkün olduğuna inanmıyorum (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213).”

“Rusya’nın bizim Osmanlı’yı korumak için talep edeceğimiz hiçbir şarta razı olmayacağını söyledim. Ancak Rusya, kamuya açık belgelerde Boğazlar ve Çanakkale Boğazı’ndan sadece ticaretin güvenliğini sağlamak amacıyla geçiş

yapmak istediğini iddia etmiştir. Uzun zaman önce, bu Rus beyanı temelinde bir anlaşma önerdim.

Son olarak, Osmanlı'yı yalnızca askeri ve deniz kuvvetleriyle koruyabileceğimize inanıyorum. Özellikle güçlü bir donanma Osmanlı'nın en büyük ihtiyacıdır, çünkü Karadeniz'in kontrolünü kaybeden bir Rusya saldırı açısından çok daha zayıf hale gelir. Osmanlı filosunu korumak için canla başla çalışıyorum, çünkü ileride çok işe yarayabilir.

Bu mektubumun düzensiz olduğunu göreceksiniz, ancak temel fikrim hep aynıdır: İngiltere, çıkarlarını korumak için güç kullanmalıdır. Eğer bu güç akıllıca uygulanırsa, her şey elde edilebilir. Eğer savaşmak istemiyorsanız bile, en azından savunma imkânlarını yaratacak kadar zaman kazanmanız gerekir. Rusya hiçbir zaman etkili bir çözüme razı olmayacak ve Avusturya ancak sizin savaşmaya kararlı olduğunuzu gördüğünde tarafınızı tutacaktır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/213)."

Bilinen bir gerçek ise, birçok geminin Rusya'nın koyduğu düzenlemeleri aşarak ticaret yapmaya devam ettiğiydi. Bu nedenle Rus hükümeti, Eylül 1836'da ek tedbirler almayı planladığını duyurmuştu. Bu karar, Rus büyükelçisi tarafından İstanbul'daki Avrupa elçilerine bildirilmişti. Ancak, Vixen gemisinin planlanan yolculuğunda, Urquhart'ın amacının geminin yasaklı limanlara gizlice girmesi değil, tam tersine Rus düzenlemelerine meydan okuması olduğu belirtilmelidir. Hem Urquhart hem de Bell, geminin ele geçirilmesine tamamen hazırlıklıydı (Jenks, 1964, s.155).

Bells ailesi, planladıkları ticari girişimlere dair herhangi bir gizlilik politikası benimsememişti. 1836 yılının Mayıs ayında, doğrudan Lord Palmerston'a başvurarak Britanya hükümetinin Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki düzenlemeleri karşısında nasıl bir tutum sergilediğini sormuşlardı. Ancak Palmerston'un yanıtı son derece muğlaktı. Ona göre, böylesi konularda karar vermek bireylerin sorumluluğundaydı; ilgili şahıslar, girişimlerinin uygun olup olmadığını kamuya açık istihbarat kaynaklarına dayanarak değerlendirmeliydi.

Bells ailesi daha sonra Karadeniz'in Kuban Nehri'nin güneyindeki Rus kontrolündeki kıyı bölgesine yönelik sözde "abluka" uygulamasının İngiltere tarafından tanınıp tanınmadığını tekrar sorduğunda, Palmerston onları *London*

Gazette'e yönlendirdi. Ancak, Rusya bu uygulamayı resmî olarak bir “abluka” şeklinde ilan etmediğinden dolayı, bahsi geçen düzenleme hakkında *Gazette*'de herhangi bir bilgi yayımlanmamıştı (Jenks, 1964, s.154).

Gemi gönderme kararı nihayet 1836 sonbaharında, James Bell'in İstanbul'a gelmesiyle alındı. Bu kararın alınmasında esasen Urquhart sorumluydu; nitekim bunu hiçbir zaman inkâr etmedi, aksine olaydan “büyük bir sevinç” duyduğunu açıkça ifade etti. O dönemde Sir John McNeil ve Fox-Strangways'e, tuz teminindeki zorluklar nedeniyle Bells ailesinin girişimi ertelemeye meyilli olduklarını, ancak kendisinin orijinal planlarına sadık kalmaları konusunda ısrar ettiğini belirtti. Ayrıca Bell'e, meseleyi Lord Ponsonby ile tartışmasını tavsiye etti;

“Sevgili Palmerston,

Bay James Bell'den az önce aldığım bir mektubu size gönderiyorum. Kendisi, size yazabilmek amacıyla kendisini tanıtmamı istedi. Konuyla ilgili olarak sadece şunu söyleyebilirim; Bay Bell ile aramda geçen her şey, orada bulunan ve söylenen her kelimeyi duyan üç ya da dört kişinin önünde gerçekleşti. Bu kişilere de size yazılan isimler söylendi. Bay Bell'in mektubunda söylediklerine binaen bunları söylüyorum. Bugün ona bu konudan bahsettim ve size yazdığım mektupta bulacağınız gibi ifadeler tam olarak böyledir. Bay Bell'in genel olarak Çerkeslere ve özellikle İngiltere'nin onların lehine ya da davaları uğruna savaşa gireceğine dair umut vermek istediği anlaşılıyor. Daha sonra bana şöyle dedi; “Eğer İngiltere'nin onları destekleyeceğini siz söylemezseniz, bunu ben söylemek zorundayım; yoksa Çerkesya'daki bütün etkim kaybolur.” Ben de, böyle bir iddiada bulunma yetkim olmadığını yineledim ve onun bunu yapmasına karşı çıktığımı kesin bir şekilde belirttim. Bu insanları yanlış yönlendirmenin doğuracağı sonuçlara karşı onu ciddiyetle uyardım. O ise, şansını denemesi gerektiğini söyledi. Ona bir kez daha, İngiltere adına söyleyebileceği herhangi bir şeyden ben sorumlu olamayacağımı ve böyle bir davranış son derece uygunsuz ve tehlikeli bulunduğumu söyledim. Kızgın bir şekilde konuştu ve eğer böyle bir güvence verilmezse Çerkeslerin cesaretlerini kaybedeceğini ve mücadeleden vazgeçeceklerini söyledi. Ben de, bu konuda yapabileceğim bir şey olmadığını ve hakikat ile onurun hiçbir zaman siyaset ya da heyecana kurban edilmemesi gerektiğini belirttim. Bay Bell daha sonra, İngiltere'nin Çerkeslere yardım edeceğini söyleyemezse misyonunun anlamsız kalacağını ve geri dönmesinin daha iyi olacağını söyledi.

Ben de, bu sonuca katıldığımı ve eğer yerine getiremeyeceği sözler vermekten başka bir amacı yoksa geri dönmesinin çok daha iyi olacağını söyledim. Kızgın göründü ama o anda başka bir şey söylemedi. O zamandan beri, İngiltere'den yardım geleceğine dair Çerkeslere hâlâ umut verdiğini ve İngiliz Hükümeti tarafından destekleniyormuş gibi ifadeler kullandığını duydum. Böyle bir davranışı tamamen onaylamadığımı tekrar belirtmek zorundayım. Bunu yalnızca son derece ihtiyatsız değil, aynı zamanda İngiltere'nin itibarı ve güvenilirliği açısından da zararlı buluyorum. Bay Bell bu şekilde davranmaya devam ederse, İngiltere'nin onuru ya da politikası adına taahhütte bulunmaya yetkili olmadığını ona anlatacak birtakım adımların merkezden atılmasını talep etmek zorundayım. Böylesine düzensiz ve tehlikeli girişimlerin benim görevim gölgesinde yürütülmesine müsaade edemem; bu tür işlerde yer aldığım da varsayılmaz (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/300)."

Ponsonby, söz konusu görüşmenin kendi versiyonunu Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu raporunda aktarmıştır. Bu rapora göre Ponsonby, Bay Bell'in planladığı seyahatten vazgeçmesi için doğrudan bir girişimde bulunmamış; ancak kendisine, Rusların ilan ettiği ablukayı ihlal etme teşebbüsünde bulunduğu izlenimini yaratabilecek herhangi bir davranıştan özellikle kaçınması gerektiğini açık biçimde ifade etmiştir.

"Bay Bell'in Çerkesya'da ikamet etmesine ya da o bölgede seyahat etmesine bir itirazım yoktur; tabii ki eğer kendisini yalnızca özel girişimle sınırlandırır ve siyasi meselelerle hiçbir şekilde ilgilenmezse. Ancak hükümetin, yetkisiz ve düşüncesiz beyanlarla zor duruma düşürülmemesi gerektiğini siz de anlayacaksınız diye umuyorum (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/300)."

Ponsonby'nin böyle net bir destek sözü verip vermediği şüpheli olsa da, Çerkeslerle ilgili bilinen duyguları ve İngiliz hükümetini Rusya'ya karşı bir konuda durmaya zorlama arzusu göz önüne alındığında, Bell'e bu girişime olan sempatisini açıkça gösterdiğini varsaymak için her türlü neden mevcuttur (Bolsover, 1936, s.463-464).

Bell ve Urquhart, en azından planladıkları yolculuğa devam etmek için yeterince teşvik aldıklarını düşünmüşlerdi. Vixen gemisi Soğucak Kalesine doğru ilerledi ve beklenildiği gibi, Ruslar tarafından el konuldu.

“Vixen adlı geminin bağımsız Çerkesya devletine ait Sohum Kale’de (bugünkü Novorossiysk) bir Rus savaş gemisi tarafından alıkonulduğu ve geminin Sebastopol’e götürülerek herhangi bir yargılama yapılmaksızın Ruslar tarafından müsadere edildiği anlatılmaktadır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/CA/151).”

Bu noktada, daha önce yapmamışsa bile, Ponsonby bu girişime tamamen destek verdiğini açıkça ortaya koydu. Odessa’daki konsolos Yeames aracılığıyla, Bell, kaptan ve mürettebatın Ruslar tarafından “ablukayı ihlal” suçlamasıyla Sivastopol’de tutuklandıklarına dair bilgi aldı. George Bell’in 17 Şubat 1837 tarihli John Backhouse’a yazdığı mektuptan alıntı;

“Kardeşim, "Vixen" gemisinin ele geçirilmesinden sonra yazdığı mektuplarında, Sohum Kale’de karaya çıktığını; burada veya civarında herhangi bir Rus birliği bulunmadığını; ayrıca birkaç Çerkes lideri ve 500 süvari eşliğinde bir Çerkes liderini ziyaret etmek amacıyla at sırtında ülke içinde bir gezintiye çıktığını belirtmiştir. Kendisine, Çerkes kuvvetlerinin artık tek bir komutan altında ve ulusal bir bayrak altında birleştiği ve mümkünse Rus birliklerini kıyılarında işgal ettikleri iki mevkiden dahi kısa süre içinde püskürtmeyi hedefledikleri güvenceyle bildirilmiştir. Lord Durham’a yazılan taslağın sonucunda, Vixen hadisesi sırasında Sohum Kale’de Rusların gerçekten karada bulunduğu dair zımni bir kabulün olduğu görülmektedir (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/273).”

Ponsonby, Palmerston’a, Rusların Çerkes kıyıları boyunca uyguladıkları düzenlemelere ilişkin önceki yazışmalarında “abluka” kelimesinin hiç kullanılmadığını özenle belirtti. Rusya’nın bu eylemini kışkırtılmamış bir saldırı olarak görüyordu ve bir kez daha Britanya hükümetine bunun Yakın Doğu’da kesin bir müdahale fırsatı olduğunu umutla önerdi (Jenks, 1964, s.158).

Bu değerlendirme, Ponsonby’nin 1837’deki Vixen Olayı’na verdiği tepkinin stratejik boyutunu açıkça yansıtmaktadır. O, bu olayın yalnızca bir diplomatik kriz olmanın ötesinde, İngiltere’nin Karadeniz ve Kafkasya’daki çıkarlarını güçlendirmek için bir fırsata dönüşmesini umut ediyordu. Vixen’in, Ruslar tarafından Karadeniz’de yakalanması, Ponsonby’ye göre sadece İngiltere’nin tüccarlarına yönelik bir saldırı değil, aynı zamanda uluslararası hukuka ve deniz ticaret özgürlüğüne karşı bir meydan okumaydı.

Ponsonby, bu vesileyle yalnızca ablukanın hukuki geçerliliğinin sorgulanmasını değil, aynı zamanda İngiltere'nin Rus yayılmacılığına karşı daha aktif bir tutum almasını istiyordu. Çerkeslerin direnişiyle İngiltere'nin çıkarlarını birleştiren Ponsonby, bu olayın aynı zamanda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki bağları da güçlendireceğini umuyordu. Nitekim Vixen'in alıkonulması, İngiliz hükümetine Karadeniz'e savaş gemisi gönderme bahanesi sunacak ve bu da Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın fiilen geçersiz sayılmasına giden yolu açabilecekti.

Palmerston'a yazdığı bir mektupta şu ifadeleri kullandı;

"Bu yüzden şimdiden önlem alınmalı ve mevcut durumu güvence altına alacak, aynı zamanda Rusya'ya itiraz hakkı doğurmayacak tedbirler geliştirilmelidir. Bunlar pahalıya mal olmayacak ve uygulanması da zor olmayacaktır. Ne demek istediğimi anlamışsınızdır: Savaş gemilerimizi Karadeniz'e göndermek.

"Vixen" olayını nasıl çözdüğünüz, bu girişimi gerçekleştirmek için elverişli bir ortam sağlamaktadır. Rusya'ya barışı koruma niyetinizi eylemlerinizi gösterdiniz. Şimdi Karadeniz'de ticaretimizi korumak adına aldığınız önlemlerin düşmanca olmadığını gösterme fırsatınız da vardır.

Porte'den birkaç firkateynin Karadeniz'e geçiş iznini talep etmemi emrederseniz, bu emir memnuniyetle karşılanacaktır. Ancak Osmanlıların Rusya'ya bu talebin çok güçlü bir şekilde dayatıldığını söylemelerine izin verilmesi yararımıza olur (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/298)."

Ponsonby ayrıca bu fırsatı, Rusya'nın yakın zamanda İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmeyi planladığını yeniden dile getirmek için kullandı ve Çerkesler ile ilgili tüm meselelerden bağımsız olarak, Britanya hükümetinin o sırada Malta'da bulunan filosunu Boğazlara daha yakın bir yerde konuşlandırması gerektiğini savundu (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/355).

Ponsonby ve Urquhart, dışişleri bakanının hoşnutsuzluğundan kurtulamadılar. Büyükelçiye, Britanya'nın Bell gibi bir adamın etkisiyle, ülkenin iradesine ve çıkarlarına karşı bir savaşa sürüklenmeyeceği açıkça bildirildi. Bu olayın hükümet için son derece utandırıcı ve zor bir durum olduğu ve hükümetin, kendisi adına çalışan herhangi bir kişinin böyle bir zorluğun içine düşmesini engellemesini bekleme hakkına sahip olduğu ifade edildi. Urquhart'a gelince, bu olayda oynadığı rol, daha sonra geri çağırılmasının gerekçesi olarak gösterildi.

Ancak Palmerston'un Urquhart'ı geri çağırma kararının tamamen bu dikkatsizlikten kaynaklandığı şüphelidir. Vixen olayıyla ilgili müzakereler devam ederken, Britanya'nın Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunun yeniden artışı, Ponsonby ve Urquhart arasındaki kavganın yeniden alevlenmesiyle tehlikeye girdi. Uzlaşmaları yüzeysel görünüyordu ve durumda gerçek bir değişiklik olmadı. Ponsonby, Britanya hükümetinin Ahmed Fevzi Paşa'nın görevden alınması talebinde kendisini desteklemeyeceğini kesin olarak bildiğinden, Urquhart'ın Türklerle olan konumunu daha da zayıflatacağından şüphelenmeye devam etti (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/243-253). Urquhart ise bu şüpheyi yatıştırmak için hiçbir şey yapmadı; aksine, Ponsonby'nin güvenini kaybettiği Akif Paşa ve Ahmed Fevzi Paşa ile sık sık görüştü ve Ponsonby'nin en çok güvensizlik duyduğu de Ghies'e tam bir güven beslemeye devam etti (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/248).

Bu karşılıklı gizli düşmanlık, yalnızca Ponsonby ve Urquhart'ın bireysel tutumlarıyla sınırlı kalmadı; her iki tarafın destekçilerinin girişimleriyle daha da derinleşti. Ponsonby'nin en yakın çevresi, özellikle dragomanlar arasından seçilmiş kişilerden oluşuyordu; bunlar arasında Wood ve Pisani aileleri öne çıkmaktaydı. Dragomanlar, Urquhart'a karşı ciddi bir güvensizlik içindeydi; onu defalarca dürüst olmamakla ve mesleki yetersizlikle suçlamışlardı. Bu nedenle, onunla kişisel ya da profesyonel anlamda olumlu bir ilişki geliştirmeye yönelik hiçbir eğilim göstermemişlerdi. Tam aksine, büyükelçiye Urquhart'ın onu görevinden uzaklaştırmak için planlar yaptığına ilişkin her türlü söylentiye eksiksiz biçimde iletiler (Jenks, 1964, s.162).

Urquhart'ın çevresi ise farklı bir çizgideydi. Onun yanında duran kişiler, dönemin etkili gazetecileriydi. The Times gazetesinden Dr. Milligan, Morning Chronicle'dan Longsworth ve Morning Post'tan Stewart gibi isimler, yalnızca Urquhart'a yakınlıklarıyla değil, aynı zamanda Büyükelçi Ponsonby'e yönelik ağır eleştirileriyle de dikkat çektiler. Bu gazeteciler, kendi yayın organlarında büyükelçiye hedef alan oldukça aşağılayıcı ve itham edici yazılar kaleme aldılar. Nitekim The Times gazetesinde yayımlanan bir yazıda, Ponsonby açıkça şöyle tanımlanıyordu;

“Körlemesine yönlendirilmiş bir diplomasinin temsilcisi; Osmanlı topraklarında görev yapan ancak Osmanlı çıkarlarını tanımayan bir sefaretin başıdır. Diplomatik hünerden çok, kendi kişisel dargınlıklarına göre hareket eden bir şahsiyettir (The Times, 1836).”

“Lord Ponsonby, Ocak ayında İngiltere’ye dönme niyetini defalarca dile getirdikten sonra, Divan üyeleri bir süredir lordunun hala aynı kararı alıp almadığını kesin olarak belirlemek ve özellikle de ayrılması durumunda Konstantinopolis’te İngiliz temsilcisi olarak kimin hareket edeceğini bilmek için son derece sabırsızlanıyorlar. Her gün Tarabya’da bir yolculuk için hiçbir hazırlık gözlemlenmediğine dair güvence verilmesine rağmen, lordunun başkentteki kalışını elinden geldiğince bir gün daha uzatmasının imkânsızlığına olan inançlarını ifade etmekte ısrar ediyorlar. Lord Ponsonby’nin kibrinin hastalıklı hassasiyetini bildiklerinden, meslektaşları tarafından alay konusu edildiği, kendi hükümeti tarafından reddedildiği ve kendisine atfedilen hükümet için bir kâbus olduğu bir sahneden çekilmek konusunda huysuzca sabırsızlandığı sonucuna varıyorlar. Londra’dan gelecek bir sonraki habercinin varışında Lord Ponsonby’nin Fransa’dan izin alacağını bekliyorlar. Lord Ponsonby’nin her sınıftan insan tarafından sevilmediğinin kanıtlarını gözlemleme fırsatım oluyor. Churchill olayından sonra Lord Ponsonby’nin, Sultan’ın başkanlığında Ahmet Paşa gibi çok yüksek bir itibara sahip bir kişiye karşı gösterdiği acımasız düşmanlık, ona öyle derin bir nefret duygusu çekti ki, hiçbir insan aracının onu bir zamanlar sahip olduğu saygınlığa geri döndüremeyeceğine inanıyorum. Yargı hataları affedilebilir; nankörlük asla. Ancak, Lord Ponsonby’nin kaçınılmaz olarak öngördüğü sonuçları ortaya çıkarmak yerine, İngiliz kabinesinin temsilcisinin haksız ve ilkesiz taleplerini karşılamayı reddetmesinin, Divan’ın kendi adına beslediği saygıyı ölçüsüzce artırma etkisine sahip olduğunu algılamak tatmin edicidir. İngiliz nüfuzunun hiçbir dönemde bu kadar elverişli bir şansı olmamıştır. Gelgit, tam da bu anda değerlendirilmelidir, aksi takdirde girişimlerimiz kaybedilir. Türkiye’de dış politika ile ilgili her şey, diplomatik ajanların yeterliliklerine ve kişisel eğilimlerine o kadar bağlıdır ki, Divan’ın Lord Ponsonby’nin halefinin seçimini hayati bir soru olarak görmesi şaşırtıcı değildir. Türk bakanlığının gözleri Bay Urquhart’a çevrilmiştir. Onlar, İngiliz kabinesine, onun yerine atanması durumunda kendilerine vereceği memnuniyeti zaten ifade etmişlerdir. Bay Urquhart, Türk konseylerinin en etkili üyelerinin saygısını ve sevgisini kazanmayı o kadar başarmıştır ki; yeteneklerine ve ilkelerine duydukları güven o kadar örtüktür ki, onun Türkiye’deki İngiliz temsilcisi görevine atanmasının İngiltere’nin nüfuzuna şimdiye kadar hiç elde edemediği ve başka türlü elde edemeyeceği bir üstünlük sağlayacağı konusunda hiçbir şüphe olamaz.

İmza 'O' (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/288)."

Ponsonby bu yazıyla ilgili direk Urquhart'ı suçlayarak Palmerston'a şöyle yazmıştı;

"Bay Urquhart'ın Paris'e de uzanan entrikalar yürüttüğünü ve Fransız basınından bazı destekçiler kazanmayı beklediğini duydum. Benim Paris basınında karalanacağım ve itibarsızlaştırılacağım söyleniyor.

Burada kimse şüphe duymuyor ki, 21 Kasım 1836 tarihli The Times gazetesinde yayımlanan, 26 Ekim 1836 tarihli Konstantinopolis kaynaklı ve 'O' imzasını taşıyan mektup, bilinen yazarı Dr. Millingen tarafından, Urquhart'ın teşvikiyle kaleme alınmıştır.

Yalnızca ben, Urquhart'ın bu işte doğrudan yer alıp almadığından şüphe duydum. Ancak bu şüphem bile beni, 8 Ocak'ta Londra'ya gönderdiğim son mektuplarımda, Urquhart'ı hâlâ savunmaya ve onun aşağılanmasını önlemeye çalışmaya sevk etti.

Fakat o zamandan bu yana Urquhart'ın bana karşı yürüttüğü düşmanca eylemleri gösteren o kadar çok yeni bilgi edindim ki, artık onun haince ve alçakça bir politika yürüttüğünü inkâr etmem mümkün değil (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/279)."

Bu gazetelerin İstanbul'a ulaşmasıyla birlikte içeriklerinin yaratmış olduğu yankı, özellikle diplomatik çevrelerde büyük dikkat çekti. Ne var ki, Urquhart, bu yayınlara mesafe koymak ya da kendisini bu kampanyalardan ayırmak yönünde bir tutum sergilemedi. Onun bu gazetecilerle doğrudan iş birliği içinde mi olduğu, yoksa yalnızca onların faaliyetlerini dolaylı olarak mı desteklediği net biçimde tespit edilemese de, her iki durumda da tutumu savunulabilir olmaktan uzaktır.

Zira böyle bir durumda, hem kişisel vakarını korumak hem de resmî görev sorumluluklarına uygun davranmak isteyen bir devlet görevlisinin izlemesi gereken en onurlu ve aynı zamanda en temkinli yol, bu tür yazılarla ilişkilendirilen şahıslarla arasına açık bir sınır koymak ve onlardan kamuoyu önünde kesin olarak ayırmak olurdu. Urquhart'ın bu yönde bir çaba göstermemesi, yalnızca kendi itibarına değil, aynı zamanda içinde yer aldığı diplomatik misyonun bütünlüğüne zarar vermiştir. Dolayısıyla, bu pasif ya da örtük destek, dönemin siyasi ve bürokratik teamülleri çerçevesinde ciddi bir hatayı temsil ettiği söylenebilir.

Ponsonby'nin bu süreçteki tavrı, diplomatik normlar açısından dikkat çekici olduğu kadar, çelişkili bir karakter de sergilemektedir. 1837 yılının başlarında Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a gönderdiği özel mektubunda, David Urquhart'a yönelik ciddi şikâyetlerde bulunmasına rağmen, yalnızca iki hafta önce basına yansıyan haberlerde bu tür bir anlaşmazlığı kesin bir dille yalanlamıştı. Bu bağlamda, Ponsonby'nin kamuoyuna verdiği mesaj ile özel yazışmalarındaki ifadeleri arasında açık bir tutarsızlık görülmektedir.

8 Ocak tarihli mektubunda, Urquhart'ın davranışlarını “çok kirli” olarak tanımlamakla birlikte, kendisine karşı hâlâ bir miktar sempati beslediğini göstermeye çalışmış ve onun geri çağrılmasını istemesinin sebebini, yerine atanacak başka bir yetkilinin onu küçük düşürmesini önlemek olarak açıklamıştır. Bu ifade, dışarıdan bakıldığında diplomatik bir nezaket olarak algılansa da, altında yatan niyetin daha stratejik olduğu açıktır.

Ancak yalnızca on gün sonra Ponsonby, bu diplomatik inceliği bir kenara bırakarak Palmerston'a, eğer Urquhart görevine devam edecekse kendisinin büyükelçilik görevini sürdüremeyeceğini açıkça bildirmiştir. Bu radikal tutum değişikliği, Ponsonby'nin kısa sürede yeni bilgiler edindiğini ya da sabrının tükendiğini göstermektedir. Nitekim bu dönemde dragomanlardan, yani elçilikte çalışan tercümanlardan yeni raporlar almış ve bu raporlar Ponsonby'nin şüphelerini pekiştirmiştir.

Ocak ayı sonuna kadar resmi şikâyetini yazılı hale getirmeyen büyükelçi, daha sonra bu şikâyetini Urquhart'a ileterek kendisine yönelttiği başlıca suçlamayı açıkça dile getirmiştir: Urquhart, Ponsonby'nin izni olmaksızın Osmanlı nezdinde siyasi girişimlerde bulunmakla suçlanmıştır. Bu eylemlerin, büyükelçinin Bab-ı Ali üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla kasıtlı olarak yapıldığını iddia eden Ponsonby, bu suçlamasını desteklediğini öne sürdüğü “kesin bilgi”ye dayandırmıştır (Jenks, 1964, s.164).

Ponsonby'nin o dönemde sunduğu tek kanıt, siyasi dragoman Frederick Pisani'nin Reis Efendi ile yaptığı bir görüşmenin raporuydu ve bu görüşmede Urquhart'ın davranışları tartışılmıştı. Pisani'ye göre, Reis Efendi, Osmanlı bakanlarının Urquhart'ı tam bir aptal olarak gördüklerini ve onun bir gün Ponsonby'nin yerine büyükelçi olacağı günün korkusuyla yaşadıklarını söylemişti. Bu ifadeyi göz önünde bulundurduğumuzda, Pisani'nin Urquhart hakkındaki diğer

yorumunun da “Kaptan Paşa, Serasker Paşa vb. çok yüksek mevkilerdeki kişilerle sık sık görüştüğü” yönünde olduğunu okumak şaşırtıcıdır. (Jenks, 1964, s.311).

“Bana Bay Urquhart hakkında söyledikleriniz üzerimde çok derin bir etki bıraktı ve o zamandan beri kendisinin faaliyetlerini yakından takip ettim. Fransa ve İngiltere hükümetlerinin çıkarları açısından, Britanya elçiliğinin itibarını zedeleyecek herhangi bir durumun Fransız elçiliğine de zarar vereceği yönündeki tespitinize tamamen katılıyorum.

Ne yazık ki size şu anda bildirmem gerekiyor ki, birbirleriyle bağlantısı olmayan ve hatta birbirini tanımayan birçok farklı kaynaktan aldığım bilgilere göre, Bay Urquhart’ın yanlış yoldan sapmaları yalnızca kendisini gülünç duruma düşüren bir sahtelikle sınırlı değil.

Aksine, beni hedef alan birçok entrikanın içinde olduğu ortaya çıktı.

Özellikle Ahmed Paşa ile bir ittifak kurduğu, Halil Paşa ve Seyyid Paşa’yı da bu oyuna dahil ederek Osmanlı yönetimini etkilemeye çalıştığı bilgisi bana ulaştı. Bu entrikanın amacı, benim artık İngiliz hükümetinin güvenini kaybettiğimi ve yalnızca Urquhart’ın bu güvene sahip olduğunu Osmanlı yönetimine inandırmaktır (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/279).”

Ponsonby, en azından resmi yazışmalarında, Palmerston'a Urquhart'ın faaliyetleri hakkında çok az başka bilgi verdi. Urquhart ile Pisani arasında geçen ve Pisani'nin sekretere, büyükelçinin onun davranışlarından şikâyet ettiğini yazdığı yazışmaları eklemişti, ancak Urquhart bu şikâyetlerin niteliği hakkında Palmerston'a zaten iletilen bilgiler dışında daha fazla ayrıntı verilmemişti.

“Bu vesileyle, Majestelerinin hizmetinin itibarı ve menfaatleri doğrultusunda, Bay Urquhart’ın derhal görevden alınmasının zorunlu olduğunu düşündüğümü belirtmek isterim.

Kendisi, burada büyükelçilikte sekreter olarak görev yaparken birtakım ciddi çabalar içine girmiştir. Bu durum hepimizi alaya alınır hâle getiriyor.

Konu hakkında daha sonra sana daha ayrıntılı açıklamalar göndereceğim; ama şimdilik söylemeliyim ki, burada bulunmamın çok gerekli olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle, İngiltere’deki kendi önemli özel işlerimi erteleme kararı aldım, böylece buradan ayrılmamı geciktirmekte serbest kalabileyim.

Onun (Urquhart'ın) ortaya koyduğu girişimlere dair güçlü deliller olmasına rağmen, kendisine burada hâlâ inanılıyor olması beni hayrete düşürüyor. Yüzüncü kez yineliyorum: Son zamanlarda, senin de bildiğin gibi, bu konuda oldukça kaygılıyım ve onun bu ülkedeki ince ince örülmüş tüm entrikalarını kolaylıkla bertaraf ettim. Gerçek bir zarar veremiyor; ama itibara ciddi biçimde gölge düşürüyor.

Ponsonby (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/283)."

Bay Urquhart'ın davranışları: insanlar ona karşı dikkatli olmaya teşvik edilmelidir. Yaz sonundan önce İngiltere'de olmak istiyor. Biliyorsun, sonuna kadar onu desteklemeye hazırım. Bence bazı belgeleri olan bazı kişiler onun hakkında dikkatli olmalı. Hiç kimse ona güvenmemeli (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/277)...

Ponsonby, Backhouse'a yazdığı özel bir mektupta, en çok endişe duyduğu konunun Urquhart'ın onu yerinden etmek üzere olduğuna dair çıkan söylentiler olduğunu açıkladı. Urquhart'ın İstanbul'a geri dönmesinden bu yana "Marquis de Carrabas"⁵⁰ olduğunu söyledi:

" kamu yararı ya da siyasi iyilik adına bir ilerleme sağlayabileceğini sanmıyorum adil bir davranış kuralına göre değerlendirirsek ama onun fiili davranışlarına bakarak, Bay Urquhart'ın herhangi bir somut katkı sağlayabileceğini düşünmüyorum. Whig ya da Tory fark etmeksizin, sanki Carabas Markisi'ni över gibi pohpohlanıyor (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/280)."

Ayrıca, Backhouse'a yazdığı bu mektupta, izne çıkmayacağını ilk kez belirtti. 15 Mart'ta Palmerston'a resmi olarak şunu bildirdi: *"Bazı olaylar, Kral'ın hoşgörüsünden yararlanmaktan kaçınmamı görev haline getirdi."* Sekreterin etkisiyle görevden alınmış gibi bir söylentinin çıkmasına fırsat vermemeye kararlıydı.

⁵⁰Marquis de Carabas aslında bir tarihi veya gerçek bir şahsiyet değil, bir edebi karakterdir. Adı, Charles Perrault'nun klasik Fransız masalı *Le Maître Chat ou le Chat Botté* (Puss in Boots) yani *Çizmeli Kedi* adlı eserinde geçer. Bu masalda, kedi, efendisinin (bir değirmencinin oğlu) zengin bir soylu gibi görünmesini sağlamak için ona "Marquis de Carabas" unvanını verir. *Marquis de Carabas* unvanı, bu yüzden, genellikle bir kişinin ya da bir şeyin sahte veya abartılı şekilde tanıtılmasını, ya da var olmayan bir soyluluk veya zenginlik imajının yaratılmasını simgeler. Literatürde ve popüler kültürde, bu isim zaman zaman zaman dolandırıcılık veya aldatıcı gösteriş anlamında da kullanılır. Örneğin, Neil Gaiman'ın *Neverwhere* adlı fantastik romanında, Marquis de Carabas karakteri bu masaldan esinlenerek kurnaz ve gizemli bir figür olarak sunulmuştur.

Ponsonby'nin Urquhart'a yönelik suçlamaları belirsiz ve dayanıksız olsa da, Urquhart'ın kendi savunma mektupları en sıcak destekçilerini bile kızdıracak kadar provokatifti. 15 Şubat'ta yazdığı bir mektubun sonunda şu ifadelere yer verdi: *“Ve Lord Ponsonby'ye karşı olan davranışımı gözden geçirdiğimde, aklıma gelen tek duygu kendimi tebrik etmek. Sabır ve dayanıklılık aşırıya götürülmedikçe, bana karşı herhangi bir eleştirinin yapılabileceğini düşünmüyorum.”* (Jenks, 1964, s.312).

Doğal olarak, bu mektupların hiçbirisi İngiltere'ye ulaşmadan bir ay veya daha fazla zaman geçti ve bu arada, dışişleri bakanı, Ponsonby'nin izne çıkacağını varsayarak yerine birinin atanması gerektiği yönünde hareket ediyordu. Sir Charles Vaughan'ın, Ponsonby'nin yokluğunda büyükelçi olarak görev yapması için özel bir misyonla gönderilmesine karar verildi ve Ponsonby'nin gidişi ile Vaughan'ın varışı arasındaki kısa süre zarfında Urquhart'ın maslahatgüzar olarak görev yapması planlandı. Bu bilgileri içeren yazışmalar, Şubat ayının başında İstanbul'a gönderildi. Mart ayına gelindiğinde, Ponsonby ve Urquhart arasındaki kötü ilişkilerin haberi Dışişleri Bakanlığı'na ulaşmıştı.

“Bay Urquhart'ın davranışlarına yönelik suçlamaların bana her kesimden, hatta Diplomatik Kurul'un bazı üyelerinden geldiğini göreceksiniz. Hakkında öne sürülen iddialar yalnızca benim bireysel gözlemlerime dayanmıyordu. Kendi bilgime dayanıyordu; doğruluğundan emin olduğum gerçeklerdi ve özellikle bu durumu size bildirmek benim görevimdi. Ancak, Büyükelçilik Sekreteri hakkında ciddi suçlamaları yalnızca kendi raporuma dayandırmayı veya bunları şahsi şüphelerime bağlamayı doğru bulmadım. Böyle şeylerin yalnızca kendi hayal gücümün ürünü olduğu ya da yanlış ya da sapmalarla şekillendiği söylenebilirdi. Bu nedenle, hiçbir şekilde itiraz edilemeyecek deliller elde etmenin doğru olduğunu düşündüm. Ve bu tür delillerin en güvenilir kaynağının Mösyö d'Eyragues olabileceğini biliyordum. Mösyö d'Eyragues yüksek bir şeref sahibi ve değişmez nezaketi, dürüstlüğü ve sevecen kişiliğiyle evrensel saygı gören bir adamdır. Mösyö d'Eyragues, Bay Urquhart ile yalnızca sınırlı bir tanışıklığa sahipti... Urquhart'la ilgili ve onun yargısını etkileyecek herhangi bir özel ilgisi ya da çıkarı yoktu. Ayrıca hatırlanmalıdır ki, d'Eyragues İngiltere ile dostane ilişkiler içinde olan tek hükümetin temsilcisidir ve ben onunla düzenli, samimi ve açık bir ilişki içindeyim. Ben Mösyö d'Eyragues'tan bir görüş istemedim yalnızca olgulara dair bir yanıt istedim ve onun gerçeği söyleyeceğine inanmak makuldür. Bu mesele doğrulanmıştır.

Zira Hulusi Paşa, Fransız tercüman tarafından Mösyö d'Eyragues'a verilen ve bana gönderilen resmi raporda yer alan hususların aynısını resmi olarak beyan etmiştir. Bu kadar ciddi bir konuda neden delil aradığımı gösteren yeterli açıklamayı yaptığımı düşünüyorum. Bir mesele hakkında daha fazlasını da söyleyebilirdim sana; hatta başlangıçta yarı yarıya inandığım ama şimdi bana yeterince kanıtlanmış olan ve artık neredeyse kesin doğru olarak değerlendirdiğim bazı hususları da anlatabilirdim. Kısacası, Mösyö d'Eyragues'a ifşa ettiğimi düşündüğünüz sır, aslında “komedinin sırrıydı” ve bunu en son fark eden kişi de bendim. Lordum, siz de şüphesiz ki benim Bay Urquhart hakkında yaptığım raporu, ikna edici delillere sahip olmasaydım hazırlamayacağımı varsaymışsınızdır. Şimdi, sanıyorum ki bu delilleri değerlendirdiniz. Eğer onları sahte buluyorsanız, neden beni görevimden almadınız? Eğer doğru olduklarına inanıyorsanız, neden Bay Urquhart görevinde kalmaya devam ediyor? Bu tür gerçeklerden çıkarılabilecek mantıklı tek sonuç, raporun incelenmediğidir.

Ben de bu kanaatteyim ve özellikle sizin bu meseleden bir “kulis anlaşmazlığı” olarak söz etmiş olmanız, beni bu inanca daha çok yaklaştırıyor. Benim için kulis bitmiştir. Bu anlaşmazlık bir tiyatronun sahne arkasında değil, olayın kendisinin ve taraflarının İngiltere ve Avrupa'nın gözleri önünde yargılanacağı bir sahnededir. Sir Charles Vaughan'a (Malta'da) yazmış olduğum bir yazışma ve bir mektubun kopyasını ekte sunuyorum. Mektup, konunun özet bir geçmişini içermektedir.

Bay Urquhart görevden alınsa bile, görevimi bırakmak niyetinde olmadığını göreceksiniz. Benim bu beyefendiye karşı suçlamalarda bulunmak gibi bir amacım yok. Benim amacım, Bay Urquhart'ın ajanları tarafından yayılmış iftiralara karşı kendi onurumu ve itibarımı korumaktır. Eğer görevden ayrılırsam, onun ve başkalarının diyeceği, onun etkisiyle zorla uzaklaştırıldığım ve hükümetin bizi ikimizi de görevden alarak bir uzlaşma yaptığı olacaktır. Benim izne ayrılmam için bazı düzenlemeler yapmış olmanız beni üzüyor, bu zahmetin boşa gitmiş olması da aynı şekilde. Başlangıçta önerdiğim adımın bu kadar sıkıntıya yol açabileceğini düşünmemiştim, ayrıca bu durumun bu kadar ciddi sonuçlar doğurabileceğini de fark etmemiştim. Ancak, başkalarının entrikaları, iftiraları ve hainlikleri nedeniyle bu niyetimden vazgeçmek zorunda kaldım ve yalnızca kendimi savunmak amacıyla hareket ediyorum.

Umarım, sevgili lordum, içimdeki duyguların beni fazla sert bir ifadeye sürüklemiş olmasından dolayı pişman olmayacağım. Duygusal bir an insanı, sonradan pişman olacağı şeyler söylemeye sevk edebilir; bunun bilincindeyim. Siz her zaman bana karşı nazik ve cömert bir tavır sergilediniz ve ben de size karşı en içten saygıyı duydum. Her zaman birbirimizi tamamen anladığımızı varsaydım ve bana yönelik tutumlarınızın değişmediğine inandım. Eğer sizin güveninizi kötüye kullandığımı ya da size karşı saygısızlık ettiğimi düşünürseniz, bunu çok derin bir üzüntüyle karşılarım; çünkü böyle bir davranışı hiçbir şekilde yapabilecek biri değilim.

Size sadece bir dost olarak değil, aynı zamanda sorumlu olduğum ve karşısında açık konuşmam gereken bir Dışişleri Bakanı olarak yazıyorum. Hoşgörü talep etmiyorum sadece adalet istiyorum. Eğer hatalıysam üzülürüm ve bunu kabul etmeye de hazırım. Ancak şunu ciddi bir şekilde belirtmek isterim ki, tüm eylemlerimi vicdanî bir görev duygusuyla ve yalnızca kamu yararını gözeterek gerçekleştirdim.

Aldığım yol nedeniyle yapılacak herhangi bir soruşturmadan ya da ortaya çıkabilecek herhangi bir sonuçtan kaçınmayacağım; eğer beni kınamanız veya onaylamamanız gerektiğini düşünüyorsanız. Ancak sizden samimi niyetlerime ve ülkeme hizmet etme arzumun içtenliğine inanmanızı bekliyorum.

Kendi onuruma borçluyum; gizli entrikalara ve açık iftiralara maruz kaldığım bir görev yerinden, bu saldırıyı püskürtmeden ayrılmamalıyım. Pek çok sıkıntı ve üzüntü yaşadım, ancak cesaretim kırılmadı.

Babiâli'nin güvenine sahip olduğumu hissediyorum ve bu görevde kaldığım sürece görevlerimi korkusuzca ve sadakatle yerine getirmeye kararlıyım.

Saygılarımla, Efendim,

En itaatkâr ve mütevazî hizmetkârınız,

Ponsonby (Broadlands Archives, MS62/PP/GC/PO/289). ”

8 Mart'ta, Urquhart'a Sir Charles Vaughan'ın İstanbul'a varışında izne çıkmasına izin verildiğini bildiren bir mektup gönderildi. Aynı kurye ile Palmerston, Urquhart'a özel bir mektup göndererek kendisine resmi bir kapasitede İstanbul'a dönmesine izin verilmeyeceğini bildirdi.

“Sevgili Palmerston,

Ne yaptığımı anlatan asıl bilgiler telgraflarımda yer alıyor, sadece birkaç kelimeyle ekleyebileceğim çok az şey var. Eğer şimdi Londra'ya dönersem, davranışlarımın hesabını vermek üzere döndüğüm söylenecek. Mr. Urquhart'ın yaptıklarından sonra onunla aynı zemine gönüllü olarak konulmayı kabul edemem. Urquhart'ın izne gittiği söyleniyor. Umarım bu aslında geri çağrıldığı anlamına gelir, fakat burada insanlar bu tür şeyleri anlamaz. Eğer ben gidersem, onun ajanı binlerce yalan uydurabilir ya da olayları çarpıtabilir ve ben İngiltere'de bu iftiraları çürütemem.

Bence hem onurum hem de hizmetin çıkarları, görevimde kalmamı gerektiriyor. Bu nedenle kişisel çıkarımı ve keyif beklentisini bu sorumluluğun arkasında bıraktım. Bence, siz bana Bay Urquhart'ı, d'Eyragues'in mektubunu ve elinizdeki diğer belgeleri aldıktan sonra chargé'affaires (maslahatgüzar) olarak sunmamı emretmemeliydiniz.

Size itaat etmezdim. Bunu size açıkça söylüyorum ama bu mesele Sir Charles Vaughan hakkında idi ve başka şekilde de çözülebilirdi. Ama ben sizin bu konuda uzun süre düşünmediğinizi ve muhtemelen dileklerimin en azından bu yönde olduğunu düşünüyorum. Ancak kararım nettir ve kararlılığım sarsılmamıştır. Bir adamın kişisel onuru söz konusu olduğunda, o asla geri adım atamaz. Urquhart'ın geri çağırılması benim bu konudaki görüşümü pek az değiştirmiştir. Eğer bu meseleler sizi üzdüyse çok üzgünüm. Her zaman size en iyi şekilde hizmet etmeye çalıştım.

İçtenlikle,

Ponsonby”

Dışişleri Bakanı, bu geri çağırmayı Ponsonby'nin şikâyetlerine dayandırmak yerine, Urquhart'ın Vixen gemisinin yolculuğunu planlamadaki önde gelen rolüne dayandırmayı tercih etti. Bu bilgi, Urquhart'ın 7 Aralık 1836'da Fox-Strangways'e yazdığı mektuptan Palmerston'a ulaşmıştı. Dışişleri Bakanı, Urquhart'a davranışının Kraliyet'in diplomatik bir hizmetkârı olarak kamu görevleriyle tamamen uyumsuz olduğunu belirtti. Ancak, Urquhart'ın Vixen olayındaki rolünün, Ponsonby ile ilişkileri dostane kalsaydı göz ardı edilebileceği yönünde bazı işaretler vardı. Urquhart'ın kendisinin de daha sonra belirttiği gibi, Vixen yolculuğundaki sorumluluğunun, Mart ayının başından çok önce, hatta kendisinin Ponsonby'nin

yokluğunda maslahatgüzar olarak atanmasına karar verilmeden önce Dışışleri yetkilileri, eğer bizzat Palmerston tarafından bilinmemişse bile, biliniyor olması gerekiyordu. (Jenks, 1964, s.313).

Palmerston'un Urquhart'ı İstanbul'dan geri çağırma kararının asıl nedeninin, mevcut durumu olduğu, Urquhart'a Osmanlı başkentinden ayrılmasını hızlandırması için birkaç mektup göndermesiyle daha da belirginleşmektedir.

"8 Mart 1837,

Efendim,

3'üncü gün tarihli mektubuma istinaden, size Sir Charles Vaughan'ın hizmetlerinize artık ihtiyaç duymadığını bildirdiği anda izinli olarak evinize dönebileceğinizi bildirmek isterim.

Saygılarımla,

En itaatkâr ve mütevazı hizmetkârınız,

Palmerston (Balliol College Archives, URQ-1C8 9)."

"Lord Ponsonby'nin yokluğunda, Majestelerinin Hükümetinin niyeti, Sir Charles Vaughan'ın İstanbul'daki ikameti boyunca sıradan bir büyükelçinin tüm görevlerini yerine getirmesi yönündedir. Kendisine verilen özel görevin mahiyetine bakılmaksızın, bunu gerçekleştirecektir. Dolayısıyla, sizin de Sir Charles Vaughan'a karşı, şu anda Lord Ponsonby'ye karşı bulunduğunuz resmi ilişki çerçevesinde hareket etmeniz gerekmektedir.

Lord Ponsonby, İstanbul'dan ayrılmadan önce sizi Reis Efendi'ye Majestelerinin Geçici İşler Maslahatgüzarı olarak tanıtması yönünde talimatlandırılmıştır. Ancak, Sir Charles Vaughan, Majestelerinin Hükümetinin görüşlerine vakıf olarak İstanbul'a gideceğinden, Lord Ponsonby'nin ayrılışı ile Sir Charles Vaughan'ın gelişi arasındaki süre zarfında hiçbir önemli adım atmamanız gerekmektedir.

Ayrıca, Sir Charles Vaughan'a Majestelerinin İstanbul'daki Büyükelçiliğine ait arşivleri, resmi mülkleri, şifreleri ve yazışmaları eksiksiz devretmeniz yönünde size talimat veriyorum.

*Saygılarımla,
Majestelerinin en itaatkâr hizmetkârı,*

Palmerston (Balliol College Archives, URQ-1C88).”

“Dışışleri Bakanlığı

21 Mart 1837

Efendim,

Sir Charles Vaughan’ın Konstantinopolis’e varış zamanı belirsiz olduğundan, size bildirmek isterim ki, 8 Mart tarihli mektubumda size tanınan izin hakkını, bu mektubu alır almaz ve Sir Charles Vaughan’ın Konstantinopolis’e varmasını beklemeden kullanmakta serbestsiniz.

Saygılarımla, Efendim,

En itaatkâr ve mütevazı hizmetkârınız,

"Palmerston

David Urquhart Beyefendi’ye (Balliol College Archives, URQ-1C811a-11b).”

Bu husustaki bir diğerk mektup ise şöyledir:

“Dışışleri Bakanlığı,

23 Mart 1837

Kral, Lord Ponsonby’nin İngiltere’ye izinli olarak dönmesine onay vermiştir. Majesteleri ayrıca, Sir Charles Vaughan’ı Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçi olarak İstanbul’a göndermeye karar vermiştir.

Lord Ponsonby’nin yokluğu süresince, Sir Charles Vaughan’ı üst yetkili olarak tanıyıp ona göre koordinasyon sağlamanız gerekmektedir.

Saygılarımla,

Palmerston (Balliol College Archives, URQ1C129).”

Urquhart İstanbul’dan ayrılıp İngiltere’ye döndüğünde konu tamamen kapanmamıştı. Ponsonby, Palmerston’a duygusal bir üslupla yazılmış daha fazla

kanıt sağlayacak, J.B. Fraser Dışışleri Bakanlığı'na kendi memorandumunu gönderecek ve Urquhart, Palmerston ile uzun ve çok tartışmalı bir yazışmaya girecekti.

“Hakkımdaki suçlamalar Lord Ponsonby tarafından başlatılmadı fakat Lord Palmerston tarafından sürdürüldü. Eğer ben suçlu değilsem Lord Ponsonby'nin yürüttüğü işlemlerin niteliği nedir? Bana yöneltilen suçlamalar, Dışışleri Ofisi'nden yürütölmektedir. Lord Ponsonby'nin suçlamaları, diplomatik hizmette olmayan kişilere iletilmiştir (Balliol College Archives, DU-I C4 3, 4, 8a).”

“Sayın Lordum,

Kaptan de Ponto tarafından bana karşı yazılmış ve yayımlanmış olan yanlış kamuoyu beyanlarını ve iftiraları sizin bilginize sunma onuruna sahip oldum. Ve bunların Lord Ponsonby'nin iş birliği ve katılımıyla gerçekleştiğine inanmam için nedenlerim var.

Hukuki raporlar ve beyanlar temel alınarak bana yöneltilen suçlamalar karakterime yapılan zararları açıklayan iddialar ve kanunun ortaya koyduğu noktalar kendi başına konuşmaktadır.

Bu konuda adımlar atılması gerektiğini talep etme hakkımın olduğunu görüyorum; açık bir şekilde anlaşılmalıyım ve dosyalar resmi olarak kamuoyuna sunulmalıdır.

Hakkımdaki suçlamaların gerçekliğine dair kanıtlar, bana iletilen ve mektubumda aktarılan hususlar içinde yer almaktadır. O mektuptaki ifadeler, Sayın Lordum, sizin soruşturmanıza bir zemin hazırlamak amacıyla belirtilmiştir (Balliol College Archives, URQ-IC814).”

İki tarafın önyargıları göz önüne alındığında, tüm ek kanıtlar, Ponsonby'nin kendi geleceğiyle ilgili endişesi nedeniyle zor bir kişilik sergilediği ve aşırı hassas olduğu izlenimini güçlendirdi. Urquhart ise bu durumu idare etmekte yetersiz kalmış ve giderek daha kötü kararlar alarak düşüncesizce hareket etmişti. *“Türk gibi yaşama”* ısrarı, ülkesindeki hemşerileri tarafından takdir edilmiyordu ve Ponsonby ve Fraser'ın iddialarına göre, gazete muhabirleri hariç, İstanbul'daki tüm Avrupa topluluğu tarafından nefret ve küçümsemeyle karşılanıyordu. Ancak, Türklerin Urquhart'a nasıl baktığını tam olarak belirlemek daha zor. Çünkü Ponsonby'nin, Urquhart'ın Türkler tarafından tamamen küçümsendiği iddiası ile Urquhart'ın

Sultan'ı de Ghies'i dışışleri bakanlığı müsteşarı olarak ataması için ikna ettiğine dair şikâyeti ve Urquhart'ın etkili Türkleri ziyaret etmesini engelleme çabası birbiriyle çelişiyor gibi görünüyordu. En olası açıklama, Türklerin 1834'te birbirine bu kadar yakın olan iki adamın neden bu kadar uzaklaştığını tam olarak anlayamaması ve Churchill davasında İngiliz hükümetinin Ponsonby'yi desteklememesi nedeniyle, bir süre boyunca Britanya Dışışleri Bakanlığı'nın güvenine kimin sahip olduğunu belirleyememeleriydi (Jenks, 1964, s. 170).

Ponsonby ve Urquhart arasındaki kavganın tarihini gözden geçirirken, Urquhart'ın eski yakın arkadaşlarından Sir John McNeil ve Sir James Hudson'ın davranışını kınamaya hazır olmaları ve daha önce sürekli olarak onu destekleyen Sir Herbert Taylor'ın artık Urquhart'ın meseleleriyle ilgilenmemesi dikkat çekicidir. Doğrudur ki, Sir Herbert bir süredir endişeleniyor ve Urquhart'a artan özgüveni ve dikkatsiz davranışları konusunda uyarılarda bulunuyordu. Ancak, Ponsonby ile bu anlaşmazlık yaşanana kadar genç adam hakkındaki tüm şefkatini kaybetmiş gibi görünüyor ve onun adına yaptığı tüm girişimlerini sonlandırmıştı. Taylor artık bu meselelerle meşgul olmadığını kibarca şöyle yazıyordu;

“Sevgili Urquhart,

Dün gece uzun ve oldukça ilginç mektubunu aldım ve cevabım gecikebilir diye endişelendiğimden hemen yazmak istedim. Sana bu mektubun için ne kadar teşekkür ettiğimi belirtmek isterim.

Mektubunda yeniden gözden geçirmem gereken bölümler var ve keşke sana Ponsonby'nin Konstantinopolis'te nasıl değiştirildiği konusunda istediğin bilgiyi verebilseydim. Ama bu meseleyle hiçbir ilgim yoktu ve yaşananların detaylarını hatırlamam oldukça güç.

Sanıyorum bu, onunla Palmerston arasında kişisel bir anlaşmazlıktan kaynaklanıyordu ve Wellington Dükü olaya müdahil olmak istemedi. Ponsonby'nin istifa etmeye ikna edildiğini düşünüyorum.

Onun gerçekten istifa edip etmediğini ya da geri çağrılıp çağrılmadığını hatırlamıyorum. Resmi olarak kınanıp kınanmadığını da bilmiyorum. Sanıyorum istifasından sonra İtalya'ya gitti ve orada bir süre yaşadı. Daha sonra İngiltere'ye dönüp dönmediğinden emin değilim. Belgelerin ve görevin hakkında söylediklerin oldukça ilginç. Umarım yakın zamanda, büyük özen ve emekle topladığın bu bilgileri

yararlı bir şekilde değerlendirme fırsatı bulursun. Kendimle ilgili olarak, size hiçbir faydam dokunamayacağından korkuyorum. Ben çok yaşlı bir adamım ve artık hayattan uzak bir haldeyim. Kimseyle görüşmüyorum. Hiçbir şey duymuyorum. Kırsalda yaşıyorum ve oldukça yalnızım. Günümüzdeki siyasetçilerle bir bağlantım yok ve hiçbir etkim de yok. Bu nedenle, sizi tavsiye etme ya da herhangi bir şekilde yardımcı olma durumunda değilim.” (Balliol College Archives, a1-1Urq-3).

Sir John McNeil’in diplomatik bir dille ifade ettiği üzere, David Urquhart’ın davranışları zaman zaman “bilgelik ve uygunluk eksikliği” şeklinde nitelendirilmiştir. Bu tutumu, Urquhart’a kariyer basamaklarını tırmanmasında destek olan çevrelerde ciddi bir hayal kırıklığı yaratmış ve onu yalnızlaştırmıştır. 1837 yılının Haziran ayında Kral IV. William’ın vefatıyla birlikte, Urquhart en güçlü ve koruyucu destekçisini de kaybetmiştir. Bu gelişmeyi takiben, Urquhart’ın İstanbul’dan geri çağırılmasıyla, kısa süren diplomatik kariyeri diplomatik teamüller açısından hayli mahcup edici bir biçimde sona ermiştir (Jenks, 1964, s. 171). Bu süreçten sonra İstanbul’dan ayrılmak zorunda kalan Urquhart, bu olaydan ötürü Palmerston’u hedef almış ve ona karşı büyük bir muhalefet hareketine girişmişti. Eşine yazdığı özel mektuplarında bile Palmerston’a karşı öfkesini dizginleyemiyordu. Bu mektuplardan birinde şöyle diyordu:

“St. Gallen, 12 Mart 1841

Sevgili Eşim,

10 tarihli mektubun beni derinden etkiledi. Güven ve sevgi dolu ifadelerin için sana teşekkür ederim. Bu sözlerin, bir sessizlik döneminden sonra gelmiş olması duygularımı daha da derinleştirdi. Geçmişteki davranışlarımla ilgili söylediklerinin doğruluğunu kabul ediyorum ve bunların sana acı vermiş olabileceğini anlıyorum. Bağlılığımın samimiyetini zaten bildiğini ummuştum. Bu konuda şüphe duymuş olman beni çok üzdü. Sana bir kez daha temin ederim ki, sana benden daha çok bağlı olabilecek kimse yoktur. Dün, Zürih’ten gönderdiğin nazik ve hoş mektubunu aldım. Şimdi Cenevre’de güven içinde ve huzurlu olduğuna inanıyorum.

Buradaki işlerim oldukça fazla ve yorucu, ancak zamanımı boşa harcamadığımı düşünmek bana teselli veriyor. Çabalarımın bazı yüce amaçlara hizmet edebileceğini bilmek beni motive ediyor.

Umarım eve döndüğünde her şey yerli yerindeydi. Yokluğum sırasında herhangi bir sıkıntı yaşandıysa lütfen haber ver.14 tarihli son mektubunu aldım, kelimelerle ifade edemeyeceğim kadar içimi rahatlattı. İçimde taşıdığım endişeler, senin kararlı elin ve düşünceli değerlendirmelerin sayesinde bir nebze olsun hafifledi. Buradaki işler hâlâ belirsizliğini koruyor ve Konsey'in gecikmeleri herkesin sabrını zorluyor. Yine de sana yazarken biraz huzur buluyorum; sanki bu satırlar aracılığıyla ruhlarımız birbirine değişiyor. Doğu Sorunu her zamankinden daha büyük bir şekilde karşımızda duruyor.

Ruslar, sessizlikleriyle gürültüden daha tehlikeli bir sessizlikle hamle yapıyorlar. Bakanlarımız ise kayıtsızlıkla fırsatçılık arasında parçalanmış durumda. Hizmet ettiğimiz davanın böylesi bir ilgisizlikle ayakta kalıp kalamayacağını düşünmeden edemiyorum. Yine de umuda sınıksız tutunuyorum; çünkü umutsuzluğa kapılmak, ihanete eşdeğer olurdu. Gücünü koru ve değişken rüzgârlara aldanıp cesaretini yitirme. İngiliz basını ya kör ya da satın alınmış durumda. Kamuoyu, sadakati hakikate değil altına olanlar tarafından şekillendiriliyor. Uyarılarımız sağır kulaklara çarpıyor ve gerçeği bilenler bile susmayı tercih ediyor. Bu dalga geri çevrilmezse, yalnızca Doğu'yu değil ulus olarak kendi ruhumuzu da kaybedeceğiz. Her ne kadar yalnız ya da tehlikeli olsa da, bir duruş sergilemeliyiz. Pek çok Parlamento Üyesine yazdım, ancak çok azı cevap vermeye cesaret ediyor. Dışişleri Bakanlığı'ndaki Palmerston'un kuklaları, onun iradesini sanki ilahi bir buyrukmuş gibi yerine getiriyor. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu yanlış tanıtılıyor, karalanıyor ve tecrit edilmeye zorlanıyor. Özgürlük adı bile, entrikaları gizlemek ve müdahaleleri meşrulaştırmak için kullanılıyor. Rusya, gücüyle değil, kurnazlığıyla ilerliyor karşısında kimse durmuyor. Tek bir kurşun bile sıkmasına gerek yok; çünkü İngiliz politikası onun adına bu kurşunları sıkıyor. Burada bir ihanet var ve bu ihanet vatanseverlik maskesi takıyor. Doğu, kendi zayıflığından değil, kendisine müttefik diyenlerin ihanetiyle yüz üstü bırakılmıştır.

Bir komplo vardır ve bu komplo gölgelerde değil, kamu erdemi kisvesi altında yürütülmektedir. Özgürlük, düzen, ilerleme gibi kelimeler, ihtirası ve istilayı meşrulaştırmak için çarpıtılmıştır. Türk, barbar olarak gösterilmektedir; oysa gerçek barbarlık, Londra ve Viyana'nın salonlarında örgütlenmektedir. Ben gerçeği gördüm ve onu söylemekten asla vazgeçmeyeceğim.

Bırakın bana fesatçılık, fanatizm, delilik isnat etsinler ama ben vicdanımın temiz, niyetlerimin ise saf olduğunu biliyorum. Hiçbir tahta, hizbe ya da menfaate hizmet etmiyorum sadece hakikate ve insanlığa hizmet ediyorum. Eğer bu dava uğruna yok olursam, hatıram, ortaya çıkardığım ihanetin şahidi olsun. Günün birinde bu satırları okuyanlar, aynı kararlılıkla ayağa kalsınlar Doğu'yu sahte dostlara karşı savunsunlar ve şerefi hileye karşı müdafaa etsinler.” (Balliol College Archives, Whenyougone... isimli numarasız mektup).

Aynı mektup serisinde İstanbul'dan ayrılığın onu ne kadar etkilediğini duygusal olarak şairane ifadelerle kelimelere döküyordu;

“Buradaki zamanım tükeniyor. Londra'dan gelen emirlerden, ayrılıktan bahsediliyor. Dinliyor gibi yapıyorum. Ama zihnim hâlâ Konstantinopolis'te demirli bana ait olmayan ama beni ben yapan anlarda.”

“Elveda o zaman sana değil, senin olduğun hayale. Bu satırları Haliç'e batan güneş eşliğinde yazıyorum, ışığı, bir zamanlar elimin içinde olan elinin sıcaklığı gibi çekiliyor. Mürekkep kuruyor. Ben de öyle.”

Urquhart İngiltere'ye döndükten sonra 1842 yılında Vixen olayında aslında neler yaşandığını kendi tarafından şöyle anlatıyordu;

“İftira niteliğindeki yazının ortaya çıkmasının ardından her şey hızla gelişti.”

“Sonra, her ikisi de Lord Stratford de Redcliffe tarafından gündeme getirilen iki parlamento tartışması gerçekleşti; biri Sir C. Vaughan'ın “olağanüstü elçiliği” üzerine, diğeri ise Vixen'in feda edilmesiyle ilgiliydi. Bu iki tartışma da tamamen benim üzerimden şekillendi. Bazı ifadeleri hâlâ hatırlıyorum. Lord Stratford, “Benim davrandığım şekilde davranmam gerektiğini ve bir centilmen sıfatını ancak bu şekilde koruyabileceğimi” söylemişti. Bay Stanley (yani Lord Derby) ve Sir Robert Peel, davranışımı tamamen haklı bulmuş ve açık bir şekilde savunmuşlardı. Lord Palmerston'un söyleyebildiği tek şey ise şuydu: “Bu konuda kendisinin bir saldırı yöneltme hakkı bulunmadığını” belirtmekten ibaretti. Oysa bundan yalnızca birkaç gün önce, kendisiyle aramda geçen yazışmaların yayımlanmasını şu iki gerekçeyle reddetmişti: İlk olarak bunların özel mektuplar olduğunu, ikinci olarak ise mektupların tamamen yalanlarla dolu olduğunu ileri sürmüştü. Bunun üzerine Lord Stratford de Redcliffe, bu yazışmaların yayımlanmasını tavsiye etti ve ilk mektup, Vixen tartışmasının yapılacağı gün sabahı The Times gazetesinde altı sütunluk yer

kaplayarak yayımlandı. Bu mektupta tüm hikâye anlatılıyordu; böylece tartışma büyük ilgiyle karşılandı. Hükümet, ancak kıl payı bir çoğunlukla ayakta kalabildi; ancak Lord Hertford'un verdiği bir kahvaltı daveti, genç Muhafazakâr üyelerden yirmi ila otuz kadarını oylama için ulaşılamaz hâle getirmişti. Aksi takdirde, hükümet yenilecekti, Lord Palmerston devrilecek ve İngiltere'nin bütün dış politikası köklü biçimde değişecekti. Peki, bu yazışmalarda, güven ihlali suçlamasıyla ilgili olarak ne ortaya çıktı? İngiltere'ye döndüğümde, Lord Palmerston beni kendi fikirlerimden vazgeçirmeye çalıştı ve en yüksek mevkilerle ilgili büyük vaatlerle beni cezbetmeye kalktı. Başarısız olunca ve dört ila beş saat süren sert bir tartışmanın ardından, akşam saat dokuz civarında (Ticaret Kurulu'ndan Bay Porter, Dışişleri Bakanlığı'nda bu görüşmenin sonucunu bekliyordu) Lord Palmerston aniden bana şöyle dedi: "Benim güvenimi ihlal ettiniz." Ve odanın içinde koşuşturmaya başladı; iddiasına göre Morning Post gazetesinin bir sayısında, bana yazdığı özel bir mektubun yalnızca ikimizin ve onun özel sekreterinin bildiği bir dipnotuna dair bir atıf yer almaktaydı. Şaşkına dönmüştüm ve söz konusu ifadenin doğruluğundan şüphe etmeyi bile akıl edemedim. Daha sonra, büyük bir üzüntü içinde olup biteni Dışişleri Bakanlığı'ndan bir görevliye aktardığımda, o kişi şu sözlerle tepki verdi: "Ne? Hâlâ Palmerston'ı tanımıyor musun? Bu, onun klasik oyunlarından biridir." Şapkasını kapıp dışarı fırladı ve kısa süre sonra, British Institute'ten ödünç aldığı gazete kopyasıyla geri döndü. Elindeki gazeteyi uzatıp şöyle dedi: "Sana söylememiş miydim?" Gazetede böyle bir ifadeye dair tek bir kelime bile yoktu. Lord Palmerston'a yazdım. Beni ikinci bir görüşmeye davet etti; bu görüşme de saatler sürdü ve görüşmeden ayrıldığımda, yalnızca bana karşı değil, aynı zamanda İngiltere'ye karşı da ikiyüzlü davrandığını öğrenmiş bulunuyordum. Ancak, edindiğim bu bilgiyi dışa vurmaktan kaçındım ve o, bir süre boyunca bunu bilmeden kaldı. Elimi arkamda tutmuştum, o ise uzanıp sıkmaya çalıştı. Fakat o bu durumu, sadece beni eski görevime geri göndermeyi reddetmesinden doğan bir öfke nöbeti olarak değerlendirdi. Bu, benim ilk kuşkularım değildi ama sanırım ilk kesinliğimdi. Bir keresinde, duygularımı Kral'a açacak kadar ileri gitmiştim; fakat o dönemde beni sözleriyle ikna etmeyi başarmışlardı.

Benim görevlendirilmem, Kral'ın uyguladığı baskıyla açıklanmıştır. Sonra bu atama, Lord Palmerston'un kıskançlığı ve beni kendisinin yerine geçeceğim korkusuyla yaptığı bir hamle olarak yorumlandı. Bu doğru değildir. Kral'a, hiçbir

koşulda kabineye girmeyi kabul etmeyeceğimi açıkça beyan etmiştim; hatta bana, kendisi tarafından defalarca önerilmiş ve her seferinde geri çevrilmiş olan bu görevin atandığı haberini aldığım anda, İngiltere'den ayrılmak üzereydim ve eşyalarım çoktan gemiye yüklenmişti. Bu atama, beni İstanbul'a özgür bir birey olarak ulaştırmamı engellemek amacıyla yapılmıştı. Benim kendi ifadelerim şunlardı: "Türkiye'yi, İngiltere'nin yardımı olmadan da kurtarabilirim." Diğer tüm durumlarda olduğu gibi, burada da Rusya'nın yargısıyla benimki örtüşüyordu.

Bir başka mektupta ise şunlar dile getirilmektedir:

"28 Aralık 1874

Söz konusu kitap nihayet elime ulaştı. Hemen dizine baktım ve "Vixen" kelimesinin kitapta hiç geçmediğini gördüm. Oysa bu kitap, dönemin olaylarını kayda geçirdiğini iddia ediyor! O geminin Karadeniz'de bir Rus savaş gemisi tarafından ele geçirilmesi büyük bir heyecan yaratmıştı ve olay, benim dönüşümle ve Sir Charles Vaughan'ın elçiliğiyle doğrudan bağlantılıydı.

17 Mart 1834 tarihli tartışmaya dair yapılan giriş ilginçtir; o tartışmadan Palmerston'un sözlerini alıntılamıştım:

19 Mart 1834 Evvelsi gece Shiel, Osmanlı meselesi hakkında bir tartışma başlattı; Palmerston berbat bir konuşma yaptı ve Peel onu oldukça sert bir şekilde eleştirdi. Peel'in en sevdiği şey budur; Palmerston'dan hoşlanmaz. Talleyrand bana dün gece şöyle dedi: 'Palmerston çok iyi konuştu.' Ben de ona, herkesin konuşmayı acınası bulduğunu söyledim. Görünüşe göre Palmerston, Fransa'yı pohpohlamaya ve Rusya'yı gücendirmemeye büyük özen göstermişti.

Sir Herbert Taylor'un yazışmalarından seçtiğim bir pasaj, Sir John Mcneill ile birlikte benim gönderilmemizin hemen ardından Lord Palmerston'un sarayda yeniden sessizce kontrolü eline aldığını, savaşa dair korkularla onları sersemlettiğini ve kendi niyetleri hakkında onları bilgisiz bıraktığını göstermektedir. Sir Herbert Taylor, 13 Şubat 1837'de bana şöyle yazmıştı:

'Genel meseleye fazla girmiyorum çünkü itiraf etmeliyim ki mesele şu anda benim de anlayamadığım bir durumda ve hükümetin niyetleri hakkında henüz bilgi sahibi olmadığım için herhangi bir spekülasyon yapamıyorum. Bana göre kriz yavaş yavaş yaklaşmakta ve bunun cesur bir şekilde ele alınmasını görmek isterim. Vixen meselesi ve diğer olaylar yeterli bir gerekçe sunuyor gibi görünüyor; ancak uyum

sağlama eğiliminin, muhalefet etme arzusundan daha güçlü olduğuna inanıyorum; yine de, kararlı bir ton ve net bir tutumun çatışmaları başlatmak yerine engelleyeceğinden eminim.'

Bu satırlar bana, Sir J. McNeill ile birlikte bu sonucun tamamen öngörüsünü yaptığımızı hatırlattı; öyle ki, ben İngiltere'den ayrılmamaya karar vermiştim, ta ki Blacqueolay yerine gelene kadar; çünkü yanlış beyanlara karşı çıkmak ve hatalı yargıları çürütmek gerekiyordu. Bu düşüncelerimi ona ve Sultan'ın hükümetine yazmıştım. Bu nedenle, biz Londra'dan ayrılırken Sultan tarafından Krala gönderilen gizli bir görevle o da yola çıkarıldı. Görevi, Karadeniz'deki filo ve Ticaret Antlaşması ile ilgiliydi. Ancak Blacque, Malta'da şüpheli koşullar altında ani şekilde hayatını kaybetti. Viyana'ya ulaştığımda bu felaketi öğrendim ve her şeyin kaybedildiğine kanaat getirdim. Avusturya Buharlı Gemi İşletmesi'nin müdürü ve ortak arkadaşımız bana teselli vermeye çalışırken ona şu sözleri söyledim: "Kendim için değil düşünüp üzüldüğüm; dünya karanlığa gömüldü."

Bu anlatıya ve itirafa şunu da eklemek gerekir ki, görevden alınmamı açıklamak için zamanında ortaya atılan ara çözüm yolu diye bir şey yoktu. Ben bu meselede Sir Stratford Canning'e şu şekilde dile getirdim: Ya haksızdım ya haklı. Eğer hatalı olduğum gösterilemiyorsa, o zaman haklı olduğum için kurban edildiğim açıktır. Oysa ortaya konan sözde orta yol, "düşüncesizlik" idi. Lord Palmerston'un sözleri, dört bir yandan bana ulaşmaya başladı: Yüksek övgüler içeren ama fazlasıyla gayretkeş oluşum nedeniyle İstanbul'da en azından düşüncesizce davrandığıma dair bir pişmanlıkla karışık ifadelerdi.

Buna bir olayı da eklemek isterim: Ben iki kez gizli bir görevle İstanbul'a gönderildim. Her iki seferde de kışın ortasında büyük bir aceleyle vardım. Oradayken büyükelçilikle gece gündüz sürekli irtibat halindeydim; Boğaziçi boyunca on altı mil gidip geldim; Osmanlı hükümetiyle de sürekli temas halindeydim. Buna rağmen, İstanbul'da hiç kimse hükümet tarafından görevlendirildiğimi bilmiyordu. Yanımda bulunan ve birlikte kalan Bay Lovi bile bunu yalnızca ayrılmama birkaç gün kala, Lord Ponsonby'nin ağzından öğrendi(Urquhart,1891)."

Nihayetinde 1837 yılında İngiltere'ye dönen David Urquhart, Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu derin hayranlığı yalnızca diplomatik alanda değil, toplumsal yaşamda da yansıtmaya başlamıştır. Bu bağlamda en dikkat çekici girişimlerinden biri, Türk hamamlarının İngiltere'de tanıtılması ve yaygınlaştırılması

yönünde yaptığı çalışmalardır. Eşi Harriet Urquhart ile birlikte, Türk hamamlarının sağlık üzerindeki olumlu etkilerine yönelik kamuoyunu bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmuş ve bu yapının İngiltere’de inşa edilmesi için mali destek sağlamıştır. Kendi evlerine bir Türk hamamı inşa ettirmeleri, bu kültürel adaptasyonun bireysel yaşamlarına ne denli içkin hâle geldiğini göstermektedir.

1847-1852 yılları arasında Sheffield ve Stratford şehirlerini temsilen Avam Kamarası’nda milletvekilliği yapmış olan Urquhart, özellikle İngiltere’nin dış politikasına yönelik sert eleştirileriyle öne çıkmıştır. 1854 yılında eşi Harriet’in desteğiyle kurduğu Foreign Affairs Committee (Dış İlişkiler Komitesi) aracılığıyla Kırım Savaşı’ndaki İngiliz politikasına muhalefet etmiş ve halkı bu doğrultuda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Ancak bu girişim, özellikle işçi sınıfı nezdinde beklenen karşılığı bulamamış, Urquhart’ın manevi ve ahlaki değerlere yaptığı vurgu, gündelik ekonomik sorunlara dair somut çözümler üretmemesi nedeniyle geniş halk kitlelerinde yeterince yankı bulmamıştır.

Sağlığının giderek kötüleşmesi nedeniyle 1864 yılında İngiltere’den ayrılan Urquhart, hayatının geri kalanını Savoy Alplerindeki münzevi bir yaşamla geçirmiştir. Burada zaman zaman İngiliz politikacıları, Fransız din adamları ve Osmanlı yetkililerince ziyaret edilmiştir. 1877 yılında Mısır’dan İngiltere’ye dönerken Napoli’de hayatını kaybetmiştir.

4.8. Yayınları

Urquhart’ın yazılı eserleri üç bölüm altında incelenebilir. İlk bölüm, kendi seyahatlerini ve yabancı ülkelere seyahatlerini, deneyimlerini kaydeden özelliktedir. İkinci bölüm, büyük ölçüde İngiliz dış politikasıyla ilgilenen siyasi içeriklere sahiptir; üçüncü bölümde ise diğer ülkeleri tanımlayan ve analiz eden çalışmalardır. Bu son bölüm, hem anlatısal hem de bilgilendirici doğasıyla birinci gruba, hem de tartışmacı yaklaşımlarıyla ikinci gruba benzer.

İlk bölümde *The Spirit of the East* (Londra 1838), *The Pillars of Hercules* (Londra 1850) ve *The Lebanon (Mount Souria), A History and a Diary* (Londra 1860) eserleri yer alır. *The Spirit of the East*, Urquhart’ın Yunan isyanındaki deneyimlerini ve 1830’da Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasındaki yeni kurulan sınır boyunca yaptığı yolculuğu anlatır. *The Pillars of Hercules*, Urquhart’ın 1848’de İspanya ve

Fas'a yaptığı kısa bir ziyaretin ardından yazılmıştır. *The Lebanon(Mount Souria): A History and a Diary* ise kısmen bu ülkenin tarihini, kısmen de Urquhart'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgesindeki 1850-51 yıllarındaki deneyimlerini konu alır. Kolay okunabilir yazımı ve etkileyici betimlemeleri ile *The Spirit of the East* bu üç eser arasında öne çıkar. Kitap, olayların yaşanmasından neredeyse on yıl sonra yayımlanmış olmasına rağmen, olaylar canlı bir şekilde anlatılmış ve karakterlerin portreleri ustalıkla çizilmiştir. İki ciltlik bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun daha uzak köşelerindeki yaşam tarzını ve doğa manzaralarını okuyucuya başarıyla aktarır. Ne *The Pillars of Hercules* ne de *The Lebanon* bu standartlara ulaşamaz. Urquhart'ın da Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki diğer seyahat kitaplarını eleştirdiği gibi kendi eseri de aynı sorunlardan muzdariptir.

İkinci kategoride yer alan siyasi broşürler, 1833-1856 yılları arasında yazdığı yaklaşık yirmi beş eserden oluşur. Broşürlerin büyük bir kısmı, Yakın Doğu'daki İngiliz politikasının bir yönüyle ilgilidir. Kalanları ise o dönemde güncel olan diğer dış politika meseleleri veya iç politika sorunlarını ele alır. 1830'ların sonlarından itibaren dış politikayla ilgili yazdığı tüm broşürlerin altında yatan temel amaç, Rus politikasının tehlikeli doğasını ve Lord Palmerston'un ihanetini göstermektir. Bu eserlerin birçoğu, halk toplantılarında yapılan konuşmaların kayıtları ya da çeşitli gazetelerde daha önce yayımlanmış makalelerin derlemeleridir. Bu broşürlerin en önemli olanları şunlardır:

- *England, France, Russia and Turkey* (Londra 1835) - Bu broşürün ana savı, Britanya ve Fransa'nın, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni işgal etmesini engellemek için derhal müdahale etmesi gerektiğidir. Uyarı niteliğinde bir tonda yazılmış ve Doğu'daki gelecekteki olaylarla ilgili bazı tahminler içermektedir.

- *The Sultan Mahmoud and Mehemet Ali Pasha* (Londra 1835) - Bu, Urquhart'ın en iyi broşürlerinden biridir. İçinde, diğer eserlerindeki gibi keskin iddialar veya tahminler bulunmaz. Urquhart'ın, Britanya'nın Sultan'ı desteklemesi gerektiğini savunduğu bu eserdeki argümanlar, açık ve ikna edici bir şekilde sunulmuştur.

- *The Flag of Circassia* (Londra 1863) - Bu eser, Mayıs 1838'de Glasgow'da yapılan bir konuşmanın kayıdıdır. İçinde, Urquhart'ın Britanya'yı, Türkiye, İran, Hindistan ve Avrupa'yı Rusya'ya karşı savunan Çerkesleri desteklemeye çağırdığı bir çağrı yer alır.

- *The Crisis - France in the Face of the Four Powers* (Edinburgh ve Glasgow 1840) - Urquhart'ın Palmerston'u ihanetten suçladığı ilk büyük broşürlerden biridir. Başlıktan da anlaşılacağı gibi, ana savı, 15 Temmuz 1840 Antlaşması'nın, Mehmed Ali Paşa'ya değil Fransa'ya karşı olduğu yönündedir. Urquhart'ın Palmerston'un bunu Rusya ile birlikte kasıtlı olarak planladığına dair teorisi, ikna edici şekilde ortaya konmamıştır.

- *Diplomatic Transactions in Central Asia from 1834 to 1839* (Londra 1841) - Bu broşür, 1838'de Afganistan'a karşı yapılan İngiliz seferi üzerine yazılmıştır. Seferin akılsızca olduğu ve büyük bir başarısızlıkla sonuçlandığı inkâr edilemez, ancak Urquhart, bunun Palmerston'un kasıtlı bir planının parçası olduğunu ve İngiliz çıkarlarını Rusya lehine kasıtlı olarak ihanet ettiğini iddia etmeye çalışır.

- *The Edinburgh Review and the Afghan War* (Londra 1843) - Bu broşür, başlangıçta *Morning Herald* gazetesine yazılan mektuplar olarak yayımlanmıştır ve Edinburgh Review'de yer alan bir makaleye yanıt niteliğindedir. Urquhart, önceki broşüründekiyle aynı noktayı kanıtlamaya çalışır. Yine de, İngiliz politikasının yanlışlığını büyük bir başarıyla göstermesine rağmen, bu politikanın hain doğasını ikna edici şekilde kanıtlamaya çalışır.

- *An Appeal against Faction* (Londra 1843) - Bu broşür de büyük ölçüde Afgan Savaşı'yla ilgilidir. Urquhart, burada Peel'i, savaşın kökenlerine dair Parlamento soruşturmasına karşı çıktığı için eleştirir. Peel'in Palmerston'un ihanetine göz yumduğunu iddia eder.

- *The Statesmen of France and the English Alliance* (Londra 1847) - Bu eser, İspanya'daki evlilikler sonucunda İngiltere ve Fransa arasında çıkan anlaşmazlıkla ilgilidir. Urquhart, genel teorisine uygun olarak, Palmerston'u tamamen suçlar.

- *Recent Events in the East* (Londra 1854) - Bu broşürdeki içerikler, ilk olarak Morning Advertiser ve Morning Herald gazetelerinde mektup ve makaleler olarak yayımlanmıştır. Danimarka, Amerika Birleşik Devletleri ve gizli diplomasi gibi geniş bir konu yelpazesi ele alınmış, ayrıca 1853 yazında Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgaliyle ilgili diplomatik faaliyetler üzerinde durulmuştur.

- *The War of Ignorance and Collusion* (Londra 1854) - Bu makaleler de ilk olarak gazetelerde yayımlanmıştır. Urquhart, burada Britanyalı bakanların haince

davranışlarına dair en vahşi iddialarından bazılarını dile getirmiştir ve tüm kanıtlara rağmen Britanya'nın Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti için asla savaşmayacağını savunmuştur.

- *The Home Face of the "Four Points"* (Londra 1855) - Kısa bir çalışmadır ve yine gazete makalelerinden oluşur. Başlık yanıltıcıdır çünkü Urquhart, Four Points'i ayrıntılı bir şekilde tartışmamış, bunun yerine hainlikle ilgili varsayımsız suçlamalarına yer vermiştir.

- *Public Opinion and its Organs* (Londra 1855) -Urquhart, bu broşürün büyük bir bölümünü Times gazetesine saldırarak geçirmiştir. Olayları çok zorlayıcı ve ikna edici olmayan bir şekilde yorumlamış, Times'ın savaş karşıtı tutumunun, gazetenin Rusya yanlısı olduğunu kanıtladığını savunmuştur.

- *Limitation of the Supply of Grain by the Action of British Diplomacy* (Newcastle upon Tyne 1855) - Bu broşür, Urquhart ile Newcastle-upon-Tyne Savaş İzleme Derneği başkanı arasında geçen bir tartışmayı rapor eder. Pek çok soru mantıklı ve pratiktir ve ticaret ile ekonomi konularında Urquhart'ın bilgi sahibi olduğunu göstermektedir, ancak sonuçta yine hainlikle ilgili alışılmadık iddialarına ulaşır.

The Portfolio adlı periyodik yayın, Urquhart'ın 1835-36 yılları arasında yayımladığı ve 1843'te yeniden canlandığı bir dergidir. İçerik, Urquhart'ın siyasi broşürlerindeki benzeyen makalelerden oluşur. Urquhart'ın yayımladığı 1830'ların sayılarında, orijinal belgelerin kopyaları ve Urquhart'ın açıklamaları yer alırken, 1843 sayıları Afganistan ve Sırbistan'a dair konularla ilgili geniş bir konu yelpazesine yer verir.

Urquhart, özellikle erken çalışmalarında, yetenekli bir siyasi broşür yazarı olarak kabul edilir. Elindeki bilgiyi en iyi şekilde sunmuş, bazen küçük bir ayrıntıdan geniş bir bilgi birikimi ve konuya aşinalık izlenimi yaratmıştır. Urquhart ayrıca rakibinin pozisyonundaki zayıf noktaları görme yeteneğine de sahipti. Ancak, popüler broşür yazarlığı konusunda bir büyük kusuru vardı: Çok sık olarak uzun ve karmaşık cümleler kurardı ve alakasız digresyonlara sapardı.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

David Urquhart, 19. yüzyıl diplomasisinin yalılıklarından, emperyal rekabet ve siyasi çalkantılarla tanımlanan bir çağda, İngiliz, Osmanlı ve Rus çıkarlarının çalkantılı etkileşimini özetleyen, benzersiz bir şekilde tutkulu, ancak kutuplaştırıcı bir figür olarak ortaya çıkıyor. Urquhart'ın Rus yayılmacılığına olan sarsılmaz muhalefeti ve Osmanlı egemenliğini şiddetle savunması, onu Lord Palmerston gibi etkili figürlerin stratejilerine meydan okuyan, İngiliz dış politika çevrelerinde muhalif bir ses olarak konumlandırdı. Palmerston'un ihaneti olarak algıladığı şeye karşı amansız takıntısı ve Rus komplolarına olan saplantısı, hem inancının derinliğini hem de siyasi etkisinin sınırlarını ortaya koydu. Urquhart'ın jeopolitik öngörüsü, çağdaşları tarafından genellikle paranoyak ve alışılmamış olarak reddedilse de, Yakın Doğu'nun stratejik önemine dair derin bir anlayış üzerine inşa edildi; bu anlayış bugün, 21. yüzyılın jeopolitik gerçekleriyle yankılanıyor. Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa'daki daha geniş güç dengesi üzerindeki tasarımları hakkındaki uyarıları yersiz değildi. Gerçekten de, Rusya'nın etkisini Karadeniz ve Balkanlar üzerinden genişletmeye çalıştığı bir dönemde, Urquhart'ın Çanakkale ve Boğaz'ın stratejik değerini erken fark etmesi, Büyük Oyun'u ve daha sonraki Soğuk Savaş rekabetlerini tanımlayacak dinamiklerin habercisiydi. Urquhart, Hünkâr İskelesi Antlaşması gibi antlaşmaların ayrıntılı analizinde, İngilizlerin Rus manevralarına boyun eğmesinin yalnızca Osmanlı çıkarlarına değil, aynı zamanda İngiltere'nin kendi stratejik zorunluluklarına da ihanet anlamına geldiğini savundu. Urquhart'ın Palmerston ile Rusya arasındaki doğrudan işbirliği iddiaları çürütülemez kanıtlardan yoksun olsa da, İngiliz dış politikasında kritik bir gerilimli dönemi gösteriyorlar. Avrupa'daki güç dengesini korumak ile Doğu'daki emperyal rekabetin karmaşıklıklarında yol almak arasındaki bir gerilim. Temel bir çelişki olarak algıladığı bu gerilim, bugün bölgedeki küresel güçlerin stratejik hesaplamalarını şekillendirmeye devam ediyor. Urquhart'ın Osmanlı Devleti'ni savunması ve Rus ilerlemelerine karşı bir siper olarak güçlü ve bağımsız bir Türkiye vizyonu, Türkiye'nin çağdaş jeopolitikte kalıcı stratejik önemi hakkında öngörülü bir yorum sunmaktadır. Modern çağda, Türkiye'nin bir NATO müttefiki ve Orta Doğu'da önemli bir oyuncu olarak jeopolitik rolü, Urquhart'ın hararetle savunduğu stratejik

düşüncelerine benzemektedir. Karadeniz, Kafkasya ve daha geniş Doğu Akdeniz, 19. yüzyıl diplomasisinin yankılarının NATO, Rusya ve bölgesel güçler arasındaki günümüz çatışmalarında yoğun bir şekilde hissedildiği stratejik mücadele alanları olmaya devam etmektedir.

Dahası, Urquhart'ın İngiliz politikasına yönelik eleştirileri, diplomaside ahlaki bütünlüğe vurgu yapması ve ulusal çıkarları etik ilkelerle uyumlu hale getirme gerekliliğine olan inancı, 19. yüzyıl devlet yönetimine sıklıkla hâkim olan gerçekçi politikaya karşı alternatif bir anlatı sunmaktadır. Yaşamı boyunca büyük ölçüde marjinalleştirilmiş olsa da, ilkeli bir dış politika vizyonu, uluslararası ilişkilerin etik boyutlarının giderek daha fazla incelendiği bir çağda değerli bir bakış açısı sunmaktadır. Urquhart'ın kamuoyunu etkileme veya Palmerston'un Avam Kamarası'ndaki hâkimiyetine meydan okuma konusundaki başarısızlıkları, gündeme getirdiği soruların temeldeki önemini azaltmamıştır. Yakın Doğu'daki İngiliz stratejik çıkarları hakkındaki tartışmalara entelektüel katkıları, Rus etkisini belgelemek için yorulmak bilmeyen çabaları ve dış politikada şeffaflık ve hesap verebilirlik konusundaki ısrarlı çağrıları, demokratik yönetim için kritik olmaya devam eden kamu söylemine olan bağlılığını yansıtmaktadır.

Geriye dönüp bakıldığında, Urquhart'ın mirası muzaffer bir diplomasi değil, entelektüel bir azim ve ideallerine olan sarsılmaz bir bağlılıktır. Yaşamı, İngiliz-Osmanlı-Rus ilişkilerinin karmaşıklığına ve Yakın Doğu tarihini tanımlayan daha geniş çaplı nüfuz mücadelesine bir tanıklık görevi görmektedir. Küresel düzen, Rus etkisinin yeniden canlanması, Türkiye'nin stratejik önemi ve Orta Doğu'nun karmaşık jeopolitiğiyle boğuşmaya devam ederken, Urquhart'ın uyarıları ne kadar abartılı veya kusurlu olursa olsun günümüzü şekillendirmeye devam eden tarihi akımların yeniden değerlendirilmesini davet ediyor. Çağının büyük güç politikalarıyla iç içe geçmiş anlatısı, günümüz dünyasının stratejik gerçekliklerini anlamada tarihi perspektiflerin kalıcı önemini vurguluyor. Nato ve Rusya'nın Ukrayna, Suriye ve daha geniş Karadeniz bölgesindeki eylemlerinin Batı stratejisi ve bölgesel egemenliğin savunulması konusundaki tartışmaları yeniden alevlendirdiği bir zamanda, Urquhart'ın kontrolsüz Rus hırslarının tehlikelerine olan amansız odaklanması yeniden siyasi bir referansa dönüşüyor. Orta Doğu, geçmiş imparatorlukların miraslarının modern devletlerin özlemleriyle kesiştiği bir stratejik rekabet kumpanyası olmaya devam ediyor. Bu nedenle Urquhart'ın hayatı, yalnızca

19. yüzyılın diplomatik mücadelelerine açılan bir pencere olarak değil, aynı zamanda günümüzün jeopolitiğini şekillendiren kalıcı kalıpların bir hatırlatıcısı olarak da siyaset mekanizmasına hizmet ettiğini göz ardı etmek gerekmektedir. Bu nedenle, bu tez Urquhart'ın hayatının karmaşık ve genellikle çelişkili boyutlarını aydınlatmayı amaçlamıştır: Osmanlı bütünlüğünün ateşli bir savunucusu, İngiliz diplomatik rehavetinin bir eleştirmeni ve Rus yayılmacılığının vizyon sahibi, ancak eksantrik bir muhalifi olarak rolü. Bunu yaparak, 19. yüzyılın karmaşık jeopolitik akımlarının ve modern Orta Doğu'nun stratejik manzarası üzerindeki kalıcı etkilerinin daha derin bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu sonuç, Urquhart'ın hem başarılarını hem de sınırlamalarını vurgulayarak, tarihsel bağlamını günümüzün jeopolitik zorluklarıyla ilişkilendirirken, Urquhart'ın siyasi hayatına fikri dünyasına dair dengeli bir değerlendirme sunmayı amaçlanmıştır. Dolayısıyla David Urquhart'ın çalışmalarının değerlendirilmesi, İngiltere'nin Doğu toplumları üzerindeki planlarının anlaşılmasına daha fazla imkân sağlayacaktır. Ayrıca bu, devletlerarası diplomasiinin geçmişten günümüze seyrinin daha anlaşılabilir hale gelmesinde de rol oynayabilir.

5.2. Öneriler

Bu tez kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda, Osmanlı-İngiliz ilişkileri ve David Urquhart'ın rolü üzerine gelecekte yapılacak araştırmalar için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Osmanlı Diplomasisi ve Gayriresmî Aktörler: Urquhart gibi resmi bir devlet temsilcisi olmayan kişilerin diplomasiye etkileri daha detaylı incelenmelidir. Osmanlı'daki yabancı temsilcilerin rolü ve gayriresmî diplomasi mekanizmaları tarihsel açıdan araştırılmalıdır.

Serbest Ticaretin Osmanlı Ekonomisine Etkisi: Balta Limanı Antlaşması sonrası Osmanlı ekonomisindeki değişimler daha derinlemesine analiz edilerek, serbest ticaretin uzun vadeli etkileri değerlendirilebilir.

Rusya-İngiltere Rekabetinin Osmanlı'ya Yansımaları: Urquhart'ın Rusya karşıtı politikalarının Osmanlı siyasetine etkisi daha geniş bir bağlamda ele alınabilir.

Osmanlı Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr Yaklaşımlar: Urquhart'ın Osmanlı reformlarını eleştirirken öne sürdüğü argümanlar, Osmanlı içindeki reform karşıtı ve muhafazakâr kesimlerle karşılaştırılabilir.

Günümüzde İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları: Urquhart'ın Osmanlı'ya yönelik diplomatik ve ekonomik yaklaşımları, günümüzde İngiltere'nin Ortadoğu'ya bakışı ile karşılaştırılabilir. İngiltere'nin mevcut dış politikasında Osmanlı mirasının nasıl değerlendirildiği araştırılmalıdır.

Urquhart'ın Günümüzde Doğrulan Yaklaşımları: Urquhart'ın Rusya'ya yönelik sert tutumu ve Osmanlı'nın bağımsızlığını koruması gerektiğine dair düşünceleri, günümüzde Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığı ve bölgesel rekabet çerçevesinde yeniden ele alınmalıdır. Urquhart'ın diplomasi stratejileri, çağdaş uluslararası ilişkiler perspektifinde değerlendirilmelidir.

Bu öneriler, tezin sunduğu temel bulgular doğrultusunda ilerleyen akademik çalışmalara rehberlik edebilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Aris's Birmingham Gazette, 1838-1840, 1854-1856.

Armaoğlu, F. (1997). *19. yüzyıl siyasi tarihi: 1789–1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aubignosc, L. d'. (1839). *La Turquie nouvelle jugée au point où l'ont amenée les réformes du Sultan Mahmoud*. Paris.

Aydın, M. (2011). Çerkez kıyılarında İngilizler (1829-1837). *Tarih Dergisi*(38), 79-100.

Badem, C. (2011). Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı donanmasındaki hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu üzerine görüşleri. *Türkiyat Mecmuası*, 21 (1), *Türkiyat Mecmuası*, 21 (1), 115-140.

Bailey, E .F. (1942) British policy and the Turkish reform movement: a study in Anglo Turkish relations, 1826-1853. London: Howard Fertig.

Balliol College Oxford, David Urquhart Papers, Public Record Office (PRO) ;IA1URQ-1, DU/I/A6/16, DU/I/A6/1, A1-1URQ-3, IB12-3, IB2/2-1, DU/I/6/14, IB4/F/1/X,I B4, URQ IC9, DU/I/A6/20, IC1-4, URQIA6, A1-1URQ-3, D.U.IPT-2, IC2-1, IC1-13, URQ1C129, 1A1-URQ-1, DUI-II-BI-8, URQ-IC9, DUIC-4-3,4-8a, 1A1-Urq-1, URQ- ICI45, IC-5-85, IC-5-86-87, URQ-1C88, URQ-1C811a-11b, DU-I C4 3, 4, 8a, URQ-IC814, Oxford, Birleşik Krallık

Barante, A.-G.-P. B. de. (1890–1901). *Souvenirsdu Baron de Barante* (8 vols.). Paris.

Bell, J. (1840). *Journal of a residence in Circassia*. London: Edward Moxon.

Bentham, J. (2021). *The correspondence of Jeremy Bentham: Volume 13, July 1828 to June 1832* (P. Schofield, T. Causer& C. Riley, Eds.). London: UCL Press.

Berridge, G. R. (2009). *British diplomacy in Turkey, 1583 to the present: A study in the evolution of the resident embassy*. Leiden& Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Birmingham Journaland Commercial Advertiser, 1838-1840, 1854-1856.

Birmingham Mercury, 1854-1856.

Bishop, M. C. (1897). *Memoir of Mrs. Urquhart*. London: Kegan Paul, Trench, Trübner&Co.

Black, J. (2015). *Kısa İngiltere tarihi*. (Çev.E. Duru). İstanbul: Say Yayıncılık.

- Blackwood's Edinburgh Magazine*, Vols. XXXIII-XLVIII, 1833-1848.
- Bolsover, G. H. (1934). Lord Ponsonby and the Eastern Question (1833–1839). *Slavonic Review*, (37), 98–118.
- Bolsover, G. H. (1936). David Urquhart and the Eastern Question, 1833-37: a study in publicity and diplomacy. *The Journal of Modern History*, 8 (4), 444-467.
- Bolsover, G. H. (1951). Lord Ponsonby and the Eastern Question. *The Slavonic and East European Review*, 29(72), 113–145.
- Bradford Observer*, 1856.
- Brewda, J., and Hoyos, L. De. (1999). David Urquhart's holy war. *Executive Intelligence Review*, 26 (36), 29-32.
- Bristol Mercury*, 1856.
- British and Foreign Review*, Vols. I-IX, 1835-1840.
- Brown, D. (1998). *Palmerston and the politics of foreign policy 1846-1855*. Yayınlanmamış doktora tezi. University of Southampton.
- Brown, D. (2010). *Palmerston: a biography*. New Haven: Yale University Press.
- Buckingham and Chandos, R. P. T. N. B. C. G. (1861). *Memoirs of the courts and cabinets of William IV. and Victoria: From original family documents*. London: Hurst and Blackett.
- Bulwer, H. L. (1870–1874). *The life of Henry John Temple, Viscount Palmerston* (3 vols.). London.
- Caledonian Mercury*, 1838-1840.
- Caquet, P. E. (2016). *The Orient, the liberal movement, and the eastern Crisis of 1839-41*. London: Palgrave Macmillan.
- Cargill, W. (1840). *Address of William Cargill to the South Shields Chamber of Commerce, May 4, 1840: On the foreign policy of England*. London.
- Carlisle Journal*, 1839.
- Carlisle Patriot*, 1839-1840.
- Cheltenham Chronicle and Parish Register*, 1855.
- Colin, A. (1839). Lettres sur l'Égypte: commerce. *La Revue des Deux Mondes*, Ocak.
- Commercial Relations With Turkey. (1837, October). *British and Foreign Review*.

- Cunningham, A. (1993). *Anglo-Ottomanen counters in th eage of revolution &collected essays I*. London: Frank Cass.
- Çelik, H. (1999). Urquhart. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43, 330–332.
- Derby and Chesterfield Reporter*, 1853-1855.
- Derby Mercury*, 1853.
- Dodwell, H. (1931). *Thefounder of modern Egypt*. Cambridge: Cambridge University Press: Cambridge.
- Edinburgh Review*, Vols. XLVIII-LXXI, 1829-1840; Vols. XCVIII-CIII, 1853-1856.
- Evans, E. J. (1985). *Political parties in Britain 1783-1867*. London: Methuen&Co. Ltd.
- Executive Intelligence Review. (1999, September 10). *David Urquhart's holy war*. Executive Intelligence Review, 26(36), 18–25.
- Finlay, G. (1861). *History of the Greek Revolution* (2 vols.). Edinburgh &London: William Blackwood and Sons.
- Foreign Office Records (F.O.), TNA / FO 78/211, FF. 337, 341–342, 351–352, TNA / FO 78/233, FF. 140, TNA / FO 78/233, FF. 140–149, TNA / FO 78/330, FF. 214–217, 232–235, TNA / FO 78/352, FF. 110–111, TNA / FO 78/389, FF. 36–37, TNA/F.O. 78/209, TNA/F.O. 78/220, No.2, TNA/F.O. 76/249, No.2, TNA/F.O. 78/223, TNA/F.O. 78/235-No.13, TNA/F.O. 78/234, TNA / FO 78/211, FF. 337, TNA / FO 78/211, FF. 351–352, TNA / FO 78/211, FF. 341–342, TNA/F.O. 78/230.24, TNA /FO 78/232; FO 78/233; FO 78/249; FO 78/279, TNA, 30/29/16/9, TNA, FO 78/233, F. 140, TNA, FO 78/330, TNA/F.O. 78/2552, No. 186, TNA/F.O. 78/2747No 48, TNA/F.O. 78/277, No. 154, TNA/F.O. 97/344, No. 13 Londra, Birleşik Krallık.
- Foreign Quarterly Review*, Vols. XI-XXIX, 1833-1843.
- Gateshead Observer*, 1838.
- Gencer, F. (2015). Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın Osmanlı-İngiliz ilişkilerine yansımaları. *Türkler ve Araplar Dergisi (TAD)*, 34(58), 629–650.
- Glasgow Argus*, 1839-1841.
- Glasgow Courier*, 1839-1841.
- Gleason, J. H. (1950). *The genesis of Russophobia in Great Britain*. Massachusetts: Harvard University.

- Greville, C. C. F. (1874). *The Greville memoirs: A journal of thereigns of King George IV andKing William IV* (H. Reeve, Ed., 2nd ed., Vol. 2). London: Longmans, Green, andCo.
- Gülsaran, A. U. (2020). *The role of David Urquhart within the framework of theOttoman-British relations during 19th century*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hautpoulto Paris. (31 Mayıs 1839). AMAE / Correspondance politique / Egypte / 8, ff. 118–128.
- Holland, H. R. V. (1977). *The Holland House diaries, 1831–1840*. London.
- Hopkirk, P. (2004). *The great game: On secret service in high Asia*. London: John Murray
- Howe, A. (1997). *Free trade and Liberal England 1846–1946*. Oxford: Oxford University Press.
- Hull Observer*, 1838-1840.
- Hull Saturday Journal*, 1838-1839.
- İpek, N. (1995). Churchill Vak’ası (1836). *Belleten*, 59(226), 661-714.
- Jenks, M. (1964). *The activities and influences of David Urquhart 1833-1856*. Yayınlanmamış doktora tezi. University of London.
- Journaldes Débats*, 1840.
- Katz, D. S. (2019). *İngilizlerin gözünde Türkiye 1776-1923*. (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: YKY.
- Keskin Kılıç, E. (2022). David Urquhart’ın Osmanlı borçları meselesine yaklaşımı. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 51, 165–190.
- King, C. (2007). Imagining Circassia: David Urquhart and the making of North Caucasus nationalism. *The Russian Review*, 66(2), 238–255.
- Kingsley, Martin. (1963). *The triumph of Lord Palmerston*. London: Hutchinson&Co. Ltd.
- Kocabaşoğlu, U. (2004). *Majestelerinin konsolosları & İngiliz belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğundaki İngiliz konsolosları (1580-1900)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kütükoğlu, M. (1974). *Balta Limanı’na giden yol: Osmanlı-İngiliz iktisadî münasebetleri (1580-1850)*. Ankara: TKAİ.

- Lamb, M. (1981). The making of a russophobe: David Urquhart, the formative years, 1825-1835. *The International Historical Review*, 3 (3), 330-357.
- Lamb, M. (1993). Writing up the eastern question in 1835-1836. *The International History Review*, 15 (2), 239-268.
- Le Constitutionnel*, 1840.
- Leeds Mercury*, 1855-1856.
- Liverpool Albion*, 1838-1840.
- Liverpool Chronicle*, 1838-1840.
- Lowe, J. (1998). *Britain and foreign affairs, 1815-1885: Europe and overseas*. New York: Routledge.
- MacFarlane, C. (1829). *Constantinople in 1828*. London.
- Manchester Examiner and Times*, 1854-1856.
- Manchester Guardian*, 1853-1856.
- Marmont, A. (1837). *Voyage du maréchal duc de Raguse en Hongrie, Crimée, Egypte* (4 vols.). Paris.
- McCord, N. And Purdue, B. (2007). *British history 1815-1914*. Oxford: Oxford University Press.
- Milojković-Đurić, J. (2014). David Urquhart's perceptions of the Eastern Question: affairs of Serbia. *Balkanica*, 45, 203–218.
- Monteith, R. (1840). *Reasons for demanding investigation in to the charges against Lord Palmerston*. Glasgow.
- Monteith, R. (1841). Notice of an article on charges against Lord Palmerston. *Dublin University Magazine*. Foreign and Common Wealth Office Collection.
- Morning Advertiser*, 1853-1856.
- Morning Chronicle*, 1833-1849, 1853-1856.
- Morning Herald*, 1833-1849, 1853-1856.
- Morning Post*, 1833-1849, 1853-1856.
- Mosley, P. E. (1934). *Russian diplomacy at the opening of the Eastern Question*. Cambridge: Harvard University Press.

- Münch, E. (1839). *Mahmud II, Padischah der Osmanen*. Stuttgart.
- Newcastle Chronicle*, 1838-1839.
- Newcastle Journal*, 1838-1841, 1853-1856.
- Northern Examiner*, 1854-1856.
- Northern Liberator and Champion*, 1838-1840.
- Poole, S. L. (1988). *Lord Stratford Canning'in Türkiye anıları* (Çev. C. Yücel). İstanbul: Yurt Yayınları.
- Prousis, T. C. (2002). *British consular reports from the Ottoman levant in an age of upheaval, 1815-1830*. İstanbul: The Isis Press.
- Puryear, V. (1935). *International economics and diplomacy in the near east: a study of British commercial policy in the levant, 1834-1853*. Oxford University Press.
- Quarterly Review*, Vols. XXXV-LXXV, 1827-1844; Vol. LXXXVI, 1849-1850; Vols. XCIII-C, 1853-1856.
- Reid, S. (2006). *Castles and tower houses of the Scottish clans 1450-1650*. Oxford: Osprey Publishing.
- Reid, S. (2013). *Scottish national dress and tartan*. Oxford: Shire Publications.
- Reinaud. (1839). De la gazette arabe et turque imprimée en Egypte. *Journal Asiatique*, 8, 238-249.
- Richmond, S. (2022). *Şarkta İngiltere'nin sesi: Stratford Canning ve Osmanlı İmparatorluğu ile diplomasi* (Z. G. Özgüven Kayırcı, Çev.). İstanbul: Runik Kitap.
- Robinson, G. (1970). *David Urquhart: some chapters in the life of a Victorian knighterrant of justice and liberty*. New York: Columbia University Press.
- Rodkey, F. S. (1923). The Turco-Egyptian question in the relations of England, France, and Russia, 1832-1841. *Urbana*, 11 (3-4), 255-263.
- Rodkey, F. S. (1930). Lord Palmerston and the rejuvenation of Turkey, 1830-41: Part II, 1839-41. *The Journal of Modern History*, 2(2), 193-225.
- Senior, H. (1950). *The activities of David Urquhart in British diplomacy and politics 1830-1841*. Yayınlanmamış doktora tezi. McGill University.

- Sketches of Turkey. (1834, February). *Foreign Quarterly Review*, (s. 161–228).
- Spencer, E. (1837). *Travels in Circassia, Krim Tartary, etc.* (Cilt I-II).
- Spencer, J. C. E. (1833). *The reform ministry and the reformed parliament*. London: Author.
- Stafford shire Advertiser*, 1847-1849, 1852-1856.
- Standard*, 1840-1841.
- Stanhope, P. H. (1889). *Notes of conversations with the Duke of Wellington. 1831–1851* (3rd ed.). London: John Murray.
- Taylor, E. (Ed.). (1913). *The Taylor Papers: Being a record of certain reminiscences, letters, and journals in the life of Lieut.-Gen. Sir Herbert Taylor*. Longmans, Green, and Co.
- Taylor, M. (1991). The old radicalism and the new: David Urquhart and the politics of opposition 1832-1867. In E. Biagini and A. Reid (Eds.). *Currents of Radicalism*. London: Cambridge University Press.
- The Globe*, 1833-1841, 1853-1856.
- The Morning Herald*. (15 Ekim 1840) (s. 3).
- The Morning Herald*. (17 Ekim 1840), (s. 3).
- The Scottish clans and their tartans*. (t.y.). Edinburgh & London: W. & A. K. Johnston Limited.
- The Times*, 1833-1849, 1852-1856.
- Turkey and its Resources. (1833, July). *The Literary Gazette*, (s. 440–441).
- Turkey and its Resources. (1833, October). *Edinburgh Review*, (s. 114–143).
- Türkmen, İ. (2023). İngiltere'nin Kafkasya politikasına muhalif bir diplomat: David Urquhart (1833–1836). XIX. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri IV* (3-7 Ekim 2022). Ankara: TTK
- University of Southampton Library, Special Collections, Palmerston Papers Database, MS62/PP/GC/PO/154, MS62/PP/GC/CA/91, MS62/PP/GC/PO/278, MS62/PP/GC/CA/151, MS62/PP/GC/CA/131, MS62/PP/GC/ME/84, MS62/PP/GC/PO/133, MS62/PP/GC/PO/134, MS62/PP/GC/PO/137, MS62/PP/GC/PO/143, MS62/PP/GC/PO/145, MS62/PP/GC/PO/161, MS62/PP/GC/PO/163, MS62/PP/GC/PO/181, MS62/PP/GC/PO/183, MS62/PP/GC/PO/199, MS62/PP/GC/PO/206, MS62/PP/GC/PO/210, MS62/PP/GC/PO/210/211/212, MS62/PP/GC/PO/213, MS62/PP/GC/PO/213/1, MS62/PP/GC/PO/214, MS62/PP/GC/PO/217, MS62/PP/GC/PO/239, MS62/PP/GC/PO/241, MS62/PP/GC/PO/243, MS62/PP

/GC/PO/253,MS62/PP/GC/PO/248,MS62/PP/GC/PO/249,MS62/PP/GC/PO/264,MS62/PP/GC/PO/273,MS62/PP/GC/PO/279,MS62/PP/GC/PO/282,MS62/PP/GC/PO/288,MS62/PP/GC/PO/298,MS62/PP/GC/PO/300,MS62/PP/GC/PO/304,MS62/PP/GC/PO/355,MS62/PP/GC/PO/180,MS62/PP/GC/PO/667,MS62/PP/GC/PO/149, MS62/PP/GC/PO/153, MS62/PP/GC/CA/100, MS62/PP/GC/ME/65, MS62/PP/GC/PO/140, MS62/PP/GC/PO/264, MS62/PP/GC/PO/142, MS62/PP/GC/PO/280, MS62/PP/GC/PO/289, MS61/WP2/26/78-9, MS62/PP/GC/PO/277, MS62/PP/GC/CA/259.

- Urquhart, D. (1833). *Turkey and its resources*. London: Saunders and Otley.
- Urquhart, D. (1835). *A statement of facts by a resident at Constantinople*.
- Urquhart, D. (1835). *England, France, Russia and Turkey*. London: J. Ridgway and Sons.
- Urquhart, D. (1835). *Recent events in the east being letters, articles, essays etc. The kaiser and the czar, evacuation of the principalities*. London.
- Urquhart, D. (1835). *The Sultan Mahmoud and Mehemet Ali Pasha*. London: Ridgway and Sons.
- Urquhart, D. (1835). *England, France, Russia, and Turkey*, Quarterly Review (February)
- Urquhart, D. (1838). *A dinner given by the commercial community of Glasgow to David Urquhart, Esq. on the 23rd May, 1838: Foreign policy and commerce*. London: H. Hooper, 13 Pall Mall East.
- Urquhart, D. (1838). *The spirit of the east*. Philadelphia: E.L. Carey & A. Hart.
- Urquhart, D. (1840). *The crisis - France in face of the four powers*. Edinburgh-Glasgow-London:
- Urquhart, D. (1841). *Diplomatic transactions in Central Asia from 1834 to 1839*. London: Printed by Thomas Bretteli.
- Urquhart, D. (1843). *An appeal against faction in respect to the concurrence of the present and the late administrations, to prevent the house of commons from performing its duties*. London: James Maynard.
- Urquhart, D. (1843). *The Edinburgh Review and the Afghan war*. London: James Maynard.
- Urquhart, D. (1847). *Europe at the opening of the session of 1847: The Spanish marriages and confiscation of Cracow*. London: John and Pall Mall.
- Urquhart, D. (1850). *The Pillars of Hercules I*. London: Richard Bentley.
- Urquhart, D. (1850). *The Pillars of Hercules II*. London: Richard Bentley.

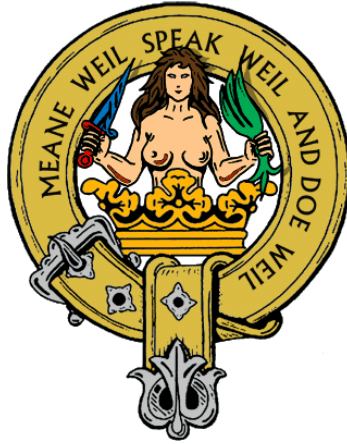
- Urquhart, D. (1851). *The mystery of the Danube: Showing how through secret diplomacy, that river has been closed, exportation from Turkey has been arrested and the reopening of the Isthmus of Suez prevented*. London: Bradbury and Evans.
- Urquhart, D. (1853). *The progress of Russia in the west, North and south*. London: Trübner and Co.
- Urquhart, D. (1855). *Limitations of the supply of grain by the pastaction of British diplomacy*. London: Foreign and Common wealth Office.
- Urquhart, D. (1863). *The flag of Circassia*. London: Circassian Comittee.
- Urquhart, D. (1865). Islam as a political system. In H. Stanley (Ed.). *The East and the West: our dealings with neighbours*. London: Hatchard&Co.
- Urquhart, D. (1868). *The military strength of Turkey*. London: Effingham Wilson Royal Exchange.
- Urquhart, D. (1891). *Reminiscences of William IV: Correspondence between Lord Ponsonby and Mr. Urquhart, 1833 to 1836*. London: Diplomatic Review Office.
- Urquhart, D. (2014). *Osmanlı'nın askeri gücü*. (Çev. M. Güneş). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Walsh, R. (1836). *A residence at Constantinople* (2 vols.). London.
- Webster, C. (1947). Urquhart, Ponsonby, and Palmerston 1830–41. *English Historical Review*, 62, 327–351.
- Webster, K. C. (1969). *The foreign policy of Palmerston 1830-1841: Britain, the liberal movement, and the eastern question*. New York: Columbia University Press.
- Westminster and Foreign Quarterly Review*, Vol. XIIIX, 1848; Vols. IV and V (NewSeries), 1853-1854.
- Wolver hampton and Stafford shire Herald*, 1854-1856.
- Yurdusev, E. (2009). The British ambassadors to Istanbul in the mid-nineteenth century: sources of intelligence and political reporting. *Belleten*, 73(267), 523–554.
- Zorlu Uğur, H. (2016). Türk boğazlarının önemi ve Montrö Sözleşmesi ile sağlanan denge rejimi. *International Journal of Afro-EurasianResearch*, 2(1), 36–50.

EKLER

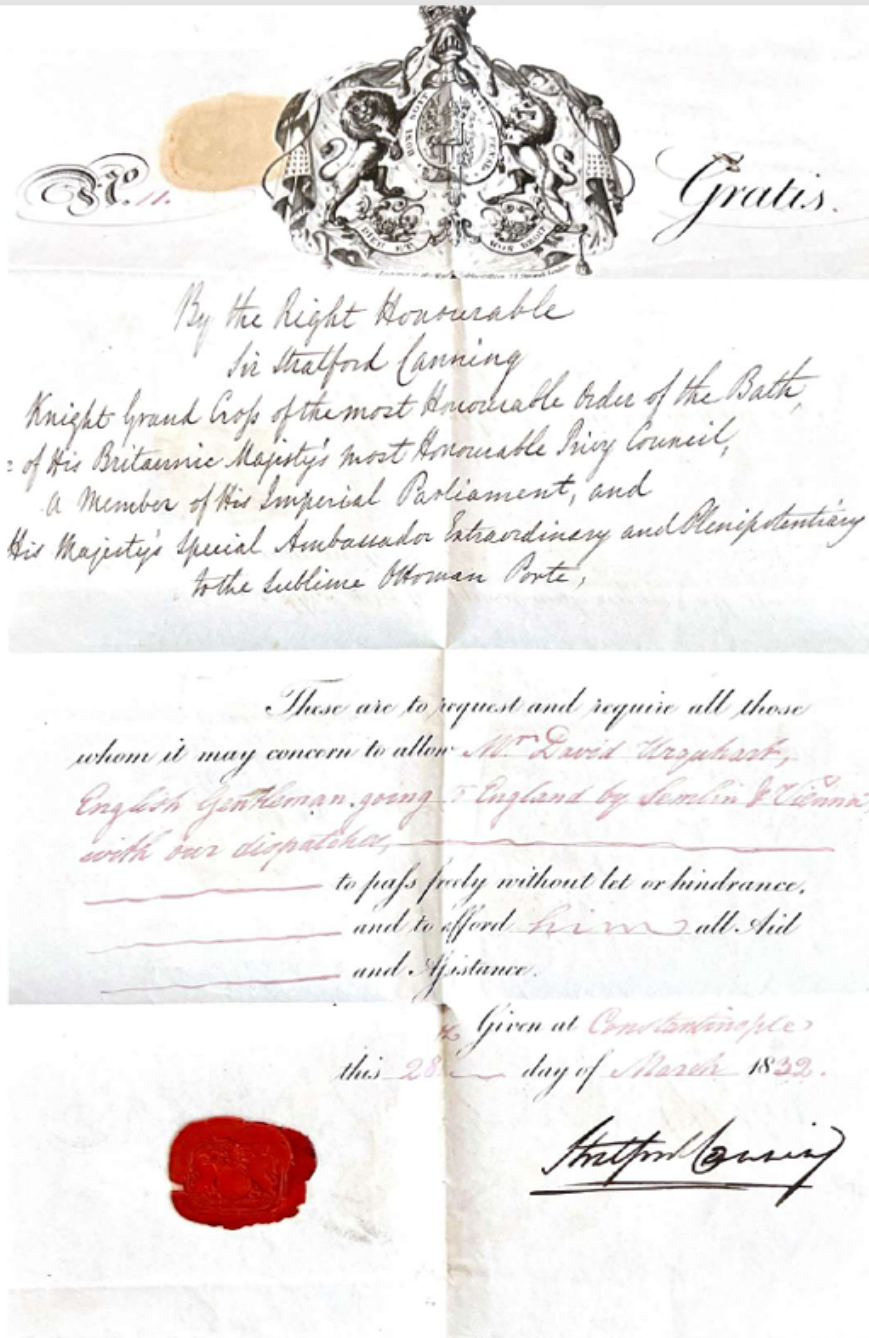
Ek 1:Urquhart Klan Tartanı

Ek 2:Urquhart Klan Arması

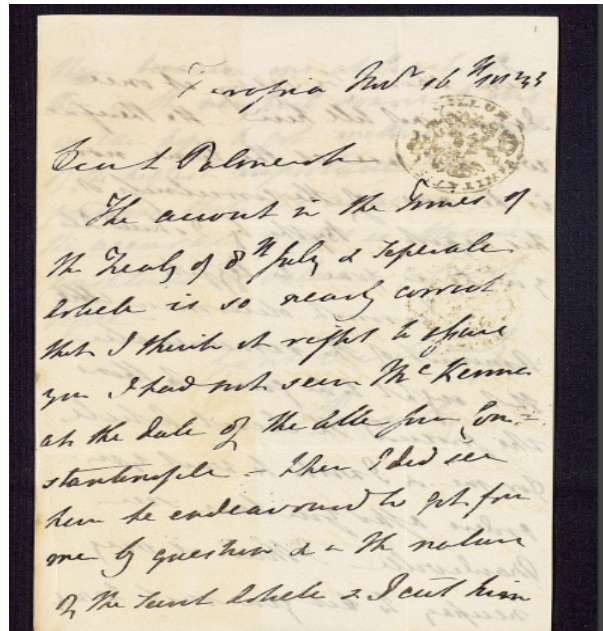

Ek 3: David Urquhart'ın Pasaportu

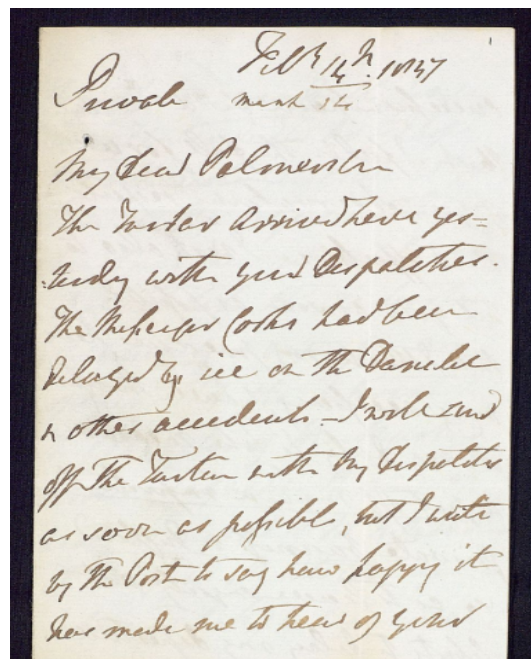

David Urquhart'ın Osmanlı topraklarına geçişi için Lord Canning tarafından
hazırlanmış olan belge (pasaport)

Ek 4: David Urquhart'ın Evrakından Örnekler

Broadlands Archives- MS62/PP/GC/PO/164

Broadlands Archives- MS62/PP/GC/PO/283

Sept 21 1848
22 March
Dear Almonson
The second son of the
Sultan has been in most
imminent danger. he is now
getting better.
Yours sincerely
A. Smith

Broadlands Archives- MS62/PP/GC/PO/323

Sept 4 1848
My Dear Thompson
The London Papers seem
never to stake a word on
the side of the question
favorable to the policy re-
quired by political good
faith to be adopted by us
towards the Sultan & that
you could send to some of

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/346

64/20/277
 Private January 8 1837
 Lord Consonby
 About Pache to be met.
 Generalissimo: conduct
 of Mr. Weyland; Pache
 should be put on their
 guard against him -
 Wants to be in England
 before the end of the
 summer

Broadlands Archives- MS62/PP/GC/PO/277

30th October 1837
 My Dear Palmerston
 I have thought it right
 to give you notice to a native
 of this country who has furnished
 me heretofore with intelligence
 who is likely to be again in a
 situation to render service, but
 who at this moment is a great
 disservice. I will not mention his
 name now as I write by Post -
 I hope what I have done with

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/375

MS/PP/PO/198

June 22nd 1834
no. 184

Invok

My dear Mr. Palmerston

I have been requested, & I have
agreed to write to you and state my opinion
on that it is advantageous to our interests here
to aid, & encourage the education of young
Turks on England, & to call your attention
to some who are now about to go there
sent by Ahmed Mouris Pasha (the British)
under the name of Mr. Koff -
I declined having anything further to say
to this matter than by writing to you as I
now do, because I do not know either what
Government can or would do in it, & therefore I

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/198

Constantinople, Feb. 1st
1834

Lord Palmerston

Recd Feb. 26

MS/PP/PO/180

I am of opinion that
it will be expedient
that Mr. Arguehart
should remain there
till the end of
April.

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/180

July 20th 1831
 Aug 11th

Dear Palmerston

I have endeavored to
 induce Mr Keble to write to
 you - He has heard from me
 the situation of affairs here
 as I view it - I need not repeat
 what I think of the importance of
 the decision you must reach
 here - I am sure I hear
 I am afraid it will be fatal

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/255

60/PO/280/2 (end)
 31 Jan 1837
 2 Feb

Lord Brougham

about Mr Longest

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/280

Private Biddis 30th 1846
 Nov. 26

My dear Palmerston

I wrote to Mr. Foxes
 Monday intending only to ask him
 only the question, if he could
 send the Medea Steamer for
 me about the end of October. I was
 probably wrong in my letter, as
 for the Admiral's understanding
 to mean that I asked to have
 the Steamer sent at the same
 moment with that extremely

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/264

Private 20th Nov.

My dear Palmerston

The Messenger has not
 arrived - The Danish ship, which
 has offered me a opportunity
 or I will a line or two by his
 Messenger to say that I think
 it necessary to remain here
 some months longer to avoid
 the mischief that might follow
 a change while circumstances
 are so critical & I hope to be
 able to be of service - I am

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/282

f1r

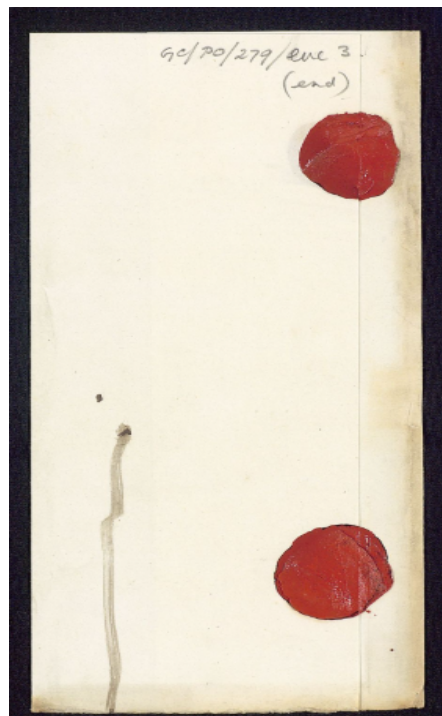
South
Nov 21/36

My Dear Mr. Palmerston

I send you some letters which
this cannot be sent of by post de
the report to the House is a matter
of this that it is a matter of
the House of Commons by the House of Commons
the report is a publication which
contains its policy - the House itself
appears to be little or nothing especially
after the House has acted -

Yr. Obedt. Servt. John Lubbock

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/ME/84

Broadlands Archives-MS62/PP/GC/PO/279

maîtrises en rumeur par les Turcs.
vous regardons comme nulle toute prétention dérivée de des
formules qui seront trouvées hors les limites précitées &
des traités de guerre des puissances alliées auront
portant l'autorité l'ordre de les arrêter; il ne vous reste
aucun prétexte, l'armistice de mer, exist de fait des
côté de Turcs, leur flotte n'existe plus; prenez garde
aux notes car nous les retiendrons de même s'il le
faut pour arrêter le brigandage maritime, qui finira
par nous mettre sous la loi des nations
comme le Govt. prussien actuel est sans force
comme sans moralité, c'est au corps législatif que
nous adressons ces dernières & irrévocables résolutions
Quant au Tribunal des prises qu'il a institué
nous le déclarons incompetent pour juger aucun
de nos bâtiments sans notre concours.
Signé.
E. Robinson. de Rigny. Comte Heyden.

BalliolCollegeArchives- IB33

(No. 2.)
 "TO THE CAPTAIN OF THE RUSSIAN FRIGATE CON-
 STANTINE.
 "National steam-vessel *Enterprise*, Jan. 5.
 "Sir,—Although I am aware that his Excellency Count Hey-
 den, when he affixed his signature to the letter of the Admirals,
 addressed to the Legislative Assembly of Greece, dated the
 24th of October, could not attest, of his own knowledge, the
 truth of the imputations contained in the said document; yet,
 as the public may not recollect that the recent arrival of the
 Count precluded the possibility of his being in the slightest
 degree acquainted with facts regarding the regular naval ser-
 vice under my command, I expect from the Count, that so
 soon as he shall have informed himself on the subject, he will
 take the necessary steps to remove an evil impression which he
 unconsciously has contributed to produce, and thus save me,
 in as far as the Count is concerned, the necessity, always dis-
 agreeable, even of a satisfactory refutation of the imputations
 cast upon me as Commander-in-Chief of the Greek fleet.
 "I enclose you, for the information of Count Heyden, the
 copy of a letter, which I addressed through Captain Le-
 blanc to the French Admiral De Rigny.—I have the honour
 to be, &c. (Signed) "COCHRANE."

Balliol College Archives- IB33

Item ref	DU 11 B1 8		
Description/ Extent	1 doc		
Reader name			
Date requested	4.4.24	Date required (if different)	
Staff use (exhibition, etc.)			
Shelf location		Condition notes	
Produced (date, initials)		Re-shelved (date, initials)	

Balliol College Archives- DUIIBI8

Ms 10
Therapia 15.10.44

My dear Mr. Thompson

I presume you mean a
Forman to enable Mr. Love
to act for a Council?

I have therefore
written to Mr. D. Prouse to pro-
cure whatever may be necessary
for the end I have in view.

A Report I can send, but it
will not be over good unless

Balliol College Archives-DUICS10

Item ref	VBA 1C8 10		
Description/ Extent	Palmerston letter 10 Mar 1837		
Reader name	Morgan		
Date requested		Date required (if different)	4/4/24
Staff use (exhibition, etc.)			
Shelf location	N207	Condition notes	
Produced (date, initials)	VC	Re-shelved (date, initials)	

Balliol College Archives-IC810

F. O. 10 March 1837

My dear Sir,

I send you by this
Meynour's Recd. of advice, of
which I wish you to avail yourself
but I deem it right in fairness &
candour to say to you that it
will not be in my Power to let
you return to Constantinople in
an official capacity.

You have I understand
had differences with Lord Palmerston
but I am as yet unacquainted with
the details of those Differences,
and therefore am unable to
form a judgement with respect

Balliol College Archives-IC8 10

are but little inferior to the quality usually sold in the markets of Egypt & Morocco.

Gable, and the coast extending
to Cape York more or less distant,
there are other territories of equal
extent, and in their neighbourhood
in the month of September last
I was told at 3/4 a dollar - the
jar of 5 quart about 3 3/4 gallons.
and at Cape Horn was put on board
at a \$1 the jar - the Jar of 5
quart about 3 3/4 gallons. I purchased fewer
than \$1 1/2. When staple articles of
English or American produce from the
Marine Company, I bought on the bank
about \$12 or 13 per bushel - and from
collected from the interior of the
District worth about \$3 those being
a good demand for both, & particularly
the former. Matatoes both, also said
was formerly cultivated to a much
greater extent than at present.
Other articles of export are gold dust,
beck - Feathers, Shells, Ivory, Cattle,
Salt, Ouzel, Narwhals &c.

It was often, I am sure, a most profitable opportunity might be made in the beautiful and rare qualities of water which is about Graham's mountain the West of Scotland and on the coast and on the west of the island of Mull in a country where labour is so cheap.

Balliol College Archives- DUI –Pt1

Box 11
T. C. 12 Aug 1884

My dear Taylor

I return you with
Many thanks there
interesting letters.

I hope the missing
sheet was retained by
you. If not I will again
try to find it.

Yrs sincerely
Palmerston

Balliol College Archives- URQ ICI 6a

SUPPLEMENT TO THE VOTES AND PROCEEDINGS.

Veneris, 25^e die Maii, 1838.

SEIZURE OF THE SHIP VIXEN.

The Petition of the undersigned, George Bell, Merchant, Alexander James Polden, and Thomas Morton, Shipowners, all of Fenchurch Street, in the City of London,

Humbly sheweth,

That your Petitioners have suffered seriously, in their interests and characters, through the seizure of their vessel, the "Vixen," and her cargo, by a Russian man of war, while such vessel was at anchor in the bay, on the eastern coast of the Black Sea, named Soudjouk Kalé, which bay was, at the time of the seizure, in the possession of the independent tribes of Circassia.

That your Petitioners' vessel, thus captured by the Russian cruiser, was seized under the plea of a breach of blockade, and sent to the Russian port of Sevastopol, for adjudication by the Court of Admiralty, as in the case of an infraction of belligerent rights.

That the Russian Government then changed its ground of capture, and, without trial before any Court, did, by the decision of the executive Government, conveyed in orders to the Admiralty of the Black Sea, condemn and confiscate your Petitioners' vessel and cargo, on the ground of the infraction of custom house and sanitary regulations, established for the entire coast of Circassia, although such coast was not in Russian occupation.

That in consequence of these extraordinary and irregular proceedings having taken place without trial before any Court, your Petitioners' agents were debarred from producing testimony, or being heard in their defence, before the rendering of that decision, which sacrificed your Petitioners' property and compromised their characters.

That no attention was paid, by the official representative of Her Majesty at St. Petersburg, to the appeal of the agents of your Petitioners, made through the British Consul at Odessa, against the arbitrary and tyrannical conduct of the Russian Government, and that no exception was taken, by such representative, against the so termed proceedings and decision.

That your Petitioners have repeatedly requested Her Majesty's Government to obtain from the Russian Government redress for the injuries which they have sustained, and that Her Majesty's Government have refused to comply with such demand.

That Her Majesty's Ambassador at St. Petersburg took upon himself to assert, in an official despatch to Her Majesty's Government, that the Bay of Soudjouk Kalé, where your Petitioners' vessel was anchored at the time of her being captured, was in de facto occupation by a Russian fortress and garrison, which despatch has been, by Her Majesty's command, communicated to your honourable House, and was interpreted by Her Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs as establishing the fact of the occupation of the said portion of that coast by Russia, and thereby justifying the proceedings of the Russian Government.

That your Petitioners declare, and are prepared with evidence to prove, that the allegation which is contained in the aforesaid despatch is unfounded in fact.

That the Bay of Soudjouk Kalé, in which your Petitioners' vessel was anchored at the time of her being captured, was not in the de facto occupation by Russia; that there was not at that time any Russian fortress or garrison there; and that your Petitioners' captain and supercargo landed and communicated with the local authorities there, which authorities were not constituted by Russia, and did not acknowledge her supremacy.

That there were no military, civil, or municipal Russian authorities at the port or bay where your Petitioners' captain and supercargo landed, viz. at Soudjouk Kalé; and, consequently, that the assertion contained in the aforesaid official despatch is contrary to

Broadlands Archives-George Bell, Alexander Polden ve Thomas Morton tarafından yazılan bir dilekçedir. Dilekçede, bu şahısların sahibi olduğu "Vixen" adlı geminin bağımsız Çerkesya devletine ait SohumKalé'de (bugünkü Novorossiysk) bir Rus savaş gemisi tarafından alıkonulduğu ve geminin Sivasstopol'e götürülerek herhangi bir yargılama yapılmaksızın Ruslar tarafından müsadere edildiği anlatılmaktadır.

Ek 5: David Urquhart'ın Bir Fotoğrafi

Ek 6: Lord Ponsonby'nin Bir Görseli

Ek 7: Sir Herbert Taylor'a Bir Fotoğraf

Ek 8: Lord Palmerston'a Ait Bir Fotoğraf

Ek 9: Çerkesya Bayrağı

David Urquhart tarafından tasarlanmış olan ilk Çerkesya bayrağı

